УНИВ. БИБЛИОТЕКА
Ф. И. Бр. 1784

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

Алекса Шантић и Светозар Ћоровић.

Год. II. У МОСТАРУ, 30. ЈАНУАРА 1897. Бр. 1.

Јунацима

Најљепши в'јенац, кога је сплела
Богиња славе у храму свом,
Блиста и сјаје са ваших чела,
Дични јунаци, ви крви врела
Што свето тече за мили дом!

Та које срце осјећа више
Од вашег срца, од огња тог?! —
Божанством благим душа вам дише
Јер ваша снага невољу брише
И с њом се рађа свјетлости бог!

Ваше се око смрти не боји,
С прсима голим ступате њој;
На вашем челу слобода стоји,
И тешко, тешко ономе, који
С ланцима јурне богињи тој!

Народи многи данас би стали
У пустом гробљу пеп'о и прах,
Нит би се својим именом звали,
Да ви нијесте сву крвцу дали
На славу роду, а врагу на страх!

Слава вам, слава, јунаци свети,
Поносе дични народа свог!
У страшном часу, кад пропаст лети
Да сруши олтар дједова свети':
Десницу свету диже вам Бог!

АЕДУЛЛАХ.

Моме лањету

J'ai des amies de rêve que j'adore d'un amour chimérique et noble et vers lesquelles, chaque année, je pélerine comme les mages de jadis suivaient une étoile.

René Maizeroy

Откад знам за тебе, знам и шта је нада,
знам и шта је љубав, знам и срећа шта је
срце моје више не може да страда,
оно већ не дави тајне уздисаје.

Чиста као суза, којом сузи зора
на ливади росној, драга као цв'јеће,
блага као лахор кад га поврх мора
при сутону шаље свјеже премаљеће;
Откле си ми дошла, мила?

Твоме слатком срцу, њежном твоме т'јелу,
твоме бистром оку, твоме равном челу,
колијевка гдје је била?

Је л' природа иста, што је измеђ' мука
све створила људе, и твоје створила
божанствене очи? Је ли иста рука
то убаво твоје т'јело догладила?

Што ја љубим свијет, што ја љубим жиће,
све је златан дарак из твојијех груди;
ти ми сама справљаш оно рајско пиће
с ког ми се у срцу танка пјесма буди;
за то с' можда дошла, мила,

С неба, да ме чуваш од земаљских зала,
па ћеш опет к небу, откле си ми пала
на сребрна твоја крила.

(1891.)

Јосип Берса

БАБА СТАНА

— СЛИЧИЦА ИЗ ЖИВОТА. —

Баба-Стана је живела толико, да је готово и себе преживела. Давно су у ње изумрла осећања, мисли и жеље, што би се само ње лично тицале. Сад живи међу својим синовима, снахама, ожењеним унуцима и праунучићима... Своје дане давно је, што 'но веле, почела већ на прсте бројати, па ипак живи и задовољна је. Гледа око себе толико душа, којима је она живот дала, па јој годи

жагор кућевни, плач и писка мале деце; годи јој тај бујан, млад живот, што је окружава и трепти у пуној сили својој пред њеним клонулим, старим очима. Њој је увек у памети мисао: „Све је ово моје, све сам то ја подигла и одгајила'! Живи за њихову срећу и напредак, а њој је доста што ће имати ко, да јој „дође на гроб и запали свећу", што је често говорила; што „неће умрети у туђини или под плотом, но међу својима!" Што ће имати ко, да јој „склопи очи и прекрсти руке"; што ће јој имати ко, да „удели за душу, и да је помене на богомољи у цркви".

Колико она ужива у томе што може помоћи по нешто у кући! Кад на пример, довлаче жито, те стоварају у амбаре и она се ту нађе, па ово мало зрневља, што се расуло пажљиво покупи у суху смежурану шаку, па оде до амбара, изручи тамо и изговори „штета је да се расипа". Тако љушчице по дворишту, што су разбацане, скупиће, и онда би лаганим корацима, онако повијена од старости, ушла и оставила их крај ватре. Ако ко пође по-даље где од куће, она ужина у томе, што ће му дати савета, и узгред рецимо очистити му какву мрљицу на оделу говорећи како је „срамота изаћи како било у тућ свет", и како може ко рећи: „као да нема ко да га поучи", а мисли, како би се сваки прекор на њу најпре односио. Кад деца измрве при јелу, она пажљиво покупи мрвице, па их да пилићима да поједу. „Боље, вели, нека поједе пиле, него да се гази; грехота је!" Особито јој задовољство чини, кад је синови по некад запитају што за савет, или када би је снахе запитале по што-шта око подизања деце, те би с највећим поносом и задовољством започела реченицом: „Е, све сам ја ово подигла", а за тим прича појединце о томе и томе сину кад је био мали, како га је његовала, па о њерима и свима редом, а заврши речима; „Тако је то дете: на млађима свет остаје, па ви после гледајте сами кад ја склопим очи!"

Када примети и најмању трунку непоштовања према себи, јако се растужи, и сузе јој засветле у очима.

Једном тако разговараше са снахом држећи једног малишана, који је гребе ручицама по смежураном образу изговарајући: „баба, баба!" Била је весела и гођаше јој, те рече: „да ли ће и овај мали лала да ме се сјећа?" А за тим се обрати детету речима: „хоћеш ли благо баби?"

Децу особито воли. Кад је лето она их носи по дворишту тепајући им на разне начине и тек узгред за се изговара: Где, изнели на поље корито! Може да пресе од сунца! — Или — Морам да им кажем, да затворе ону рупу на огради, што су је пси направили: моше ући какво прасе и учинити штету!

Угледала је неку кладу што стоји на дворишту, и мисли како је штета да труди. Чује, где рикне говече у обору и изговори: „да л' су се сетили да их напоје, полиписаће стока жедна!" — А кад уђе у кућу обично уздахне и изговори: „ој дето, дето!" жалећи у том тренутку што их неће имати ко да учи, кад она умре.

Синовима врло често прича како су и они били тако исто мали као сад њихова деца.

— Све кад гледам малог Васу а ја се сетим тебе кад си био мали. Ето, ако не знаш, исти си такав био: пун, пун као јабучица, па сам те све крила кад долазе људи, да те не би ко урекао!"

Сваког јутра сама пође кокоши, дозивајући их слабим гласом: „пило, пило, пило!“ — Сипа им воду у мало корито што је пред кућом и чучи на земљу. Кокоши пију издижући једна по једна главу, кљуцајући једна другу и грабећи се која ће доћи пре да пије, а она им тепа: „де, ти[illegible] матори, говори великом петлу, причекај мало, мораш све ти први!“ и махне на њега руком, а све кокоши прену, и мало проће па се на ново скупе. „Баш овај шарени враг, говорила би баба једној кокици, ретко долази кад их хранимо; знам је, мршава као грана!“

Често седи у кући, и гледа, како јој снахе раде, бринући се о свакој ситници. Кад хоће да посоле јело, а она примети:

— Упитај, дете, да није ко посолио? бојим се, посолићете два пута, па срамота да изнесете пред раденике пресано!

— Гле како је тај лонац пркао примети кад што, чувајте га, штета тако добар лонац да пропадне.... Мислим да су више од цванцика дали за њега!

Кад купају децу, а она приће и својом руком огледа воду, да није много врела или хладна.

— Бог и душа још мало хладне воде треба, опариће се дете. — Том приликом прича како је тако једном опарила Марка (свог најстаријег сина), кад га је купала.

—

Једнога дана, не сећам се који је био, седе у кући: баба Стана, њен син и снаха, са још два три унучета. Остала чељад била су на раду у пољу. Разговарали су о разним стварима. Таман је баба-Стана почела говорити како треба изнети со из подрума јер ће, вели, да одвуче и пропадне, а у том утрча уплашен и задијан њихов момак једва изговори: „упалио се амбар!“ Сви троје онемише и прекидоше разговор; дуго су гледали момка бледи у лицу и са полуотвореним устима.

— Ах, Боже, онолико жито! — једва изговори пошто се мало прибра њен син, и одмах са женом изјури на поље, а њој рече, да седи са децом.

Настала је велика граја око амбара.

Једни јуре те сазивију суседе, од којих по неких већ и сами трче у помоћ, а још с пута дају савете вичући на сав глас и сами уплашени. Чељад се устумарала на све стране и баба Стана чује тапкање ногу, кад ко протрчи поред куће, а за тим гласове: „брзо, дај воду“... „трчи зови тога и тога!“... „бежи“... чувај се да те не убије греда!“.... где је бакрач?“... „брзо, брзо, похитај, сипај на ону греду“.... „Вадите жито с овог другог краја!“... „Пропаде све“... и т. д.

— Ej децо, децо, толика мука! — шапуће баба Стана и не могавши се уздржати, затвори децу, па и сама похита „да помогне“.

— Морам да видим и ја!.. Још су то деца; пропашће и она; све ће им изгорети!

Које од старости, које од страха и узбуђења једва се креташе, упињући се из све снаге.

— Бежи ти мајко — чуле су се речи кроз збрку осталих речи и гласова.

— Јест, бежи, мајко, а то нека пропада! — мислила је. Слаба и погрбљених леђа од старости, једва се мицала напред, а у старим очима, што су дубоко повучене у главу

испод набраног чела, већ се блистаху сузе.

Снахе, унуци и остали протрчавају поред ње а уплашени и збуњени тек узгред изговоре: „где ћеш ти мајко? Иди у кућу".

Она их поче и псовати у својој љутњи, јер је у том часу гледала будућност своје деце уништену и упропашћену. Све су оне лепе мисли њене о срећи њиховој пресе као пена. Њом је овладала мисао, да и она мора помоћи, па ма шта било. Увуче се и сама у гомилу оних што су гасили, где је због велике забуне остала непримећена. Уздисала је и са сузама изговарала:

— Ej, децо, моја, баш све пропаде!" Како јој је тужно било слушати оне очајничке узвике своје деце, у којима налажаше потврђења својим мислима?!

Упињала се из петних жила, сва дршчући, да се кроз узбуњену гомилу провуче и сама баш до амбара, јер јој се чинило, да она може много учинити.

— Боже, молим ти се, ти их сачувај! — шапутала је при том у очајању.

У таквој забуни: неко је очепи, неко гурне на једну, неко на другу страну, и она издржа све те напоре и продре баш до амбара.

Може се замислити какав је утисак учунио упаљени и подугорели амбар на баба-Стану. Дуго је гледала немоћна тужна, а кад која греда прегори, изговорила би само: „изгоре и она", шапућући тихо молитву после тога . . . .

На послетку реши се, да обиђе с друге стране и види, има ли шта да се склони „да бар не гори оно, што се може сачувати" нико је није приметио, и она, лагано, обиђе около, и прође с противне стране, где примети укопано корито баш уза саму зграду. (Из тога су корита хранили свиње.) Прође, па се стаде из све снаге упињати да га извуче и склони...

—

Видели су да нема помоћи.

Већ су греде са треском падале и пламен је бивао све јачи. Сви су се уклонили даље, и сузним очима гледали, како им пропада дугогодишњи труд. Почеше запиткивати да није које дете изашло, па брзо појурише у кућу.

Видели су децу, али баба-Стане нема.

Стадоше уплашено запиткивати: „где је?"

Неки казаше, да су је видели у дворишту, само не знају где је отишла.

Мало је прошло, и они је нађоше крај онога корита — мртву.

Прегорела греда пала је на њу и убила је . . . .

Брзо је извукоше да не би изгорела.

Београд, 9. марта 94. год.

Рад. М. Д.

Минсорел

(Из Иреских мелодија **Томе Мура**)

За дом у борбу Минсорел гре
У храброј руци сева
Мач оштри, да душмане тре
На леђи харфа снева.
„О, земљо песме“ ври му глас
„Кад бојни плам те пали
„У борби *један* мач ти спас
Једна те харфа хвали.

У крви пенач лежи, но
Руга се борби врага,
Јасне је струне прекин'о
Умукну харфа драга;
„У бесу никад“ збори „нек
Враг те не срами худи,
Слободи пој си вијла тек
За роба нема буди!“

Илија Белеслијин.

ТО ТАКО БИВА

— СЛИКА ИЗ ЖИВОТА. —

Ја сам некада био млад. Крпан момак: здрав као дрен, хитар као срна, поносит као соко. Цео је свет био мој. Али тако не траје дуго. Рано, врло рано, моје се очи помутише, чело ми се намрачи, жуч ми испуни груди. Тек сам био сазнао за живот, окусно сласти у њему, а већ се раздре конрена, која ми је скривала ништавидо људскога живота, и ја сами брзо запазио, како су оне животне сласти, које сам до тле уживао, биле само варка, која је бујној младости крила истину о свету. Моји врсници тек су се успављивали, заносним младалачким сновима, а ја сам већ осећао горчину, коју мало који у животу своме није осећао.

Јава је лагано гонила оне фантастичне слике, које ми је стварала бујна младост. Па опет ме је много заболело, кад сам први пут осетио, како је врло трновита стаза, којом човек у животу греде.

Било је то по Духовима. Ја сам тада још био у своме миломе сеоцу. Ручао сам био, па сам изишао у поље. Поглед ми је летео у даљину преко онога дивотнога шаренила, које је било на све стране око мене. Мени се груди шире и пуне необичним миљем, у коме се срце топи. Окрећем се и дивим се свему пред собом. А имао сам се и чему дивити: на једној је страни благи поветарац ледујао бујно жито, и талас је гоњио талас; доле се зеленило море од кукуруза; лево, изнад зеленога гаја, бујало је лозје, начичкано гроздастим цветовима, а овде онде шарenила се миришљава ливада. Мајка је срећна, кад јој је дете здраво, бујно и напредно; сељак је блажен, кад му је летина добра. И ја сам био блажен: песма ми из уста лети, — срце ми пева. Пред собом сам гледао живот, и у томе животу живот свој, живот оних, који су ми најдражи на свету. Од ранога пролећа ту смо у пољу. Ту нас је изгрејавало сунце, ту смо уживали у вечерњем поветарцу. За одмор нисмо знали. Ту смо расипали снагу своју. Сваку стопу те земље знојем смо натопили. Али наш труд није узалуд. Ми смо ономе пољу дали живота, а оно ће нам сад богато платити за наше труде.

Био сам будан, а сањао сам. Али ме нешто прену, обазрем се: никога у близини. Али тамо, на небесноме своду за-

наших беличаст прамен. Мене нешто такну у срце:

— Ама, биће ужаса.

И нисам се преварио, онај је прамен врло брзо расто. За мало, па ми се скрише од очију сунчеви зраци, којима сам се увек радовао; небо се навуче неких сивих застора. Поветарац се утиша. Све око мене занеми. Мене поче нешто притискивати и давити. Није тако дуго трајало; ваздух се ускомеша; громови запуцаше, а и ја сам осетих да ме нешто туче и да сам сав мокар. Не знам колико је трајало. Кад сам се освестио, опет је било ведро, сунце је, као и пређе, умиљато на све стране расипало своје топле зраке; али за дуго нисам знао где сам. Око мене је све било измењено, а и сам сам био промењен: уморан, једва сам држао на себи оно мало халина, из којих је вода цурила, и немо гледао око себе. Заман сам тражио жита, узалуд погледао тамо где су били кукурузи. Нигде није било живота. Тек су на местима црну земљу скривали сметови леденог ораха.

Све је било уништено. Сузе су ми текле низ лице; плакао сам као мало дете. Под оним леденим сметовима гледао сам себе, гледао своје претрпане и са-хран.ене.

Код куће сам застао оца на прагу. Заронио седу главу у крило, и хуче.

— Све је пропало, све!.... изустио је слабим гласом и дрхтао.

— Све, бабо, све, рекох ја, и ноге ми заклецаше.

Сад ми први пут дође тешко што сам жив и зажалих на своју маму што ме родила.

За неколико тренутака било нам је уништено све што смо имали. Није нам претекло ни шаке брашна. Мислио сам тад нам је крај: поскапаћемо од глади. Очи ми се наводнише, и дуго се није осушила суза у њима. Али прође мало времена, а моје се лице озари осмејом, а мислио сам никад се разведрити неће.

Било нам је тешко првих дана, а после већ лакше. Оно мало стоке што имадосмо испродавали смо и донели из вароши жита, па на своју грдну несрећу почесмо заборављати.

— Таква нам је судбина. Што је ова година однела друга ће донети.

Тако смо се тешили, и жељно ишчекивали ново пролеће, да опет земљу знојем својим залијемо, и створимо из тога нов живот, који ће нама живот продужити.

Много смо се напатили, али претурисмо зиму. Поче сунце топлије сијати, и ми му се зарадовасмо, али на своју несрећу, оно сјајно сунце, које је до тле увек било према нама милостиво, и собом нам увек срећу доносило, крепило наду на лепше дане, сад нам је јаде донело, чемером нам груди испунило. Његови топли зраци почеше благо сијати: земља се почела кравити, и ми смо се спремали, да се предамо послу; али нам све узалуд беше. Ми тога пролећа не повукосмо бразде нити закопасмо мотиком. Сунце нам је откравило земљу од зимских мразева, али оно отопи и грдне снежне сметове, који беху по планинама свуда око нас, и ми смо гледали како гуске весело плове тамо где нам се пређе зеленила пшеница и бујао кукуруз.

Док су срећни људи весело уз плуг попевали, ми смо хукали, кршили руке и бленули у оно море пред собом. Надали смо се: отедиће се. Опет ћемо узорати и посејати. А земља је добра: она у своја њедра прима и богата и сиромашна, а отуда опет даје живот свакоме. Она ће нам помоћи, да заборавимо на своју голему невољу. Дани су пролазили, али море не ишчезе. Вода је нагло била надошла, и попунила је све доље, а нама је у дољи и било све — ван тога био је сам камен. Сад се није могла вода отедити, а сунце је није могло брзо сву у себе примити.

Били смо жељни хлеба. Истина за нашу невољу чули су и други, и наће се добрих људи, који нам пошаље мало хране; али то узеше они, којима дође да нам је поделе. Ми смо и даље гладовали.

На то све као да је био тек почетак даљих невоља. Баруштине су се сушиле нагло. Нас почео дању давити смрад а вечером нам досађивати силна магла. Уз то је глад непрестано морила, да смо кору од дрвета тукли, лишће сушили и сатирали и од тога хљеб месили. Јави се болест, и поче немилостиво косити.

— Божја казна за грехове! рекоше неки и ми појурисмо у цркву. Заједно с попом проводили смо много времена у молитви. Молили смо да нам опрости грехе, ради којих нас ова казна стиже, па смо молили и за наше власти, које нас сад оставише на миру, јер немадосмо више од куда им давати. У молитви смо се сећали и нашега капетана, који нам је пре био тако чест гост, а кога смо сада били жељни, молили смо се, али молитва не поможе. Наш је грех морао бити и сувише велики: можда, за велику несрећу своју нисмо некад почастили капетана како ваља. Болест је све више напредовала, и све је више косила, што смо се боље привикавали гладовању. Људи су падали као снопље. Свакога дана смо по кога копали. Већ готово није било куће, из које се није чула запевка, а у свакој се још по који с душом борио.

Јавише и власти. Отуда нам поручише да се не бринемо, лекар ће доћи, и све ће окренути на боље; само мало да се стрпимо. Љекар је од посла врло заморен; за који дан одмориће се, и доћи ће нам. Ми смо били стрпељиви, али је болештина слабо марила за поруку нашега капетана, но је косила као и дотле, и већ није било кога да мрце опрема: оно неколико баба прво покоси, ваљда из освете, што су млоге спасили болести. Због тога свакако лекар и не дође, како нам обећаше: бојао се и сам освете, а ми нисмо имали откуда искупити његову смрт.

Само смо мало нас млађих, и снажнијих још болести пркосили, и ми смо скапавали од умора, надгледајући живе и копајући мртве.

Тада сам тек заназио, како је бедан живот човеков, како је човек, ништавило, којом судбом господари све што је око њега. Срце ми се било већ следило, и у мени се гасио један по један осећај. Мало по мало, па ми поста обичан и онај ужас, који ми је свакога дана био пред очима. И у свести ми је било много измењено. Страховао сам: кренуће намеће. И ко зна шта би било, али мене отргоше од својих, отргоше изненада, баш онда кад сам по цели дан слушао само тужно јаукање болесника, и писку за мртвачким одром, а гледао бледа и глађу измучена лица.

Једнога дана баш сам се враћао с гробља: укопао сам најмлађу снаху. Пошао сам корак по корак, лагано, мислио сам на болна оца и бринуо шта ће с нама бити до краја. На једаред чух неки глас, познати глас, који давно нисам чуо. Ослушнем, и чујем бирова Мирка: зове све судници. И нехотице се прекрстих:

— Боже окрени на боље!

И збиља, ја сам добро слутио, чувши Мирков глас, јер од кад нас болештина поче морити, никако нисмо чули његова гласа. На опет ми се није хитало. Шта ћу и ја тамо? Ако је стигло хране то ће газдаши разграбити; ако је пак дошао лекар, отићи ће газдинским кућама — ми га немамо чиме дочекати, у нашим брвнарама. Па опет сам отишао. Власт зове, а ја сам увек власти се покоравао.

Код суднице беху се већ неки искупили. Нико ништа не говори, оборили главе, па тек по кад што један у другога испод ока погледају. И ја сам ћутао, и са осталима чекао, да се појави кмет и каже нам што нас је звао. Доста смо чекали, али и сачекасмо. Кмет изиђе, изиђе и нови ћата с њим — старога смо били пре неки дан

укопали. Тата је нешто читао. Ја сам мислио на оца и само сам то упамтио, да морам још тога дана оставити и оца и онај трошни кућерак, у коме сам и срећне часове проводио, и отићи у варош у војску.

Отишао сам кући. Уз пут сам чуо да ћемо у рат. Рат! Куда, с ким? То нисам знао. Али рат!... То ми је непрестано звонило у ушима. Ја нисам знао шта је то рат, али сам до сада много страшних ствари о томе слушао, и свест ми се мутила при помисли, да морам оставити своје село, своје у њему, па отићи далеко, тамо убијати људе, док и мене који не убије. Око срца ме нешто стегло. Куда ћу? Зар да оставим ове још неоплакане гробове у кући? Али власт тако хоће, а она се мора слушати. Нисам умео својима ни речи рећи, само кад се опростим са оцем, загрцао сам.

То ме је мало тешило што нисам сам. Из мога села пошло нас је неколико. Истина, они су многе звали, али неки од тих беху већ под земљом, а други су већ били на путу за онај свет. Само је нас била болест поштедила: да остављамо огњиште своје и на њему ни мртве ни живе оне, који су нам на свету најдражи, да идемо далеко од својих и тамо заливамо земљу крвљу својом и да сејемо своје кости по најдаљим нам крајевима. Али срце је тврђе од камена. Ми смо ишли, па смо све грабили, као да нас нешто гони из места у коме се само јаукање и лелек чује. По који је чак и запевао. Истина то је била жалостивна песма, али тек песма је.

Путовали смо целе ноћи. Зору смо поздравили у вароши; одмах смо се пријавили команди. Нисмо били сами. Било их је толико, да сам се зачудио. Дотле за мене није било другога света ван мога села и би ми чудно да има толико људи. У команди су били према нама пажљивији, но што беху у нашој судници. Од рана јутра почеше нас уписивати и давати нам одело и друге потребе. У брзо смо сви били једноliки, само смо се по закрпама и капи могли разликовати. Ту нас не оставише дуго. Одмах нас поделише у гомилице, дадоше нам пушке и све остало што је потребно за убијање, па нас кренуше.

— свршиће се —

ЈЕСЕЊЕ ЕЛЕГИЈЕ

— други дио —

I.

Снам рујине старих двора,
Па кад б'јели данак мине
И с висина одозгора
Бл'једозрачни мјесец сине —
И кад снове земљом, широм,
Распе рука ноћи бл'једе, —
Успавање вјечним миром
Рушевине видим с'једе;
Многе куле и мазгале
И бедема много тавни,
И капије, што су пале
Да их вр'јеме с'земљом сравни...
Покрила их мрка трава
И сив бршљан. Н'јемо стоје
И под сводом неба плава
Неизмјерну вјечност броје;
И брз талас многих дана
Што џиновским летом оде...!
А мир благи, ноћ звјездана
Тихо плове, н'јемо броде....

II.

Тек пун мјесец када летом
По пучине пређе плаве

И зашуми поноћ св'јетом
И нове се зв'језде јаве;
Кад утоне у даљини
Жубор р'јеке, шумор грања,
С мрачног двора на висини
Што дубоким санком сања —
Разлију се, к'о таласи,
У долине тихе р'јеке
Тајанствени неки гласи
И подмукле р'јечи неке;
Тихи кикот, см'јех и шала
И незнана пјесма стара,
И ко гласи од гусала
И ко звека од пехара...
Кроз прозоре са висине
Ко да плане и засвјетли...
Ал све прође... ноћ кад мине
И запоју први петли...

III.

И у моме срцу тако,
Кад свјетило дана пане
И свечано и полако
Кроза пуста поља стане
Анђо мира да шумори
Успаванку изнад св'јета,
И небом се јави гори
Пуна зв'језда поноћ света — —
У дубини мојих груди
И мој Демон, сред нејава,
Изгубљену прошлост буди
И помене васкршава...
Из сна диже старе јаде
Звук пјесама и пехара,
Бурне снове, ведре наде,
Силни занос старог жара...
Све што лежи усред груди
Ко рујине у самоћи,
И што само каткад буди
Дух јесење глухе ноћи...

IV.

Ал са гора и пољана
Кад се дигне ноћни вео,
И кад сијне зора рана
И заплави данак бео —
Стишава се пјесма стара
И губе се тихи гласи,
И искрица давног жара
И опет се мирно гаси.
Бл'једа машта тражи пута
Да суморне мисли скрене,
И нејасно поглед лута
Кроза магле и јесење — —
Да се отме тајној тузи
У заборав вргне мало,
Да су мртви св'јетли лузи
Да је цв'јеће доцвјетало;
И та пјесма из далека,
Што кроз душу тихо блуди,
Да је пјесма — поноћ мека
Са рујина што је буди...

V.

И ледено, тупо Вр'јеме
Што демонским хити летом,
Што пустоши диже н'јеме
Гдје је живот цвјето цв'јетом,
Гњевном руком што разори
Древну Тебу, храме старе,
И у бл'једи пеп'о створи
Сјајне круне и скиптаре, —
Да је оно у прах дало
Слатку срећу санка жива,
Једно срце, тиче мало,
Пуно сласти што је снива!
А дух даде вјетровима
Да га пустом крају носе,
Гдје бл'једано лисје пада
И јесење хладне росе;
Тренут сваки гдје у тами
Над гомилом мртвог цв'јећа,
Само тиху тугу мами,
И на драгу прошлост сјећа.

VI.

Гдје, ко мисли злослутнице,
Пролијећу с горе тавне,
Црна јата, црне тице,
У долине хитеђ равне;
И немилим гласом кличу
Дижући се изнад мене,
И потоци гдје се стичу

И таласом мутним пјене;
И гдје машта дочарава
Неко старо гробље густо,
Куд је мрка пала трава
И јесење вече пусто...
Под плочама — гуштер мали
Куд се каткад сунча само —
Давно некад многи краљи
Гдје легоше мирно тамо.
И отроци, себри, слуге,
Неко с миља, неко с јада,
А гдје лисне мреже дуге
Тавна вјечност шири сада...
Сваки крстић гдјено због:
Све што иде дођ' ће ближе,
Ал' што Вр'јеме једном схори
Нит се враћа, нит се диже!..

VII.

На дну морском, силна бура
Гдје не бјеше никад пала,
У дворови од биљура,
На пољима од корала —
Сирена је нека млада
Проводила дане пјетне,
И без туге и без јада
Сањала је снове сретне.
Али чим би ноћца пала,
Из дна морског, из дубока,
Кроз редове силних вала
Златне косе, плава ока —
Дизала се она млада
Под крионе ведре ноћи,
И потајно, страсно, тада
Љубила се у самоћи
Са витезом мрачним неким,
Што жељезне диже дворе,
На обали — вјечним хуком
Гдје бескрајно кипи море.

VIII.

И дуго га миловала!...
Тек када би са висине
И пошљедна зв'језда пала,
Спуштала се у дубине —
У поноре силних вала
Гдје не стиже гром ни бура,
На пољане од корала,
У дворане од биљура
Да са жудњом ноћцу чека...
А не знаде чедо бајно,
Један Злодух из далека
Да је за њом гино тајно.
Ко жар пакла бјеше јака
Љубав страшна душе мрачне,
И сирена једном лака
Кад у краје крену зрачне,
На обали краја тога
Гдје вјечито шуми море —
Нит витеза виђе свога,
Нит жељезне наће дворе.

IX.

Од тада сам много пута
У јесење глухе ноћи,
Слушао је с јада љута
Како јеца у самоћи...
Клицала је звјезде ове,
Силне вале, ноћцу бајну,
Братимила галебове,
Да јој кажу страшну тајну!
Ал струјаше ноћца звуком
Виш' обала пустих ови',
И хујаше море хуком
И кликтаху галебови —
Ал' не каза тајну нико!...
Тад замрси златну косу,
Синьем мору у дубину
Своје горке сузе просу —
Сваки уздах кораљ поста
А бисерје суза мала....
Препуни се сиње море
Од бисера и корала...

X.

...Узаман те љубав моја
О, драгано, кличе више,
Одвела те зв'језда твоја,
Године те мутне скрише;
А кад с тугом из далека
Позове те срце живо,
Не одзивље с' поноћ мека

Ни јесење небо сиво.
И глас туге, који блуди,
Разбије се, ко о стјење,
О ледено срце људи
Па утоне у јесење...

О, и моја туга тајна,
Ко сирена сиње море,
Све ће пјесмом да испуни,
Сиве магле, бљеде горе;
И јесење небо тешко,
Хладне росе, мртво цвјеће —
Али тебе из прошлости
Пјесмом својом дозват неће!..

(1896)

Јован А. Дучић.

КРВНИ МИР

— ПРИПОВИЈЕТКА ИЗ ХЕРЦЕГОВИНЕ —
написао **Свет. Ђоровић.**

I.

Стеван Милошев сазвао је велику мобу, да прије Илиндана пожње оно жито. Младијех жетеоца и жетелица има их преко двадесет. Ту су и најближи рођаци Стеванови, два млада брата, Стојан и Мирко, а ту и комшија му Радан са својом шћери Милицом и са братучедима Јованом и Бошком.

Захукала се младеж. Боже мој, па се све надмећу и кладе: ко ће више пожњети. Непрестано гони један другога, па никад да се уморе.

Док им једном дошија, па баците српове, те мало одахнуше.

— Хајде ко ће сад запјевать', викну Радан.

— Ја ће не могу, — рече Мирко.

— Не могу ни ја.

— Ни ја.

— А ти, Стојане, зар ни ти не можеш, — довикну Радан младоме Стојану, који се бијаше мало одбио у страну.

— Питаш ли мене? запита Стојан и као да се трже из крупних мисли.

— Питам баш тебе.

— Ама нешто ми се не пјева...

— А што ти се не пјева?... Млад, здрав, па ти се не пјева?... Него немој се ту извлачити, но дела запјевај...

Стојан погледа по свима, отегну мало вратом, па онда кашљуцну и пљуцну далеко од себе.

А тад поче:

О-о-ој јабуко зеленико,
Зелен ти си род родила,
На три гране три јабуке,
На четвртој соко сједи о-ој...

— Е баш ваља, — рекоше неки.

— Е, имаш грло, дан ти твој, што га нико нема, — рече и Радан.

А Стојану то драго, па чисто осјећа, како му од милине кика на глави расте.

— Хоћемо ли почет? — викну Стеван.

— Хоћемо! — викнуше сви, па опет узеше српове и поћераше као и прије.

Стојан, прије него што поче да жње, окрену се на Милицу, па јој мало намигну, а онда приону за осталијем.

Милица обори очи, а пламен јој удари уз образе, па и она поче да ради. Дивна је то ћевојка, да јој равне нема ни у селам села, а

здрава, као да је од бријега одвалјена. Кад ходи, а ти чујеш како тутњи земља под њом, а кад ради онда се и највиђенији момци поприлично озноје док је стигну.

И она запела за око Стојану.

Допала му се, па момак да погине за њом. Увијек би да је поред ње, па да се с њоме разговара и да је гледа ко, Боже опрости, икону.

Тако и сад.

Неколико пута махне српом, па се окрене, да види, јели она близу њега. А чим га достигне, он само рукавом обрише зној са чела, кашљуцне, па је припита.

— Јеси ли се уморила?

— Јок ја.

— Ја, Бога ми, и јесам. Неби се баш толико уморио, ама ова врућина дошија, па баш једва чекам, кад ћемо оставити пос'о...

— На какав си ти момак, кад ти и врућина дошија, — нашали се она.

Стојан је погледа.

— Велиш ли то мени? — рече, па онда показа руком на жетеоце. — Видиш ли их... ето колико их има... па ево да се окладимо, да ни један не може са мном...

— Чини ти се...

— Не чини ми се, него је баш тако... Ето, ако хоћеш, па да се окладимо.

— О шта?

— Ако те добијем, да те пољубим.

Она се заперека.

— Шта велиш? запита он.

— Неби то учинила за вас свијет, рече она, па хтједе да ради даље.

Али је он задржа.

— А зар сам ја ружан? — рече.

— Ниси ружан...

— Па ја шта је?

— Не љуби се прије вјенчања, одговори она, па поче да ради.

Стојан се осмјехну, погледа да види јесу ли други одмакли далеко, те се тада даде у потјеру за њима.

А чим сунце поче да се склања за брдо, поздрављајући их пошљедним зрацима, оставише радњу и пјевајући кренуше се кући.

—

Пошље вечере састали су се опет пред Стевановом кућом. Неки прострли гуњеве па сјели, а неки се онако поваљали по трави, па гледаху у небо, на коме се свјетлуцаху милијони ситних звијездица.

— Родило жито ове године, — поче Радан.

— Јес' вала Богу, — рече Стеван.

— Није мањаво к'о лањске године.

— Није ни мало.

Па обојица повукише по неколико димова и опет ушутише....

— Ја не знам шта нам је, па шутимо к'о браћа, — рече Мирко.

— Не знамо ни ми...

— Камо пјесма? Камо гусле? Та нијесмо помрли...

— Дајте гусле, дајте! — повикаше сви.

И донесоше гусле.

— А сад ко ће пјевати?

— Стојан, — гракнуше сви.

— Не могу ја, браћо, — правда се Стојан

— Можеш, можеш, — дочека Радан, — имаш ти царско грло к'о у Обилића...

Па му тутну гусле у шаке.

Стојан превуче неколико пута, па заиска тамјана, да премаже гудало, а по томе отегну очима и поче:

О-о-о-ој браћо моја соколови сиви
Ако ћете мене послушати,

Да вам причам пјесму од истине
Од истине што је за дружине.

И отпјева пјесму о Вучијем Долу.

Док је пјевао, сви су слушали нетренимице, а кад заврши, онда говору никад краја. Неки фали једнога јунака, а други опет другога.

Стојан угледа прилику, па се извуче између њих, а при поласку очепи Милицу.

Она га је разумјела и пође за њим.

Отиђоше за кућу и ту се сакрише у мрак.

— Чујеш, мени додија с њима, — рече он њојзи, тек да нешто каже.

— И мени, — рече она.

— Не могу ја сједит' близу тебе а да не говорим с тобом... Чини ми се тад, к'о да је неки црв у мени, па ме све копка....

— Ја — потврди она и узе крај од опрегљаче, па поче да чупка оне ресе.

Он удари неколико пута врхом од опанка у земљу, па онда диже главу.

— Знаш ли ти, — рече, — да ја не могу никако без тебе.... Ето највољо бих, да си у мојој кући... знаш... онако... к'о и друге ђевојке кад се удаду.

Она не рече ни ријечи, а он се поче чешкати иза врата, као да га жестоко сврби, а овамо једнако је премишљао у себи, како би је запитао: хоће ли поћи за њега.

Најпошље се смисли.

— Чујеш Милице? — рече.

— Чујем...

— Ја... овај... нема ти ту у мене... ја нећу да отежем... него би ли се ти удала?

— За кога? — проговори она кроз зубе, а поцрвени као кукуриjек.

— Па каз'о сам ти... Ето, ако хоћеш... ја хоћу па да се вјенчамо.

Она стидљиво обори главу.

— Ех, јеси ли се смислила?

— Јесам... прошапта она

— Хоћеш ли?

— Хоћу.

Он чисто скочи од радости.

— Е, баш ти вала!... Очију ми, сад си ми дража десет пута, него што си ми до сад била... Их, бона, а баш ћемо се проводити!...

Она пође у кућу.

— Ђе ћеш? — запита он.

— У кућу.

— Остани још...

— Не могу.... тражиће ме.

Па оде.

А он остаде па само гледа за њом. Од како се родио, још никад није био задовољнији као вечерас. Нека милина обузела га свега, па чисто као да осјећа како му се груди шире те откопча џамадан, да може рахатније дисати... Дошло му бијаше и да скаче и да пјева и да игра — све у један мах.

У кућу није хтјео улазити, јер му се чинила сувише тијесна, него онако извали се на траву и гледајући у небо, сниваo је о најљепшој будућности.

Мало за тим, па је слатко, врло слатко заспао.

— НАСТАВИЋЕ СЕ —

Сими Милутиновићу

Дај да пјевам славу српског сина
Ког породи наша Босна мила,
Славу сина поносна Србина,
Најдражега штићеника вила.

Ал ко може опјевати славу
Таког дива, сивог соко — тића,
И достојно увјенчати главу,
Мудру главу Чубре Чојковића?!

Ја не могу. Теби цио народ
Кроз вјекове сјајне вјенце вије,
И ти живиш докле народ живи,
Догод срце у Србина бије!

Слава теби, слава дични сине,
Слава мајци што те је родила,
Слава земљи, земљи поноситој
У свом крилу што те одгојила!

Модрич

А. С. Карабеговић.

Бошњаци

Било је то једног пролетњег дана, некако испред Тројица, а протекло је добрињак земана, кад одох своме ђеду, Бог му дао вјечни покој, у госте у Потоке, у Бијело-поље, код Мостара. Дочек је био искрен и свесрдан, као у свог, па опет у сељака, а још у оно доба, кад се не знадијаше шта је то рећи: „шпатно“, „марод“ и т. д. и т. д. и кад сељак не провођаше данове по крчмама и хановима, нити обијаше сваки час прагове хућумата и мелциса. Ej, блажено доба! Све је онда некако било простије али природније, српскије...

Уз многе лијепе обичаје, као један од најдивнијих урнека, бјеше и српско гостопримство, а то су нам и странци признали, и у врлину уписали; а наш покојни Ђура Јакшић дивно, као о свачем, и о овој врлини наших сељака пјева: „Даје сељак, радо даје!“

Он кад има, он не броји туђе залогаје.

И мој покојни ђед био је гостољубив, да му је требало пара тражити. Ej, тај би ти дао, што-но ријеч: „крви из образа“. Кућа му се десила некако покрај пута а опет оглашен, као ситаман и дочекан па хајд у њега да се конакује! Био то

поп или спахија, циганин или ага, ту је свак лијепо приман и стиман. Било је година па удари суша а пијелог боговетног љета подпирквај онај наш познати херцеговачки вјетар „торбомеља“, онај брате, што пуше испод сунца; онај те га још неко „даник“ а неко опет „сунчаник“ зове; а Богме, мој лијепи брате, онај што нас је највише по бијелом свијету у добра доба као богом изабрани Израиљски народ расељо, те је отуд могла и потећи она српска народна пословица: „Херцеговина читав свијет насели, а себе опет не расели.“ — Омани љетина, па од по зиме арар за узиште, па хајд онда! Куда ће сељак, већ у туђ амбар — у вересију. А ко још није долазио у шапе тијем болећијем људима, тијем што вересијом раде, тај тек и не зна што су јежеве муке! Богме се мом покојном ђеду више пута то трефљало, па опет једнаком волом, дочекивао је он волња и невољна. Богме га је мој, покојни отац једанпут и прекорио. Сјећам се тога, као да је јучер било: дошао у нас покојни ђед, па разв'о с мојим покојни оцем то о овом то о оном. Стао се тужити и на зла и крхава времена, те како се тешко живи. А мој ће му покојни отац на то: „Јест бабо, зла су и тешка времена наступила! И ја се опет теби не могу начудити: ти никако да се одучиш од своје старе навике. Бога ми си ко некакав агалар, што му је назда отворен арар. Добро би било да ти то једном одбациш“, — „хе мој синко, рече ђед не могу ти ја тако, па што год добри Бог дâ; а даће, ја му се молим!“ Пошље оваковог одговора, мој покојни отац, није му никад више пребацив'о и он је, док је жив био, ћерао своју навику све до своје смрти. Па опет није никад хрђаво био. Ако није им'о много, а оно му није много ни мањкало; задовољан је био с онијем, што му је Бог дао и што је својим трудом умучио. И то је тек право богатство!

А и јест, Богме, био мој покојни ђед, баш једном човјек. И сад као да га очима гледам: висок ко копље а широк и пресат. Около главе обвио крмез шал. Не знаш шта је црвеније, или крмез, или му образи. Па још сиједа брада и бркови, па све једно другом лијепо доликоваше. Нарави бијаше благе и тихе; једино што му — не било му с овог теже и горе — драго бијаше пијуцнути, знаш онако што се каже, „ради празника“. Но и у пићу не бијаше заједљив и чангрижљив. Кад би се мало накитио и уљепшао, све би у себи нешто сам разговар'о, по највише: „бива синко месела и фараза“.*) Ама шта то ти, ђедо, конташ? упитао бих га ја. Он се на то тргне као из сна: „Ево се, синко, молим Богу! — одговорио би. —

Кад му дођох у госте, нађох га ће нешто опоравља око јањила. Назовем му Бога и пољубим га у руку. Прими ми Бога и помилова ме руком, а весео Боже што сам му дошао!

„О Каришикушо**) изнеси дер један гуњ!“ И ђед се упути, а ја за њим за кућу, те сједосмо на прострт гуњ у лад под једну велику кошћелу.

Ту се испитасмо за мир и за здравље. Пита мене ђед за свако чељаде у кући, као да се нијесмо виђали има десет година. Сунце бијаше већ нагело западу, само што још није зашло, па већ бијаше почело захлађивати. Тих и благи вјетрић пиркао је те нас прилично разхлађивао. Мало потраја, па чобанице дојавише стоку. Милина бијаше виђети, како онце и јањци блеје и једно другог траже.

*) Турска изрека и значи: на приливу да речемо.

**) Име женине породице.

Боже мој, што је пуста љубав, љубав мајке према одојчету! Та има ли икакве силније и чистије љубави од ове? А о љубави дивно пјева Змајован: „Цијели грешни свијете не заборави, да те држе само крила љубави". И ако је мој покојни ђед био претурио осамдесету, он и опет домаћиноваше, па се за све стараше и разбираше; па и овога пута пита час за ово, час за оно а млађи му на питања одговараху, док у једно доба упитаће: „Ђе је алаша?"*) Казаше му да се вијала до пред заход сунца у Бошњацима

Кад се поменуше Бошњаци, мени некуд би загонетно то име, те ћу запитати ђеда: „Бога ти ђедо, ђе су ти Бошњаци и зашто се зову тако?"

Он ми одговори: „Ено видиш, синко, и показа ми руком, оне неколике куће на крај села; то су ти Бошњаци. Давно је то било и мени су ово причали старији од мене: ова чада, куд сад иде кроз баре па уз тињилаву њиву на ханове: Ђурића, Вејзовића и Темимов па уз Порим, није онда овуд водила већ кроз потоке покрај млиница па кроз Липане. Ено ти и сад развалина од хана по крај Куртовића млинице. Причају да га је запалио Бајо Пивљанин, као и онај на горњим Зијемљима, што се звао: „Крехин хан."

— Оваквог хана није било у цијелој Херцеговини, вас је био озидан на „чен". Било ти је у њему седамдесет одаја, а на сред њега био је шедрван. И Божје чудо: што је Бајо Пивљанин једном запалио, то се више никад није начинило. Те, ко што ти рекох, чада је ишла кроз потоке; кириџије су врвиле сваки боговетни дан, које од Сарајева Дубровнику, а доцније и Метковићима, које опет од Дубровника и Метковића Сарајеву и даље. У нашем селу до саме чаде, живила је једна удовица и имала је троје ђеце; а причају да је била красна као упис. Једнога дана, као и обично, чувала она овце око чаде, а наљегле туд кириџије од Дубровника за Босну. Ту ти се у њу загледа један Бошњак. Стану ти њих двоје разговарати, а коњи и дружина овог Бошњака оду пут Босне. Еглен, беглен,* на једно друго заволи и Бошњак ти лијепо с њом ћезиној кући, па ту и остани и одомаћи се." —

— А ма како то ђедо, да он заборави на своје коње, своју кућу и постојбину? — запитам га ја. —

— Хеј мој синко, чудан ти је женски шарт; нед'о ти Бог с њим деврити. —

На причај ми ђедо што је пошље било с Бошњаком и удовицом. —

Ту ти се, као што ти рекох, — настави старац — он одомаћи и њих се двоје вјенчају и пород изроде. Колико су година заједно живили, то ти не умијем рећи. Дође вакат, па се удовица разболи и умре. Опреме је Богу по закону и однесу на гробље, да је закопају. Но баш кад су је шћели закопати, онда ће ти онај Бошњак, зивикати: — „Нека те људи, немојте је спуштати у гроб; још док је боловала, оставила, ми је тешки божји аманет, да јој га испуним. Чекајте, а ја одох кући да нешто донесем." То изрече па као згранут отрча кући.

Људма, који су ту били, за чудо било: какав ли је то аманет и шта ли је он то заборавио код куће? Не потрајало дуго, а ево ти га трчи као без душе и баш кад је дошао близу гробља, прелазећи преко једне стубле, запне му нога и посрне, а лонац, кога је носио, пане и разбије се.

*) Турска ријеч а значи: чопор коња.

*) Турска ријеч а значи: ријеч по ријеч.

Причају, да је та удовица држала некакав лонац под пријекладом више огњишта, те кад је шћела умријети заклела Бошњака, да лонац с њом заједно закопа.

Пошто се Бошњаку разбије лонац, он се више и не шћеде окренути на гробље, као да се тамо њега ништа не тиче, и као да му тамо на гробљу није нико ни познат, већ у један пут као изван себе стаде викати: „а ће су ми коњи? и као бијесан одјури пут Босне од куд се није више никад ни вратио, а ћецу и кућу оставио је за вазда. —

Људи чудећи и снебивајући се закопају удовицу па се разиђу својим кућама. —

Ето отуд су се прозвали „Бошњаци.“

Вечерали смо и полијегали онако на изван под отвореним небом. Ведро је било као иза туче. По небу јездио је пун мјесец, а негђе у градини ћукао је ћук од времена на вријеме. Но мени су се непрестано вралe мисли то о Бошњаку, то о удовици. Поноћ је преминула, а ја нисам заспо. Сујевјеран нијесам да вјерујем у какве чине и мађије, но опет прича је ту — живо народно предање. Морало је од свега овог нешто бити. Премишљао сам дуго и најзад сам дошао до закључка, да ту нијесу упливисали зли духови и мађије, већ љубав, која је, како рече наш окруњени пјесник, „слијепа сила.“ —

У том размишљању, превари ме сан, и ја сам заспао, тако слатко, као да сам се напио ципра. А ко и не би могао заспати у чистом и мирисном сеоском ваздуху!

Мостар

Огњен.

Роб

(из заборављених песама).

Без месеца ноћца тиха, мека,
Сном увита равница далека,
А пучина неба трепери виш главе,
Повио се ветрић долином, врх траве —
Чудна, бајна ноћ!

И тишина света овладала широм:
Праведни и грешни почивају с миром,
Заћутале тице, а даљина сања,
Изумире шумор тиха лелујања
Кроз шевар и гране, у шапату тајном,
И умире пољем, даљином бескрајном.

Ено, звезда мину преко неба равна,
И оте се пуцањ — доља јечи травна.

Роб намаче један испред дремне страже;
Узбуна се поче — пошли да га траже...

И долина прими несрећнога сужња —
Он без душе бега лица свела, тужна.

Још ако га нађу ови страшни људи...
Нож у руци сену — њим ће пробит груди.
Већ се чују гласи помаме, страхоте;
Још мало, још тренут... и због живота.
Ту су... Страшни гласи кроз тишину звоне,
Распознаје лица сени што га гоне,
Као зверје гладно што пустаром лута;
Буктиње им сјајне указују пута.
На домаку већ су... Потера све ближе...
. . . И рука се диже.
Још ослушну тренут и очајник стаде...
И зајеца боно и ничице паде.

*

Свршено је! Крај је!... И у једном трену,
Детињство му дивно у спомену сену:
Он се сети бајки, бродарица вила,
И сети се среће и мајчина крила,
И слободе златне и храбрих мегдана,
И прошлости целе из младачких дана —
И све уви тама!
Ал' ноћ чува тајну, свог бегунца чува.
Ветар чело хлади што пустаром дува.

*

Тамница је? — Није. Неко место друго.
Раскинуо ланце и бегао дуго.
А потера за њим... За тим пропаст, безна...
— Даље ништа не зна.
И кроз сузне очи поглед небу баци —
А нежних се звезда расипају зраци.
Где је? — Свуд тишина и бескрајна тама
И пољана сама;
Милује га ветрић, чува трава, цвеће,
Потера је прошла — и нађи га неће.

Не осећа умор, нити за глад мари.
Нов почиње живот — онај живот стари:
Слобода га зари!
Малаксао, свео, почива у трави,
А *слободни* исток почиње да плави.
Ено, зора руди,
И слободом светом испуњава груди,
Пуне ропске студи!

На сумрачном небу гасну звезда сјајна,
А за робом пуцањ и потера оде...
Свуда живи љубав за живот слободе —
Слобода је живот и вечита тајна!

1883.

М П.

КЊАЗ СРЕБРЕНИ

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја
С руског преводи **Вукосава Иванишевићева**

Глава I.

Опричници

23. Јуна, 1565. г. стиже млади бојарин (властелин) кнез Никита Романовић Сребрени, са много својих војника у село Међедовку, које лежи на 30 врста далеко од Москве.

Књаз је читавих пет година био у Литви, куда га је послао цар Иван Васиљевић Грозни, да уговара мир, са краљем Жигимонтом. Али Сребрени није био рођен да уговара мир, а особито са таквим лукавим народом. Краљевски савјетници користиће се искреношћу и простотом младога књаза, те га брзо искушаше о свијем рускијем стварима, и почеше на уговору мира много више да захтијевају, него што треба. Тада се Сребрени не уздржа, него лупну шаком по столу и пред свима савјетницима раскиде царску „грамату" коју је требало подписати, с ријечима: „О, лукави створови! Ја с вама говорим искрено као с људима, а ви хоћете да ме преварите!" За овај врући поступак био би Сребрени, по налогу Грознога, одмах кажњен, да, на срећу његову, не стиже од истога цара из Москве вијест, да се мир не уговара, него да се на ново рат отпочне. Тада Сребрени диже војску и одушевљено стаде тући Литавце. Од тога доба, име књаза Никите Сребренога спомињало се, не само по свој Русији него и у Литви.

Спољашност књажева потпуно је одговарала његовој нарави. На његовом, више пријатном него лијепом лицу, видјела се искреност и добро срце. Његове црне очи, засјењене дугим трепавицама, показивале су особиту одважност, а неуредне и помршене обрве, бјеху свједок живих мислих. Лијепо оцртана уста изражаваху поштење, а осмјех — готово дјетињу простодушност. Коса му је била свијетле боје, а црнкаста ократка брада особито му је лицу доликовала. Сребреноме је могло бити 25 година. Раста је био средњег, широкијех леђа, а танак у пасу.

Књаз је био весео и расположен, јер се враћао у своју милу отаџбину. Дан је био особито лијеп, сунце сијаше; то је био један од оних дана, кад сама природа дише некако свечано; кад цвјетићи изгледају свјетлији, небо плавље, ваздух лакши; кад човјек осјећа на души тако лако и пријатно, као да му је и сама душа прешла у ту природу, па трепери на сваком листићу и љуљушка се на свакој стаблици.

Диван је, јасан је био тај јунски дан, али је књазу, послије петогодишњег бављења у Литви, изгледао још дивнији и јаснији! И поља, и шуме, и све му је мирисало Русијом! Никита Романовић био је срцем и душом одан своме цару. Како он, тако му, је био одан вас руски народ

јер почетак Иванове владе био је за Русе право златно доба! —

Кад књаз стиже у село, зачу дивне руске пјесме и весеље. Видјело се, да је некакав светац, јер се по улицама бјеше искупио силан народ, а момци са дјевојкама играху коло.

— Господине, рече весело књажев стари слуга Михејић, видиш како је лијепо. Дај да се ми мало одморимо, ради коња, па да штогод и поједемо, јер је сит весео, а гладан зловољан. — Ето је и Москва близу! рече књаз, јер није хтјео, да се одмара.

— За Бога, господине, та чуо си да има још прилично до Мосве, него дај да се ми одморимо.

— Па добро, одмарајте се!

— Чујете ли, људи! — поче викати војницима Михејић, доље с коња, да се одмарамо!

Војници сиђоше. Међутим сељани бјеху прекинули пјесму и весеље, па стајаху збуњени.

— Веселите се, браћо, веселите — рече им књаз Никита — ми вам нећемо сметати.

— Хвала ти, рече један постарији сељак, види се да си добар човјек. Ако хоћеш, ево сједи, а ми ћемо ти допјети меда да мало окрепиш за наше здравље. Шта вам је, луде једне — рече он дјевојкама — шта сте се смеле, шта сте се препале, ово је поштен човјек и поштени људи, нису они „опричници“. Видиш, господине, од како су постали у Русији несретни опричници, од тада нашем брату сељаку нема станка на свијету.

— Ама шта то говориш! Какви су то опричници, шта је то? упита књаз.

— А ђаво их знао! Кажу да су царски људи, и да им је од цара заповиједено да грабе и убијају несретни народ.

— Што? Цар им заповиједио? Лажљивци једни! А што их ви не објесите?

— Опричнике објесити? Ех, господине, види се да си из далека, па их не познајеш! Ономадне их је напало десетеро на кућу Шћепана Михајлова, ено на ону крајњу кућу. Шћепан је био у пољу а они му на жену навалише: „донеси ово, донеси оно.“ Стара им је све изнијела, што је имала. Послије кажу: „дај баба пара“. Јадна стара извадила им је два посљедња десетака из крпице, а они кажу да им је мало, па је један баци у виспину, а други јој разби главу. У то дође Шћепан кући, па кад виђе крваву жену, стаде их псовати. А они ти лијепо њему петљу на врат и објесише га!

Сребреноме срце од љутине заигра.

— Како? У Русији, близу саме престолнице, разбојници грабе и убијају народ? А гдје су ваше сеоске старјешине?

— Какве старјешине? Од тога нема ништа. Па још да видиш, опричници носе са собом неке знаке: метлу и псећу главу!

— Шта ли је ово? Опричници? Особити знаци? премишљаше у себи Никита — Одма ћу о овоме самоме цару јавити.

Међутим се младеж даље веселила. Један момак представљао је младожењу, а дјевојка — невјесту. Младожења се кланјао осталим момцима и дјевојкама, који су били као бијаги род дјевојчин.

— Господине тасте - пјевао је младожења — скухај ми чај!

— Господо пунице, испеци ми колача!

— Господине шура, оседлај ми коња!

Остали момци и дјевојке окрећали су се пјевајући око младожење и невјесте, најприје на једну, па на другу страну. Младожења је попио чај, појео колаче и истркао коња, па онда тјера од себе вас невјестин род. „Хајде тасте ђаволу!“ „Хајде пунице ђаволу!“ „Хајде шура ђаволу!“ При сваком овоме стиху он је тјерао по једног момка или дјевојку из кола. Сељаци су се овоме гласно смијали.

Наједанпут зачу се вриска и једно дијете, око својих 12 година, дотрча сво крвавo међу сељане. „Спасите, сакрите ме!“ викало је.

— Шта ти је Ваља? Ко те шибо? Да нису опричници?

Сви присутни околиште дијете, које као пзван себе дрхташе.

— Тамо, тамо — рече он плачно — чувао сам телад... они прођоше и почеше телад бости сабљама. Дукља их је молила да оставе телад, а они је свежу и узму са собом, а мене....

Нова врисна прекиде дјетињи говор. Неколико жена дотрчаше

— Несрећа, несрећа! — викале су оне — опричници! Бјежите дјевојке, и сакривајте се у жито. Дукљу и Аленку су већ ухватили, а Сергијевну убили на мртвац.

Уто се указа око 50 коњаника са голим сабљама у руци. Пред њима скакаше један црне браде и у црвену капуту. Уз његово седло бјеше привезана метла и псећа глава.

— Хоћда, хоћда! викаше он — кољите живину, режите сељаке, крадите дјевојке, палите село! За мном дјецо! Никог не жалите! Сељаци се разбјегоше куд који.

— Бабушка! Господине! — молили су неки кнеза — смилуј се! Заштити сиротане!

Али кнез међу њима не бјеше.

— А гдје је господин? питаше онај најстарији сељак. Нема ни њега, ни њихових војника. Ох, јадни ли смо ми сада!

Они воља црне браде заустави коња. „Ej ти, стари гаду, рече он, овдје је било коло, гдје су побјегле дјевојке?“

Сељак је шутио.

— На дрво га! — викао је црни — кад воли ћутати, нека ћути објешен! — Неколицина опричника метнуше му петљу на врат.

— Смилујте се на мене, јадног старца; смилујте се!

— Аха! Одрјешио ти се језик, стари гаду. Али већ касно. Други пут се не шали! На дрво с њим!

Опричници га повукоше. У то врјеме иза једне кућице пукоше неколике пушке и војници Сребренога, заједно са сељацима, нападоше на опричнике. Војника је било у полу мање, него опричника, али изненадним нападајем побједише. Сам кнез савлада црнога вођу, обори га на земљу, па му стаде коленима на прси.

— Ко си ти, лупежу? упита га кнез.

— А ко си ти? — рече црни. Кнез му примаче пушку челу

— Говори ко си или ћу пуцати!

— Нисам твој слуга, — рече без икаква страха црни — а тебе ће објесити, да не узнемирујеш царске људе.

Кнез погледа око себе. Неколицина опричника бјеху везана, неки мртви, а остали се бјеху разбјегли. — Свежите и овога! рече кнез, чудећи се одважности овога звјерета. — Бога ми баш јунак! помисли он у себи, само штета што је разбојник.“

— Погледај господине — рече кнезу слуга Михејић, носећи пуно тврдих конопаца са заметнутим петљама на крају — види шта носе са собом, хоће да вјешају људе, тетка им стара! — У то доведоше кнезу два човјека, привезана за коњска седла. Један је био старац коврџасте сиједе косе и дуге браде, а други црнак човјек, око својих 30 година.

— Који су то људи? упита кнез. — Што сте их свезали?

— Нисмо их ми везали, него опричници! рече Михејић.

— Е, па онда их одвежите! — Чујете лупежи — рече кнез свезанијем опричницима — како сте се смјели називати царскијем људима? Ко сте ви?

— Зар су ти очи испале, па не видиш? рече један од њих — та зна се ко смо ми! Царски људи, опричници!

— Сигурно си с неба пао — рече црни — кад никад опричника ниси видио? Ја сам Матвеј Хомјак, вјерни слуга Григорија Мукијановића Скуратова — Бјелчког. Служим цару у опричницима. Наш знак метла, значи, да ми метемо и чистимо Русију од зла, а псећа глава значи, да ми гриземо царске непријатеље. Ето сад знаш ко сам ја, него ми кажи, ко си ти?“ Кнез бјеше неприно сво стрпљење,

па не хтједе да даље дуљи, него нареди да их свију повјешају. Тада млађи од оне двојице, што их ослободише, приђе књазу па му рече: „Дозволи ми господине, да и ја нешто рекнем.

— Говори.

— Ти, господине, сигурно одавно ниси био у Москви, па не знаш, шта се тамо чини. Него чуј. ако ти је живот мио, пусти их на слободу, заједно са вођом Хомјаком. Не жалим их ја, него тебе господине, и твоју младост. Други пут ако ми падну шака, сам ћу их објесити! — Књаз га погледа зачуђено. Непознати је говорио искрено, што се видјело из његових црних очију.

— Ко си ти? упита Сребрени — па браниш људе, који те у мало не објесише.

— Ја их не браним, можеш их ради мене свију објесити, него су неколицина од њих побјегла, па кад им се тај Хомјак не би више вратио, онда би сви тебе окривили и главом би платио. — Књаз се мало умири; видјело се како се у себи бори. Све је ово мирно слушао стари Мехејић, па кад виђе, да ће опричници бити помиловани, рече књазу:

— Кад им, господине, по доброти срца праштате, а оно ми барем дозволите, да им одбијем по стотину штапа. Нек су у будуће паметнији, тетка му стара! — И примивши ћутање књажево као потврду, он нареди те одбише свакоме по 50 штапа, не обзирући се на псовке Хомјакове.

— Ово ти је жива згода! — рече задовољно Михејић — здрављу им неће наштодити, а хоће их памети научити!.... Књаз овђе распушћа своје пјонике, остави опричнике и хтједе, да се са Михејићем крене на пут.

— Господине — рече му онај млађи непознати — допусти, да ти се и нас двојица придружимо. Биће нам путовање у друштву веселије, а и сигурније, јер дође ли до боја, више ће савладати осам рука, неко ли четири. Књазу нису изгледали сумњиви ови нови другови те драговољно пристаде и тако се њих четверо крену на пут.

Глава II.

Нови другови

За вријеме путовања Михејић се свакако старао да дозна, ко су и шта су његови нови другови, али на сва питања, они су кратко и загонетно одговарали.

— Ух, тетка му стара — рече сам у себи Михејић — што су вјешти! Човјеку се чини, да си их већ за пете ухватио, а они ти шмиг између прста! Никад ништа докучити од њих. Мрак се хваташе и Михејић приђе Сребреноме.

— Господине! Јесмо ли паметно учинили, што смо примили ову двојицу са собом? Некакви су загонетни. А и јаки Богами ми, види им само леђа, ништа ужа од Хомјакових. Да нису и они какви разбојници?

— Па макар и били — рече немарно књаз — ипак ће нам помоћи ако нас напану опричници.

— Ко зна, врана врани очи не вади. Па и говоре између себе некаквијем језиком, да их ја, тетка му стара, ништа не разумијем. Ја вам кажем, чувајте се господине!

Мрак биваше све гушћи. Михејић и књаз ућутише. Чуо се само коњски тапат. Путовали су кроз густу шуму. Један од оне двојице запјева пјесму, па му се и други придружи.

Ово пјевање ноћу, кроз густу шуму и послије свију дневних догађаја чудновато је у плишисало на књаза — он се снебивсилно. Подсјети се на прошлост, на свој одлазак из Москве прије 5 година, и пренесе се у мислима у ону црквицу, гдје је при одлазку слушао Службу Божју, и гдје је, кроз шапат народа и црквено појање, долетио до његових ушију нежан и сладак женски глас, којега он није могао за цијелијех 5. г. заборавити. „Због ом књаже — говораше му тај глас — ја ћу се надати, и Богу за те молити!... Она су двојица још пјевала. У пјесми се говорило о брдима и долинама, о Матушки Волги, и о чеме се још није говорило у тој дивној пјесми?!

Нечије звиждање тргне књаза из мисли, а у исто вријеме искочише, иза дрвећа пред њих два наоружана човјека, па један ухвати књажева коња за узде, а други књаза за руке, да се није бранити могао. — „Шта је ово — викну Михејић, кога такођер ухватише неки људи — ах, тетка му стара, шта ће сад бити?

— Ко иде? зачу се из мрака нечији груби глас.

— Бабино вретено! — одговори млађи пратилац књажев.

— У ђедовој обући! — рече мирно груби глас.

— Та ово су наши — викну још неколико гласова из мрака — па докле путујете земљани?

— Не треси јабуке! Пусти пшеницу нека расте! продужавао је неразумљиво књажев пратилац.

Руке, које су књаза држале, пустише га, а коњ осјетивши слободу стаде опет хрвати. — Ето видиш господине — рече му они млађи — говорио сам ти, да је боље у четверо путовати. Дај сада да те допратим до млинице. Ту ћеш наћи себи коњак, а коњима храну, а одатле ти је и Москва на прагу.

— Хвала вам на услугу — рече књаз — кад вас опет гдје сретнем, нећу заборавити, да сте ми сада живот спасили.

— Не треба ти нама да захваљујеш, него ми теби. Бог зна да ли ћемо се више срести у животу. А ако би се срели, онда знај, да, руски човјек добро добрим враћа и да смо ти ми вазда одане слуге.

— Хвала вам! А зар ми при растанку имена нећете казати?

— Ја имам неколико имена, рече они млађи, аа сад сам Ваньуха Прстен, а послије ће ми се, можда, и друго име наћи.

У том стигоше пред млиницу. Не гледајући на глуво доба, коло се у води вртило. На звиждање Прстена указа се млинар, чије се лице у мраку није дало разознати, али се по гласу видјело да је старац

— А, ти си то? рече он Прстену — ја ти се нисам ноћас надао, па још с путницима. У мене нема ни сијена ни вечере!

— Прстен му нешто рече на непознатом језику. Старац нешто одговори, затим придода руски: „ја бих сам рад био, али очекивам ноћас госта, и то каква госта да вас Бог сачува!"

— А она мала собица? упита Прстен

— Пуна брашна.

— А она друга? Јеси л' чуо старче, да им се одма нађе конак, сијено и вечера. Ја те познајем, мене не превари лако!

Млинар их доведе у једну собицу, у којој је било доста слободна мјеста. Док је он отишао да ужеже луч, Прстен и друг му поздравише се и растадоше са књазом.

Ако вам устребам — рече Прстен — а ви упитајте млинара, па ће вам казати за ме. Још те молим, господине, не хвали се у Москви, да си изузпао слугу Малуте Скуратова.

— Види ти — рече у себи Михејић — пусти разбојника, не вјешај га, па се још, тетка му стара, и не хвали да си га хтјео објесити. Не брини се ти, брате — рече он гласно — није нама стало за тога Малуту. Господин ће се сваме цару жалити

Млинар донесе ужежен луч и нешто за вечеру. У његовијем цртама било је помијешано лукавство и добродушност.

Вечеравши и помоливши се Богу, књаз и Михејић легоше да спавају, а старац удуну луч и изиђе.

— Господине — рече Михејић — боље би било, да смо одма одпутовали у Москву, него да спавамо у ђаволој млиници.

— Зар ти је ружно овдје?

— Вала није, и спавати ми је лијепо, и вечера је била укусна, али је главно то, што је овдје домаћин — млинар.

— Па нек је млинар?

— Е незнаш ти, господине, да је свакоме млинару ђаво рођак. Тетка му стара!

— То је народна измишљотина!

Михејић зијевну и придода сањивим гласом:

— Шта мислиш књаже, какав је човјек они Матвеј Хамјак, што га ти хтједе објесити?

— Ја мислим разбојник.

— И ја мислим. А, шта ти се чини, књаже, какав је човјек они Вањуха Прстен?

— Ја мислим исто разбојник.

— И ја мислим. Само је ови разбојник мало поштенији . . . од онога. А шта се теби чини књаже... који је... поштенији, Хамјак... или Прстен?.. Тетка... му...

И не чекавши одговора Михејић захрка. Мало послије њега заспа и књаз...

Глава III.

Врачање

Мјесец је већ изишао, а звјездице свјетлуцају по јасном небу. Полуразрушена млиница и коло, осивјетљени су сребренастом свјетлошћу. Наједанпут зачу се коњски тапат и неко заповједајућим гласом викну: „Ej млинаре!“ Видјело се, да нови гост није научен чекати, јер поче још јаче да виче:

— „Ej млинаре! Изиђи или ћу те на комаде разрезати!

— Лакше, за Бога, бањушка књаже, лакше, зачу се млинаров глас - имам гостију, спавају. Ево сад ћу одма изиђи, само да сандук затворим. — „Одма изалази, стари вукодлаче — викну они, кога млинар назва књазом — зар ниси знао, да ћу ја ноћас доћи? Како си смио примати путнике? Одма их истјерај напоље!“

— Не вичи, књаже, молим те. Како ћу ја путнике тјерати. Они нам неће ништа сметати, јер спавају. Само да их ти ниси пробудио?

— На добро. Али чувај се, старче, ако ме ти за нос вучеш, кајаћеш се. Нема на свијету казне, каквом ћу ја тебе казнити!

— Умири се, бањушко. Шта изиђе, то ћути и казати, а што се послије догоди нисам ја крив. А ако ли ме ти мислиш казнити, онда ја нећу ни почињати врачање.

— Не бој се. Ја сам се шалио. — Он привеза коња за једно дрво. Био је висока стаса, лијеп, млад и богато обучен.

— Научи ли књаже, оне ријечи? - упита млинар.

— Научио сам и ево носим, као што си ми рекао, ластино срце.

— Па ни то не помаже?

— Не помаже ни то. Неки сам је дан видио у башти. Чим ме спази поблиједи и појеже.

— Дозволи да ти нешто кажем, само се немој љутити.

— Говори, старче.

— Говорио бих, али ме страх...

— Говори! викну нестрпљиво књаз.

— Слушај, бањушка, да не љуби она кога другога?

— Другога? Кога другога? Мужа? Онога старца?

— А ако — устезаше се млинар — а ако она љуби другога, не мужа?

— Ух, ђаволе — викну књаз — шта си изрекао? Та да могу и посумњати на кога, својом би му руком срце пшчупао! — Млинар се уплаши.

— Старче — продужи мирније књаз — помози ми. Смела ме проклета љубав! Шта ја нијесам радио?! По цијеле бих се ноћи пред иконом молио — али себи мира нисам измолио! Остављах мољење, па стадох на коњу скакати по пољима и ливадама, од јутра до мрког мрака — а мира не добих! Почех пити, скитати се али ни у пићу не умирих се! Бацих све и уписах се у опричнике. Највише сам ја грабио, робио, и убијао, па ни крвљу не умирих тугу. Свак ме се боји, цар ме воли, а народ проклиње. Име књаза Атанасије Ивановића Вјаземског, постало је исто страшно, као и име Малуте Скуратова! Ето до чега ме довела несретна љубав, изгубио сам душу своју. Та шта ме се она тиче, ни на дну ми пакла неће бити горе, него сада... Шта је, шта си надречио, старче, на ме очи, као говече, или мислиш да сам полудио? Није полудио Атанасије Ивановић Вјаземски, још је тврда ова несретна глава. Па то ми и јест тешко, што не могу да полудим! —

Млинар је слушао књаза и бојао се његове плахе нарави, бојао се за свој живот.

— Шта шутиш, млинаре! Зар немаш какве траве, да ми помогнеш? Говори ми траве које знаш.

— Има пуно трава: бодљикац-трава, бере се уз Петров пост и помаже у бољу. Има тирлич-трава, расте близу Кијева, ко је уза се носи, неће се на њ цар никад наљутити. Има још плакавац-трава, ко је пије, свак ће га се бојати.

Вјаземски се тужно осмјехну. „И онако ме се боје — рече он — не треба ми твој плакавац. Говори даље!“

— Има Адамова глава, близу језера расте и дарове доноси. Голубац-трава чува од мећеда. Има рикавац-трава, кад је уза се носиш, нећеш се утопити.

— А зар незнаш траву, да дјевојка силом заволи.

— Не знам књаже, Бога ми — рече збуњено млинар.

— А имаш ли барем траву, да љубав утиша?

— Ни такве нема. Има трава што умртви човјека на мјесту.

— Вуци се и ти и твоје траве, стари гаду! — изадрије се Вјаземски.

Млинар ућута.

— Старче — викну Вјаземски, шчепавши га за врат — дај ми ту траву, дај одма, чујеш ли, одма! — Млинар виђе, да му је куцнуо посљедњи час. Наједанпут Вјаземски га пушћа и клекну пред њим на кољена.

— Смилуј се старче — јецаше он — богато ћу те обдарити, свега ћу те златом премјерити, само се смилуј!

Млинар се још већма уплаши: „Књаже, бојарине, шта ти је? Освјести се, та ја сам убоги Давидић — млинар.“

— Нећу устати, док ми не помогнеш.

— Књаже, књаже — рече дрхтећим гласом млинар — устани, пријеме пролази, брже на посао.“ Књаз устаде. „Почињи — рече он — ја сам спреман.“

Оба ушутише. Све бјеше мирно, само се коло у води окрећаше.

— Ти књаже гледај под коло, а ја ћу врачати. Старац прилегне к земљи и стаде нешто шапутати. Књаз гледаше под коло.

Прође неколико минута.

— Шта видиш књаже?

— Видим као неки бисер, новце..

— Биће књаже најбогатији човјек у Русији. Гледај даље, шта видиш?

— Видим као да се сабље тару једна о другу, а из међу њих злато?

— Биће славан у бољу. Брзо гледај даље.

— Сад се ено вода помути... ено поцрвени... крв! Шта ово значи?

Млинар ћуташе.

— Шта значи старче?

— Доста књаже, не ваља дуго гледати под коло.

— Ено неке жиле крваве.

— Хајдемо књаже, доста је!

— Чекај! Ено тестера са зупцима, а испод ње крв пљуска.

Млинар га хтједе силом одвући.

— Чекај старче, мени је зло, у глави ми се окреће, кости ме боле. Ох!

И књаз сам одскочи од кола. Изгледало је, као да је све разумио.

Дуго су шутили обојица, док не рече Вјаземски:

— Хоћу да знам љуби ли она кога другога, не мужа!

— Имаш ли какву њену ствар?

— Ево, ово сам нашао код њених баштенских врата. — Књаз показа плаву пантљику.

— Баци под коло!

Књаз баци. Млинар му донесе нешто у земљану лоњцу.

— На, пиј! — рече он. Књаз скрну неколико пута.

— Сад гледај, видиш ли што?

— Ћу, ћу!

— Саму?

— Не, није сама. Ено их двоје; с њоме један млад, лице му добро не видим... Чекај! Ено се приближује једно другоме... све ближе, ближе. Анатема! Ено се љубе! Да си проклет старче, да си проклет!

Књаз баци млинару шаку новаца, одријеши коња, ускочи на седло и нестаде га у помрчини. Опет настаде око тајанствене млинице мртва тишина, само се коло у води окреће и лупише ..

Глава IV.

Дружина Андријевић и његова жена

Велика је разлика у Москви сада и прије 300 година. По обалама ријека: Москве, Јаузе и Неглине налажаху се ниске дрвене кућице, покривене сламом, и већ од старине поцрњеле. Између тих кућерака уздизаху се шарени зидови Кремља и Китај-града. Многобројне цркве дизаху поносито своје златне главе небу. Између кућица простираху се поља и шумице. Ријека Москва бјеше покривена мостићима, а око ријске Јаузе и Неглине, налажаху се многобројне млинице. Све то даваше Москви живописан изглед! Али што је најљепше — то су манастири, који са својијем бијелијем оградама изгледаху, као засебни градићи. Над свима зградама уздизаше се храм Покрова Богородичина, кога је сазидао Јован Грозни, за спомен заузећа Казана, и који се сада зове храм Василија Блаженог. Свак се чудио овом дивном храму, богатству и украсима, и дуго је народ руски захваљивао Бога и славио цара, што му је сазидао овакву дивну светињу. Уопште Руси нису жалили новаца за цркве, него су их украшавали огромним иконама и другим драгоцијеностима. Али су се зато мало о својим кућама мислили.

Једина кућа, што је била лијепа, то је Дружине Андријевића Морозова. То вам је пространа и висока кућа, са дивним стубовима и нацртима. С једне стране уз кућу налазила се домаћа црква, а с друге лијепа и пространа башта, пуна разног воћа и поврћа. Кућа је била заиста дивна, а имала је и за кога бити!

Бојарин Дружина Андријевић и тијелом и душом снажан човјек, ожени се не гледајући на своје старе године, првом московском љепотицом Јеленом Димитријевном, кћерком богатог Плешчејева-Очина. Без оца и мајке, а са таквом љепотом, примала је често Јелена увреде од царских љубимаца, па се за то и удаде за Морозова, он је постао њен покровитељ, и сваг је знао, да је тешко ономе, ко увриједи онога, чији је покровитељ Дружина Андријевић.

Много је љубимаца царскијех желило да се Јелени допадну, а особито књаз Атанасије Ивановић Вјаземски. Он јој је слао дарове, у цркви према њој стајао и скакао на коњу испод њених прозора, али му је све било узалуд! Дарови су му натраг враћани, а при сусрету с њим, Јелена се вазда мрзодила и главу окретала. Ово дошија Вјаземском, те се цару потужи, а овај му обећа, да ће сам послати сватове по Јелену Димитријевну. Чувши ово Јелена пође у цркву са својом пратиљом, гдје се Богу молила и гласно плакала. У цркви никог не бијаше, али кад Јелена устаде угледа иза својих леђа бојарина Морозова, у долами од зелене кадифе.

— Што плачеш Јелена Димитријевна? — упита Морозов. Јелена се обрадова кад виђе бојарина. Он је био пријатељ њених родитеља, па је Јелену често пута походио и тјешио. Јелена га је поштовала као оца, и све му мисли повјеравала. Само му једне мисли није повјерила, него је затајила од бојарина и себи и њему на погибију.

Па и сада, на питање Морозова, она му главног узрока своје туге не каза, она му не каза, да је одавно заволила књаза Сребренога, него само, да је цар на силу удаје за Вјаземског.

— Јелена Димитријевна — рече бојарин — ти сада не волиш Вјаземског а мислим да никога не волиш, па се стрпи, заволићеш и Вјаземског.

— Не, никада — викну Јелена - никада га заволити нећу!

Бојарин је са саучешћем посматраше.

— Јелена Димитријевна — имам један излазак да те спасем.

Слушај! Ја сам стар и сиједа, али те љубим, као кћер своју. Размисли се Јелена, буди моја жена! Пристајеш ли?

— Пристајем — обрадова се Јелена и клекну пред Морозова. Обрадова се и бојарин Јелениној радости, али се не досјети, да је то била радост утопљеника, који се и за сламку хвата. Он је диже и пољуби у чело. — „Дијете моја — рече он — закуни ми се на крсту, да нећеш никад осрамотити ове моје сједине. Закуни се ево овдје пред Спаситељем.“

— Закљињем се — прошапута Јелена. Бојарин зовну сјешћеника, који брзо сврши вјенчање, па кад се јавише царски сватови по Јелену, она је већ била жена Дружине Андријевића Морозова. Јелена се није по љубави удала за Морозова, али се заклела, да ће му бити вјерна, па се ријешила, да тврдо одржи своју заклетву. Па зашто она и не би љубила Морозова? До душе, он није био млад, али га је Бог свачијем обдарио и здрављем и добротом, и поштењем, па и богатством. Једино га Бог није обдарио царском милошћу. Чим дозна цар Иван Грозни, да су његови сватови закаснили, намисли казнити Морозова. Он га зовну на ручак, па га сједе не само ниже Вјаземског, него ниже и Бориса Годунова, који није имао никаква чина ни порјекла.

Морозов не устрпље, него устаде и рече цару, да стари Дружина Морозов није научио сједити ниже Годунова. Цар се још већма наљути и заповједи Морозову, да му не иде више на очи, и да запусти косу и браду све дотле, док је на њему царска „немилост“.

Тако сад иде бојарин у скромном одијелу, запуштене косе и браде.

Њему је жао, што је пао у царску немилост, али он није понизио своје порјекло, није сјео ниже Годунова!

Морозов је био гостољубив и милостив према сиротама. Он је свакога пазио, а особито своју младу жену Јелену. А и она је свако јутро и вече клечала пред иконама и Богу се молила за његово здравље.

Јели била крива, Јелена Димитријевна, што јој се ваздa пред очима престављао млад витез на коњу, са буздованом у руци, а пред њим раштркане литовске чете?

Је ли она била крива, што је лик књаза Сребреног пратио у сну и на јави, шапутајући јој: „Јелена, ти ниси одржала своје ријечи, ниси чекала на мој повратак, ти си ме преварила!..

1565. год. 24. јуна свечано је славила Москва свога свеца Ивана-Купалу. Звона су са свију цркава брујала. Послије службе, народ се по улицама весело. То је трајало до подне а на подне свак се разишао и улице остадоше празне. Само су још по крчмама пировали неки богато - обучени витези. Сви су били пјани: неки су лежали по улицама, неки пјевали, а неки спавали. Коњи су им били привезани за крчманска врата. Уз свако седло бјеше привезана метла и псећа глава.

У исто вријеме пролажаху том улицом два коњаника. Један бјеше у скупоцјеном од црвене кадифе капуту и бијелој шубари, испод које се вијаху густе русе косе.

— Михејићу — рече он другом коњанику — видиш ли ове пјане људе?

— Видим господару. Како су се напили, тетка им стара!

— А видиш ли, шта им је уз коњска седла привезано?

— Видим: метле и псеће главурине, исто као у оног разбојника Хомјака. Заиста су царски људи, док у Москви смједу овако живјети.

— Бога ми смо ми, господине, сварили себи врућу чорбу, што смо их онда излупали!

Сребрени се намргоди. „Хајде упитај — рече он — гдје живи бојарин Морозов?“

— Чујете ли, добри људи — викну Михејић — знате ли гдје је кућа бојарина Морозова?

— А што ти питаш за оно писто, а?

— У мога бојарина, кнеза Сребреног, има писмо за Морзова, од војводе Пронског.

— Дај овамо то писмо!

— Шта? шта? тетка ти ста... шта ћеш, јеси ли полудио? да ти дам писмо?

— Одма овамо писмо. То Морозов хоће да нада бањушку цара!

— Ух лупежу — викну Михејић — као да се мој господин дружи са издајицама!

— А, ти се још свађаш? Вежимо га, браћо!

У то упаде Сребрени међу опричнике. „Натраг", викну он таквим гласом, да сви оступише — Ко се усуди престом кренути овог човјека, главу ћу му размрскати! —

Опричници се збунише, али их нови другови охрабрише, и они опколише кнеза. Заиста му не би надобрило, да се не зачу у близини нечији глас, који пјеваше псалом. Опричници с побожношћу стадоше. По улици ишаше један човјек обучен у дугу кошуљу до земље. На њему звечаху жељезне вериге опасане по голу тијелу. У руци држаше бројанице. Његово блиједо лице показиваше сушту доброту, око усана играше му наиван осмјех, а очи гледаху некако мутно и неопредјељено. Опазивши Сребреног он престаде пјевати, примаче му се и гледаше му у лице.

— Ти, ти! — рече он чудећи се — шта ћеш ти овђе међу њима?

И не дочекавши одговора он стаде пјевати: „Блажен муже иже не идет на совјет нечестивих!" Опричници са страхопоштовањем слушаху, али он на њих и не погледа, него опет гледаше Сребреноме право у очи.

— Никитка! Никитка! — рече он климајући главом — гдје си дошао? Сребрени никад није видјео овог човјека, па се зачуди, одакле му име погоди.

— Зар ме ти познајеш? упита он. „Блажени" се насмија.

— Ти си ми брат — рече он — одма сам те познао. Ти си исто блажени као и ја. Па ни памети немаш више од мене, да имаш не би овдје дошао. Ја ти видим срце. Оно је у тебе чисто, чисто. Ми смо обадва блажени. А ови — он показа на опричнике — ови нам нису својта, Нису! Боже сачувај!

— Васја — рече један опричник — треба ли ти што? Хоћеш ли новаца?

— Не, не, не, одговори блажени — ништа ваше нећу. Васја ништа од вас неће узети, него кажи Никитка оно што вас пита.

— Божји човјече — рече Сребрени — ја сам питао, гдје живи бојарин Морозов.

— Друже ина? Они наш? Они праведник? Само што се никоме не клања. А брзо ће се поклонити, да се никад не дигне.

— Гдје му је кућа? упита Сребрени.

— Нећу ти казати — рече блажени — нећу казати, нека други кажу. Нећу те у зло слати! И он оде пјевајући прекинути псалом.

— Хоћете ли ми већ казати кућу Морозова? упите Сребрени опричнике.

— Хајде све право — рече један — па кад окренеш на лијево, ту ће ти и бити кућа старога гаврана.

Кад књаз пође, опричници почеше за њим викати:

— Ej ти — рече један — поздрави Морозова, нека се спрема брзо на вјешала. Дуго је живио.

— На и себи то исто препоручи — придода други. Али се књаз не обазираше на те псовке.

— Што ли ми је хтио рећи блажени?, мишљаше он. Зашто ми не каза кућу Морозова, па још каже, да ме неће на зло слати? — Идући тако, књаз и Михејић сретоше још много опричника. Сви су били пјани, једном ријечи, видјела се на сваком кораку њихова грубост и распуштеност.

— НАСТАВИЋЕ СЕ —

АЛЕКСАНДАР VI БОРЏИЈА
ПАПА РИМСКИ

(По Ранке-у, Дирију и савременицима: Томазу Томази, Гвичјарадину, Бурхарду, Н. Макијавелију и др.)

Родерик Ленцуоло Борџија — тако се звао Александар VI пре но што поста папом — рођен је у Шпанији, 1430 или 1431 год.

По мајци је доводио своје порекло од краљевске лозе, те се, пре но што баци очи на тијару, истицао као претенденат на круну Арагоније и Валенсије.

Још док је био дете, опажало се да је ванредно оштроуман, а када одрасте, јако је напредовао у правним наукама. Поставши најпре адвокатом, прочуо се у вештом расправљању најмучнијих спорова. Али, на скоро му то додија, те ступи у војску, у којој му је био и отац, те и ту показа да је храбар и неустрашив. Ну, и војна му служба поста несносна, нарочито откада му умре отац, оставивши му големо имање, те је он напусти и поче живети по својој вољи, ништа не радећи.

У то доба ступи он у љубавне везе с једном удовицом, која имађаше две кћери, па кад удовица умре, узе Родерик девојке под своју заштиту. Једну од њих даде у манастир, а по што она друга беше изванредна лепотица, задржа је код себе као љубазницу. Беше то чувена Роза Ваноца, с којом он изроди петоро деце: Фрању, Цезара, Лукрецију и Гифроја; петоме се не зна имена.

Живећи овако, далеко од јавних послова, Родерик се беше предао и срцем и душом родитељској бризи око своје деце. Ну, не прође много, а он сазнаде, да му је ујак, који га је као рођена сина пазио, изабран за папу, под именом Каликста III. Ово Родерика ни мало не обрадова, јер беше толико заљубљен да је и заборављао помишљати на славу, па се шта више плашио, да га нови папа силом не увуче у јавне послове. С тога, у место да потрчи у Рим, као што би у таквим приликама радили папски рођаци, он само што писа ујаку, честитајући му узвишење на папски престо, желећи му дуг живот и срећно паповање и молећи га, да и даље према њему остане добар.

Како око свакога, тако и око овога папе, улагивали су се многи ласкавци; те с тога, овакво Родериково понашање упаде у очи Каликсту III. Позната му је била Родерикова подобност, па му се она сада учини још већа. За то с места одговори Родерику да одмах дође из Валенције у Рим, чим прими његово писмо.

Сем тога, што је срећно живео у љубави, Родерик беше и богат. Бурне страсти, што су га, пре тога, на сваком кораку пратиле, беху се сада у њему притајале, те се планшто повратити се у буран, јаван живот. Па за то оклеваше са спремом за одлазак, не би ли како Каликст на њ. заборавио.

Ну, све у залуд. Након два месеца, римски један прелат, послан од папе, дође Родерику, доневши му постављење на звање, што доношаше годишњега прихода двадесет хиљада дуката и одлучну папину заповест да с места дође.

Родерик се мораде повиновати.

Ну, по што се не мораше одвојити од своје љубазнице, то пође и Роза, само другим путем. Док он иђаше у Рим, путоваше она у Млетке, у пратњи двојице вјерних слугу и под заштитом једнога шпанског племића, по имену Мануела Мелхиорија.

Каликст III дочека Родерика као сина. Постави га, у брзо једно за другим, архиепископом од Валенције, па кардиналом — ђаконом и вице — канцеларом. Уза све ово, одреди му четрдесет хиљада дуката годишњег дохотка; те, на тај начин, у својих непуних тридесет и пет година, Родерик поста и богат и силан, као неки владалац.

Из најпре се устезао примити кардиналско достојанство, јер га оно везиваше за Рим, па је с тога радије хтео бити какав други старешина црквени, те да буде слободан посађати своју љубазницу и своју породицу. Ну, откада му једнога дана ујак Каликст напомену, да ће га моћи кад год и наследити на папскоме престолу, Родерику беше пред очима само мисао, што му ујак ули у главу.

И тако од отога дана, млади кардинал Родерик поста онако крајње лицемеран, поста прави демон у облику људском, каквог је и када на земљи постојало. Отада се понашао са свим другачије. Говораше понизно и покајнички, иђаше погнуте главе као онај, што носи на себи терет својих пређашњи грехова, правио се да презире благо, које је стекао, те тврђаше да оно, по што и јесте сиротињско, мора се сиротињи повратити; проводио је читаве дане по црквама, манастирима и болницама. И тако је — како вели један његов животописац — текао на очи самих својих непријатеља глас Соломуна, што се мудрости тиче, Јова, што се тиче стрпљења и Мојсија, што се тиче проповедања Божје речи.

Тада је само једна једина особа познавала кардинала Родерика, а то је Роза Ваноца. Једина она могаше оценити, од колике су вредности речи побожнога овог кардинала.

Корисно је било по Родерика, што се овако градио свецем, јер му заштитник Каликст III умре, након паповања од три године, три месеца и деветнаест дана, те отада, Родерика могаху штитити од непријатељâ и завидљиваца само његове лепе одлике. Па опет за то, за цело време паповања Пија II био је он одвојен од јавних послова, и тек за време папе Сикста IV, по нова се истиче на јавност. Овај му папа поклони опатију у Субијаку и посла га за својега легата код краљева Арагоније и Португалске. А, тек за владе Инокентија VIII, одлучи он довести у Рим своју породицу.

Ову доведе онај исти дан Мелхијор, па се отада издаваше за мужа Ваноцина и узе име грофа Фердинанда од Кастиле. Кардинал Родерик дочека племенитог овог Шпанца, као својега земљака и пријатеља.

Градећи се да живи склоните, дон Мелхијор узе под закуп кућу у једној од споредних улица, крај обале Тибра. Па, пошто би провео по вас дуги дан у молитви, у оближњој цркви, кардинал Родерик долазио би у ту кућу, и тада се показивао онакав, какав је и био у истини. Веле, да су се тада отпочињали најскарединји призори. Отац је проводио родоскврну љубав са својом рођеном ћерком, Лукрецијом, па су то исто с овом радила и његина два рођена брата, Франа и Цезар.

Кад ови гласови узеше све већега маха, Родерик посла Цезара на науке у Пизу, а Лукрецију удаде

за једнога младог, арагонског племића, да би ватко свет уђуткао. Тако оста одселе у кући само Ваноца са друга своја два сина.

Овакво је стање било, када умре папа Инокентије VIII, којега ће Родерик наследити под именом Александра VI.

Као што је познато, по смрти свакога папе, скупља се у папски двор, Ватикан, Конклаве, т. ј. сабор од кардинала, који одатле не излази докле год новога папу не изабере.

Врло се занимљиво о томе прича у животописима Александра VI Борџије.

Већ од 9 августа 1492, васколики Рим беше на ногама, у нестрпљењу, ишчекујући избор новога папе. Светина се у грдним гомилама гурала по просторијама испред Ватикана, па и по оближњим улицама, пела се по околним зданьима и стубовима, и гледала по прозорима. Сва та гомила света упрла беше поглед на један димњак на Ватикану и чекала, кад ће престати дим из њега излазити, што је био знак, да је избор папе већ свршен.

Рим је прави град избора. Од својега постања па све до најновијега доба, скоро кроза двадесет и шест столећа, непрекидно је он себи бирао краљеве, трибуне, цареве и папе. А, сад је био у великој грозничавој трзавици, јер, у то доба, избор новога папе беше догађај од великога значаја по цео свет. Од онога, ко буде изабран за папу, зависиће, хоће ли бити реда или нереда, правице или подмитљивости, мира или рата.

И, веле, да никад, откако се први наследник св. Петра посадио на папски престо па досле, није било оволикога узбуђења.

Не беше ово без разлога. Јер Инокентије VIII, којега називаху оцем својега народа, за то што је увећао број својих поданика са осам синова и толико исто кћери, пошто је као разбратник провео свој живот, беше умр'о, у великим мукама, а за то време је — ако је веровати дневнику Стевана Инфесуре — двеста двадесет убистава почињено по улицама римским. И тада, као и обично по смрти папе, власт беше дошла у руке кардиналу, председнику Конклава, који постаје суверен све до избора новога папе. Ну, по што је овај имао стотину које каквих брига: да кује новац под својим именом и грбом, да скине папски печат с прста умрлога папе, да даде обући, ошишати, намазати и балсамисати лешину, спустити, на девет дана после мртвачкога спровода, ковчег с покојником у привремени гроб, у којему умрломе папи ваља остати, докле му не дође наследник на место његово, те да га смести у сталну гробницу; зазидати врата од Конклава и прозор на балкону, одакле се оглашава избор папе, то није имао ни часка времена бринути се о полицији; те тако су убиства мучка отела маха па се на сва уста тражила крепка рука, која, ће мир и поредак васпоставити.

Узалуд је светина чекала 9 августа.

Ну, чим опет свану, све се поново згрца онако исто као и јуче на тржиште ватиканско, где се то уобичајени тренутак, а то је у десет сахата из јутра, опет изви дим из онога димњака, што је значило, да ни један од кардинала још није добио већину.

Међу тим, поче се проносити глас да су у изгледу три кандидата: Родерик Борџија, Јулијан де ла Ровера и Асканијо Сфорца.

По сред ове узнемирене светине, чуше се сад црквене песме. Беше то литија, наређена од кардинала-пред-

седника, да би се од Бога измолио избор папе. Она је застајала пред главнијим, богородичиним киповима и пред црквама, што су највише похађане. Чим угледа сребрно распеће, што беше на челу литији, у гомили света наста најдубља тишина и свак клече на колена. Литија је, сем религиозне, имала и политичку цел; јер, по што она прође, наставише се и даље шале и смех, али прећашње вике и претње неста. Кардинал — председник, не беше дакле промашио циља својега.

Сутрашњи дан — 11 август 1492 — освану буран и облачан.

Око девет сахата поче беснити страшна олујина, али се светина не разиђе. А кад стаде избијати десет сахата, беше она опет упрла очи у димњак ватикански; па, кад и последњи сахат откуца и дима неста, наста урнебесна вика: *Non v'è fumo!* Нема дима!..., што ће рећи: Добићемо папу!

— НАСТАВИЋЕ СЕ —

Становници Ватикана и Папин Двор

ИЗ КЊИГЕ ХЕКТОРА ФРАНКА „AUS VATIKAN".

ПРЕВЕДЕНО С ПИШЧЕВИМ ОДОБРЕЊЕМ.

Познато је, да је Ватикан највећа палата у Европи. Да л' у њему има 11.000 или 4000 соба, то још није наведено на чисто, али је посигурно, да Ватикан има више становника од какве мале провинцијалне вароши, и ако већи део огромнога простора заузимају музеји, галерије, станце, лоџије, капеле, књижница и тајни архив католичке цркве. Из времена владе Папе Гргура XVI, (1842. г.), има један списак становника Ватикана, папиних дворана и послуге. Укупно их је било 1418 лица, не рачунајући у то помоћно особље и небројене занатлије, који непрастано раде у палати. Од свих тих лица у палати је становало 933, а ван палате 485.

У старој ђачкој песми пева се „Дивно живи Папа на овоме свету", али је и то, као и све људске ствари, само делом истина. Модеран богат аристократа или финанциски барон јамачно се не би задовољно станом и кућанством једног Папе; он би нашао, да је број дворана и соба врло мали, да су њихов намештај и опрема са свим прости, а послуга да је са свим недовољна. На тек скромни начин живота једног Папе! Ни ручкова, ни соареа, ни концерта, ни игре, нити каквих уживања, већ највише шетња у музејима или у књижници, или, кад допушта време, у ватиканској башти (Boscherecccie). Напрема овој празнини и једноликости живота стоји оно што их чини да се могу сносити: величанство положаја врховног поглавара католичке цркве, осећање највишег духовног ауторитета, и с тим везане моралне дужности, као и једва прегледан непрекидни рад црквене владе и светске политике. Да ли би онај, ко познаје прилике и чињенице, могао запевати: „Дивно живи папа на овоме свету" — о томе нека расуди читалац. Живот једнога Папе је пун рада и отказања, а врло сиротан људским радостима.

А тако није увек било. У прећашњим столећима бивало је Папа, који су се, као права деца овога света, што је могућно

мање бринули о својој цркви и остатак живота проводили као кнезови у уживању и весељу. И ако то нису биле више оргије, као у време Александра VI. и Леа X., ипак се у Ватикану живело веселим и задовољним животом и било ручкова, забава уз песму и свирку, шапута и смеха лепих жена, њери, пуница, сестричина и синовица папских. Али с тим се прекинуло пре подужег времена; настала су озбиљна времена, и Ватикан је постао манастир а Папа калуђер, који се одрекао свих земаљских радости.

И заиста, Папа Лео XIII. живи, лично, као старац, који нема никаквих потреба. Он станује у двема скромно намештеним собама у тој огромној палати, задовољава се једним послужитељем, у јелу и пићу је ме може бити простији, и ради, поштo очита једну и саслуша другу мису по осам до десет сати дневно. Има осамнаест година, како он онако нежног састава, лакше сноси овај свакодневни рад, но неколико сати духовних церемонија, које му, с времена на време, налаже његов високи свештенички положај, и које га замарају до тренутног исцрпљења. Пошто, има већ скоро две стотине година, ватикански церемонијел прописује, да Папа увек сам једе, он се морао одрећи и друштва и разговора за столом; њему се јела и пића служе ћутећи и на коленима. И Пије IX. био је врло умерен, али је Лео XIII. још умеренији: његово јело и пиће једва да ће дневно коштати 20 динара.

Као и начин живљења, тако је просто и скромно и Папино одело. Оно се састоји из једнога белог вуненог или белог свиленог талара (sottana) према томе какво је годишње време; једног широког белог свиленог појаса (faseia) са златним китама на обема крајевима; беле вунене или беле свилене капице (zucchetto); белих вунених или белих свилених подвезâ и цинела од црвене кадифе или црвене коже, на чијим је горњим деловима златом извезен по један крст. Кад се говори о церемонијелном целивању Папине ноге, онда то не треба разумети тако, да се баш целива Папина нога, већ се целива онај извезени крст на његовим ципелама. Владичански крст што га Папа носи на прсима на златном ланцу (pettorale), и владичански прстен, једини су знаци по којима се Папа разликује од каквог белог калуђера, као што су шартрески и цитоски орден. У пређашњим столећима Папе су, према своме нахођењу, носиле пуну браду, или котлете, или бркове; од XVIII. столећа уобичајено је, да се Папа са свим брије. Кад је год 1870. моја најстарија кћи први пут видела Папу Пија IX., упитала ме је: која је оно стара дама, пред којом сви присутни падају на колена. На сваки начин да би какав брадат Папа улевао детету више страхопоштовања, и да је Кардинал Лавиђери икад постао Папа, он би, без сумње, с његовом белом таласастом пуном брадом изгледао достојанственији и величанственији од сваког глатко избријаног Папе.

При аудијенцијама Папа носи, по кад што, бео талар са кратким крагном (zimarra); на глави капу пурпурне боје (camauro), која премаша уши, и која је, зими, од кадифе са поставом од хермелина, а лети од свиле без перваза; преко талара носи краги, који премаша појас (mozetta), и који је, зими, од кадифе постављен хермелином са перважом, а лети од свиле, без перваза. У конзисторијама носи преко талара одежду (rocchetto) од финог лана, оперважену чипкама, или направљену од самих чипака, а преко пурпурнога крагна пурпурну етолу од кадифе, на којој су крст и трострука папска круна (triregno, tiara) над прекрштеним кључевима, извезени златом, симбол врховне моћи над свима створењима, и силе да везује и раздрешује.

Највећа противност простоти Папиног домаћег одела то је источњачки сјај, у којем се Папа појављује при црквеним церемонијама. Већ сам по себи, Папин је двор најзасебитији и најсјајнији каквог је

могла скројити људска уобразиља, с којим се не може сравњавати сјај и једнога светског двора. Ми смо видели знатан број помпезних цероманиских слика, које представљају крунисања или величања најсилнијих владалаца великих држава старога и новога времена, и ко дође да присуствује каквој папској црквеној церемонији, тај очекује да и на папском двору види изванредно развијање краљевскога сјаја. На шпак свако, ма како велико очекивање, превазиће оно што човек види. Да ли се то развијање сјаја гледа кроз религиозно усхићење верног, или кроз иронију скептика, који се ћутећи пита: да ли то све пристоји намењеном заступнику Онога, који је о себи рекао „твоје царство није од овога света", и „он нема ни толико где би могао метнути главу" — не мења ништа на утиску који овлађује чулима, и који остаје вечито у памети под свима околностима.

Дворанство Папино можда је најмногобројније од свих осталих у Европи, јер, у ширем смислу, у то дворанство спада сва католичка хијерархија, сви кардинали, патријарси, митрополути, владике, попови и сви свештеници католичке цркве, који су обдарени ма каквом специјалном дворском титулом; сем тога велики број светских великодостојника, три телесне гарде и безброј послуге. У ужем смислу Папин Двор — la famiglia della Santità di Nostro Signore — састоји се из: 4 дворска кардинала (Cardinali palatini), који се зову Prodatario, Segretario di Stato, Segretario dei Brevi и Segretario dei Memoriali; 4 дворска прелата (Prelati palatini), и то: врховног дворског маршала (Maggiordomo), врховног коморника (Maestro di Camera), папиног аудитора (Uditore Santissimo), и великог маршала апостолске палате (Maestro del Sacro Palazzo Apostolico), који је, према старом обичају, увек из редова доминиканских калуђера. Даље, из 9 дежурних тајних коморника (Camerieri segreti partecipanti), међу којима су Тајни Дародавац, Секретар за писање писама владаоцима, Државни Подсекретар папске државне канцеларије, Секретар за писање латинских писама, Столник, Гардеробар, Сакристан и Церемонал. Ван тога овамо припадају папски кућни прелати, апостолски протонотари, судије суда свете Роте, велики број прекобројних тајних и почасних коморника у Риму и extra urbem. Сви ови духовници имају титулу „Монсињоре" и носе виолет одело, као и владике. Напослетку, треба у Папин Двор урачунати и многобројне прелате нижега ранга са различним титулама и различитом службеношћу.

Папин светски двор састоји се из врховних наследних звања два помоћника папског престола (кнезови Колона и Орсини), маршали свете римске цркве и Чувара Конклаве (кнез Чиги), врховног дворског маршала, Великог Мајстора св. Хоспиција, Врховног коњушара, Генералног мајстора поштâ, дежурних и почасних тајних коморникâ di cappa e spada; даље из генералног штаба три папске телесне гарде, наследног заставника св. римске цркве (Маркиз Патрици), тајног кућњег маршала (scalco segreto), личног Папиног лекара, папских носилаца носиљке (bussolanti) и безбројне послуге свих рангова, свих у талирима љубичасто плавим или угасито црвеним, који се од прелатских талара разликују само крагловима разних боја.

Папине три телесне гарде (guardia nobile-svizzera-palatina) и дворска жандармерија, то је данас остатак негдашње папске војске. Генералштаб племићске телесне гарде је изванредно сјајан и униформе су им врло елегантне. Њихов командант, (capitano), има ранг генераллајтнанта, исто тако и наследни заставници римске цркве. Њихова два поручника су генералмајори, а извесан број официра à la suite имају ранг пуковника. Генералштаб швајцарске телесне гарде састоји се из капетана са рангом пуковника, и два поручника у рангу

мајора. Командант палатне гарде је пуковник, а командант жандармерије је мајор.

И ако су, изузимајући последњу, оне две телесне гарде само трупе за параду, ипак оне врло много полажу да имају круто војничко држање и да се крећу достојанствено. Оне су у томе имале примера у Француској посади и у Папиној најамничкој војсци свих нација. Дисциплина најамничких трупа није баш цветала, али су при парадама манезирале добро и лепо је било посматрати их, јер им је одело било фино и пригодно. При првој великој смотри, коју је у Риму држао краљ Виктор Емануел на свој рођен-дан, један римски клерикални аристократа примети ми, да је италијанска војска ређаво опремљена према негдашњој папској војсци. Ја сам то признао, али сам додао, да Италија мора из своје цепа да храни и одева своју војску, а папску су војску, напротив, хранили и издржавали глупаци и фанатици из целога света, те јој је и било лакше да изгледа елегантнија од италијанске.

Већ само ово суворно набрајање чланова овога духовног и световног двора довољно је да се добије поврашан појам о папском сјају. Упоређено са широким талассастим одеждама свештенства источне православне цркве, одело римско-католичког свештенства не може се назвати ни лепим, ни шторесним; али упоређено са дворским или државним униформама световних европских дворова, оно је, ипак, богато бојама и лепо стоји. Увлачењем неколиких источњака у своју околину, Пије IX. хтео је да појача сјај свога двора. Он је јерменског патријарха Хасуна именовао кардиналом, а једнога корзиканског свештеника источно православне вере, по имену Стефанополија, именовао је архиепископом. У њиховом богатом источњачком оделу, с пуним великим брадама и владичанском круном на глави, коју православни носе место католичке инфуле, обојица су, а нарочито Монсињор Стефанополи, који је био још млад и необично леп, правили највећу сензацију при црквеним церемонијама и сјајем надмашали сав остали Папин двор.

Кардиналски талар је пурпурно црвен, хор-кошуља бела, а преко ње огртач од тако исто пурпурне свиле са дугачким шлепом и крагном од хермелина као симболом њиховог кнежевског достојанства. Прелатско одело је виолет; прелати највишега ранга носе хермелинске краги на мантилима, без рукава, дугачким до колена (mantelletta) у прелата нижих рангова краги је од какве друге коже.

Највиши световни дворски достојанственици облаче, у свечаним приликама, шпанско одело из XVI. столећа: црвен кадифени прслук с исеченим рукавима, такве исте боје кратак мантел, прсник од беле свиле и панталоме до колена, златан ланац о врату, шешир ширега обода с белим перјем, плитке ципеле са сребрним шналама и мач са златним балчаком. Тако исто су одевени световни почасни коморници, само што је њихов прслук и мантел од црне кадиве. Да поред овога богатства боја своје многобројне пратње Папа у његовом простом белом оделу изгледа не може бити импозантније, то не треба, ваљда ни, помињати.

— свршиће се —

МАНАСТИР ЖИТОМИСЛИЋ

— КРАТАК ОПИС ЗА „Зору“ —

Духовима, или, како што Срби у Херцеговини говоре, о *Тројичин-дану*, обичај је, да се народ скупља око својих манастира.

Ово је јамачно остало још од онога времена, кад су бијесне Османлије управљале нашом домовином, те кад су народу забрањени сви јавни састанци, осим ових — код цркава и манастира.

Од колике су важности били овакови састанци, не можемо лако пресудити, али из наше историје знамо, да сви већи покрети, потекоше отуда. Свјештеници и калуђери били су тада вође народне па су га они упућивали: шта и како ваља да ради.

Наш свијет није забацио те састанке, него и данас своје цркве и манастире често обилази, а нарочито, — као што већ споменух, — о Тројичин-дану.

Нама Мостарцима то је у толико лакше, што имамо близу лијепи наш манастир Житомислић.

Док није било жељезнице, дотле се морало к њему пуговати на колима или на коњу по четири сахата, а од како нам *„машина“* зазвижда кроз Мостар, од тада можемо за *један* сахат да се одморимо под гранатим манастирским тополама.

Чим дођете близу манастира, одмах сретате вриједне наше сељаке и сељанке из разнијех села, што се окупише гуде, да зе Богу помоле, да се наразговарају, напијевају и наиграју.

Док траје летурђија, дотле су сви у цркви, а чим се она сврши, одмах се млади момчићи и крцне ђевојчице окупе на почну играти лијепе наше игре, уз које обично пјевају наше дивне српске народне пјесме.

На другоме мјесту опет видите сједоглаве старце, где сједе и пушећи на своје чибуке, разговарају се о свеме и свачеме. Ту се уједно говори и о љетини, и о добру и рђаву времену и о Али-пашином кавазбаши и о садашњим екскуторима и т. д. и т. д.

Недалеко од старана састала се опет жива момчадија, па се бацају камена с рамена и кладе се, ко ће кога надмашити.

А из читаве те вреве јасно можете чути, како се некакав механџија дере:

— Ме-е-со вруће! или како лимунаџија виче:

— Фрешко лимунат!

Но сва ова врева траје један, или највише два дана, а послије се свијет разиђе и онда све остане пусто.

Тројица калуђера, са својим послужитељима и са неколико ђеце, затворе се у своје ћелије, или се шетају по околици манастирској, или пак служе у цркви.

Ова црква сазидана је од живца камена и то врло просто, — на четири угла. Ко је дошао прије неколико година, могао би помислити да је то проста кућа, — да није било онога крста на крову... Но вриједна српско-православна општина мостарска, начинила је прије 2—3 године доста лијеп звоник, те се тако ова црква и из далека познати може.

Унутра, у цркви, имаду два стуба, од којих на десноме има натпис (старославенским словима) *мајстор Вукашин Манастира Ораховице*[1]) На јужној страни истога стуба такођер има запис према коме би, како је г. Симоновић прочитао, ови ступци постављени били 7111. т. ј. 1630... Напротив гос. архимандрит Дучић

[1]) Ово је добро прочитао Др.Рад. Симоновић и објавио у „Љетопису Матице Српске“.

прочитао је друкчије, те би, по његову мишљењу, ступци постављени били год. 1563. Но свакако је вјероватнија година г. Симоновића, јер у једном запису у цркви више малих врата стоји запис, у ком се каже, да ова црква „*пописа се и свршисе*“ год. 7117=1609. Дакле је врло невјероватно, да су ступци постављени читавих 46 година прије, него се црква пописала и свршила...

У овој цркви има више старина, између којих нарочито спомињемо: малу сребрену кадионицу, што је манастиру поклонио Ђура Храбрен. (Симоновић вели, да је овај Ђура живио на крају 16. стољећа). Осим тога спомињемо и један овећи крст, који је приложен цркви год. 1630... Још има и једно еванђеље, што је штампано у Москви 7159 (1651.) год. а манастиру га купио Антоније, јеромонах Милешевски; и т. д. и т. д.

Манастир Житомислић је задужбина Милисава Храбрена, спахије, који је живио у Херцеговини *у Дубравама*, а чији су потомци, преселивши се у Русију, назвали се Милорадовићима. Други пак, који се нијесу хтјели преселити, него остадоше на своме огњишту, назваше се Кузмани и Вољићи, а неки се потурчише и назваше се Опијачи, те се још и данас поносе својим поријеклом.

— Црква је окружена с једне стране калуђерским ћелијама, а с других страна доста дебелим зидом. Дучић вели да је најстарија она ћелија, гдје је трапезарија и кухиња.

Ћелије су доста малехне, осим оне, што је зову „сала.“ Сала је доста дуга и ако није широка, а окићена је разним сликама, од којих је најзнаменитија велика слика Милисава Спахије, оснивача манастира. Слика је у природној величини и представља Милисава Спахију у дугачком властелинском одијелу, како на десној руци држи цркву.

Поред ове сале је и књижница манастирска, међу којима се налазе многе писане и штампане Србуље, које су паниђели: госп. Архимандрит Дучић[1]) и госп. Рад. Симоновић.

Недалеко од црквеног олтара има мало гробље, гдје су сарањивани архимандрити, игумани и остали калуђери овога манастира. Натписи на њиховим гробовима, читају се са великом муком. Повише овога гробља има опет велико сељачко гробље, на сред кога и данас стоји један див-храст, који је тако дебео, да га осморица људи не могу обухватити. Ово је најдебљи храст у Херцеговини, а говори се, да је старији од манастира. Дођи у манастир а не виђети храста, то би било: доћи у Рим а не виђети папу.

Између раштрканих, малих сеоских кућа, дижу се три овеће куле, доста удаљена једна од друге. За ове куле вели госп. архимандрит Дучић, да су их начинили некакви турци: Ђозлић, Бикић и Кара-Асан. Они се толико осилише, да су почели мало по мало притискивати земље манастирске. „*Калуђери Житомислићки и Срби Мостарци, имали су доста муке и трошкова, док су одбранили од отимачара те земље, и сачували манастир од запустења и пропасти*“[2]).* Пошли су од паше до кадије, па их се најпошље нијесу могли другчије опростити, него им откупе грађевине.

Лијепо прича г. архимандрит Дучић, како је игуман манастирски Христифор Паликућа, пошао у Сарајево, да узајми стотину дуката, те да се одужи Турцима. На путу га дочекаше хајдуци, но пошто су виђели да је калуђер, зовнуше га к себи. Тад га харамбаша запита куд је пошао, а овај исприча све по реду. Харамбаша на то потеже тоболац и наброја игуману 100 дуката, те га врати. Ти хајдуци били су православни Срби Херцеговци, па их зулум натјерао, да се одметну.

Манастир Житомислић је најбогатији манастир у Херцеговини. Осим многих прихода од земаља, њега обилно потпо-

[1]) Књижевни радови Ниђифора Дучића. Кн. I
[2]) Љетопис Матице Српске књига 168.

магаше Срби из Мостара, Стоја, Невесиња и т. д. Српска општина мостарска још од давнина имала је то право, да туторише манастирским игуманима и калуђерима, јер ови сами нису били способни, да управљају манастиром. Та општина учинила је, да је манастир тако нагло напредовао, како под калуђерском управом никад напредовати не би могао. То портвђује и сами архимандрит Дучић, који врло добро знаде стање ствари код нас.

Сељаци из околиште манастирске, баве се највише земљорадњом, а пошто је Неретва близу, то се баве и риболовом. Сељанке пак хране домаћу живину, особито пернату, те често пута силазе у Мостар, да продају јаја, кокошки и т. д. Они живе врло сиромашно у једним, приземним малим, сламом покривеним кућицама, те их због тога разне болести, а особито грозница, често походе и немилице косе. Мало ће кога сељака из околиште житомислићке наћи, па да је онако здрав, крпан и наочит, као што су здрави они јуначни горштаци из Невесиња, Гацка и т. д.

Како сељаци, тако и сељанке, врло су побожни, те их има много, што, покрај све своје сиротиње, бесплатно служе манастиру. Деца им пак иђу у манастирску школу, која је и *нова* и врло лијепа.

Св.

БИЉЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ

Јован Добријевић (познат у српској књижевности под псеудонимом Јоца Николајевић) позива на претплату, на своје приповиједке. Те приповиједке издаваће у засебним свескама, чега нећу прије свесци бити приповиједака *Соколовачка учитељица*. Ако се не варамо, ова је приповиједка прва пут штампана у „Јавору“ 1889. год. под насловом *„Није заслужила.“* Не само у „Јавору“, Добријевић је радио и на „Стражилову“ и „Нади“ и то са успјехом. Сад ћемо пак видјети, како ће српска критика дочекати ове приповиједке, јер никако не сми ју проћи непримјећене, као што профоше многе и многе књиге.

Кита цвијећа из суседнога повртња, нека одабрана прича из мађарске књижевности. Превод с мађарског. Под овим насловом издала је, накладом књижаре З. Грчића у Вел. Бечкереку, нова књига, у којој налазимо лијепе приче од Јокаја, Мурања и Миксата. Све су приповиједке лијепе и сваке ће их са задовољством прочитати. Издање је укусно. Цијена?

Нова Приповиједтка. Коста Петровић, бивши учитељ, написао је нову приповиједку, под насловом *Зашто, брадо, постајете хајдучи?* Приповиједка је из друге половине XVIII. вијека. Овиме је приповиједке боље читати, него многе стране романе и приповиједке, што се у нас толико преводе и тако јефтино продају. Књиза је цијена 1 динар.

Професорско друштво у Београду, почело је издавати *Библиотеку књижницу*. Задатак је те књижнице, *да нама средњошколска омладина доће до здраве и корисне лектире, да би могла с користима разумљивости читати и уживати у укор-дјелима наше и стране књижевности, на разлагање на њима свој укус, и да би поучени дјелима могла проширити круг знања у школи стечених*. Од те књижнице већ су изишле три свеске и то 1. *Бранково пјесме* I., приредио Свет. Ст. Симић. II. *Марија*, по Марку Вовчку, написао П. Ж. Стиз. с француског: Петар А. Тица. III. *Српске народне легке*, приредио М. К. Драгутиновић. О пјесмама Бранковим није нам потребно говорити, јер је њихова вриједност већ давно оцијењена, а Света Ст. Симић постарао се, те је пробрао најљепше. *Марија* је опет дина приповиједка из Украјине, која одавно у нас преведена није. *Српске народне легке* такођер су пробране, са коментарима вальног књижевника М. К. Драгутиновића. Препоручујемо нашим родитељима, да претплате своју ђецу на ову књижицу којој је цијена *тако* јефтина, — само 60 пара динарских по свесци.

Српска књижара Велимира Валожића, из Биограда, недавно је издала неколико преведених књига. Ту су: *На смрти*, слика из војничког живота, написао Рихард Марх; *Тајна сунуза*, приповиједака Азбрета Палфије; *Кроваво доба*, дијо слике из француске револуције и *Жртва*, прича Х. Мерка. На свима овим приповиједкама не стоји ни ко их је превео: ни с ког их је језика превео, а то је погрешка, која се често дешава. Ако ништа друго, оно читаоци треба да знаду: да ли је писац Француз или Рус, Енглез или Њемац и т. д. На једна од ових приповиједака није баш особита, па нити смо много жалили што су преведене, нити би много жалили да нису преведене. *Злочин и казна* од Достојевског,

Обланов од Гончарова. *Хаџи Мурат* од Молеснва, *Ана Карењина* и *Рат и Мир* од Толстоја и т. д. итд. д. још ће изићуће у засебном издању код нас, а овако нас пословање тозиких преводи незнатних писаца.

Свјетлос слово, приповиједање пашега неуморнога Драгутина Ј. Илића, превели се на чешки. Превођилац је А. Куделка.

Звоно лист за шалу, што излази у Ст. Бечеју, наступио је у II. годину. Ма да пети лист није баш лоше уређен, ипак нам се чини да је сувишан, кад већ њихно лијепи шалетни лист „*Врач погађач*“ и други „*Бубањ*.“

Бела Маљковић, бивши члан срп. нар. позоришта у Београду, написао је нов комад *Школа Салиа*, по дивној пријци Ст. Сремца истога имена.

У Бранковој колу читамо, да је наш пријатељ приповиједач Симо Матавуљ штампао, да тајне нам приповиједака и старог добровачког живота, које ће издати Матица Српска.

Лука Поповић, наш сн у Панчеву, преписао је *Јована Дамаскина*, извод из појема грофа А. К. Толстоја, (Пре штампано из „Српског Сиона“.) Цијена је књизи 3 новч.

Српска књижевна задруга у Београду, издала је пето коло својих књига. У овом колу су књиге: *Басне Доситија Обрадовића*, св. II.; *Друга Пјесмарица Змаја Ј. Јовановића*, св. II.; *Слике из српског живота*, од Јанка М. Веселиновића; *Тодор од Сталаћа*, драма Милована Цветића; *Бијесни Роланд*, од Ариоста, превео Драгиша Станојевић, св. II.; *Деспотес*, роман Марије Рођењчевић, превео Рајко; *Књига о здрављу*, српско издање приредио Др. Милан Јовановић — Батут. Ово коло на још не добисмо, па због тога не можемо опширније говорити о њему.

Стеван Матијашић, драги сарадник наш, написао је историјски роман *Грофица Анџела Јанковићева*. Тај ће роман излазити у „Бранковој колу“ ове 1897. године.

Марков гријех, приповијетка из Мостара, што је написао Свет. Торњић, излазила је из штампе, те се може добити у књижари Срећена Ј. Ђорђевића у Београду. Књига броји 8 штампаних табака, а цијена јој је 1 динар.

РАЗНО

Прослава двјестогодишњице у Црној Гори, била је заказана прошле године у октобру, те касније одложена за љето ове, 1897. год. Но витешки господар Црне Горе Никоша I. знајући у каквоју је невољи западо његов јуначки народ због поплаве, наредио је, те је *двјестогодишњица владајуће куће Петровић-Његуша*, обиљежена на појучарје нове године на Цетињу. Том приликом добио је јачини господар више честитака, од разних европских владара и многих других лица. И ми сада придружујемо своју честитку, желећи, да Бог поживи још дуго и много храбрости Господара Црне Горе, на понос и дику рода свога!

Музеј. Приликом прославе стогодишњице пок. Јована Гавриловића, добротвора српских учитеља, српски учитељи у Београду основаше *Школски музеј*. Ђавола им!

О преносу Вукових костију. Српско академичко друштво „Зора“ у Бечу, позвало је прогласе на српски народ, у ком га позивље, да помогне, да се кости неуморног пашега Вука Караџића, препородиоца српске књижевности, пренесу из Беча, са Марсова тробља, у српски Београд. Но српска краљевска академија, на састанку од 16. дец. пр. год. ријешила је, да сама изведе тај пренос уз приномоћ „Зоре“. Уљерени смо, да ће свакога правога и искреногa Србина обрадовати ова вијест, јер заиста није лијепо да отаџбина нове књижевности наше почива у туђини. „У туђини тешко ли се лепша, туђина је и мртвацу тешка“ рекао је наш Ђмај, те ће костима бесмртнога Вука бити много лакша земља српска и слободо.

Одликовање. Његово Величанство Никола I. Краљ Црне Горе и Брда, одликовао је пријатног старину - књижевника Илију Округића, Даниловим орденом IV. степена. Округић нам је одавно познат са његових комада: „*Сабрушл неубара*, *Шокица* и *Грабанџијаши*.“

Забава. Вриједно наше пјевачко друштво „Гусле“, у Мостару приредило је на св. Савуове г. *Весједу са играном*. Бесједу је отворио лијепијем говором млади и надасви Србин г. Атанасије Шошо. Друштво је пјевало осим *Шарене* и *Успаљивке* још три пјесме и то: *Хај нек плану срца младо* и *За потоком* од Дубека и I. *руководи срп. нар. пјесама* од Мокрањца. Све пјесме, а особито ову задњу, друштво је пјевало изврсно. Сви пјевачи друштвени расположу јачијем и лијепијем гласовима, а особито се одликују приједни наши тенори: Ристо Боровић, Стапко Пинчета и Јово Пинчета. Осим пјевања биле су и три деклампације, — све лепша од лепше. Не знате или нете прије похвалити малога, клинчног Десимира Зеца, или несташну и умиљату Олгу Глобајићеву, или неуморну тћеру Вукосаву Иванишевићеву, која је *Мач и Перо* прекрасно декламповала. И позоришни комад *Максим Црнојевић* пепао је сјајно. Дилетанти су се отимали, ко ће кога надмашити, те су сви играли особито. На забави је пало те вечери око 1300 форинти. — р —

Штампарија Калиопе Пахер и Когића у Мостару.

На знање

Овим бројем „Зора“ улази у други течај свога излажења и да се и у напријед одржи, зависи од одзива наше српске публике.

Овај број шаљемо онима, за које држимо да ће се и претплатити; но, ко не би био вољан да се на „Зору“ претплати, то молимо, нека нам овај број поврати, јер у противном случају, уврстићемо га у претплатнике.

Као што смо у посљедњем броју за 1896 год. нагласили у „Позиву на претплату“, **вересије нема, те ће „Зору“ примати само они, који одма претплату пошаљу.**

„Зора“ ће излазити у свескама један пут у мјесецу и то на средњетку сваког мјесеца а износиће 4-5 табака као и до сада. **Цијена је листу за све земље на годину само 4. форинта; на по године 2 ф., а за ђаке на годину само 3 форинта.**

Рукописи, листови у замјену, **претплата** и све остало, шаље се на уредништво.

Рукописи се не враћају.

УРЕДНИШТВО „ЗОРЕ“

☛ Молимо наше дужнике, да нам чим прије подмире свој дуг од лањске године. ☚

& 155

ЗОРА

ЛИСТ

ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И СВЕТОЗАР ЋОРОВИЋ.

Свеска за Мај

1897.

Садржај:

Балада III., пјесма од *Јована А. Јушића.* **Прорицање — нагађање**, приповиједка *Јов. Стефановића-Вилов.* **Пјесме**, од *Драг. Брлића.* **Занзара**, од *Gustava Toudouze*, превела *Јелисавета С. Пав.* **У непријатељи**, пјесма од *Сп. Бешевића-Петрова.* **Женгријско гнијездо**, од *Коломана Микшата* преводи *Жарко.* **Пре но видех**, *(Георг Шерер)* пјесма, превео *С. Д. Мијалковић.* **Успаване језерце**, *(Јулијус Мозен)* пјесма, превео *С. Д. Мијалковић.* **Кнез Сребрни**, (наставак) роман из времена Јована Грозног, од *гроба А. К. Толстоја*; с руског преводи *Вукосава Илијевићева.* **Читајмо Рјечник!**, Талијански написао *Е. Де Амичис* превео *Марко Пар.* **О значају поезије**, предавање *Милоша Н. Цијановића.* **ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ: Приповиједке** *Милке Алексића-Грујићеве.* **Први дио**, оцјењено *Harry.* **Из народа и о народу**, пише *Лука Грбић-Бјелоевић*, приказао *Рисх.* **Књижевне биљешке. Умјетност. Разно. Уз слику. Балканска Царица у Мостару**, од *Ј. А. Д-ћ.* **Преглед.**

У МОСТАРУ,

ШТАМПАРИЈА КЊИЖАРНИЦЕ ПАХЕР И КИСИЋА

1897.

Умољавамо поштоване претплатнике, који претплату не подмирише, да то учине што прије. И наше вриједне скупљаче молимо, да се заузму, те да заосталу претплату покупе и пошаљу, да би „ЗОРА“ могла што уредније и тачније излазити.

Уредништво „ЗОРЕ“.

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 1784

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

Алекса Шантић и Светозар Ћоровић.

Год. II. У МОСТАРУ, 31. МАЈА 1897. Бр. 5.

Балада III.

„Откуда си, о путниче,
Куд те жеља диже саде?
Откуд туга што ти ниче
И на ведро чело паде?
Јесу ли ти дални пути
И конаци дуги они,
Гоне ли те јади љути,
Ил' те радост напред гони?

Не идеш ли са Велбужда
Из крвавог љутог боја,
Вије ли ми оца стара
И обадва брата моја?
И витеза Радослава,
Најдивнијег међу сима,
Кити ли га сн'јетла Слава
Неувелим ловорима...?!"

„„О кнежевска дивна шћери,
Теби хитам издалека,
Са Велбужда, са бојишта,
Куд крвава тече р'јека;
Вијех оца, браћу твоју,
И витеза, младог Рада,
На бојишту, гдје побједу
Српске војске кличу сада...

Једног дана, кнегињице, —
Нашег Хума сунце јасно,
Бјеше бојак љут и крвав
До у тамно вече касно,
Кад у окō свјетлог краља
Витез Свевлад крвав стиже,
И са кобним гласом смрти
Радославов калпак диже!

Не проливај горке сузе,
Нит драгана чекај даље:
С мртве руке твоју бурму
Кнез Свевлад ти натраг шаље!
И свој претен, своју љубав,
Дивљи оган својих груди —
Све одавна што ти даје,
Све одавна што ти нуди!...“

„О путниче са Велбужда,
Иди натраг љутом боју
И понеси кнез Свевладу
Најстрашнију клетву моју:
Бол, што кида душу младу
И срдашце пуно рана,
Над жалосним пепелиштем
Поништених милих дана.

Ал не љубав!... Света љубав
Ко сунце се диже млада,
Па се с јутром јавља опет
И кад у ноћ туге пада!
А пред ледом од времена
Под земљу се тихо склања...
Самртна је у грудима,
Ал у гробу без скончања...“

Јован А. Дучић

ПРОРИЦАЊЕ, НАГАЂАЊЕ

Прорицање у животу појединог човека, кад узмемо у обзир и рачун његових добрих или злих навика; његових страсти, није тешко. Добра његова дела, поштење, радиност, споразум и љубав и слога у својти; богобојазљив и благочестив његов живот — све те људске врлине носе у се заметак и квасац Божјег благослова, и његова ће својта, његово лице би ће поштовано од малог и великога. Противна својства у човечјој нарави и навици — противна, међер неблагословена сљедства собом донесе. Мислећем, мудром човеку неће бити тешко, да предвиди и да претскаже оном: лепе дане и напредак и бољитак у сваком погледу, а овом: мутне и тужне дане.

Зар је тешко прорећи древној пијаници, да ће упропастити сву своју својту, и да ће коначно сурвати у делиријум тременс, пјаначко лудило?

Имаду и цели народи своје мане, своје страсти, своје пороке. Мудри њихови људи и родољуби, видећи такве мане и слабости, сматрају за своју дужност, да јавно речју или писмом да свет опомену, да се мане тога пута, да пође бољим. Ако пак не послуша — престоји му пре или после коначна пропаст. Тако су постали у староме завјету Светога Писма разни пророци.

Хоћу овде у маломе обиму тако једно своје предсказивање или боље нагађање из живота, нашем свету да приповедам:

Пођосмо пре више година концем месеца марта неколико другова у велки један забран у лов.

Воћа нам беше шумар из оближег села, бивши наредник, док је постојала војна граница уза Саву. Он познаваше сва места, где сриче пландоваху; све путање и драче и шеварике, де се дивљач крије.

Нас три друга седосмо у колима, и лугар Стојадин, — ово име хоћемо да му засад наденемо, — четврти седи леђа у леђа са кочијашом. Стојадин беше човек тако од педесет година, имађаше пријатне црте у лицу; као млад мора да је био леп. Кицош мајкин а већ као да је био сеоски Дон Жуан, о том нема сумње. А да је тај лугар још и дан данас такав то ћемо мало час из његова разговора дознати. Целога пута, два пуна часа, водио је он реч. При концу узех ја реч. Не знам, којим начином дођосмо ми на сеоско донжуанство, те он поче живим начином своје пустоловине са неким хвастањем, неким поносом и сујетним усхићењем да проповеда. Ту није било улице у којој не имађаше он по једну милосницу. Он их одма — без призрења — именоваше, тиме да потврди, да истину говори. Говорио је, говорио без дна, без краја и конца. Ми смо слушали. Где који од другова ће уздахнут: зашто он не станује у том селу? Кад ми се беше тај Стојадинов разговор досадио, ја ћу га запитати:

„Стојадине јеси ли ожењен?"

„Јесам. Имам жену и троје деце. Имам и своју кућу."

Стојадине! Ја никад нисам био у твом селу, ја никог од туда не познам; ја никад нисам видио твоју жену, и децу и изгледају, слике, као да сам ју видио очима, и то једно на основу твога описа твог живота по селу, дакле дозвољаваш?

„Молим, господине!“

Ја узе реч: „кућа ти је на крај села, јер је тек пре кратког времена набијана. Ипак је пустолина. Трске на крову старе, од ветра заједно са пошивачом растргнуте; киша ти у собу прокишњава. Авлија незаграђена; капије немаш, јер нема заграде. Сад је крај Марта, траве још нема, а ти у авлији немаш затвор крави „музари“, ни трунке сена нити тулузине; мало сламице стоји — где ти живинче жваће да не угине од глади. Та слама служи и за огреву, ма да шума даје доста дрва. — Сад је осам часова у јутру. Твоја ће жена на прагу кујинских врата, неодевена, неочешљана седети, да нас дочека; а деца ће око ње, у прљавим, подртим кошуљицама милити, пузити и прљави и неопрани и неумивени.“

Стојадин сав побледио као крпа. „По Богу, господине! од куда ви црпите ту слику? Јесте ли ви видовњак? Ево да ти кажем: Ми људска створења, створени смо за породични живот, и то: један муж и једна жена. Читај записник рођаја деце, па ћеш наћи ди свугде по целој земљи подједнако мушке и женске се деце, бројно роде. Мушки неки мали број више, но женски. Ратови, тежи рад, морнарство троши мушки пол већма, зато је та размера. Да је природа хтела, да један муж, две, четир, или више жена има у браку, они би јамачно за толико пута више девојака рађали него ли мушкараца.

Дакле *један* муж, *једна* жена *једно* огњиште, око којег се окупља својта т. ј. отац, мати и деца њина. А мати је чуваркућа; она меси и вари и храни децу и сву чељад. Њена мајчина њедра, њено мајчино крило су оно, што дањици при бури морска лука. Отац је хранитељ свију њих, он ради и мучи се, да кору крува за своје миле и рођене заслужи, отац брани своје снагом својом, па било на живот и смрт. Њему је његова кућа, његово огњиште, и око овог његова жена и деца — светиња.

Погледајмо само животиње, пернади, чак гдекоју зверад, где год живе *двоје* у брачном животу: рода, ласта, славуј и др. они себи граде вешто и брижљиво своје гњездо и легу и одрањују своје пилиће. Исту бригу воде и отац и мати узајамно.

Јелени, срндаћи, бикови и др. — где је многоженство, ту се не граде гњезда; ту се води дивљи живот: мушки се боре, боду, убијају — најјачи буде господар над кошутама.

Ти, мој Стојадине, узео си пут таквих у многоженству живећих створења. Зато немаш или не мариш за гњездо своје, занемарио си своје огњиште, своју светињу, своју лепу, чисту, чврсту кућу. Јуриш ко бик по селу, да живиш у својој разблуди, својој незаузданости. Заборавио си на светињу свога брака, на венчање, на, жени својој, дату веру! Заборавио си на своју закониту жену и децу. Твоје су мисли заблуђене. Похотљив као што си, у похлепи ти се зањурили: сав твој ум, твоје жеље и твоје жудње!

А жена и деца су ти тамо код куће и голи и боси, и гладни и жедни.

Ти, Стојадине, си хртник и предњачиш новој комунистичној науци: „слободна љубав у слободној општини.“

И гле, читаоче! *Кад стадосмо испред Стојадинове куће: она моја тужна, претужна се слика обистинила, од речи до речи.*

Нагађао сам, па сам на жалост и погодио.

У Бечу на Васкрсење 1897.

Јов. Виловски-Стефановић

Песме

1. У ноћи нѣмој...

У ноћи нѣмој, у ноћи тихој,
Ја гледам звезда малених сјај,
У срцу моме, у души мојој,
Одјекну болно дубоки вај.

Ја гледам месец у благој ноћи
Како је прос'о блеђани зрак;
Ја чекам зору — хоће ли доћи
Да мѣне једном несносни мрак.

Ал сунца нема — узаман чекам,
Зора је пуста, неће ми доћ';
Судба је моја: да вечно гледам
У тиху, нѣму, звездану ноћ...

2. Зашло је сунце за гору...

Зашло је сунце за гору
Запад се рујом полио; —
С хиљадом сјајних звездица
Месец је коло водио.

На бледој зраци суза је
У моме оку сѣнула; —
С хиљадом тужних спомена
Душа се у ноћ вѣнула!...

3. Ал' тек би боље било...

Сунашце жарко сја,
Златан је његов зрак;
Кроз цветне леје пирне
Мирисни ветрић лак. —
Небо је плаво сво;
Зелен је брег и дō;
Тичица тихо поје; —
Вељa је радост то!

У груд'ма мојим сладост,
У души покој мир;
Срце ми пева радост
Са душом дели пир.
Пријатна нека сѣта,
Облила душу сву — —
Ал' тек би боље било
Да си ти Драга ту!...

Драг. Брзак

Занзара

Gustave Toudouze.

I.

У, у, у, у, у, у, у!...

Све се одмара. У Венецији су на гондолама већ давно погашени фењери; из Флоријанове гостионе испраћен је и последњи гост; на палатама византијским и прозорима мавријским једнокрилни су капци одавно затворени, звона на деведесет цркава ћуте, тек ако овде онде, у дну какве мрачне улице, затрепери димећи се, као каква златна звездица, по које кандиоце, што виси пред мадоном или св. Марком. Једини месец, пун месец у свој својој сјајности и величанствености, бледи месец са својим сребрнастим сјајем што мете таласе Адријатика, тамне пешчане брежуљке Лида, тиху воду у магунима.

Зу, у, у, у, у, у, у!...

...Све почива блаженим, и крепким сном; ту царује потпуно блаженство мира, нема ту узнемиравајућих страшила морских, нити тешких, грозних привиђења.

Али ипак један од непријатеља ока не своди... јест, тај дивљи непријатељ; неумолими, вероломни убица венецијански ноћи оставио је набране завесе, где даномице скрива своје витко и слабачко тело, оставио је глатко стакло где окачи своје слабачке ножице; опружио је сад свој жалац, један крви, он свира весело, у бој — за напад.

Полагано, полагано ауји и прелама се у густом ваздуху херметично затвореног простора; рекло би се дивља мелодија, варварска и погрешна музика, изазвана из неког инструмента непознатог, још примитивног. Глас њен затресе се и продужава, у исти мах успављује и држи, пун је милине и опасности; он се таласа, трепери као шуштање цимбале од неког чудноватог метала.

— Зу, у, у, у, у, у, у!...

То је ратна песма, знак непријатељства; трчи, лети, приближава се.

— Зу, у, у, у, у, у, у!

— Бум...

Страшан удар прекинуо је тишину у соби коју је ђа Зиминијани издала под кирију скулптору Паклу Манесаку из Тулузе; беше то леп младић, црнпураста лица, црне браде, коса као руно, прави модел за резача камена, развијених руку и пуних шака.

Међу тим и како је спавао!

Он је у свом кревету, руком је притиснуо образ, вилица га јако боли, од уједа јако упрепашћен непрестано гуња — док најзад његов јуначки гнев не плану; он гласно проклиње невидљивог противника.

— Комарац!... Мустик!*) .

Маринтуса*)!.. Погана животиња!..

— Занзар! додаде један му познат глас кроз танку преграду.

Врата се отворише и сапутник скулпторов, његов пријатељ живописац Тома Дезрије, појави се у кошуљи и папучама, са свећом у руци, сувљи и изнуренији но обично, у свом летњем оделу, које издаваше његове дуге ноге.

Само му се лице смеши, очи блистају од веселости, трепавице су му тешке услед неиспаваности, бркови рашчупани, нос прав, брада необријана, коса као четка, интересна, и не никако обична глава.

„Шта то рече?“ упита га Павле налактивши се на јастук; покривач и чаршав беху у нереду; изненађен је био у његову врпољењу пуном гнева и љутње.

„Занзар, пријатељу мој, јест Занзар, ето то су име Венецијанци дали овим

*) Опет неке врсте комараца. Пр.

проклетним, неситим „испичашама" човечије крви."

Павле скочи са постеље у кошуљи, босоног стаде на чудноват мозајик, сличан пиктијама од печурке, а којом патошу под у Венецији, он јуначки сад промаширa, у обе руке држи по једну папучу. Обрве је намрштио, листови су му на ногама отекли, он се приближава, на прстима, зиду где се одмара један напојен крвљу прекрасан комарац.

И — — бум! за тим једна малена мрља на белом малтеру, неприметна, ружичаста мрља и, и занзор је био, па и прошао.

— Узми столицу, седи, рече живописац, који са интересом гледаше скулптора шта ради — ја ћу ти причати о постанку Занзаре.

Ах... каква легенда, зар не?

Јест, легенда, и то легенда, коју ми је причао добри гондолијер Пијетро, а коју је он чуо од свог деде, овај од свог, па онај опет.

— Та то је што још од Адама?

— Не баш.

— Има ли ту материјала за читаву групу, врло лепу композицију и доиста оригиналну?

— Него што мислиш, можда! Ну па хајд' добро, ја ћу те слушати. И опет само у кошуљи, — Павле је само на једну ногу натакао папучу, јер је другу држао у десној руци као одбрандбено оружје — седе спрам свога пријатеља, који опет није оставио свећу. Од њихових двају тела оцртава се по зидовима и плафону црне фреске, фанастични покрети хиненских сенки, овде се смешно шетају.

— Ти знаш, додаде Дезрије, али ти ћеш ме извинити, ја ћу, ти причати без увеличавања, потрудићу се, да ствар преставим што верније.

— А име твоје легенде? Мора имати имена.

— Ћут, ја почињем, гондолијери је зову:

„Витеа Занзара."

Ђаволски романтична титула, оте се са усана скулпторових, који спусти главу и слегну раменима.

Ја јој кум нисам био; сад ћути и слушај..

II.

Анђелија Доменигo, ћерка старога патрицијa, небрижљиво се наслонила на балкон од своје палате, чије руже од камена, са шупљикама, изрезане мавријским вештаком — скриваше већим делом тежак тепих источњака, који беше ту пребачен испод руку лепог детета; позади ње између тешких завеса од брокатa одваја се слабачка златна светлост.

Она не могаше да спава; узнемирена незнајући ни сама зашто, потресна од некога нејаснога сна, у дрхтавици што долази од несанице — онда пребаци преко свог полу нагог тела лак огртач срмом проткан, а од меке материје неке, — она је дошла да посматра Grand канал, над којим се појави месец.

Последње су барке прошле тајанствене али сјајне одводећи тајне љубавнике, будаласту младост, сав слатки занос онај, што загрева крв венецијанску. Загушљива тишина завладала је у вароши. Од једном из побочног канала искочи, шмугну се једна црна гондола, на челу јој црвена светиљка, она пређе и заустави се са свим у сенци испод балкона палате Доменигo.

Анђелија се није ни помакла с места. Можда ћете мислити да је заспала. Сан почиње. Да ли је то заиста сан?

Из гондоле готово невидљиве, зачу се песма чудноватa, непознатa, песма што продире до срца.

Анђелија није разумевала речи ове серенаде, али се из исте распростре силан чар, чија привидност све се то више и више заплеће као у неку чаробну мрежу, жубори хармонијом што заноси, одјекује чудноватим акордима. Мелодија ласка људ-

ској природи исто тако, као и ватрене усне устима заљубљеним и ватреним.

Она се подаје обмани, усне су јој полуотворене, очи су јој ужаграле, руке је у усхићању склопила: срце јој куца врло јако, а не може да му заустави куцање, груди јој се надимају и ваљају као таласи.

После последње, најдуже, дрктавице, врата се од филца отворише и из њих изиђе младић један у прекрасном белом, а срмом протканом, оделу; његова тога извезена је дијамантима; о тешком појасу, искићеном драгим камењем, које се светлуца у полусенци, виси оштар мач. Науснице, врло црне, повиле се изнад румених усана. Ватра из његових зеница сагорева младу девојку, а он је поздравља речима из незапамћених времена:

— Ја те љубим!

Има ли ту изненађења, обмане?

Анђелија је испустила ружу, коју држаху небрижљиво меки јој прсти. Већ је на усне притиснуо цвет продрљивац један, који се удаљи, пошто јој рече због ом поносито и нежно; нежно као пољубац и узбудљиво као у претњи:

— Анђелија Доменіго, тебе љуби витез Занзара!

* * *

Витез Занзара!

Први пут кад се ово звучно име као Фанфара одјекну кроз лагуне, то се због у име објаве Венецијанцима, да је овај непознати, пореклом из Илирије, Далмације, Црне-Горе или с које друге стране дошао, да купи једну палату на Grand каналу; нити ко њега, нити он кога познаваше.

Он бејаше богат, млад, леп, трошно је будаласто баснословне суме новаца. У свој Венецији била су му отворена сва велика врата, па чак и прозори. Он би на свима забавама организовао излете: играше, љубљаше, проводио је необично живот.

После три месеца говорило се је само о витезу Занзари.

Висок, витак, нежног стаса, одарен гласом, чији нагласак бејаше јасан и звучан као кристал, освоји многобројна срца, заведе, једно за другим, најлепше лепотице и пуначке плавуше Венецијанке, слатке природе.

Лепота његова лица била би потпуна гледећи на његову нежну кожу, црне очи, прав нос и савршено овално лице, да није два недостатка на име: сувише црвених уста, из којих, кад се отворе забељеште, бели зуби, али чудновато шиљасти.

По том, будаласте кокете, те све велике госпође, које беху у његову друштву опазише његову манију, да се никада не одваја од свога скупоценог, а тако оштрог, ножа. Једна од њих, већма радозната, извади га једно јутро, потајно, из његове сомотске беле каније; учинило јој се, као да види на дршку од ножа румену капљицу, још не засушене крви. Неколико завидљиваца тврђаху, да његове усне не беху никад руменије, но кад би учинио по какву нову жртву љубавну.

Оговарања без сумње!

Од једном не виђаху више многобројни пријатељи витеза Занзару. Да ли се је одрекао свакодневних пировања и фантазија, мисли ли на озбиљнију љубав? Он је излазио само у затвореним гондолама.

* * *

— Како си бледа, рече узнемиреним гласом стари Доменіго, пољубивши у вече кћер.

— То ти мислиш тако, што изгледа тако према месечини, промуња дете, чије се лице од једном зарумене, па за тим постаде још блеђе.

— Да ниси болесна? — А, не оче. — Глас јој се промену, постаде мек и умиљат као да хтеде тиме, да отклони сваку сумњу у патрицијa, за коју је знала и које се је бојала. Докле је она, без икакве живости, пила ка својој соби, дотле је он оком пратио. Затресе неколико пута главом, после кратке почивке заклима још једном подуже, па за тим ишчезе иза завеса,

које прикриваху врата, што воде у његове одаје.

И последњег шума нестаде. Цела палата почива. Густе завесе беху уклоњене без икаква шума; на њиховим позлаћеним алкама, свилене лествице висе о балкону палате Домениго.

Витез Занзара притиснуо је на своје срце, срце своје драге. При топлој светлости од византиске лампе обешене о таваницу, он готово опијен говораше о њеној лепоти.

Дакле то је она, која је била у стању да отргне лепога племића од непостајних уживања; она потомак Доменига прима тајанствено онога, који је већ дотле волео, оставио и уцвелио најлепше девојке у Венецији. Сваке ноћи скрива се гондола у сенци палате; сваке ноћи свилене су лествице закачене биле о камене резотине балкона.

Анђелија љуби витеза Занзару.

Она не опажа како њено здравље опада све мало по мало, да њене црте добијају информалну бледоћу самртника, а уснице њеног драгог све то више црвене, пламено — рујне, као да је испијао капљицу по капљицу, сву крв њеног срца.

* * *

Уморна, исцрпљена Анђелија спава. Њена мрка коса расула се по узглавнику од чипака, које увећаваху модрину младе девојке; очи затворене, уста полу — отворена, рекло би се, да је мртва.

Занзара клечи једним коленом и посматра је, чудновата ватра сипа из његових очију; за тим прошапута своју чудновату песму — по том извади свој нож и сручи га под грло Венецијанки.

Песма се је разлегала, монотона, она се прелама час нежно, час зачичи и поруши, час се приближи, а час се удали и успављује; он уједа кадифли кожу у сред мреже плавих вена и учини те паде на његове усне кап крви на вршку задржане, очи му пламте, цело тело дрхти од задовољства,

Несретниче!...

Јак глас загрме, прасну иза завесâ, које се раздвојише и појави се стари Доменито са мачем у десници. Витез се само закикота и једним скоком подиже, у исти мах и стари патриције диже свој мач на њега. Ударац промаши, Доменито јаукну.

— Умри, шијавицо, гадни врачу!

Црне се обрве намрштише. Занзара стеже дршку свога штилета; сабљом му поново грудма загрози. Ужасан врисак тргне Доменита, те се окрете; његова се кћи усправи између њих зачуђена. Неваљалац се користова приликом и дохвати се лествица, на њима изван опасности пресну у гласан смех и повика:

— Збогом! Витез Занзара оставља за навек Венецију, али јој оставља место себе освету. Никад да нема сна, никад да нема одмора варош, која га гони!...

Гром загрме из звездана неба.

Црни гондола оде у бездан, у огромне таласе, који дошав са ширине мора, затворише Grand канал до висине балкона. Више ништа! Ни витеза, ни барке. Занзара беше нестао.

III.

— Ето приповетке Пијетрове — рекли ће Дезрије.

— Онда, од тога дана?...

— Одмах после тога појавише се читави облаци од комараца са лакомим жалцем на крв; поплавише лагуне и узнемириваху дотле врло мирне становнике; ради успомене на витеза Занзару, који се никад не врати назваше га:

„Занзара".

— До ђавола! Леп поклон што га даде тај господин!

— Срећом по нас витез Занзара стекао је ужасног противника у лицу доктора Зампирони.

— Шта кажеш? Зампирони?... пронашао лек! примети Павле.

— Спаситељ, пријатељ мој спаситељ

— Али још?...

Живописац отрча у своју собу, врати

се отуд носећи једну малу кутију у облику дугуљастог четвероугла, зелене боје и показа је своме другу.

— Шта је то? На то ће овај пренеражен. Дезрије показујући на натпис заклопца изговори гласно:

— *Sonni tranquilli!* . . .

— Мирни снови! преведе скулптор. *Fidibus insettifughi!* . . .

Прашак против инсеката . . . ах, да, као да би се хтело рећи за предохрану!

— Са свим тако . . . мој драги; то је смеша од прашкова бибљни, који од један пут умртви Занзару.

Ах! тешко оном који се нешто овим прашком окади.

Ја их познајем те твоје шкодљиве траве! То отрује собу, и све што је у њој, људе и инсекте!

— Препарат др. Зампирони, завршн Тома ударајући по кутији.

— Ах! сећаћу се увек тога проналаска, слушај. Први пут кад покушах тај лек мал не остах ту с комарцима — части ми. Управљајући се по наредби бејах харметично затворио прозоре и врата, за тим угасио свећу испрућно се на леђа, бејах запалио једну од чувених купа од сувих биљака.

Венеција, августа 1895. год.

— Па?

— Ох мало, по мало, па се диже дим? Ја кашљах, кијах, гуших се једном речи мишљах, да је већ куцнуо последњи час.

— Да, али још више Занзаре!

— Хајдмо дакле! . . . Бејаху издржали опит, ја бејах загушен, испршен! . . . Тако ти др. Зампирони, ти знаш, не требају више . . .

Скулптор жестоко одмахну руком.

— Зу, у, у, у, у, у.

Поново певушећи и зујећи ласкаво помилова уши оба пријатеља.

О, о, о, дрекну Монесник који се разјарен усправи, ти ћеш, да видиш моју предохрану, помагајте! . . .

Зу, у, у, у, у, у.

Пљус, бум, пљус, тебн витезу Занзара спремамо ону тамо! . . .

— Бум! . . .

— Бум! . . . и три . . .

— Бум!

Целу је ноћ одјекивало и орило се пљескање рукама о зид. Са папучама у рукама, босоног и у кошуљи скулптор и живописац гоните дуж зида потомке витеза Занзаре и тако осветиште несрећну Анђелију Доменигo.

С француског
Јелисавета С. Пав.

У НЕПРИЛИЦИ

Пријатељу и пјесниче,
Учин'те ми љубав ову:
Пош'љите ми и ваш прилог,
... Как'ву пјесму вашу нову".

„О вама се чују, знате,
Л'јепе р'јечи — права хвала;
Па де друже пробудите,
Вашу лиру идеала".

. . . . . .

Од прилике тако гласи,
Писмо драгог уредника;
— Пјесник сјео и већ луга,
Кроз редове живих слика.

Хоће да се „одазове"
Уреднику исвом брату,
То је лако — та пјесник је
По природи и — занату.

Сјео пјесник мућка, мисли,
А све брже дети време,
Сумори га неки стисли,
... Нема пјесме,... нема теме.

К'о изгнаник ком је судба,
Вјечни немир само дала,
Тако и он лута мишљу
Кроз редове од могила
И срушених идеала.

Пред њим пукла сама степа,
Тако тужна, гола тако;
Зар ни једног више цв'јетка,
... Ох, ала би горко плако!

И налакћен док је тако,
У хартију немо глед'о,
У једанак шта се деси?:
— Врисну једно мало чедо.

„Ха, сто је!" кликну пјесник,
„Ето пјесме „с оног св'јета".
И... „бабица" *ону* јави:
„Красно женско!"—(штета, штета!)

Четврто је, хвала Богу, —
То баш теку л'јепо дани!
... А како би нешто било,
Да се *чедо* пјесмом... храни?

Па потеже ситно перо,
Да напише ц'јелу страну,
Пјесму „чеду с другог св'јета",
Такву никад нечитану.

И тек поче,... кад ал' бáка,
Догегуца, па к'о с неба:
„Синко, још нам „круна" фали,
Да купимо данас — хљеба".

. . . . . .

„Све бадава!" хукну пјесник,
И лати га нека гроза,
Па дохвати једну карту
И написа уреднику:
„Извините, нема пјесме,
„Око мене сама — проза!"

Ст. Бешевић-Петров

Жентријско гнездо

Коломан Миксат

Прва посета у Гереју.

Волем и поштујем сву родбину своју, (јер најпосле вехиз и није баш тако мала ствар) али сам ипак најрадије Ковачевима долазио, и ако ми је Павле Ковач тек само далеки сродник био. Живео је на Алфелду красно, удобно. У кући света имао, што му срце само желило, није оскудевао ни у чему, па ни у кћерима. Три их је имао. Једна лепша од друге, а покрај тога и добре партије биле. Свака је носила седамдесет до осамдесет хиљада форинта мираза. А то тек није мали новац...

Случај је ваљада баш тако хтео, да сам им отишао у госте онда, када су у кући просиоца имали. Био то витак, плавих витица младић са два предиката (Карло Боротија од Ильинке и Борота). Право жентријско чедо! Добро је пио, јахао, картао се и непрестано спомињао своје кумове магнате.

Четир-пет дана мувао се око девојака, док се једном не одлучи и не запроси најстарију Милку.

— Видим, допадате се једно другом — рекао на то старац — а и млади пријатељ је потомак добре и отмене породице, те наравно да ништа не бих имао против, али ипак пре свега...

— Ја вам на расположењу стојим, господине.

— Дужност ми је родитељска, да знам, камо ће те жену своју одвести? — Није хтео да га упита директно за његово имовно стање, јер то се у Мађарској не пристоји, него је овако околишећи хтео да дозна. — „Јер нисам рад — додао је — да се далеко од мене отисне“!

— Доуше, место камо ћу женицу своју да одведем, подаље је мало. Герељска пустара, у близини Кошицâ.

— Јао, јао — кукао је тобоже чика Паја. Та од мојих није нико тамо одлазио, а то је сасвим на крај света. (Вртео је главом, као да премишљао). Ех, ех! Но, већ видећемо. Сирото моје мало тиче, ако тако далеко одлети, можда јој никад гнездо ни видети нећу. Како се зове то место?

— Герељ.

— Како бих ја то нашао, ако би ме случајно тамо пут нанео. А и онако ћу скоро морати у Кошице путовати.

— О, јако ће те ме господине обрадовати, ако ме посетите.

— Не могу рећи баш за цело. Можда ће ме јесењи послови и задржати.

Но нећу да вам дуго извијам њихов разговор, који је управо онакав исти, као и правозаступничка тужба, само с том разликом што је овде Карло и Милка у питању.

Не треба ни да речем, како нас јесењи послови нису ни најмање задржали. Шта више, старац ме толико заокупио, да сам и ја морао ићи, и тако једног лепог дана кренусмо пут Герељске пустаре.

Само смо до Кошицâ могли на жељезници путовати, а оданде колима. Али где невоље! Од свију кириција не знађаше ни један за Герељску пустару. Рекоше да така и не постоји, а ако баш и постоји, не станује тамо никакав господин.

— Шта ти мислиш, деране? — упитао ме старац мрко ме погледавши.

Слегао сам раменима. А шта сам и знао мислити?

— Јеси ли ти чуо што о швихацима?

— Па ми смо на њихову имању чика Паја.

— Ех, ех! То ће лепо бити! Али не верујем, не могу да верујем, да нас је преварио. Та тако ми је красан изгледао.

Најпосле нађоше једног фијакериста, који се опоминьао да је на усољском друму с десна видео једну таблу са насликаном руком (но, ово мора бити, да је промисао божји хтео тако да буде), а доле написано било „Герељска пустара.“

Наравно да смо одмах дали упрећи. Кочијаш наш се авао Пера Пољак. Био то ужасан брбљав. Целог пута млела му уста, као воденица. У сваком селу, кроз која смо пролазили, имао је познанства и разне нам анегдоте и причице о сеоским газдама причао.

— Ето овде у овом травњаку станује Влада Жаратновски. Био то некад врло имућан човек, богат господин. Сваке недеље били у њега свирачи из Кошица по двапут. Али од неког времена вели за њега, да је глув и да не може да чује музику. Луда! Прави се само. Та и врапци знају, шта му фали . . .

— Дакле није глув?

— Јест да! Којешта! Новаца нема, зато је глув. А овамо срамота га да рече циганима: „маи'те ме се, немам новаца!. . .

На крају Луборцке дубраве наиђосмо на леп пољски дворац, који био дивљим грожђем ограђен.

— Ето, ово је Јована Чаподија. Ено, баш сад хватају коње у кола. Како су сироти уши отпустили. А није ни чуда кад су хонведски! Хеј, какве су жераве пре десетак година та господа терала! Хја, мења се свет, све пролази, свега нестаје. Него је мудар човек тај наш краљ, молим понизно. Врло, врло мудар човек мора да је, када је он пронашао ове позајмљене хонведске коње. Онако би у нас само сиромашак морао ићи пешице!

Пера Пољак имао је за свашта заједљиву примедбу. Када бејасмо у Керфалви рекао је грдећи: „И овде већ туђин влада, а не племићска диплома“, а када дођосмо у Ханч уздахнуо је тужно: „Ох мој Боже!

Када ћеш већ једном те летеће земље зауставити".

Тако је то ишло од села до села, док најпосле не стигосмо до усолског друма, где у страни на једном путу опазисмо таблу са натписом: „Герељска пустара."

Милкин татица био је јако немиран и узбуђен. Земља куд смо пролазили није ни најмање пријатно на њега утецала. Коњи, које видесмо, једва су се вукли по окомиту брдском путу. Голе, ољуштене брезике и јагњеде правиле нешто хлада уз пут, а из њихова грања чуло се потмуло звиждање шумског коса, (ове луде тице никад се не мењају — рекао Пера Пољак — и сад онако лепо звиждукају, као и пре буне!) С десна на голетну, неплодну брежуљку црнео се оронуо стари дворац, у около њега стршиле дивље руже, а на усахнулу потоку стајала и тужила запуштена воденица, точак јој давно престао окретати се, јер воде у потоку није било. Али који је то ђаво видео, да се тако воденица запусти?

Свуд владао пустош, докле је само око догледати могло, а оно богме далеко допирало, чак тамо до врха оне стене, на којој једна једина осушена буква раширила гране своје. Какав шаљивчина, који до ње дошао, сигурно је на оголеле гране женску кецељу обесио.

Можда је то учинио из сујеверс, — а можда је тај знак непријатељ оставио, који је отачаска добра опустошио.

— Па где тамо! узвикнуо је у том тренуту чика Паја.

У тај мах дошли смо баш до цигљане и пред нама пуче дивна долина, а на сред ње црвено обојадисан дворац. Баш као у причама. Спреда две куле, а између њих девет прозора са зеленим жалусијама. Огрбљена фасада сва је чисто горела од врела зрака сунчана.

Украј пута стајао баш пастир са својим стадом.

— Хеј ти, чији је ово дворац? упитао га чика Паја.

— Боротијев.

Чика Паја бацио му читаву прегршт десетака, тако се обрадова: „Ех сто му мука, ово ваља!" Младићски је скочио из кола, када пред дворац дођосмо, али нас ту не дочека нико.

— Хеј! Има ли — кога?

Ни откуд никаква гласка Свуд мртва тишина влада.

— Та ваљда тек није ово какав проклет двор, где се људи у камење претворили!

Из малог неког зданија са стране појави се дежмекасти старчић у плаву капуту, кратка, дебела врата. Лице му набудрило, као да му га когод надувао, и скоро сво длаком обрасло. На ногама је имао, као у сред зиме да је, велике, тешке чизметине, а на носу зелене наочари.

— Је ли дома госп. Карло Боротија?

— Немамо ове године на продају — одговори старац дрхћући.

— Та господин, где је, до сто врага, а не питам те за то — рече набусито чика Паја.

— Код пишкија у рату — промуца онај.

Згледасмо се, како да разумемо овакав говор, кад од некуд са висине зазвуча женски глас:

— Вичите боље, господо!

Осврнуо сам се, да видим ко то говори. Кад на сред дворишта угледам међу дудовим грањем лепу просту девојку. Једна јој ножица кокетно до колена откривена била, јер јој сукња за неку гранчицу запела. Усред зрела црна дуда дивно је изгледала.

— Господин рачуновођа не чује добро — рекла је — треба му јако викати.

— Ми тражимо господина.

— Он је у пчелињаку, сад ћу ја по њега отрчати.

И као дивља мачка спусти се с дрвета и оде по Карла, који се јако обрадова, кад нас угледа. Изљубисмо се и изгрлисмо, а тада нас уведе унутра једва

нам места нашавши. За нама уђе и рачуновођа, извињавајући се. Мислио је да смо какови трговци са шишаркама, зато нам је и рекао „да ове године немамо на продају", (јер збиља и нема, молим понизно) после му се учинило, као да смо га упитали, кад је оглувио, зато нам је рекао, код пишкија у рату", (али није хтео ни мислио с тим ништа рђаво.)

Карло је међутим за све распитивао. Како Милка? Шта му је поручила? Је ли нашла медаљон, што га је изгубила? Је ли још у животу хрт фидика? (дабогме да је у животу). Је ли још болесна мала канаринка? (Не фали њој, драговићу мој, ништа). Док је тако он питао и распитивао се почео је дворац све то више оживљавати. Врата се отварала, кораци одјекивали по здању, звецкали тањири, а слуге и слушкиње ницали као из земље.

Чика Паја беше занет. А тек онда шта ће бит, док постављати стану? А не за дуго и то дође. У собу уноше старо, породично сребрено посуђе, скупоцене простираче столне, све грбом Боротским израђено. Заиста, дивота! мислио је у себи чика Паја.

— Дивно је ово местанце, драговићу мој — рекао одушевљено чика Паја после вечере.

— На прилично — одговори скромно Карло — само то је мало незгодно, што је од света јако удаљено.

— Ех, какво далеко! — упаде чика Паја. — Један скок и то је све! Па тек само овај красан ваздух! Како ће то добро Милки пријати.

— Ваздух је без сумње лепа ствар, али је зло што друштво никакво нема. Нигде у близини нема ни једне господске породице.

— Глупост! Бар не ће бити сплетака. Довољни сте ви двоје. А после — ту је и рачуновођа. А како се оно зове?

— Анта Мартин.

— Но, па и он вам може зими друштво правити.

— Хвала лепо — смејао се Карло — од како га знам, увек ми о пишкијској битци прича.

Затим је устао и отишао до старца, који је на крају стола седео и глупо гледао у ништа.

— Хеј! Чича Анте! где си јуче застао са пишкијском битком?

— Тамо, молим — одговори овај благо — кад је оно Бем кроз дурбин угледао Русе . . .

— Но, Милка ће се јако радовати и забављати овим старчићем — рече чика Паја живо.

— Једва чекам, да јој га сасвим предам. Него нам је зато пре свега Милка потребна.

— Но, што се тога тиче, ту неће ствар нимало запињати. Можете је драговићу мој, већ идуће недеље довести.

(Свршиће се)

Пре но видех . . .

(Георг Шерер)

Пре но видех ружин бокор
Где га краси рујни цвет,
Већ осетих мирис драги
Где га носи ветрић благи,
Да задахне њиме свет.

Тако слава о твом сјају,
О милошти твојој глас,
Беху мелем мојих ранâ
Пре но оку беше знана
Несравњена твоја крас.

С. Д. Мијалковић

Успавано језерце

(Јулијус Мозен)

Тио санак језерце ми сања;
Водно цвеће покрило му груди.
Лакше, птице, са јелина грања,
Да се плави спавач не пробуди!

Трска тиху песмицу развила,
Горски уздах главу јој покреће;
Лептир плави раширио крила,
И осамљен над језерцем леће...

С. Д. Мијалковић

КНЕЗ СРЕБРНИ

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја

С руског преводи **Вукосава Иванишевићева.**

(Наставак)

Оче параклисијарше? упита подругљиво цар — одкад у тебе омекша срце?

Господару — продужи Маљута — не истражуј". Али бјеше касно. Син Маљутин, млади Максим, стајаше мирно пред Јованом. Максим Скуратов био је онај исти опричник, што је избавио Сребрнога од мећеда.

— Дакле Максо пориче мој суд — рече цар, погледујући час на оца, час на сина. — Па говори, зашто ти се моја пресуда не допада? — Зато, господару, што ти ниси пропитао Сребрнога, како је све било, зашто је он напао на хамјакову дружину?

— Не слушај га, свијетли царе, он је пјан — молио је Маљута.

— Максим није ништа пио — примјети заједљиво царевић. — Ја сам га све на око држао, он није ни чашице попио.

Маљута га погледа таквим погледом, од кога би свак задрхтао. Али је царевић мислио, да га не може стићи Маљутина освета. Он је био исти отац све але навике очеве биле су код њега.

— Јест — продужи царевић — Максим нити је јео, нити пио, њему се не допада наш живот, ни очева опричнина.

За вријеме овога разговора Борис Годунов није скидао очију са цара, он је изучавао сваку црту на лицу његовом, па полако изиђе, да нико не примјети. Маљута клекну пред цара.

— Свијетли царе, Јоване Васиљевићу — рече он љубећи цару скуте. Јутрос сам те ја, луда једна, молио да ме назовеш бојарином. Гдје ми је била памет? Зар ја, роб смрдљиви, да носим бојарску капу? Заборави господару моје глупе ријечи, скини с мене ову златаги хаљину, навуци врећу на ме, само опрости Максиму. Он је млад и зелен, па не зна шта говори. Ако ћеш њега казнити, казни мене, јер сам ја крив, што сам допустио да се опије. Ох, свијетли царе, казни мене, а не њега! Тешко је било гледати очајање на лицу Маљутину. Цар се насмија.

— Немам зашто казнити ни тебе, ни твога сина — рече Јован — Максим је прав!

— Шта ти је господару? — дрекну Маљута — Максим прав?" На лицу његовом бјеше радостан, али глуп осмјех, кога одмах нестаде, јер Маљута помисли, да се цар с' њиме наругива.

Овакве брзе промјене на звјерском лицу Маљутину бјеху заиста смијешне, и цар се стаде грохотом смијати.

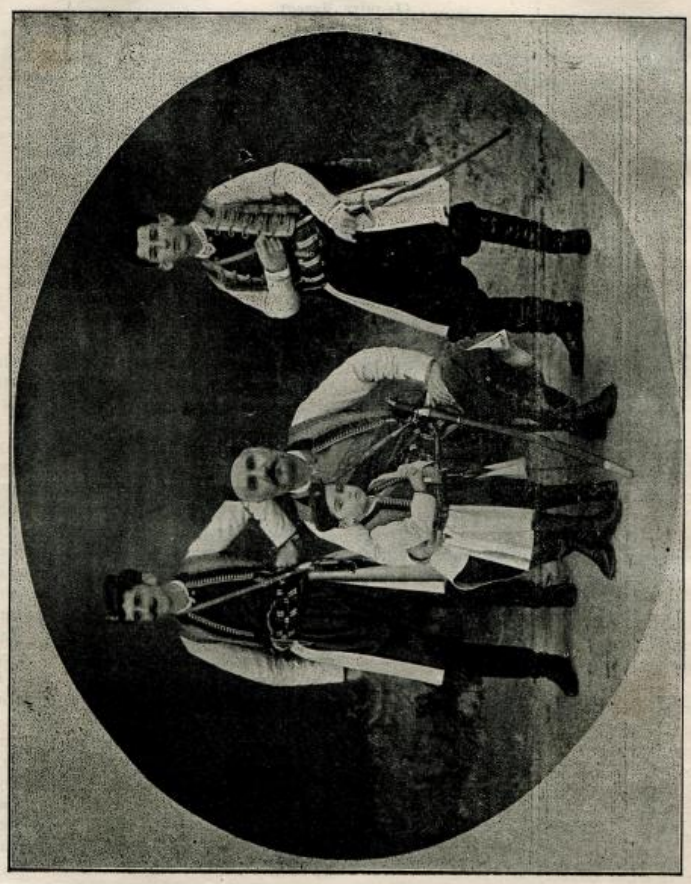

Књез-црквени Никола I. са својом синовима.

— Јест, Максим је прав — понови он озбиљно. — Ја сам сувише брзо осудио Сребрнога. Није могуће, да је он без узрока напао на моје људе. Та знам ја Никиту још прије његовога поласка у Литву. Вазда сам га волио. Он ми је био одани слуга. Свеме сте криви ви, несретници — рече он својим љубимцима — ви ме наћеривате на казну!... Зар вам је мало проливене крви? Ради вас казних мога честитога Никиту. Шта стојите скотови? Трчите, задржите казну!... Али не, не треба. Касно је већ. Глава му је одавно одсјечена. Ох, ви ћете ми за њу својом крвљу платити!

— Не, није касно господаре — рече Борис Годунов, улазећи у палату. Ја сам наредио да мало причекају, јер те добро познајем: осудиш, па послије одмах помилујеш. Ено џелат држи сјекиру над главом Сребрнога и чека твоју царску заповјест.

— Ходи ближе Борисе! — рече весело Јован. — Ти једини знадеш моје срце. Ти знаш, да ја не пролијевам крв ради утјехе. Ходи ближе, Борисе, да те загрлим.

Борис приђе и цар га пољуби у чело.

— Ходи и ти, Максо, дајући ти да ме у руку пољубиш, зато што истину говориш. Одмах нека ти се лијепа бунда скроји. Каква ти иде плаћа?

— Као и свима мојим друговима, господаре?

— Од данас си ти над свима њима и имаћеш велику плату. Али видим, да ми имаш нешто рећи, говори слободно, шта желиш.

— Свијетли царе, ја нијесам достојан такве милости, има их старијих од мене. Него те једно молим, пошаљи ме у Литву да ратујем, или на Расањ, да тучем Татаре. Цар га сумњиво погледа.

— Што то ти хоћеш да ратујеш? Зар ти је овај живот додијао?

— Јест, господаре, додијао ми је.

— Свијетли царе — уплете се Мађута — он хоће да ти још више угоди, да бије твоје непријатеље. Врућа је крв у његовим жилама.

— Није то тако — рече царевић — Максиму се не допада да буде опричник, он хоће, да се испуни онако, како он хоће, а не како цар хоће. Ето шта је.

— Аха тако! рече подругљиво цар — па кад ти се Максиме не допада, да будеш опричник, биће ти што ниже и од опричника.

— О господине — рече Мађута — шта ти год наредиш Максиму, он ће драге воље испунити. Сад хајде, Максо, кући и кажи матери, да ме не чека, имам посла у тамници. Хајде одмах, Максим оде. Цар нареди да зовну Сребрнога.

Наскоро га уведоше везана. За њим уљеже џелат. Терешка загрнутијех рукава, јер није знао пушта ли заиста цар Сребрнога.

(Наставиће се).

Читајмо Рјечник!

Талијански написао **Е. Де Амићис***)

Прочитао сам ту скоро у једном чланку о Теофилу Готије-у овај перијод: — „Једном га пјесник Бодлер упитао: — Како си се, бога ти, научно тако лијепо писати? — А Готије му одговори: — Проучавао сам много рјечник. — И збиља, кажу да је он обично читао рјечник великом насладом". — Чим прочитах ове рјечи, паде ми као нека копрена испред очију, и у исти мах призре ми се у зраку — таман као нож Махбету — један рјечник окренутих леђа, који ми се наметаше да га растворим. Увидјех, хоћу да речем, напрасно и први пут у своме животу, како је читање *Рјечника талијанског језика*, читање, велим, постојано и истрајно, уз пребирање и биљежење појединих ријечи, не само потреба, но и света дужност, колико за људе који пишу, толико и за сваког грађанина, који жели да му се душа мирно пресели у вјечност. Увидјевши ту истину, попрвених до ушију, што је не бијах прије открио (бар колико се мене тиче, јер је проналазак, ако ћете, и остарио); и упријевши претом у дишит, који канда у тај мах представљаше моју особу, отресох се на њ: — Срами се! На му онда стадох набрајати све оне многе разлоге, с којих сам држао, е би се морао срамити; бива: како нико не може с правом рећи да је научио језик, ако се није послужио најбржим и најпростијим средством, којим се може да прикупи ако не сва, а оно бар већи дио његове грађе, и како се то средство зове *Рјечник*, једина књига у којој се може да уочи до краја богатство језика и обухвати, тако рећи, његова цјелокупност оном сигурношћу, у којој се дух одмара и црпе снагу за нова проучавања у књигама. Како учити језик само у књигама и у народу, који с њим говори, значи учити насумце, пошто је у књигама тек један дио језика, нити је народу сав језик на устима; па и кад би народ био нека врста живог *Рјечника*, дај ми ти све његово благо покупити, што нам потврђује факат, е нема човјека који, прочитав, и само неколико страница у *Рјечнику*, неће наићи на извјестан број згодних ријечи, којијех се он или више не сјећаше, или их никако и не познаваше, употребљавајући место њих којекакве дефиниције, упоређења, парафразе. Како је то занемаривање *Рјечника* узрок, што се многите ствари нигдје, па ни у самој Тоскани, нити помиње усмено, нити помиње писмено; пошто, сјем овога, другог начина нема, да се до потребе обазна како се што зове, већ ако ћемо се губити често у дуга, каткад у залудна, увијек у досадна претраживања; чега ради најчешће узмемо ријеч, која нам прва дође на уста. Како у језику којим говори и пише образовани свијет (једино с тога, што се не проучава *Рјечник*) нема онога богатства, којега би могло бити, пошто сви, у неко доба живота, пригрлимо извјестан

*) Својијем пријатима, нескадашњој српској омладини, која је ево оматорила чекајући да јој србијанска влада прештампа Вуков *Рјечник српског језика* посвећује преводилац овај чланак најпоштованијег талијанског писца.

број ријечи и реченица, које нам обично задостају да с њима изразимо што нам је најпрече, но које се, сјем којег ванредног случаја, више никако не множе; док нема сумње да бисмо постојаним читањем *Рјечника* свој говор с дана у дан богатили, и сваког дана по нешто више изразити могли, а овим би се општим трудом окористио заједнички језик у писму и говору. И још много знатних и незнатних, ал' никад довољно не наглашених разлога, који су се сви на то сводили, да сам се ја големо варао сматрајући досле *Рјечник* као књигу, која је просто за то створена, да одговара на наша питања; него да је он, напротив, књига коју треба читати опширно, као што се чита историја, или роман, или каква научна расправа; и држати обично под јастуком; и носити, по могућности, собом у шетњу.

Стадох да читам, почамши од аза, великијем жаром, и у мало дана прогутах неколико стотина страница, шарајући при том књизи рубове свакојаким биљешкама. Е, па бисте ли вјеровали? Радост, коју осјетих, бјеше такова и толика, да не могох одољети жељи, а да вам је не саопштим; и прекинувши читање, набацах без предумка ово неколико врста.

Представљам себи огромну дворану, у којој би прикупљени били те насумце поредани предмети донесени са хиљаду свјетских изложаба. Проћи трком кроз ту дворану морало би, ја мним, бити уживање налик на оно, кад човјек чита, *Рјечник*. Ви прелазите из вароши на село, с мора на копно, са земље на небо, с неба у земљине груди, брзином којом лети мисао, кад јој попустимо уздице. Поред свакојаког покућанства, привлачи на се пажњу средњевјековно оружје, азијатско биље механички стројеви, драго камење, цвијеће, разноврсно ткиво. Налазите алате свију заната, изразе свију наука, одјећу и обућу свију народа, обичаје свију времена, обреде свију религија. Успут вас прати хучна и непрестана граја пословица, пошалица, псовака, благослова и поздрава. Наилазите на мноштво ријечи, које вам изгледају као сјене људскијех прилика: *мудруше*, надути професори у наочарима; *стародавне*, матори и болежљиви археолози, који рéжу на нове људе; *кованице*, дрска и безочна чељад, налик на момчад што тек улази у свијет; *простакиње*, нека врста јавнијех људи без длаке на језику; *злогоднице*, гласници злијех новина; *високозвучне*, што се хвастају и кочопере, као намет политичари на вашару; *улизице*, напухана властела; *непристојне*, безобразне женетине, ерамотнијем жигом на челу; *туђинке*, залутали путници; *гамадријечи*, јата дерлади, што се њиж у недоглед, с матерама на челу. И ви пролазите покрај једних, и не обзирући се на њих, као чељад домаћу; другијема се једва јавите; овијем истрчите на сусрет, као старијем знанцима; пред онијем се часом зауставите, да им упамтите облик и лице; једна вас подсјети на неку погрешку, друга вас пријатељски посавјетује, трећа вам спомене какан историјски догађај, четврта дозове на памет какво народно предање; и ви размишљате, смијете се, вјежбате фантазију и учите језик, историју, морал, поезију, знаност, игре, занате, док не закључите књигу збуњени, као да сте изашли из какве дворане, гдје сте у један мах имали пред очима позориште, пазар и академију. Па шта бисте већма захтијевали од једне књиге? Да ли се може порећи, да је то књига чаробна? А када ћемо

се моћи похвалити да смо је се начитали сити?

Мантегаца је у својој „Физиологији Уживања“ заборавио *Рјечник*, и тај му се заборав не може никако опростити. Сјећам се једног професора математике, ватреног стручњака, који једном приликом, пред ђацима, тури главу међу логаритмијске таблице и завапи изразом неисказане радости: — Боже, слатко ли је пливати у овом океану! — А тако је исто слатко пливати у *Рјечнику*. Човјек се опузује низа ступце, као низ какву ријеку, ријечи су му зелена острва, стабла и чељад поредана по обали; ослача нам, те мирно бродимо, размишљајући о којечему, као кад човјек превриједе илустрован албум. *Рјечник*, то је књига фантастична. Кажу е читање арапских прича *Иљаду и једна ноћ* изазива у памети читав рој шарених слика, које да човјека опију и пренесу у царство сањарија. Педесет страница *Рјечника* могу да разуларе у ваној глави много шаренију и вртложнију игру сликâ и прилика, но икаква арапска прича. Кад затворим књигу и склопим трепавице, ја око себе назрем гомилу најразноврснијих ствари, које се врте, утркују, крију и указују, таман као облак лепирића, дражећ и бунећ ми пријатно машту чак и у самоме сну. *Рјечник* раздражује чула.

Па и кад оставимо на страну угодности, те за час уочимо ствар са гледишта поуке, зар нас мало чему учи својим фамиљарним разговором и својом материнском пријазношћу ова златна књига! Својим непрестаним, једноставним и строгим ознакама, она нам објашњује и бистри нејасне појмове; тако да, пошто смо је један сахат читали, узмемо ли да што пишемо, нама се чини као да је наша писанија, као да су наши изрази увијек нејасни и неуглађени, те не можемо више да се задовољимо првијем обликом, ама хоћемо свакако боље, што нам најзад и поће за руком.

Описујући потанко оне многе стварчице, које у разговору обично означујемо и ријечју и кретом, а не можемо опет да их живо прикажемо онима, који их очима не видјеше, *Рјечник* нас вјешба у описивању ситница, у употребљавању подесних ријечи, у оном кујунџијском труду око језика, у оном савлађивању малијех тешкоћа, које књижевници скоро увијек избјегавају, као да их тобож презиру, а овамо их се боје. У осталом, радозналост је мала знаност, а *Рјечник* нас сваког часа подстиче да нешто дознамо; читајући, хтјели бисте да је уз вас час ботаничар, час стројар, час археолог, а час историк, па да га о којечему запиткујете; немате ли га при руци? Радозналост остаје, питања се биљеже за бољу прилику. Па су онда ријеч и мисао умна близнад: колико нам искара у глави не распадује *Рјечник!* Готије вељаше да има алем-ријечи, сафир-ријечи, рубин-ријечи, које чекају само да их чељаде окује; па није ни то све; има ријечи, које су кадре да нам дошапну мисао читаве какве радње; ријечи, које буде из дријемежа хиљаду мисли затрпаних у мозгу; ријечи, које нас опомињу на читаву какву заборављену књигу. Читање је *Рјечника* најзад и добра лекција скромности, јер колико год изучени били, опет ћемо у сваком ступцу наћи ону ријеч, за коју морамо рећи: — Нијесам знао! — те која нас опомиње на празнину, што је имамо у глави. Многи би га имали читати да се вјежбају, ако

ништа, да повлаче насе, као спужеви, рошчиће своје охолости.

Ал' то није само красна, корисна и морална књига; *Рјечник* нам срца освоја још и са тога, што је он у строгом смислу „најнародније" књига у цијелој књижевности; радили су око њега сви вјекови, радили смо сви: научници, незналице, дјеца; има у њој по један стих сваког пјесника, по један перијод сваког прозаиште; свако је велико „збитије" оставило ту своју успомену: ту вам је историја нашега језика; ту су трагови стољетне борбе између првобитног језика и реформаторског духа народног; ту су вам ријечи на умору, ту ријечи побједоносне, осакаћене, преображене, непобједиме, отрцане, усмрћене, сахрањене, васкрсле; то је право бојно поље, гдје су све наше покрајине и све наше вароши своје борце изаслале; то вам је строго доморедна књига; *најнапшија* од свију; осјећамо, читајући је, оно „чуство својине", које Мантегаца убраја међу најслађа; страницу, који би нас увриједио, дали бисмо по глави, радије но икојом другом књигом, талијанским *Рјечником*; понекад нас обузме као нека дјетињаста љубав за њ; ја га погладим руком, па му велим, као да ме збиља чује: — Учитељу, пријатељу, савјетниче, који свашто знаш и на свашто одговараш, вјерни друже учених и неуких, славни и драги мајсторе, да си ми здраво!

Има часова кад би човјек хтио да коме посавјетује читање *Рјечника*, као што би љекар прописао љекарију. Кад ви, на примјер, који нијесте вјешти дијалекту, или нећете просто њим да говорите, ушавши у кућу вашега сусједа, осјетите е сте својим књижевним говором сву кућу узбунили, тако да је конверзација морала храмати, па најзад и чамити, ох како бисте радо, излазећ из куће, изручили собарици посјетницу, написавши на њу као рецепт: *Рјечник!* А кад наиђете на каква момка, о којему се чуда причају, свршеног универзитетлију, автора красних пјесама, који цвркуће француски, енглески, њемачки, а овамо, кад га згода натјера да вам исприча талијански, напречац, макар који случај што се њему истоме збио, а он запиње, тепа, не може да изрази своју мисао и истуројује такове омашке, којих би се и дјеца стидјела; — кад наиђете на такова момка, којим ли бисте му бијесним задовољством пришапнули на ухо, попут милостива исповједника: *Рјечник!* — Кад би најзад могуће било остварити жељу једног мог пријатеља републиканца, који хоћаше да згрози талијанске монархисте, који бегују о зноју народа; кад би, вељу, могуће било добавити оног неизмјерног горостаса, што га он замишљаше, па да тај страшни рис тако жестоко рикне, да му поклич одјекне од Алапа до Сицилије, и потресе зидове и поломи стакла на свим талијанским кућама: жељети би било да тај горостас, уздигав се изнад толико хиљада Талијана, који неће да својим језиком говоре, или га наказе, или га губају, или га крње, или га срамоте, заори унакрст са свом силом својих снажних плућа: *Рјечник!*

И пошто све оно, — као што рече ту скоро један трговац, — што се данас пише, па и у књижевној струци, треба да има свој „практични закључак", извешћу и ја један закључак из овог чланчића. И рећи ћу просто: — да сам министар просвјете, увртио бих у науковну основу, тврдим увјерењем да задужујем отаџбину, обавезно читање *Рјечника*, са набирчењем, коментисањем и полагањем испита на концу године.

„Како се каже талијански ово? а оно? а ово друго?" Питања која би се са свим природно имала задавати ћацима, који толико другијех ствари знају. Кажу: — Има *Ручнијех књига!* — Готова работа, у коју немам ријере; треба куповати језично знање својим рођеним знојем, или боље, својим рођеним мастилом; у *Ручнијем књигама* нема, иначе, него именица. Не достаје времена! Да — ну да видимо: ево овдје у мене *Рјечника* Фанфанијева, најновије издање, хиљаду и седам стотин страница, осам свезака обичног формата, у свакој свесци по четир стотине страница, десет страница на дан:

— Година дана.

Ја гоним даље, а ви, дјецо, угледајте се на ме: започните.

Превео
Марко Цар.

О ЗНАЧАЈУ ПОЕЗИЈЕ

Предавање професора књижевности **Милоша Н. Ђурковића**

Као што је познато, крајна цел уметности је израз (expression). Према томе, логично је, да ће међ свима уметностима бити она прва, која се тој цели највише може приближити.

Све праве уметности имају извесног израза својега. Само је он код сваке друкчији.

Узмите на пр. музику. То је, без поговора, уметност, која нас највише дира, која је најдубља, најосећајнија. И физички и морално, између звука и душе постоји неки одношај. Изгледа да је душа ехо, у којем звук добија нове неке моћи.

Знано вам је, да се читава чудеса причају о старинској музици. Ово све није ни најмање чудно, није непојмљиво, када само посмотримо утицај наше музике данашње на нас саме. А, без сумње, признаћемо врло радо, да данашњи свет, у опште, није онако осетљив према ономе, што је лепо, као што то беху на пр. стари Јелини.

Никако не треба држати, да величина, јачина утицаја, претпоставља овде врло компликована, сложена средства. Не! Што год музику мање, ређе чујете, све ће вас већма у срце дирати.

Подајте неколико нота чувеном којем музичару, нарочито подајте му неколико чистих и пријатних гласова, звукова, па ћете осетити, како ће вас он узнети на небеса, однеће вас у бескрајне просторије, загњуриће вас у неисказане сањарије.

Нарочита је моћ музике у томе: што може да уображењу отвори безграничо поље, што може чудесном гипкошћу да се прилагоди сваћијем и сваковрсном душевном расположењу, што може да раздражи или да успава, звуком најпростије мелодије наша обична осећања, наше омиљене склоности, навике.

Што се овога тиче, музика је уметност без такмаца, па ипак није прва међ уметностима.

Музика се показује и вредна оне големе моћи, што јој је дата. Она, више но икоја, изазиваће осећање о бесконачноме, јер је у њој све ограничено с највећом тачношћу.

Таква је моћ у исти мах и слабост музике. Музика је супротна вајарењу, које, најмање од свију уметности, води ка бесконачноме. У вајарству је све ограничено с највећом тачношћу. А, музика изражава све и не изражава ништа по наособ. На против, вајарство готово никако не да маха уображењу, јер оно на чисто износи овакву или онакву ствар, те не може бити сумње, да је то нека друга. Музика не слика, она дира; она покреће уображење, и то не оно, које ће по ново стварати слике, већ оно, које ће ганути срце. Кад је већ једном срце гануто, онда смо потресени и душом и телом. На тај начин, музика може до највеће тачке стварати слике и идеје. Али, њезина непосредна и природна моћ не утиче на репрезентативно уображење, нити на ум, већ утиче на срце, а ово је опет доста лепо преимућство.

Област музике је осећање. Ну, и ту је њезина моћ више у дубини него ли у простору, а мален је број извесних осећаја, које она изражава с неописаном силом. Путем асоцијације, она је у стању изазвати све те осећаје. Али непосредно, изазиваће она само два најпростија, најелегантнија осећања: тугу и радост, заједно с њихних хиљаду нијанса. Поиштите, на пример од музике, да изрази херојзам, неку одлучност и мимо друге сличне осећаје, у којима туга или радост имају врло мало удела, па ћете увидети, да је она за то неподобна, као што јој неће поћи за руком ни да наслика какво језеро или какву планину. Она ту ради како може; она употребљава брзе, јаке и благе тонове, а на машти слушаочевој остаје да оно остало доконча. Ну, пошто се знаде, да машта ствара само оно, што се њојзи допада, онда је јасно, да ће један слушаоц, при једној и истој арији, замишљати себи планину, а други окејан; ратник ће отуда црпети јуначкога надахнућа, а пустињик ће тражити религиозна осећања.

Без сумње, речи одређују музични израз. Ну, тада заслуга припада речма, а не музици. По нека, реч даде музици такву прецизност, која је сатире и која јој одузимље властити њезин утицај: ону неодређеност, нејасност, монотонију, пространство и дубину, па мал' да не и бескрајност.

Проста једна декламација, с добрим нагласком, јамачно стоји изнад заглушљиве музичке пратње. Музици ваља оставити њезино обележје, не треба јој одузимати ни њезиних махна, ни њезиних преимућстава. Нарочито, не треба је одвраћати од њезина предмета, те искати од ње оно, што она не би могла дати. Она није кадра изразити компликована, сложена и вештачка осећања, или осећања: земаљска и проста. Њена је особита драж у томе: да уздигне душу ка бескрајњем, бесконачноме. Она се, дакле, овим природно везује за религију, и то нарочито за ону религију бесконачнога, која је у исто време и религија срца. Нарочито је она у стању да до подножја Вечнога Милосрђа уздигне дрхћућу душу, на крилима кајања, наде и љубави.

Веле, да је права сласт била за оне, који су у Риму, у Ватикану, на свечаним католичким мисама слушали мелодије Леа, Диранта, Перголеза. Они су за један часак угледали небеса, и душа им се могла на њих успети, макар да су били из разних крајева и различитих вероисповести. Ово пењање врши музика по степеницама, које она сама бира, по степеницама, које су невидљиве и тајанствене, које су сложене и испре-

плетене, тако рећи, од свих природних, општих осећаја, што у свакоме крајичку света изазивљу из људских недара уздах према другоме, невидљивоме, небесноме свету.

Између ваjарства (скултпуре) и музике, ових двеjу супротних крајности, стоји живопис, готово толико исто прецизан као и ваjарство, готово толико исто дирљив као и музика. Као год и ваjарство, исто тако и живопис означава видљиве форме предмета, којима живот улева. Као год и музика, живопис изражава најдубља душевна осећања, и то их изражава сва. Замислите само: које би то осећање могло бити, које живописац не би могао изразити?! Он има васколику природу на своjем расположењу, цео физички и морални свет, гробље, предео, сунчев залазак, океан, велике призоре из грађанског и религиозног живота, све створове у природи, а врх свега слику човекову и његов поглед, то живо огледало онога, што се у души збива. Дирљивије од скултуре, јасније од музике, живопис се уздиже изнад обе поменуте вештине, јер он боље изражава лепоту, у свима њеним облицима, људску душу, у богатству и разноликости њезиних осећања.

Ну, уметност *par excellence*, она, која превазилази све остале тиме, што је куд и камо изражајнија, експресивнија, — јесте поезија.

Реч је оруђе поезије. Поезија дотерује реч према своjоj потреби и идеалише је, како би та реч могла изразити идеалну лепоту. Она joj даје драж и моћи у метру, она је чини као неким посредником између обичнога гласа и музике, она је чини нечим, што је у исти мах и материjално и нематериjално, ограничено, јасно и прецизно, као што су најсталније контуре и форме, живо и надахнуто као год боја, дирљиво и безгранично, као што је звук. Природна реч сама по себи, а нарочито одабрана реч и поезијом преображена, јесте најкрепнији и најопштиjи символ. Снабдевена овом амаjлиjом, поезија размишља о свима сликама осећаjнога света, као оно скултура и живопис. Она студиjе о осећању као оно живопис и музика, о свима његовим разноликостима, до чега музика не може допрети, о свима његовим брзим променама, које живопис не може пратити, јер је живопис вазда сталан и непомичан, као год и ваjарство. Али она не изражава једино све то, она изражава оно, што је готово неприступачно свакоj другоj уметности, а то је: мисао, потпунце одвоjену од осећања, мисао, која нема облика, која нема боje, мисао, која од себе не издаjе никаква звука, која се не појављуje ни у каквом погледу, мисао, најузвишенијуу своjему полету, најпрефињенијуу своjоj апстракциjи!

Замислите само то: какав свет од слика, од осећања, од мисли, у исти мах и различитих и смешаних, буди у вама ова једина реч: *отаџбина!* Па, за тим, она друга реч, онако кратка, а онако дубокоумна: *Бог!* Има ли чега јасниjег и у исти мах, дубљег и пространиjег?!

Реците архитекту (неимару) ваjару, живописцу, па и самоме музичару да изазове, на тај начин, једним покретом, све силе природе и душе. Они то не могу учинити, те тиме управо највидниje признаjу надмоћност речи и поезије.

Они то и сами тврде, јер се поезијом служе зарад своје властите мере (такта). Они уважаваjу и захтеваjу да се уважаваjу њихна дела, у колико се већма приближаваjу поетскоме идеалу.

А и људски род чини, као год и уметници. — „Каква поезија!“ — узвикује човек при погледу на какву лепу слику, при слушању какве дирљиве мелодије, при гледању какве живо израђене, експресивне статуе (кипа). — Нема ту никаквога самовољнога поређења. То је природно суђење, које од поезије гради тип савршенства свију уметности, које од поезије гради уметност, која у себе обухвата све остале, којој све остале те́же, коју ни једна достићи не може!

Када друге уметности хоће да подражавају делима поезије, онда се оне већином удаље од својега предмета, оне губе властитога својега ђенија. Али, поезија гради по својој вољи палате и храмове, као год и архитектура. Она их гради или просте или велелепне. Сви јој се редови повинују, као и све системе. Њој је све једно, ма које уметничко доба било. Ако јој се допадне, она по ново ствара: класичко или готско, лепо или узвишено, ограничено или бесконачно. Лесинг је могао упоређивати, и то с највећим разлогом, Омира с најсавршенијим скултором. Толико су облици (форме), које та чудесна кичица даје свима створовима, чисто, прецизно одређене! Па, какав ли је Омир и као живописац! А, и Данте у другачијој једној врсти! Једино музика има нешто дирљивије од поезије. Ну, као што напоменусмо, она је неодређена, ограничена је; она је тренутнога трајања.

Осим своје јасности, своје разноликости, своје трајашности, поезија има такође најдирљивијих звукова. Сетите се само оних речи, које Пријам говори на коленима пред Ахилом, када од њега тражи лешину сина својега, па за тим, сећате ли се толиких стихова из Виргилија, па онако лепих сцена у Сиду. У чувеној песми Перголезовој: *stabat mater dolorosa*, човек се може питати, чиме она већма узбуђује: да ли музиком или речма. Неке религиозне песме, само кад се по ново искажу, постају од страховитога ефекта.

Људска реч, идеализана поезијом, има дубину и дивоту музичке ноте. Ну, она је толико исто сјајна, колико је и дирљива. Она говори исто толико духу, колико и срцу. Она се у томе не може подражавати и неприступачна је; јер у себи сједињава све крајности и све супротности у једну хармонију, која удваја њихно узајамно дејство, и где се једна за другом појављују и развијају све слике, сва осећања, све идеје, све подобности људске, сви кýтови срца, све стране од стварй, сви реални светови и сви светови, што се замислити могу!

Оцјене и прикази.

Приповетке

Милке Алексић-Гргурове. Први део. I. Вера. II. Ђердан од бисера. Београд. Штампано у држав. штампарији краљевине Србије 1897. Стр. 125. Цена 1 дин.

И ако врло добро осећам како ће ми бити тешко да испричам, онако како хоћу, садржину приповедака наше омиљене и најбоље трагеткиње, ја ипак то чиним из осећања дужности према онима, који ову збирку још нису читали, у толико пре, што је ова књига почетак самосталних радова г-ђе Гргурове у области белетристике. Причам, дакле, поглавито, садржину с тога, што би, без тога, моје мишљење

(ако се оно кога тиче) било, можда, недовољно јасно, нарочито онима, који ове списе госпођине не познају.

У првој приповеци, *Вера*, описују се љубавна и друга страдања једне младе Српкиње (Вере), која по нужди, постаје чак и славна оперска певачица и, напослетку, венчава се с драгим (Јасминићем), због којега су, како ми се чини, сва та страдања и била. Њена уја, Настасија, једна, јамачно од природе, скроз неваљала жена по срцу, и кћи ове, Славка, изгоне Веру из куће њеногa ујака, јер виде да се адвокат Јасминић, кога је Настасија изабрала за Славку, заљубио у Веру. Али њу Јасминић не узима, јер је његова мати противна тој вези, — Верин отац умро је у затвору, камо је био доспео што му је из благајне нестала извесна сума сиротињског новца. Вера се, због тога, реши да се спреми за оперску певачицу, јер јој то саветује и њен ујак који је, истина, поодавно умро, али је свом пријатељу Шкорићу оставио једно писмо за Веру, и, уз писмо, дванаест хиљада форинata. Иде, дакле, у Беч, и учи, међу тим се заклела да ће наћи аликовца, који је упропастио њеног оца. Пролазе године. Настасија и Славка кађиперке и луде, познаду у Баден-Бадену неког барона Ахолског, Пољака, који се утрапи г-ђи Настасији за зета. После две године барон украде Славки и накит, пошто је све остало упропастио (две стотине хиљада форинata жениних, и сто хиљада форинata таштиних новаца), па га нестане, а ове две глупаче допадну сиротиње. За то време Вера је постала једна од првих оперских певачица, славна и богата, неудата и чедна, и — чисто невероватно! још воли оног сметењака Јасминића, који се, по смрти своје мајке, доселио у Беч, да је близу Вере. Кад Вера чује да су Настасија и Славка просто пропале, она оде тамо где су ове две становале, помири се с њима, и доведе их у свој летњиковац у близини Беча. После кратког времена седе једног дана, пред вече, у павиљону (у Верином парку), Настасија, Славка, Вера и Јасминић. На један пут чују ужасну вику: „Лопови! Држите лопова! У помоћ!" Слуге ухватиле једног човека у крађи. То је био Алберт (тобожњи барон Охолски), оно сироче, које је подигао Верин отац, судија Надан Плавшић, и које је стругнуло у свет кад је оно нестала она сума новаца из Плавшићеве касе! Он то овде и призна, и, наравно, буде суђен и осуђен. Пошто је тако скинута љага с имена Вериног оца, она се венча с Јасминићем, који је посаветује те све своје грдно имање *поклони* (ја подвлачим ову реч!) Настасији и Славки, и тиме прекине и ову приповетку, која је, заиста, на овакав начин, могла постати и много већа.

Ђердан од бисера је врста криминалне приповетке. Једном јувелиру београдском — прича треба да се дешава пре триестину година — буде похарана јувелирница, и, међу осталим стварима, буде украден и један врло скуп ђердан од бисера. Породица јувелирова мал те не изумре, а лопову се не уђе у траг. Но није забадава речено: заклела се земља рају да се сваке тајне знају.

Марко Златић, богат трговац, који се оженио ћерком богатог Американца Клодена, има брата Васу, који му је сушта противност: добар, ваљан, искрен, осетљив. Васи не иде посао добро, али да му је 500 дуката, па би му се, како је он уверен, окренуло све на боље, јер би на не знам каквој трговини зарадио не знам колико. Али га одбија брат, од кога се он надао измолити ту суму, и он се враћа утучен кући. Жена му, онда, даје свој скупоцени ђердан од бисера, који је била добила од свог несуђеног, Милана Лонгиња, и Васа иде Самујилу Јеврејину да заложи тај накит да би добио потребну суму. Но Јеврејин позна ђердан, који је, во времја оно, био украден Николи јувелиру, деди Симке, Васине жене. Јеврејин не прима бисер ни као својину Симкину, ни Васину, и жели да се прво судски утврди властитост. Напослетку, видевши Васу у невољи, он му даје новац у зајам задржавши бисер. (Ово ја као читалац мислим, да је Јеврејин задржао бисер одуставши да га предаје суду или полицији ради истраге — јер се разговор међу Васом и Јевреjином тако свршава). Но пошто је, ипак, требало похватати конце томе бисеру од дана кад је украден, па до његовог приспевања у руке Симкине, односно Милана Лонгиња, пронађен је овај начин: у Симкину кућу долази, прошњом, нека авет од жене, без једне руке. То је Петрија, негдашња слушкиња Николе Јувелира, која Симки прича своју историју. Та Петрија била је прво удата за Миту Лонгиња, столара, стрица Милана Лонгиња,

Смиљкиног несуђеног. Кад обудови, она ступи у службу код Николе јувелира, и позна се с неким Стеваном Зликовићем, који је, обећавши је узети за жену, наговори те покраде газдин дућан. Стеван задржи неко много драго камење, а Петрији да ђердан од бисера, па зажди у свет. Петрија сиротује двадесет и више година, али чува ђердан. Кад је њен сродник Милан Лонгиљ био испросио Симку, она му понуди на откуп ђердан, слагавши га одкуда јој, и Лонгиљ јој то поверује одмах и купи га. Но та јој продаја не донесе среће, и она мораде, најзад, у болницу, одакле излази измождена и онакажена. На основу њене приче поведе се истрага. Истражни судија, фифик више од својих данашњих колега, има један трик, којим се, као на позорници, дође до расплета. Петрија каже да би и сад познала Стеву Зликовића по његовим за чудо лепим очима, а судија пошље у оиданшње *Српске Новине* оглас, како је Глиша Сарић кум Стеве Зликовића, оставио грдно имање свом кумчету, али да кумче треба лично да дође па да му суд преда то богатство. Стефенс Клоден, Американац, који живи у Београду, али ретко с ким проговори коју реч ма да зна врло добро српски, јавља се суду прво као познаник тога Стевана — познанство из Њујорка — а за тим, главом и брадом као Стеван Зликовић, а, при суочењу, потврде то и Петрија и Самуило Јевреји. Стеван буде осуђен на тешку робију, као и Петрија, која умире после два, а Стеван после године дана, она од старости и што је без руке, а овај „од тешког рада".

* * *

На приповедачку вештину г-ђе Гргурове има неоспорног и врло видног утицаја њена глумачка уметност. Осећајна област њених драмских и трагичних јунакиња и позоришна техника у опште, ставили су свој печат на ове аматерске почетке. Саме по себи, њене приповетке су карактеристичне. Не имајући ни једну реалистичку црту, чиме се, у главном, одликују новији производи наше књижевности, оне су, по замисли и изради, по схватању и по опису карактера, наивније и далеко мање вероватније и од оних Абуових приповедака, с којима је г-ђа Гргурова, као преводилац, ушла први пут у књижевност пре читавог низа година. Приповетке г-ђе Гргурове заилазе у романтику наших новелиста и романсијера првих по времену, нарочито садржином. А њихове личности, већ носиоци таквих радња, које читалац прати с неповерењем, немају у себи ни мало више истине и природне крепкости од новелистичких јунака и јунакиња Богобоја Атанацковића, само што су јунаци овога писца окружени донекле извесном поетском атмосфером — можда за то што нико од нас не памти време и прилике кад су они требали да плачу или да се радују, да живе само осећајући и да умиру декламујући, — док су жене и људи приповеткама г-ђе Гргурове и без тога за то, што их ми разазнајемо, само по етикетама: тај и тај, добар човек; та и та, зла жена итд. Јер г-ђа Гргурова нигде не описује, нигде не анализе. Она само прича, просто, „клот", прелазећи па и не додирујући оне моменте при којима би други застануо да би их, излажући и анализујући, обасуо светлошћу тако, да читалац схватајући сваки њихов покрет, поклони им и што веће интересовање, и прати их са што више разумевања. Трудећи се да направи утисак драмском страном догађаја, г-ђа Гргурова занемарује све остало, али за то улази у пробе, које су само њој од штете. За решење незнатних заплета измишљавају се невероватни догађаји, као што је онај са Стефенсом Клоденом, лажним Американцем, у *Бердану од бисера;* или се превија хотимично природан и логичан завршетак, управо одбацује се завршетак, који се силом логике сам намеће, па се прибегава читавим романтичким историјама, врло неспретним, и, што је главно, врло мало вероватним, и, што је најгоре, ни мало поетичним кад већ треба да су романтичне, као што је то у приповеци *Вера*. Та тако јако уочљива лежерност према обичној вероватноћи и могућности није само при заплету и расплету главнога, већ је она ту кад год затреба, за најмање ствари: за какво мало изненађење, за илустрацију лажног или правог пријатељства итд. Отуда читалац изза сваког покрета ма којега лица види руку сценеристе, који сам по својој вољи, и како му кад устреба, помиче фигуре. Оваквих начина треба се клонити што је могућно више и на позорници, а у белетристици они су просто недопуштени, и то у толико строжије што ми од приповедача тражимо бар толико имагинације, да ће

бисмо долазили у незгоду да при свакој манифестацији свих личности чујемо и суфлера.

Г-ђа Гргурова морала је много читати, нарочито старије и лошије *немачке* приповедаче, јер на њих опомињу њен начин причања и измишљања без многог домишљања. Шта више има и појединих сцена, које подсећају на стране утиске. Таква је она, где Васа моли свог брата за зајам, а овај за то време чита рачуне, који су му послали разни ликеранти за ручак даван прошле вечери. Ја нећу ни да помињем комичан отпечатак једног diner-a у Београду пре једне масе година, већ хоћу само да споменем, како се слична сцена може да нађе само код писаца као што су Евалд Аугуст Кениг, Штрекфус, Ф. Лила фон Динкларе, и како се још не зову сви они писци по немачким Familienblatt — овима.

Ни људи, ни њихова околина, ни радње не носе никакав посебит отисак; људи не престављају никакву засебиту индивидуалност; ми о њима дознајемо колико и онима о којима причају оне безбројне поучне приче и басне што се почињу са: „Био један човек па имао ћер и два сина". Њихова околина, ако је има, нити је њихов рефлекс, нити што доприноси општем познавању средине из које је узето све градиво. Ми знамо да се прича, прва или друга, треба да дешава пре двеаестак, тридесет година, али то нам каже писац, а ми сами не видимо то ни у *Вери*, ни у *Бердану од бисера*, не видимо то ни по начину мишљења личности, ни по њиховој ношњи, ни по другоме што би требало да носи карактер локалне боје. Не знамо, по готову, ни у ком делу Србства дешавају се ове ствари, већ погађамо да се *Бердан од бисера* дешава у Београду, а *Вера* у којој већој вароши у Војводини, па онда у Бечу. У кратко, ови радови не показују никакву везу са студијама, као што немају ни мало ни имагинације.

* * *

Једна страна ових радова такође не показује одлике, тако нужне и тако неопходне. То је језик, којим су писане све приповетке. Изузимајући извесне германизме, од којих се тако мало уме да брани велики број наших писаца у опште, г-ђи Гргуровој не може се пребацити да пише језиком неправилним. Али одатле па до лепог писања још је далеко. Правилан језик без стила врло је велика препрека ономе, ко хоће да постане литератор. И ако је наш језик врло изразит, ја у целој овој књизи нисам могао наћи ни један једар став, ни једну реченицу а још мање страну, која би се блистала и преливала изразитошћу и једрином, лепотом и животом. Често је невероватно како је ретко наћи напис, који је писан добрим стилом и богатим језиком! Ма да, истина, и једно и друго претпоставља дар, ипак је за то нужна и школа, учење и вежбање, а тога готово и нема. Јер само жеља да се постане књижевник, није и услов за то. А, изгледа, да врло знатан број наших младих литератора, па и г-ђа Гргурова, мисле да је довољно само хтети, па одмах и постати литератор. За то се у часописима и засебним издањима и појављују написи, који су врло речита сведоџба о надутој претензиозности обученој у наказан стил за шта су добар пример *Неимари*, да друге такве јаде наше књижевности и не помињем овом приликом.

Напослетку, ево целокупног утиска, који су на ме учиниле приповетке г-ђе Гргурове: оне вечери, што их госпођа утроши пишући овакве приповетке, несравњено корисније могла би употребити посветивши их представљању и оличавању оних великих, силних и вечитих страсти оваплоћеним у женским карактерима славних драма и трагедија, кроз које је она одавно наша највећа глумица.

Натту

Из народа и о народу

пише *Лука Грњић-Бјелокосић*. Књига друга. Издање пишчево. Мостар. Штампарија прве српске књижаре Влад. М. Радовића.

Оцењујући прву књигу поменутога писца, г. Вељко Радојевић у 22. бр. „Бос. Виле" (јан. год.) рекао је: *Описивати један народ од колијевке до мотике, врло је шикаљив посао.* И заиста! То је врло добро речено. Човјек, који хоће да нам описује живот и обичаје кога народа, мора бити потпуно спреман за тај посао. Он мора врло добро да познаје тај народ, његов живот у кући и ван куће, његове добре и зле навике, његове боље и слабије обичаје, његово вјеровање итд. итд. — те да његови описи буду тачни, подробни, истинити. У колико у приповиједи

мора писац да је обазрив, те да се чува од сувишнога описивања детаљности и од сухопарног разлагања о многим ситницама, у толико ови писац, у оваким описима, мора да је опширан, да добро пази да не заборави ни најмању ситницу, јер у оваким стварима и ситнице имају неку своју вриједност... Због тога се опет не слажемо са г. Радојевићем, који жестоко замјера Грђићу „што је у својим описима негдје врло опширан". Ми врло добро знамо, да Грђић добро познаје наш народ у Херцеговини, а особито онај око Гацка, те због тога он и хоће да нам га вјерно изнесе и опише онаквога, како га познаје — нити што додавајући ни одузимајући. А то, по нашем мишљењу, није и не може бити гријех, па ма Грђићеви описи били мало и сухопарнији, него што би били, да је био краћи. Та за Бога, оваки описи свакако су сухопарни, нити ће их когод читати забаве ради; али они, који хоће да боље упознају или проучавају, или ће проучавати наш овамошњи народ, свакако ће се више користити оном књигом, чији писац није био штедљив у описивању ситница, него ли оном, чији писац тек површно, хитно и кратко све описује.

Много умјесније је она примједба г. Радојевића, где вели: да је Грђић по гдје гдје био врло кратак. То смо и ми опазили, те се заиста чудимо, зашто он није на тим мјестима био опширан као иначе. Да ли због тога, што оно о чеме више не познаје колико треба, или због тога, што је хтио да буде час прије готов, па је прихитио? Ми смо увјерени, да ће прије бити ово друго и због тога морамо га прекорити и препоручити му, да други пут буде пажљивији. Тако исто би смо му препоручили, да по гдје гдје без потребе не понавља што шта, што је већ прије казао, јер то никако не користи опису, него му шта више знатно штети. Он може бити и опширан и добар и без тога, па нашто онда узалудне ријечи?

Но да пређемо на преглед ове друге књиге, која носи скоро и све врлине и све мане, као и прва.

На првом мјесту овђе налазимо *Опис Гацка са старинама*, по народном причању, а иза њега долазе: *Народна ношња, Бојење преље, Народно сујеверје, Народна гатања, Народни лијекови, Босански без.* Од свих ових чланака и најљепши и најпотпунији је први *Опис Гацка*, а најслабији је *Бојење преље*, који је готово могао и изостати. Такођер нам се не чини баш добар ни чланак *Народна ношња*, где Грђић описује само ношњу на селу. По нашем мишљењу, није смио да заборави ни ношњу у вароши, која је од гориспомснуте далеко различна. Чланак *Народно сујеверје* такођер није потпун. Колико још има празновјерица у нас, што их и Грђић знаде, а није хтио да их изнесе. То се никако није смјело изоставити. *О народним лијековима* пак пише лијепо, само не бисмо никоме препоручили, да их куша на себи. Најпосле и оно о „Безу" свиди нам се.

Није дакле у овој књизи све ни потпуно ни одабрано, али ипак она ће се допасти свакоме, кога занима наш живот и обичаји у Херцеговини и ми је топло препоручујемо.

Puck

КЊИЖЕВНЕ БИЉЕШКЕ.

Аполон Николајевић Мајков, који је умро почетком априла, био је један од врло знатних руских пјесника, чијем се спомену ми одужујемо слиједећим врстама. Мајков је рођен у Москви, 1821. год. Отац му је био ваљан сликар, а ђед по оцу, Василије Мајков, пјесник. У четрнаестој години Мајков је написао пјесму „Разочарање", којом је био одушевљен круг пјесника, приповједача и сликара, који се састајао у кући његовог оца, и међу којима је један од најодушевљенијих Аполонових пријатеља био Гончаров. Љубав ка сликарству била је толико развијена код младог Аполона, да је он, учећи гимназију а по том права, ипак у главном био сликар, чији су радови хваљени и куповани. На ипак морале се одрећи сликарства што му вид постојаше све слабији. Његове прве пјесме штампане су 1838. год., а год. 1841. падао их је у засебној свесци, коју је особито похвалио велики руски критичар Висарион Бјелински, рекавши за њих да су по форми равне Пушкиновим, а неке и боље од њих, само је жалити — наглашавао је Бјелински, — да се пјесник бави искључиво античким мотивима, док, међу тим, знаменити руски људи треба да имају очи и за теже и неволе садашњости. Та Бјелинскова примедба била је само одјек

онога његовог принципа, по коме је пре свега требало изнојевати, пуну грађанску слободу, а док се то не учини, сваки руски песник треба да је и политичар. — Ради даљег образовања Аполон Мајков путовао је по Италији и задржавао се у Риму, а за тим учио на париској Сорбони и Collège de France. Вративши се отуда, он је, бавећи се у Прагу, постао интиман пријатељ са Ханком, и ушао у редове словенофилске странке у Русији, која, наравно, није била по укусу Бјељинсковом већ за то, што је била чисто националиа и самодржавна. Из тога су времена његови песнички радови: „Два свијета“, у којима се представља очајна борба Хришћанства с Погаништвом; „Три смрти“, у којима је описано како су умрли: филозоф Сенека, пјесник Лукануз и епикурејац Луцијус; „Алкибијад“, „Анакреон“ итд., све дјела у којима нема ни помена о Бјељинсковим „актуелним питањима“. Тек у радовима из друге периоде стварања (1855.—1865. г.) он је поред мотива из класичне прошлости, којом се, иначе, највише бавио, обрађивао и поједине моменте из садашњости одијевајући их историским духом. Такви су му радови: „Дуња, луднца;“ „Савонарола;“ „Клерикални концил“, итд. И ако је Аполон Николајевић Мајков припадао по свом темпераменту и укусу школи чисте умјетности, из које су и граф Алексеј Толстој, Полонски, Меј, Шчербина и др., ипак је он у крајњим лирским пјесмама поета најновијих осјећања људских, да ми жалимо што се из ризнице блага његовом посјајом створена, није пренијело готово ништа у нашу књижевност. *а. в.*

Уландова заоставштина. Славни немачки пјесник љубави, Уланд, оставио је по смрти многе саставе у рукопису, које је недавно откупило Шилерово друштво у Виртембергу. Занимљиво је, да је Уланд све своје пјесме и остале саставе исписивао у нарочите свеске у октаву, карактеристичним и врло читким рукописом. Код сваког рада назначен је тачно дан његовог постанка, а, сем тога, из тих пријатних записа виде се и многе врло знатне варијанте појединих његових пјесама, које показују, да оне нису исцијела створене инспирацијом, већ да су и друге душевне моћи на њ јако учествовале у раду. У тим свескама у октаву налази се и његов „Дневник“, у коме је он описао свој живот од 1810.—1820. год., своје студије, пјесничка начела и расправљање о појединим идејама у циљу поетске обраде. Даље, ту су и његове „Политичке биљешке“, међу којима је и она: „И у злочинцу ваља поштовати човјека“. У заоставштини има и 900 писама, која су Уланду писали његови пријатељи пјесници, као: Хебел, Шефел, Мерике, Херман Курц, Аугербах, Фрајлиграт и др. Хајне је заступљен једном врло занимљивом епистолом. Многа писма су од учених германиста: Јакова и Вилхелма Грима, барона фон Ласберга, Франца Пфајфера и др. Међу осталим рукописима важне су му студије о историји старонемачког пјеснништва и бајака. Напошљетку, ту је и преписка с породицом. Занимљиво је како о овом знаменитом пјеснику љубави, мисли његова сестра, која познаје његову неспретност и стидљивост: „Кад те замислим као љубавника, морам да се сита немијем“. А у једном писму, које му сестра пише у Париз, гдје је он учио права и проучавао старонемачке рукописе, моли га она: „Пиши ми како изгледају хаљине отмених дама и ђаричине. Него, ја и сувише много пиштем од тебе, ти слиједа мишу!“ *а. в.*

„Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Litteratur“, зове се велико дјело једног од млађих слависта, *Матије Мурка*, од којега прва свеска, публикована прије кратког времена у Грацу, расправља о чешкој романтици. У другим свескама, које ће тек изаћи, писац ће расправљати о утицајима њемачких књижевника и књижевности на остале словенске књижевности, и биће, по свој прилици, исто тако занимљиве са довољног материјала, као што је случај с овом првом свеском. За оне, којима није позната историја т. зв. „краљедворског рукописа“ и његовог утицаја на правац чешке књижевности и чешког живота, биће ова књига извор великог задовољства, у толико више, што ће у њој наћи обиљежен и значај најзнаменитијих пионира чешке књижевности: Јосифа Домбровског, Јосифа Јакова Јунгмана, Венцеслава Ханке, измишљача „краљедворског рукописа“, Јана Колара, Палацког, славног Шафарика и других, и кроз њих познати количину и квалитет њемачког утицаја на њих и њихова дјела.

Српске народне пјесме преведене на француски. Још 1891. године изишла је у Паризу књига са слиједећим натписом: *Chants populaires de la Grèce, de la Serbie et du Montenegro, par Achille Millien*, о којој не би до данас говора у нашим књижевним листовима. У једноме од идућих бројева нашега листа донијећемо опширнију оцјену на ово најновије француско издање срп. народних пјесама, које се од досадашњих издања одликују тиме, што су пјесме у преводу неспричане у проза, већ преведене у стиху. *Н.*

La France chrétienne daus l' histoire. Тако се зове једно капитално дјело, које изиће недавно у Паризу, а у коме се износи улога хришћанске Француске у историји за пошљедњих 14 вјекова од крштења Клодвисова. Сви виђенији француски католички књижевници написали су поједине одјеље под уредништвом **A. Baudrillart-a.** Таки одјељак о савременој француској књижевности написао је познати критичар Рене Думик. Један нарочити одјељак посвећен је *Протекторату Француске над Хришћанима у отоманској царевини*, који је написао Georges Goyau. Дјело је штампано поводом четрнајесте стогодишњице од крштења Клодвисова. У њему има и дивјена илустрација.

Моје Симпатије. Под овим натписом издала је књижарница и штампарија Пахер и Кисића у Мостару, књигу Марка Цара, књ. II., у којој су књижевне слике и студије. Издање је тако красно, да може служити на поност издавачу. О овој лијепој књизи нашег одличног сарадника Марка Цара, проговорићемо опширно у једном од наредних бројева „Зоре“, а за сад је најтоплије препоручујемо свакоме Србину и Српкињи. Књига изнаша 15 штампаних табака, страна 240. Цијена 1 ф. 20 новч.

Кроз Исток. Etude d' histoire religieuse. A travers l' Orient, par P. Pisani. Тако се зове једна историско-религиозна студија, коју је написао познати српски пријатељ, калуђер Пол Пизани. То је једна врста мемоара о њерским заплетима на истоку, намијењена више широј читалачкој публици, која није толико посвећена у расцијеп хришћанских црквах и постанак разних шизама, њихово распростирање и важност итд. Два су нарочита одјелка посвећена Цариградској патријаршији и јужним Словенима. То су пипчева предавања, која је као професор одржао у католичком институту у Паризу и поше их срећене издао у овој књизи. Књига изиђе крајем 1896. године трошком париских књижара Bloud et Barral, а у финоме издању стаје 4 дин. Књига она може бити од великога интереса за наше богослове, који владају француским језиком као и за све друге, која се интересују овим питањима. *Н.*

Бугарске религиозне легенде. Познати слависта, Луј Леже из Париза, написао је у Revue critique d' histoire et de littérature, у овогодишњем 15. броју, опширан реферат на *Бугарске религиозне легенде*, које је превела на француски и штампала 1896. године у Паризу госпођа Лидија Шишманов, жена познатог бугарског научника Шишманова, а који исто тако научника руског Драгоманова, који је пошљедње године свога живота провео међу Бугарима у њиховој престоници Софији. Ове су легенде пробране и изнађене као најкарактеристичније из познатог *Зборника за народне умотворне, науку и књижевност*, који издаје од 1890. године бугарско министарство просвјете. (За овај зборник вели Леже, да је један међу најбољима у Словена). Превод поменутих легенада прегледао је француски академик Гастон Парис. Леже је задовољан изборон ових народних умотворина, само пребацује преводиоцу што није уз књигу написао и потребна објашњења ради француских читалаца — недостатак тога коментара убија важност лијепом избору и доброи преводу. Изгледа да је њен отац, Драгоманов, хтио да та напише, али га је смрт спријечила. Књига је штампана трошком париског књижара Е. Leroux и чини XII. књигу познате збирке: *Народне пјесме и приповједетке*. Цијена јој је 5 дин. *Н.*

Четири жене Ђорђа Партије, роман Каролине В. Галовице, с мађарског превео В. Ђонић, учитељ. Издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића у Новом Саду . . . И опет један превод! У задње доба наше књижаре ништа друго и не раде, него издају разне романе и приповијетке, разних страних писаца и то већином „пикантне“ или „сензационе“ у којима вазда налазите разних срцепарајућих сцена, који вам при читању раздражују живце и чисто вас направе нервозним. И овај роман није боља од других. Од корица до корица, пун је самих бесмислица и глупости. да већ горе ни замислити не можете. Те бесмислице зачињио је госп. преводилац врло рђавим језиком, а госп. штампар многим погрешкама — те ће сваки читалац, ако буде имао стрпљења да књигу до краја прочита, од срца уздахнути и зажалити за оно својих 50 новч. што их је дао за њу.

Деца путници. Мих. М. Станојевић, учитељ у Београду написао је приповијетку за младеж *Деца путници*, коју је издала књижара Велимира Валожића. Ту се прича, како су нека дјеца, не слушајући своје родитеље, пошла на чамцу у Америку, те како су путовали до Смедерева, гдје су ухваћени. Ову тему писац је обрадио заиста лијепо, те ће је млади читаоци са наслађом прочитати.

Изгубљено дијете, приповијетка Хр. Шмида, што је превео М. М. Станојевић, излази је из штампе. И њу је издала књижара Валожићева. Лијепа ова књига достојна је најтоплије препоруке.

Јунак наших дана. У „*Делу*“ почео је излазити овај друштвени роман од нашег омиљеног Јанка М. Веселиновића.

О уставу у Србији и у страним државама, зове се научно дјело Воја. В. Рашића, које је дато у штампу, а изиђеће до 20 штампаних табака.

Преведене. „Narodnie Noviny“ словачки лист, што излази у Турч. св. Мартину, донио је у словачком преводу причу Јанка Веселиновића *Обесну гранду* и Ђуре Јакшића *Нестала Тијана*.

Мара Максимовићева, написала је и издала причу „из српског живота“ под натписом: „*Прохлет свет*“ . . . Некаква баронеса Спасојка залуби се у ожењена човјека Данчића, те напосље због те грешне љубави оде у манастир; — то је сав садржај. Причање је разиучено, те доста досадно, а језик је врло рђав . . . Штета, што је госпођица тако похитала са штампањем, јер би се касније и сама уједрила, да овакве ствари нијесу за јавност.

Суврсмени запад. Добили смо позив на претплату, у коме Мих К. Јовичић, срп. прав. сајештеник из Брчког, јавља, да је превео с руског од професора Духовне Академије А. П. Лопухина нека јавна предавања, под заједничким натписом *Суврсмени запад*, са религиозно-моралног гледишта. Ево шта преводилац вели о том дјелу: „Српска је духовна књижевност доста сиромашна, па за то је сваки нови приложак велика добит за њу. Ја сам одабрао ова

предавања не само за то, што ми име и положај њихова аутора највише јамче за њихову вриједност, него највише ради тога, што је предмет, кога расправља учени писац, сам по себи тако занимљив, да мора пробудити интерес сваког образованог Србина, а напосе српског свјештеника. Бистар поглед, диван ток мисли и красна дикција одликују ова предавања, која говоре о Западу, а ми православни Срби треба, да се баш у ово задње вријеме озбиљније занимамо Западом и упознајемо га са гледишта религиозно-моралног".

Посљедњи пророк од Драгутина Изнијња, изашао је из штампе, те се може добити код писца у Карловцима као и у књижарници *Пајер* и *Кисића* у Мостару.

УМЈЕТНОСТ.

Споменик Тургењеву. Из Русије јављају, да се у Петрограду и Москви почело озбиљно мислити о подизању споменика славноме романсијеру Ивану Сергијевићу Тургењеву. У том циљу образован је у Петрограду парочит одбор, чији је предсједник Велики Кнез Константин Константиновић, предсједник Академије Наука. Споменик пјеснику подићи ће се у вароши Орелу, у којој се он и родио. Одбор намјерава да се, осим образованим класама друштва руског, које ће учествовати великим сумама, обрати и маси народа, како би се, на основу малих и минималних прилога народних, дао споменику националан карактер.

Прослава двадесетпетогодишњице. Под предсједништвом Лазара Пав. Бугарчића, правника III. год., а у српском Београду образовао се је одбор, коме је стављено у задатак, да, уз братеску помоћ свих српских пјевачких друштава и љубитеља српске пјесме, изврши прославу двадесетпетогодишњег композиторског рада *Јосифа Маринковића*. Име овога српског умјетника познато је широм васцијелог Српства. Његове дивне композиције одјекнуле су у сваком српском срцу, са бојне Дрине, Ловћена и Дурмитора и онамо преко Адрије. У нас Срба, слабо је развијена музикална умјетност, зато и јесте врло мален број српскијех композитора, међу којима име *Јосифа Маринковића*, заузимље одлично мјесто. Његове су композиције праве српске, прилене из народнијех мотива. У њима нема онога западног премагања, у њима је све српско. Његова вјештина у композицијама прожета је истинскијем осјећајима тако, да се дубоко у наша срца прилубљује. Које српско око да не пусти сузу, кад чује ону дивну Маринковићеву композицију „Растанак", које српско срце да не закуца јаче, кад се захори „Хеј Трубачу!", па које срце да не пане у големи сеџах, кад чује „Стојанке!"? Наша браћа у Београду, поштујући свога умјетника — *Јосифа Маринковића* образоваше одбор да прославе двадесетпетогодишњицу његовог композиторског рада. Ми тако српско подузеће најискреније поздрављамо, те из далеке српске Херцеговине кличемо: *Слава Јосифу Маринковићу!* — *а* —

Награђена композиција. У недељу 27. апр. о. г. одржана је у Великој Кикинди забава, у спомен спаљења Моштију св. Саве. На забави је пјевано и пет пјесама, које су стигле за награду, коју је друштво „Гусле" расписало за једну пјесму за ђецу у 2 гласа. Од тих пет пјесама најљепша је „Попутница" од Т. Осваlда, који је добио награду, но он није хтио да је прими, него је ту своту дао одбору, да је употреби на одијела за стварн сиротне кикиндске српске ђеце.

Чешка књижарница Фр. А. Урбанека у Прагу издала је *Збирку српских народних и обљубљених пјесама и игара*, за гласовир удесио познати и одличан композитор Ј. Свобода. У збирци су прикупљене све, заиста најомиљеније српске пјесме, међу којима налазимо и три руске и двије чешке. Збирка је украшена са двије лијепе слике. Захваљујемо г. Свободи на труду око удешавања ових лијепих пјесама, а хвалимо књижарницу г. Урбанеку, што није жалила трошка, да књига у што љепшем издању изађе. **Такође и књижарница** *Мите Стајића*, издала је *Албум 100 српских народних најпознатијих игара*, а и њих је удесио за гласовир г. Свобода. И ова збирка украшена је врло лијепом насловном сликом. Како прву, тако и ову збирку најтоплије препоручујемо. Збирка, тако и Албум, може се добити у овдашњој књижарници *Пајер и Кисића*.

РАЗНО.

Споменик Јосифу Панчићу подигнут је 11. маја, у градском парку у Београду, испред Велике Школе. На свечаности су били Њ. В. Краљ Александар I. са својим министрима и свитом, Државни Савјетници, чланови Срп. Кр. Академије, чланови страних академија, и др. Свечаност је отпочела водоосвећењем пред спомеником. Затим је предсједник општине, г. Н. П. Пашић, открио споменик. Послије тога говорио је предсједник Академије г. М. Ђ. Милићевић, па ректор Вел. Школе г. Ј. М. Жујовић, и професор ботанике г. Стево Јакшић. На подножје споменика било је положено више вијенаца. — Слава великом научењаку *Јосифу Панчићу*. —

„Бр. Коло".

Балканска Царица у Мостару.

Књижевна умјетничка или научна дјела људи, који су величина на другим поприштима, ријетко су мјерена мјерилом, којим се опредјељује вриједност таквих дјела других људи. Имена великана, научњака, или књижевника, којим су се савременици одушевљавали као великим владаоцима, државницима, реформаторима, пророцима итд., мање се памте због својих књижевних или научних дјела, у којима су такође големи и силни. Књижевна историја помиње их са признањем, али често с мање глорификације него што би било чињено иначе. Једна њихова свијетла страна засјењује другу. Већма се виде са оног мјеста са ког јаче блистају.

Ришеље је био челик човјек. Он је феномен. У историји француске дипломације то је горостас. Над његовим гробом рекао је Петар Велики: „дао бих радо половину свога царства, кад бих умио да владам оном другом половином, као што је овај умио владати". Но драме Ришељеове једва ако спомињу лексикографи поред славног имена овог великог дипломате. Чак ни сами његови савременици не имађаху одушевљења за тог драматичара. Зато је морао да новцем купује своју лаворику. Славни Ришеље потплаћивао је позоришну публику, која ће дизати аплаузе за вријеме његових представа, која ће га изазивати с урнебесним кликањем и која ће бацати на њ цвијеће. Данас га памтимо само по његовим дубоким мислима и великим дјелима у вијеку Луденита XIII. Слава дипломате бацила је сасвим у засјенак драматичара. — Бакон Веруламски, такође славан државник, сија као сунце у историји књижевности, а као некадањег славног државника помињу га само биографи. Велики енциклопедиста енглески, који бјеше сам за се једна читава филозофија, баца у засјенак оног дипломату, који у Енглеској бјеше најмоћнији човјек. Једна свијетла страна засјењује другу, која је мања.

Али свакако је друкчије онђе, гдје у природи једног човјека видимо један дуалитет, у коме један елеменат подупире други; друкчије су мјерена дјела у којима ум подупире срца, мисао уздиже осјећај. Друкчије су творевине оних људи, којима и срце с умом бјеше подједнако велико и силно.

А тај је случај с пјесничким дјелима *Кнеза-пјесника*. Високи ум господари импозантно силним морем пјесникових осјећаја. Он их уздиже, филтрира, кристалише их у оним красним сликама његове дубоке фантазије. Он још преплеће сјајним злаћаним кончићима оне дивне ријечи срца

правог богоданог пјесника. Она дубина осјећаја сједињених с мислима, која је тако ријетка код нас, чини, да техничка страна, ако би јој се што и замјерило остаје мање опажена. Тако је с његовим *„Пјесмама"*, *„Пјесником и Вилом"*, *„Балканском Царицом"* и *„Књаз Арванитом"* његовим најзнаменитијим дјелима. У свима је пјесник онај исти, исто онако силан, страстан, мисаон и поетичан и исто онако велик. Нигдје се не одваја ни за длаку од оног истога каквог га видимо у дивној Оди „Мору" и красној даворији „Онамо! Онамо!" Пјесник, пун одушевљења за свијем оним, што је најузвишеније, стоји увијек величанствен на оној међи, која чини садашњост, обзирући се на оно што бјеше с идеалном тугом и високим поносом, а гледајући у будућност ведрим соколовим оком, с крепком вјером и слатким заносом, који нас, који смо у сјенци његовог Парнаса, испуњава дубоким и страсним осјећајима, сличним онима у његовим ријечима и његовим стиховима. То је карактеристична, но и узвишена страна Његове поезије.

„Балканска Царица", пјесничка драма из оног бурног и крвавог XV. вијека српске прошлости, направила је силне ефекте и на странце још и прије него што могасмо да је видимо на својим српским позорницама. Томе је узрок свакако највише онај лирски елеменат драме.

Зато, колико се год буде већма проучавало то дјело и по срцу колико по разуму, добијаће све видније мјесто међу дјелима своје врсте; а што је та драма у стању да потресе Србина, који је и по више пута гледа, има и осим пјесничке суштине тог комада још нешто што држи осјећај и интерес у сталној запетости. То је опет оно дивно драмско цртање јунака у *„Балканској Царици"*, који су и многобројни и толико савршени, да их је мало наћи у најпризнатијих наших драматичара. Карактер Данице, Ива, Деана савршени су. А шта да се рекне тек за Станка. Може ли се замислити вјернија слика једног српског ритера своје врсте из оних времена. Страстан горштак, необуздан лав зетских планина, који на мач набија све оно, чиме се пријети њему и његовима; који се диже Албанији да као стијена стане на пут првом оркану, који се диже од Цариграда ломној Црној Гори; без мјере и у љубави и у мржњи; суров и помаман; — но ипак човјек од крви и меса, пјесничка душа, осјетљива до крајности, једна слама у вихоровима страсти, који из најопорније суровости прелази у слијепу послушност; славољубив, сујетан без сваке границе. Један чудак по својој природи, као Хамлет по својој.

Сав његов живот у драми то је нека дивља ломњава, која потсјећа на мутан планински поток, који руши све препоне и крши се преко њих. Његова слика савршенија је и од слике Даничине, која је унапријед смишљена, увијек конзеквентна своме принципу, истрајна и непоколебљива — супрта противност свог вјереника, који баш тиме што нема никакве конзеквентности, држи нас у будној пажњи, да истрајемо пратећи најбуднје дивљи вихор и борбу у његовом духу.

А тиме се *„Балканска Царица"* уздиже до висине праве пјесничке драме. Пјесник је и у њој лиричар, а да није баш тога, не би ни било оног свијетлог колорита на тој драми, који јој личи као ореола.

*

„Балканска Царица" био је комад, који се с нестрпљењем очекивао на позорници мостарске пјевачке дружине, која са успјехом од више година представља све знатније наше и страно комаће. Дилетанти који с истрајним проучавањем представљају више година, замјењују потпуно сваку позоришну дружину, овдје у срцу Херцеговине. Зато наша позорница одговара увијек са сваке стране захтијевима мостарског грађанства, и трошак, који се редовно улаже на инсцинирање редовно се надокнађује обилном посјетом.

Но кад се припремало за прву представу „*Балканске Царице*“, Мостарци бјеху веома одушевљени. Тиме се испуњавала давнашња жеља, те се није жалио ни трошак времена ни новци, само да се та дивна српска драма што боље прикаже. И приказ је заиста испао величанствено. Улоге су распоређене како треба. Станко је био прави Станко у својој улози, а тако исто и Даница и Марта. Као да су се такмичили ко ће боље и савршеније да представи те дивне типове маште *Кнеза-Пјесника*.

Но Иво истиче се изнад свијех. Његов престављач, најсјајнији алем наше позорнице, изводио је тако умјетнички унутрашње страшне борбе сиједог несрећног аетског господара, да је натјеривао сузе у публици. Сваке је хвале вриједан и Ибрахим паша, Ђорђе, а и мање улоге игране су прецизно с особитом вољом и пажњом.

Публика српска била је многобројна, као ријетко кад, а клицањем и аплаузом показивала је одлично признање ваљаним представљачима. Сценарија богата и фантастична, одговарала је потпуно сижеју „*Балканске Царице*“. Нарочито инсценирање пошљедњег чина било је дивно и вриједно сваке хвале, што служи као један доказ више, с коликом студијом и маром, врше своју дужност два снажна стуба пјев. друштва и дилетантске дружине: редитељ г. Душан С. Билић и декоратер г. Манојло Јелић, први подпредсједник а други одборник и барјактар друштва „Гусле“

Да се не жали ни труда ни новца, да се што боље и умјетничкије прикаже позоришно комаће, нарочито наше виђеније историјске драме, на нашој малој позорници, показало се приказивањем „*Немање*“, „*Вукашина*“, „*Турђа Бранковића*“ „*Боја Косовског*“ и „*Задужбине*“; али да је та воља каткад и савршена, прави ентузијазам, показало се приказом „*Балканске Царице*“, дивне пјесничке драме *Кнеза-пјесника*.

Ј. А. Д—h.

УЗ СЛИКУ.

У овом броју „Зоре“ доносимо слику дичног Господара Црне Горе и Брда и српског пјесника *НИКОЛЕ I.* међу својим синовима. У крилу му је млади књажевић Петар, с десне стране Њ. В. престолонашљедник *Данило*, а са лијеве Њ. Св. Кнежевић *Мирко*, који је и композитор српски. Такођер доносимо и слику Њ. Св. Књегињице *Ане*, која се недавно вјенчала са Францом Јосифом Батенбершким. Држимо, да нисмо могли пријатније изненадити наше читаоце, који тако воле узвишеног *кнеза-пјесника и његову породицу*.

Исправак. У овом броју „Зоре“ на стр. 168, испод слике пета ријеч стоји: **свјим** а треба **својим**, те молимо поштоване читаоце, да ову грешку исправе.

Преглед српских листова.

Голуб, лист за српску младеж. Бр. 11. Садржај: *Српче на Видов-дан*, пјесма од Вељка. — *Златан*, написао П. Мирковић. — *Видовдански вијенац*, пјесма Богдана Крајишника. — *Фенелонов Телемак*, за српску младеж прерадио Д. Ђурић. — *Сложимо се*, пјесма Љуб. Н. Симића. — *Нађућен браца*, пјесма од Кечкића. — *Лов на ласте*. — *Мали Треничинац*, од Миленка. — Гласник. — Сваштице.

„Голуб“ излази сваког 1. и 15. Цијена му је за Аустро-Угарску, на цијелу годину 2 форинта, за Србију и Бугарску 5 динара. Претплата се шаље: Књижари Мил. Каракашевића, Сомбор.

Женски свијет, лист добротворних задруга Српкиња. Власник: добротворна задруга Српкиња Новосаткиња. Издају и уређују: Аркадије Варађанин и Александар Јорговић. Бр. 6. Садржај: *Писма моје сину* (наставак). — *Вај*, с француског од Mme Amalie Tastu. — *На Русанди*, од Мирољуба. — *Пјесмо моја*, од Олге К. Пелешеве. — *Неколе мисли о женскињу* П. — *Прва бол*, од Руже Л. — *Радња добротворних задруга Српкиња*. — *У албум*, од Богдана Крајишника. — *Биљешке*. — *Листак: Оче нат!* од Emile Gebhart и *Модерна жена* од Јелице Беловић-Бернаџиковске. — *Ковчежић*. —

„Женски свијет“ излази у Новом Саду сваког 1. Цијена је годишња 1 фор., а за Србију $2\frac{1}{2}$ динара. Рукописи и претплата шаљу се на уредништво.

Народно здравље, љекарске поуке народу. Додатак „Српском архиву за цјелокупно љекарство“, органу српског љекарског друштва. Уређује Др. Јован Данић. Мај 1897. Садржај: *Пролеће*. — *Вјештина дугог живота*, од Др. П. Мантегаце. — *Из дјечије хигијене* од Др. Рад. Лаз. — *Подлистак. Душевни отрови*. — *Памтите*. — *Биљешке. Доброчинство. Како да се зими сачувамо од ладноће. Оскудице у крви. Је ли опасно вадити зубе, кад је страна отечена? Интерисање пијаница. Здравље у фран. војсци. Утицај родитељ. алкохолизма на дјечији живот. Сигурни знаци смрти. Кога се мјесеца највише рађа знаменитих људи. Новости.—Пошта. — Читајте. — Преписка уредништва и администрације.*

„Народно здравље“ излази сваког мјесеца уз „Архив“ а и засебно. С „Архивом“ стаје годишње: за Србију 8 динара, а ван Србије 10 франака (или круна). Рукописи и претплата шаљу се Др. Јовану Данићу.

„ЗОРА“ ИЗЛАЗИ ЈЕДАН ПУТ У МЈЕСЕЦУ И ТО НА СВРШЕТКУ СВАКОГ МЈЕСЕЦА. КОШТАЊА 4—5 ТАБАКА А ЦИЈЕНА ЈОЈ ЈЕ ЗА СВЕ ЗЕМЉЕ: НА ЧИТАЊУ ГОДИШЊ ФОР. 4.—, НА ПО ГОДИШЊЕ ФОР. 2.—, ЗА ТАКВ НА ЧИТАЊУ ГОДИШЊ САМО ФОР. 3.— ПРЕТПЛАТА И РУКОПИСИ ШАЉУ СЕ НА УРЕДНИШТВО.

Огласи се рачунају од петит ретка у једном ступцу и то: за једно огласивање по 8 новч., за 3 огласивања по 6 новч., а за више од 3 пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније по погодби. За сваки пут огласивања урачунава се 30 новч. биљежовина.

ШТАМПАРИЈА КЊИЖАРНИЦЕ ПАХЕР И КИСИЋА У МОСТАРУ.

Наруџбе разашиљем само за готов новац, или у Наточ (per Nachnahme)

ЈОВО ЋУПИНА

ТЕРЗИЈА

За изгубљене ствари на путу, не примам никакву одговорност.

Моју у свој Херцеговини чувену радњу, за израду мушког и женског **„херцеговачког одијела“** знатно сам проширио те могу штовану публику у свако доба најсолиднije и најбрже задовољити.

У мојој радњи израђује се потпуно мушко одијело, као:

херцеговачке капице,

са извезеним именом (монограмом), земаљским босанскохерцег. грбом звијездом и т. д.

Копаране, чамадане, бјелаче, шалваре, подвезе, докољенице и т. д.

Од женског одијела израђују се фине **либаде, шкутељке, појасеви,** и све што у рад везова терзијанског заната спада.

Сваки комад одијела који се код мене израђује извезен је по финој кадифи или чохи, чистим тифтиром или златом. — По вољи муштерија везем такође и са свиленијем харчом.

Код наруџбе капица довољно је мјеру „обода“ у центиметрима послати. А остало одијело израђује се по мјери.

Препоручујући се штованој публици јамчим, за солидност; како у изради тако и за солидност материјала од којих се израђују.

Наруџбе одпремам најбрже и најтачније; а цијене рачунам умјерене.

При већим наруџбама са стране, молим за поближе писмено обавјештење.

МОСТАР

главна улица (ЛУКА).

Херцеговина.

На стоваришту имадем увијек богат избор готовљених капица.

7155

ЗОРА

ЛИСТ

ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И СВЕТОЗАР ЋОРОВИЋ.

Свеска за Јуни

1897.

Садржај:

Кобна сумња, из „Свехватица" *Змајевених*. — **Илији Округићу**, пјесма *Вида Вукасовића-Вукасовића*. — **На младима свет остаје**, приповиједка *Радоја Домановића*. — **Знаш ли зашто?**, пјесма *Драгутина Ј. Илића*. — **Промашен живот**, приповиједка *Др. О. Д.* — **Зимњи дан**, (Конрад Фердинанд-Мајер) **Твоја махна**, (Феликс Дан) пјесме, превео *С. Л. Михаловић*. — **Жентријско гнијездо**, из *Коломбина Микелета*, преводи *Жарко*. — **Какво ми је срце?**, пјесма од *Сегет*. — **Кнез Сребрн**, роман из времена Јована Грозног, од *гроба А. К. Толстоја*; с руског превео *Вукосава Игњатијевићева*. — **Шајкина глава**, од *Поттјерге-а*, превео *Лизетон*. — **Судија убица**, од *Ги де Мопасан*, преводи *Жарко*. — **О српском језику**, од *В. Радојевића*. — **Један лист из морачке историје**, од *И. Т. Томића-Дробњака*. — **Књижевне биљешке**. — **Умјетност.**

У МОСТАРУ,

ШТАМПАРИЈА КЊИЖАРНИЦЕ [illegible] ЋОСИЋА

[illegible] прос

7155

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 11446

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

Алекса Шантић и Светозар Ћоровић.

Год. II. У МОСТАРУ, 30. ЈУНА 1897. Бр. 6.

Ковна сумња

Хвали Боже, на свему ти хвала!
Лијепа је звијездица Даница,
Још је љепша у Деана љуба,
Вјерна љуба, златокоса Мара;
Лице јој је ка у бјела крина,
Душа јој је мирис од босиља,
Куд погледа, ка да благосиља.
Дивно ли су млади живовали
Годиницу, ал не пуну, дана,
Док се нађе чедо у колијевци
Ка јабука срећом дарована,
Узабрана са злаћаних грана.
Љуби бабо своје чедо драго,
Преврће га тамо и овамо, —
Изнебуха ошину га гуја:
Он опази дјетету на леђи
Опази му обиљежје црно,
Бенак мадеж, бадемово зрно,
Исти бенак, ка што је за вратом
У Ђураша, дјететова стрица,
Ја у брата његова млађега.
Ошину га гуја отрована,
Још му с' гуја у груди увукла.
Отуд Мари сйком проговара:
„Носи чедо, носи га у вил
Не треба ми братово копиле!"
Ал га гуја има свога друг
Друга гуја сад ошину Мару

Пак се њојзи у груди увлачи,
Ту се вије, из срца јој пије.
Трчи Мара с дјететом на руци,
Она трчи дјеверу Ђурашу:
„Ај, дјевере, моје поштовање,
У мог чеда беи мадеж на леђи,
Знаме прно, бадемово зрно,
Исто као у тебе за вратом.
Мој ме њојно невјером назива,
То не могу понијети жива".
Засмија се дјевер Ђураш гротом:
„А ласно ћеш, снахо моја драга,
Разбит сумњу мога брата луда;
Ти га узми за десницу руку
И принеси прст му на потиљак,
Ту се нему испод кос скрива
Бадем зрно са петељком малом,
Исто као и у чеда твога".
То не чула златокоса Мара, —
Прије тог се ударила била
Оштрим ножем по срдашцу живом.
Ал то чуо кроз прозор Деане,
Прима се претом на потиљку,
Нађе бенак, зрно бадемово
Обасјане са петељком малом.
Он заклони брату у одају,
У загрљај брату и љубовцу,
Ја су просте паклене ријечи.

А кад видје што му мука каже:
Срце њено ножем прободено,
На грудма јој прикљештене руке,
Од те силе удушено дјете;
Кад то видје злосрећни Деане,
Трже ножа из мртва тијела
Пак прорази њиме себе жива, —
О тле клону, пусти душу болну.
Сунце гледа, а њих троје мртви, —
Чекни малко, пашће и четврти!

У Ђураша заледи се крвца,
Хтједе и он да потргне ножа,
Ал на очи наљезе му тама,
Заљуља се, на земљицу паде,
Како паде, више не устаде.
— Мили Боже, чија ли је клетва!
Ил је клетва ил гујинска жетва!
Њих четворо, — сад ни једно живо!
А ни једно није било криво.

(Из „Снохватица“ **Змајовиних**)

Илији Округићу

Ср'јемско небо над Тобом се смије,
Ср'јемска поља благослов ти носе,
Ср'јемска дјева Теби в'јенце вије,
Срб и Хрват с тобом се поносе.

*

И сузама мермер-плочу росе,
А та плоча сад мртва Те крије,
Ал' Дух вапи, а анђели просе,
Да будемо — уз те вјере двије —

*

Једна браћа, сложна, поносита,
Једна слава, дивна, виловита,
Једна пјесма — и љубав до неба!

*

То је пјевō Илија до греба:
Прославио српска копља вита
И кршћанска дјела узорита!

У Дубровнику, на Видовдан 1897.

Вид Вулетић-Вукасовић

На млађима свет остаје

— Приповетка из српског живота —

— **Радоје Домановић.** —

I.

Било је већ 9 часова у вече, када се овога пута враћаше газда Мита кући из кафане. Ишао је тромо средином улице и кринудајући час на једну, час на другу страну, прављаше крупне кораке. Десну руку држао је у џепу од панталона, а левом запаљену цигару спрам уста. Црна шубара од јагњеће коже, коју Мита носи увек право и добро натучену на глави, стајаше му овога пута накривљена, по чему се може закључити „да нису чиста посла“, што је то врло лепо уочила његова домаћица.

Сем ноћног стражара, који наслоњен уза зид од Перинот дућана дремаше врло ревносно, није већ у ово доба никога било на улици, те је много јаче падало у очи корачање и спотицање газда Митино по рђавој калдрми и јасније се чуло његово гунђање:

— То су свиње, то нису кметови!

Ову реченицу говори докле се не спотакне на какав камен, а чим се спотакне или иначе посрне, онда псује оца свима кметовима на свету и додаје:

— Нека казни ко сме! —

То је рекао баш кад беше спрам куће неког Лазе, сиромашног терзије, а како су прозори од његовог стана због врућине отворени, а и он неким чудним случајем био још будан, то је све лепо чуо и одмах назу на ноге неке гломазне папуче и са страшним клопарањем изађе у гаћама и кошуљи пред кућу.

Мита то ништа није осетио и продужи даље за свој рачун критиковати општинску власт.

— Ја, ћути му данас, ћути сутра, па тако они вешти да гуле свет! —

Опет му нога клецну и он опет скреса кмету оца.

— Зар баш оца ча Мито? — јави му се Лаза, кога он хтеде проћи.

— А није него ћу му да опростим! — одговори Мита брзо као да се надао овом питању, и тек после загледа да види ко то говори и кад угледа Лазу чисто се збуни, али му ипак приђе ближе, и мету једну руку на раме, а другом одмахну неколико пута, па се засмеја. На тај начин као да је хтео рећи како се добро провео.

Пошто се накашља и пљуну далеко од себе, поче Лази као поверљиво причати шапатом:

— Знаш нађо' се с неки Неготинци, па 'ајде! (ту показа руком као кад се испија чаша)... Знаш... ја волим... Ал' ми један посао испао!... Моја баба треба да ћути... Сутра знаш имам гости, па узео мало кафе (извади кафу из џепа и показа је Лази). Ја сам зарадио, ја ћу да трошим... Мој Стева нека ради!... Данас ја,... а, чекај да ти кажем: сви ће кметови у апс, па гвожђа на ноге, па по врат, па по врат... Нема више да се чувају лопови; сви ће на робију... Па и ове главешине све ће ти под катанац, па по врат (те последње реченице изговорио је јаким гласом)... Нема више, пропали су! —

Митина је кућа тако близу Лазине, да је баба (његова домаћица) чула све ово са теферича и кад виде,

да он не мисли престати с причањем тако брзо, прекиде га речима.

— Ајде, море, кући не брини — све ће и' покољу! —

— Чује моја баба! — рече Мита и звизну устима као изненађено и тек сад остави Лазу и упути се кући.

— Камо кафа и сланина? — беше прво бабино питање кад већ Мита уђе у кућу.

— Ево кафа, све лепо, поштено!

— А сланина?

— Е није него ротква! — љути се Мита једва изговорив реч: ротква.

— Море што ћу ја тебе по ту матору тикву — ту баба принесе стегнуту песницу његовом челу, а кад је он озбиљно погледа, она се насмеја, пљесну га мало шаком по шубари и додаде растегнуто као тепајући:

— Е, мој шамуто, што да забораваш? —

— Ти, бабо, знаш, да будеш мирна, или ћу ја други лист! — Шали се Мита.

— Ух! — викну баба, почучну мало и рашири обе руке спрам његовог лица, а своју главу окрете на другу страну.

— Да се владаш као свака домаћица, бабо, а кад ја зёнем, како знаш! — На крају Мита изговори нешто непристојно и баба га опет тућну по глави и додаде:

— Што ћу ти подрежем језик, што пред млађи лапораш! — (Баш у тај пар кад је он то рекао, бејаше ушла служавка, да постави за вечеру).

Сели су и за вечеру, и Мита заноче опет причати жени, како ће све кметове да казне.

— Е па доста сад, ајде вечерај, не мути сву ноћ с ту кашику по чанку! —

— Лепо! — рече Мита развучено, поћути мало, еркну једаред чорбе и одмах заноче причати о гостима из Неготина и мало по мало опет пређе на кметове.

— Е па казао си ћути сад, па једи — ћути се баба.

— Ћути, бабо, ил' ћу те за краци, па кроз прозор ти знаш . . . А, чекај да ти причам (скрену говор) једна се лађа утопила и многи људи подавили се.

— Јадни! . . . који ли су, боже, да л' се зна? — Упита баба тужно, заинтересована овом новошћу.

— Ти, бабо, ужикај овде на тефтерић као голубица! — одговори јој Мита и поче опет мутити кашиком по чорби.

Ућута и баба и Мита поче јести.

За мало па он настави даље причати и то о свему што му падне на ум. Прво је кореo бабу како је гад, а за тим говорио о некој својој, како он каже „Шваперци из младости". После овога отпоче жалити што му је мајка умрла, за тим о свом наредничком животу, па о кнезу Милошу, и како је пио кафу у његовом двору. Ту неосетно пређе у говору на руског цара, и после неколико анегдота из његовог живота, заврши са извињавањем како је свуда тражио сланину, па нигде није могао наћи.

II.

Мита се са Јањом (тако се зове његова жена) венчао пре 30 година. Имали су доста деце, али су им сва помрла и сада имају само једнога сина, који се школује у Београду.

Јања се и данас сећа своје помрле деце са сузама, чувајући бриж-љиво у једном старом орману неке њихове ствари. Ту су књиге њеног најстаријег сина, које она по некад превр'е све лист по лист задржавајући се дуго на свакој страни, те би чисто рекао човек, да и сама зна

читати. Свака мрљица и свако слово као да јој прича много и много о њеном сину и она пажљиво слуша и заплаче. Она дакле на особити начин умеђаше читати те књиге. Много је имала тих разних остатака међу којима јој беше најмилија нека, мала лепезица од сребрних листића, за коју вели да је правио неки Лаза кујунџија, и дао њеној покојној Савки (најстарија ћи) кад бејаше проходала. Она је Лазу кујунџију волела кад је девојком била, те јој је та лепеза била двоструки спомен. Али, тешко је и замислити колико је остало још спомена на ту стару љубав пре толиког низа година, каква је та љубав била, и зашто јој је, па ма и најбледља успомена сачувана као слатка и пријатна у Јањиној души. То нико не зна, нити ће ко знати! Баба ће умрети, и из мале лепезе нико више неће видети какве то везе беху између Јање и Лазе.

Мита је ређе код куће, а Јања је имала обичај, да скупља око себе комшиниску децу. Наређа их једно до друго на дугачки миндерлук у својој спаваћој соби, и тако је могла провести читаве часове.

У кући носи она увек чисту цицану реклу и сукњу, плаву кецељу (најчешће) и беличасту мараму укрсти преко рекле. Кад где изађе онда мете фес са ћилибарским иглама и обуче фустан и „либаде са шкуртељком". — О својој младости ређе прича, али онда прича опширно, најчешће поредећи старе девојке са данашњим, и заврши, како сада нит имају стида ни образа, већ се „маторе девојке шетају са младићима и разговарају на прозорима, а пре није смела девојка ни да погледа честито на улицу".

Кад јој дође нека жена у посету „са радом" (кад плете или рецимо шије) онда би и Јања из учтивости примакла уза се малу плетену корпу, која се с врха већ почела осипати и у којој су и маказе и клубад и чарапе поцепане и новозапочете, разни крпчићи (које при кројењу хаљина оставља да се нађу за закрпу) и замотуљци у којима је семе од цвећа или још чешће од лубеница, а по некад се нађе и неки ексер, или ма шта друго склоњено, да се не изгуби. Примакне дакле корпу, метне наочаре те и она „протиње иглама" и поред каце претреса са гостом прошлост и садашњост, расплећући разна замршена питања о сроству. У таквој се прилици изређа безброј много биографија најнезнатнијих личности, и исприча хиљадама сцена из породичног живота разних кућа. О свему се даје мишљење без много размишљања.

Док се Јања тако занима код куће, дотле Мита проводи у кафани. Наравно он је муж и онда нема код куће посла, нити може да разговара „са женама њихова ситна, женска посла". Он оде да се мало разговори с људима. Седи у кафани и пре подне чита новине и разговара са Миланом, бившим српским начелником. Све њега интересује: и колико који европски двор прима годишње плате, и како су односи Енглеске и Русије затегнути и шта је рекао Бизмарк (претресајући с Миланом да ли је добро рекао), и како је руски цар казао, да ће Србима помоћи. Све он разбере и докучи као на пример: колико Турска има коњице, где је који научник држао предавање о пропасти света, које су пушке најбоље, где се претурила жељезница или утопила лађа, у ком се месту родило дете без уста носа и очију („јадно!" рекла би Јања, кад јој он то прича), како је негде нека

жена родила опет „пола псето, пола дете“. (У таквом се случају баба крсти и захваљује Богу што се на њу смиловао). Сем тога унутрашњу нашу политику претреса Мита много опширније и темељније. Говори о свему и осуђује готово све жалећи често што за новинаре не постоји закон, да „чим нешто „рђаво“ каже, одмах на мацке, па фуска по тур, па ожежи бре, па ожежи бре, па ајт пиши сад опет!“ Често говори како је „брука, што сад изашли млади чиновници!“ „Како то? Ја стар, па пред једно балавче да се клањам“. Него до тридесет и неколико година, да се нико не прими у службу. Један пут опет доказиваше ватрено, да за крађу треба да постоји смртна казна. „Чим украде, ајде за кочић, па ће се смире људи, а не ово: Он краде, а држава га рани!“

Дакле у многим стварима он се чак пуштао у „стручно оцењивање“ и додавао како неће бити среће у земљи, докле све тако не буде као што он мисли.

„Политика се бистри“ пре ручка, а после ручка игра с Миланом домина или жандара у кафу или чашу вина.

Осем свега тога њему остаје времена и за ствари чисто локалне.

Баба се никад не љути што он готово по цео дан није код куће. Још неки пут кад код ње дођу жене у посету, а Мита се случајно ту задржи, она га сама тера од куће: „Ајде ти гледај твоје мушке ствари не слушај шта ми жене говоримо!“ То она не ради из љубоморе, већ само за то, што не воли да јој муж буде „женски Петко“.

Сем ређих случајева заједно су о ручку и по ручку до два часа, а већ ноћу разуме се да Мита никуд не иде.

О ручку седне једно спрам другог и онда час Мита прича шта је читао у новинама, час опет она њему прича како се удавило, рецимо, пиле у полицајама, или како је Стана (или која друга) рекла да ће се Митино имање продавати на добош. Ућуте, и онда се само чује пљескање, док Јања не поведе говор о Стеви (сину); разговарају о томе и ућуте, па ће тек, рецимо, Јања рећи:

— Ето баш слађе једо' сира, него да ми је човек донео оку печења!

Мита би рецимо казао сасвим нешто девето после те њене реченице, као на пример:

— Ето данас девети а Тома (седи у његовом стану) још не доноси кирију! —

— Данас баш бројим кол'ко је направио шубаре? Чини ми се осам.

— Осам шубара по 2 динара — предузеће Мита.

Не може по два — дода Јања:

— Реци по два, то су, то су: шеснаест динара.

Разговор се тако продужи у том правцу докле на један пут нека ситница не скрене говор на другу страну.

Ко би смео рећи да не живе лепо? Сваки дан са врло малим изузецима протече по неком готово сталном и утврђеном програму. — Па шта мислите, да ли и овако тих и срећан живот може што да поремети?

Не дај Боже, али у свету свачега има. Ја им нисам злу рад, а ако се што деси немојте мислити, да сам ја то урадио само за то да ми ова приповетка буде што занимљивија! Ја њу вам и од сада, као и све ово до сада што сам, причати верно и истинито.

III.

Једне ноћи пробуди се Мита после неког тешког сна.

Крај његове постеље увек стоји велика, дрвена столица и на њој свећа, жигице, дуван и „вечити календар са сановником и рождаником".

Напипао је у мраку жигице и кресну једну те упали свећу, зави дуван и припали, па замишљен гледаше у свећу пуштајући кроз нос дебеле млазеве дима.

Ћути тако, мисли, мисли, па тек уздахне. Погледа Јању, а она спава мирно с полу-отвореним устима.

— Јањо! — викну он гласно, и она скочи уплашено са своје постеље.

— Шта ти је, Бога ти, те не спаваш по сву ноћ као вештица? Љути се Јања и додаде:

— Ти знаш како сам ја гадна кад ми се сан разбије, па после сву ноћ не могу да заспим! —

Мита уздахну дубоко и не одговори ништа, а Јања, пошто два-три пута гласно зевну и протеже се, рече забринуто:

— Шта ли ради наш Стева сам сирота? —

Мита сад започе причати како је снио да је као „у некој великој кући, па кроз њу тече мутна, мутна вода као орање, и као у тој води њихов Стева у белој кошуљи, па се као смеје и пева нешто".

Сад и Јања уздахну, и замисли се нешто.

— Не ваља! — додаде Мита после краће паузе.

Ућуташе. Чуло се како кишне капљице ударају силно у прозоре, а иначе је мртва тишина.

— Опет киша! — изговори Јања и зевну, а за тим замишљена рече:

— И ја сањам као неки свет, па неку воду велику и мутну, па као неки врапци фаћамо по ту воду ја и покојна Боса Тошина.

Опет ућуташе.

— Шта ти човеку не дође на сан! — додаде опет Јања и прекрсти се.

Мита узе сановник, и поче претурати вичући гласно:

— Р . . . р . . . р . . . рака у сну видети; . . . руже брати значи . . .

Претура натраг и говори даље:

— Н . . . н . . . н . . . Ноге дрвене имати . . . Ногаре . . . Новац наћи . . . Новце изгубити.

Чича даље чита, а баба га прекиде речима:

— Новци! . . . Боже, а ја сањам неке беле паре! —

Он је погледа и продужи даље претурати.

— Хм? — изговори Мита и метну прст код речи вода. — Видиш, продужи он даље, воду мутну видети предсказује болест. —

Јањи су већ очи засузиле, а Мита само дубоко уздахну, и трже два-три дима из цигаре, ћуташе дуго и од једном поче викати:

— Никад не пише! Зар је то добар син? Да пише бар две речи, па да каже: Здрав сам, с поштовањем твој син Стева; ал' он ни то син неће, већ пише само за паре, кад хоће да измами! —

— И чарапе је мислим поцепао, а ништа не јавља. — Рече као више за свој рачун Јања и намести се у постељу.

Дуго су још били будни; разговарали се, тумачили снове једно другом и на послетку Мита угаси свећу и обоје заспаше.

Кишне капљице ударају и даље у стакла од прозора, те им то у неколико даје такт хркању и све их боље и боље успављује.

(Наставиће се).

Знаш ли зашто?

Слатко теку мог живота дани,
Тако слатко као благи сан.
Знаш ли зашто? Твој осмејак благи
Од таме је претворио дан.

Тебе гледам на сну и на јави,
Преда мном си, душо, сваки час,
Моја лира само тебе слави,
Струне су јој твојих коса влас.

На кад рука дотакне се жица,
И славујa тад умукне пој,
И затрепти свака лепотица,
Као цвећа, пред ветрићем, рој.

Јер та песма, која тебе пева,
С твога лица украла је чар,
Јер ту песму, што о теби снева,
Плавог ока загрејава жар.

Карловци. **Драгутин Ј. Илић**

Промашен живот

Као младић какав, и ако у педесет и којој години, корачаше главном престоничкам улицом г. Влада Јовановић, пензионовани председник суда.

Разлила се блага летња вечер. Био је у шетњи ван вароши, а сад се враћа и иде на чај и разговор г-ђи Теодори, удови пок. мајора Богдановића, који још пре три године, после дуга боловања, замени овај свет другим. Госп. Јовановић је давнашњи пријатељ старе г-ђе мајорице т. ј. пријатељ из младости и детињства — обоје су из унутрашњости: он син једног чиновника нижег реда: а она кћи богатог, трудо богатог, трговца. А знађаху се из дечјих пета. С покојним мајором знао се г. Јовановић из давних дана, такође. Он беше њихов редовни гост — па то оста тако и после мајорове смрти: сваког четвртка скупљаше се друштво код г-ђе Теодоре на чај и разговор . . .

И тек кад уђе у предсобље њему се учини чудноватa тишина. Погледа у сат: прошло девет. „Што то још нема ни једног од гостију?“ Запита се он чудећи се у себи.

И пре, но што би запитао слугу за узрок, преда њ изиђе домаћица.

— Просто, слутила сам да ћете ипак доћи . . . бар ви, ви, стари пријатељ, бићете ми сад на руци.

Ту га она обавести у чему је ствар: друштво, за вечерас сазвато, одбијено је, г. Јовановић није био по подне код куће, није, дакле, за тај отказ ништа ни знао. А узрок за отказ био је доста необичан . . . бар ће имати беспослени шта да причају . . . Јелена, нећака удовичина, коју су из детињства још к себи узели, побегла је јутрос са учитељем музике . . . „Љубав до гроба“, „пожртвовање“ — и још много којешта стајало је у њеном писму, што се нашло у њеној соби. Сад су обоје измакли, прешли границу. Какав скандал!

— Боже, кака неблагодарност! поче гост.

Теодора ћуташе.

— И то с ким? — С једним Швабом . . . музикантом!

Домаћица се изгубила у мисли и несвесно клима главом. Гост нагласи да је његова посета незгодна и спремаше се да пође. Али га домаћица задржа.

— Останите . . . ви сад нећете ићи . . . и то још без чаја!

Пошто нису чај у шоље она настави причати о догађају, за који је у подне сазнала, кад су заљубљени већ отишли.

— У подне? . . . На ви то још можете телеграфирати и бегунце ће на путу задржати.

— С почетка сам и сама то хтела чинити . . . већ сам била послала Јована у полицију да јави; али сам та с половине пута вратила.

Гост је с чуђењем посматраше.

— Шта је ту је! Шта сад да радим? Зар сад исправљати криву Дрину? — Јелена је за нас изгубљена; и . . . и, ја сам рада . . . али ја бих да чујем ваш савет: ја сам рада да је бар добро удомим и да јој дам бар спрему.

Гост још више разрогачи очи.

— Дакле, све јој опростити! Чак и нанесену увреду и срамоту . . . о, ви имате необично срце.

— Не, не . . . боже сачувај . . . са свим друга ствар! Те су мисли поникле под чудним околностима. Рекав то она устаде и узбуђено пође к балкону, отвори врата и изиђе у ноћ; али јој гост ипак мораше контуре приметити. Прохладни ваздух струји у собу, небо без месеца, тамно, осуто безбројним звездама. И гост устаде те с неком тупом тугом посматраше пријатељицу на младости. И обоје задуго ћутаху. Мисли му се мешају с осећајима а успомене навреше — одједном изби му пред очи слика прошлости, слика младих дана, када је био у њу силно, страсно заљубљен, али још о свему никад ни речи не смеде открити. Дође му тешко а и необично: како сад да оживи слика прошлости, та слика, коју је заборав обична живота давно затрпао?

У тај пар појави се домаћица из мрака, у очима као да дрхти суза . . . и она се сетила младости.

— Седите, да вам причам, све да вам кажем . . . Давно сам хтела . . . још по смрти мог мужа . . . ето . . . сад ћу. — Ми смо данас стари људи, да, врло стари.

И поведе руком по коси, забацујући је.

Госта обузе неко тихо осећање туге, слућаше да ће се десити нешто неочекивано . . . а у памети му лебди слика младе, лепе другарице, коју он страсно воли, коју обожава у тајности . . .

И пошто седоше г-ђа Теодора се тужно осмену.

— Било и битисало! И — случај! Ето, данас сам тражила по столу, међу писмима и старим хартијама крштеницу Јеленину и посмртну листу њеног оца да пошљем полицији, како би за бегунцом

лакше трагала . . . А ту ми дође у руке једна фино повезана књига *Мој дневник* . . . Не знам за што; ал ме узе чежња, уви ме нека тута за прошлошћу и почех прелиставати по листовима . . . о . . . ох, Владо, Владо, како, како сам те тада волела, како сам те силно љубила, тебе, само тебе!

— Теодора!

— Све је у дневнику забележено и сачувано, готово већ избледело . . . ето . . . како сам те волела! Кад год сам те видела, ил се срела с тобом, ја сам тај дан записивала у свој дневник . . . А ноћу, о, колико пута сам се гушила у сузама и о теби мислила. Па кад си положио испит, а мени је било необично мило и била сам горда, као да је то мој испит био . . . Како сам само о теби сневала: желела сам да будеш чувен, славан човек . . . Кад си отишао на страну мене обузе још већа нада и још већа туга. Видех те тек о ферију . . . Још се сећам једне вечерње забаве, ти си ме пратио кући. Очекивала сам нешто велико и важно, срце ми је јако лупало . . . била сам силно узбуђена: поред мене је онај, кога свом душом љубим . . . Али, ти си ћутао, мирно ишао поред мене . . . Дође ми неисказано жао: „На он и не мари за тебе“ . . .

— Теодора!

— Молим те, слушај . . . да . . . Сад смо већ стари људи, сад је све прохујало. Знам, био си поносит, и мени се то допадало: ја сам то волела. Али сам хтела, да и мене бар мало волиш. Кад си се, после четири године, вратио, ја сам већ сваку наду била изгубила — у дневник свој нисам давно ништа записала. Тад ми дође мисао, обична женска мисао: боље је удати се без љубави, но остати неудата и волети . . . Тако најслађи снови бише промашени; сад нас је време окитило годинама, а ти мили, незаборављени дани леже у далекој прошлости . . . Сад смо хладни пријатељи. На кад ме тута обузме, мени понова промичу бледе слике слатких тренутака, тад ми дође неисказано жао на саму себе, на тебе — на наш промашен живот . . . дође ми жао и Јелене и — вратих момка с половине пута. Не хтедох младенце гонити. Нека их!

Госту дрхташе срце од узбуђења.

— Шта сад вели стари пријатељ о мојој намери да младенцима спремим покућанство бар?

Теодора узалуд чекаше на одговор — гост се изгубио у минуле дане, иној му изби кроз чеоне боре а у душнику га узе нешто давити.

— Да . . . треба . . . нек буду срећни! промуца.

Домаћици се врати њена раздашња присебност. Узеше искиданим реченицама, без интересовања, да говоре то о овом, то о оном. Кад изби једанаест, гост се диже: хтеде захвалити домаћици на том позном откривењу, али му речи глупо звоњаху. И ћутећи приђе вратима. У тај пар домаћица лако спусти руку на његово раме и тихим, болним гласом ослови га.

— Да ли си ти мене икад, икад . . . да ли си кад год осећао према мени . . .

Оне испусти реч.

— Не; ја дневник нисам никад водио; али тада, тада сам о, о . . . о вама тако силно . . .

Она спусти руку с рамена; гост је узе у своје руке и на њу паде тих пољубац . . . и брзо изиђе у тамну ноћ . . .

Но не оде кући. Лагано крену без циља. Самом се себи чудно како је могао бити тако хладан и дрвенаст. Младост понова оживе — безбројне слике промицаху, слике најлепших младеначких идеала, а у ушима звони реч старе другарице: „Ми смо сад већ стари људи“.

А онда, како је била мила и добра! Дакле и она је њега волела . . . а он, никад да дрзне, да јој се приближи и искаже . . . Кукавица! Па због чега је био толко по-

носит; рад чега је толике школе учио — него ње ради, њу да добије! Јер он беше врло сиромашан, а она дете богатога оца. Да... тада, кад он дође близу мети и поста човек — она је већ била жена другога. Па ни да јој пише; ничим бар своју љубав да јој открн — као да га се ни тицала није... Глупост, глупост и кукавичлук, ништа друго!

И у тој огорчености, што му испуни душу, он презираше самога себе: — као кукавица оде на страну; из кукавичлука и бојазни није јој хтео поверити своју љубав; из бојазни, да га не исмеју није јој смео писати... „Глас!“... „Шта ће рећи људи!“ — како му сад све то изгледа одвратно, глупо, глу-у-упо и подло, сад, после толико година... Чуо је да је и она њега волела; ах, какав би то леп живот био! „Да! време... године су нас оснежиле — све је прошло, све, све!“

— Доцкан... доцкан! испушташе несвесно кроз зубе.

Гњев дивиц и обесни стеже га. Па и вечерас се показао глуп и спокојан... Поће мрачним алејама парка очајавајући и празне душе.

Обичност, филистарство, ћифтинство — посве га је скроз пројело и никаким направило.

Паде у дубоку меланхолију. Опет му мину кроз главу вечерашња сцена. Како све то чудно оживе. Па онда она реч „ти“... Хтеде јој и сам, после толиких година, све открити; али му она не даде. Он је мора слушати све — и чуо је све. Ах, к чему све? Снег је покрио косе њихове — живот је промашен и срећа с њом.

И поче блудити расејаним погледом по околини.

Седе на једну клупу малаксао и чудно тужан и шараше штапом по песку неодређене контуре... Већ свиташе.

Да, такав му је био цели живот — празан, пуст, бесмислен, кукавички. А како је могао бити срећан само да није био кукавица. Баш је прави филистар, гад! И увек је такав био... никада није осетио дубоку тајну живота, ни миље љубави, као што то готово сваки осећа. Гледао је вазда своје ситне, свакидашње, трбушне и чиновничке бриге и брижице и чаршинске дужности... где му је живот, где осећање? Може ли рећи да је живио? Је ли какав циљ испунио? — и згади се на самога себе.

Па се опет мислима вину данашњем вечеру и раној младости. Онај простор многих година свог чиновничког рада и живота, остаде празан, пуст, без садржаја. Повргеше успомене; а иза сваке слатке сенке, шумори прекор душе — доцкан, доцкан, доцкан!

— „Да, ми смо у дубоким годинама“... за нас је све то прохујало.

Читаве сате преседе он на истом месту... Свану дан.

Небо се увило облацима а ситна киша непрестано промиче.

Тако сеђаше ту г. Влада Јовановић, пензионовани председник суда са својих педесет и неколико година... доле поред шумна Сава и стапа се с Дунавом; даљина се губи у сивој сумаглици; он упро лактовима о колена, главу увукао у шаке а силне, горке сузе котрљају се низ свело лице. Кишне капи мешају се са сузама и остају на крају браде висећи неко време а усне му тихо изговарају:

— Филистеру... обични, обични бирократа.

Dr. O. D.

Зимњи дан

(Конрад Фердинанд-Мајер)

Над површјем земље снежне
Небо плаво, ветар дува;
Сунце само своју младост
И лепоту вечно чува.

Данас само за тренутак
Небом плавим мило сйну,
И, к'о срећа, као љубав
За голу се шуму вйну.

Твоја махна

(Феликс Дан)

Ти си лепша но све друге —
Тако лажне —: лепа, чиста;
Лепша него звезда што се
Најсјајније горе блиста.

Ти си кротка, детињаста,
Пуна дражи и милоште;
Ал' једно ти не достаје:
Не знаш своју дужност јоште.

С. Д. Мијалковић

Жентријско гнездо

Коломан Миксат

(Свршетак)

Друга посета.

Наравно да су после неколико дана били и сватови.

Карло је одвео Милку на терељску пустару, а ја сам отишао у Пешту и даљна даљина нас је делила једно од другог.

Прошла је већ скоро читава година, кад сам се одлучио да их изненадим у терељском дворцу. Тако је и било. Једнога јутра нашао сам се пред дворцем са пледом и путном торбом у руци.

— Је ли ту милостиви господин? упитао сам једно женско чељаде, које на дворишту зазјавало.

— Не можете унутра, господа по свој придици још нису обучена.

— Како? Та већ је десет часова!

— Па да када ће леновати — одговорила је враголасто — ако сад не у меденим данима?

Поверење за поверење. Несташно сам је штипнуо за пуначко лице.

— Хеј, душице моја! Бре то код вас дуго трају медени дани. Та већ је читава година од сватова прошла.

Насмешила се ђаволасто, показавши ми лепе, беле зубе.

— Ох, ала и ви знате! Та тек се пре четир дана венчаше!

— Иди, не лудуј.

— Да, да! у суботу је било венчање, а данас је уторник.

— Добро, добро, али ја говорим о господину Боротију.

— Па и ја за господина Боротију говорим.

— Доста бре! Иди и види могу ли ући?

После неколико минута изађе и рече:

— Изволте!

Сама страна лица била су око стола. Две остарије госпе, једна млада женска у покућној хаљини са белим чипкама и неки млад човек са црним залисцима.

— Шта заповедате? — упита овај ступивши предаме.

— Тражим господара од куће.

— Па ја сам.

— Господина Боротију — поправно сам се.

— Но, па ја сам.

— Ви? — муцао сам збуњено. — Како овај... како оно изволесте рећи? Извините, господине, али овај... како само да се изразим? Овај... тражим мог пријатеља Боротију, који је Милку испросио...

— То ће сигурно какав други Боротија бити.

— Не, не! Баш овај герељски Боротија. Карло Боротија.

— Ах, Карло! Слушао сам нешто о њему, али га не познајем лично. Ја сам Ђура Боротија. У осталом с ким имам срећу?

— Стеван Бибић.

— Бибић! Па онда си добро погодио, — повиче он радосно, — познајем добро твоју породицу. Је ли ти си из Саболча? Бибић Гавра беше ми добар друг. Ах, ово је дивно! Одмах овамо столицу, знам да ниси још доручковао. Збиља, моја пуница Јелена Рингова, тетка моје жене мадама Монфарт, банкарка. А ово је моја жена, Марија nostra. Јер за сад је још свију нас, а кад мамица и тетка оду онда је Марија само моја.

И на овај рђав виц тако се слатко умео смејати, да сам се најпосле и ја смејати почео.

— Но видиш — брбљао је он даље. — Мало по мало па неш сасвим заборавити да си другом Боротији дошао. А и нећу те баш тако лако натраг пустити.

— Ја још увек мислим, да се Карло само шали, и да ће се он тек ма на који врати помолити.

Није ми дао даље да говорим, јер ме прекиде љутито:

— Не трабуњај којешта. О том више ни речи. Шта неш пити теја или каве?

— Али ми је ипак чудновато, камо су се само дели?...

— А знам ја! По свој прилици да су живи, ако нису умрли.

— Дали си ти купио ово добро?

Љутито је турио предаме тањир са шунком.

— Пробај од овог! Апропо, да ли си ти у Пешти? Наравно да идеш у Камну. Шта се сад плаћа у пикету за појен.

— Не знам, јер... муцао сам у неприлици — јер не читам цену хране.

На овај незгодан одговор погледао ме. Поцрвенео сам до ушију и спустио очи са простирача и судова. Та дали сам ја луд? Исти они гробови, исти онај вез, као и код Карла, што сам видео, па шта више ту је и стари чича Анта рачуновођа, који баш тог тренутка прође испод прозора.

— Ту ти је дакле и рачуновођа? узвикнуо сам.

— Да богме.

— И није ти ништа причао о Карлу?

Ђура је махнуо главом, да није и одговорио ми немило:

— А баш сам га питао, али вели нема времена... све му у глави пшикијска битка.

— Тога дана споменуо сам још неколико пута Карла, али ме Ђура увек прекидао, почесто богме љутито ме ословивши. И лепа Марија nostra упитала нас једном:

— Шта ви то толико спомињете?

— Ништа, слатка, ништа.

А мамица би увек тада спустила плетиво и испитивалачки би нас проматрала. Најпосле сам се и сам умирио. Увидео сам да је боље ћутати. Свеједно, ма који Боротија, само код њих је добро. А најзад и овај Ђура је добар дечко, весео, пријатан. А и женске су ваљана, мила створења.

Дошао сам као странац, а отишао као стари пријатељ. Када сам после неколико дана сео у кочије сви су ме весело испратили. Мала Ђурина женица махала

ми марамицом са прозора, а Ђура викао замном: „До виђења, друже“.

Четир лепа коњичка јурила су по лепу, глатку путу, а ја сам премишљао затворивши очи и наваливши се на меко седиште.

А зашто и да гледам, и шта управо и да гледам? та сва ми је околина позната — још од лане!

И пут и кочије, и коњи и узде на њима.

Пропорци су и сада јасно звонили, а бич и сада онако пуцкао, као оно лане.

Трећа и последња посета.

Наскоро затим морао сам у иностранство путовати, и с мађарским жентријама нисам се нашао нигде, само у „Будимпештанском Гласилу“, тамо међу оним ситним словима. Прегледао сам цео лист. Беше пун интересних ствари. Као да је баш сама жентријска касина. Лепо једно за другим ређају ти се тамо познаници, као да су живи пред тобом. Наћићеш тамо увек по којег познаника.

Отвориш на пример новине за време доручка и тек наједном узвикнеш: „О гле, Мишко Камут дошао!“ Преврнеш други лист: „Охо, и Фрањо Четеји је већ ту!“ Ех, како се само журе та деца . . .

Но осим тих забележака о доласку племените господе има у њима и друго шта. На пример стечајеви на празна чиновничка места. Ха, мудар човек крај болнице одмах гради и лекарницу! . . .

Једно тако место беше упражњено у Кошицама. Одмах сам тамо похитао и када сам већ тамо био, мислио сам, хајд' да одем и у Герељ, да видим шта ми мој Ђура ради. Мора бити, да је код њега добро, јер у „Будимпештанском Гласилу“ не наћох о њему ништа.

Када сам тамо стигао, баш су онда дворац с поља кречили, врата и прозоре прали. Свуд на све стране оправљали и урешавали. Стари чича Анта седео је баш под дудом и гледао на раденике пуштајући густе димове из своје луле.

Обрадовао се, кад ме видео. Мора да му је дуго време било.

— Шта има новог овде? — викнуо сам му у ово.

— Оно, што се у нас често догађа. Очекујемо нову невесту.

— Шта, зар је Ђурина жена умрла?

— Ђурина! мрмљао је набравши обрве. — А који то Ђура? Онај плави? Не, — онај мали? Не, не, онај ће то црномањасти бити! Јао, јао, где је већ тај сад! ђаво ће их се свију и сетити.

— Како! Зар дворац већ није Боротијев?

Коврчаве обрве навукао је над очи њихајући главом, а прстима је пуцкао у ваздуху, као да није разумео моје питање, Као болестан медвед ушуњао се у неку споредну зграду изневши оданде неку цев турнувши ми је у руку.

— Питам вас — поновио сам кроз цев — од кад овај дворац није Боротијев?

— Та и сад је њихов.

— А којег?

— Ни једног.

— Не разумем.

— Јер је свију њих.

— Још мање разумем.

— Хајдмо у врт — мрмљао је пажљиво корачајући између кречних јама.

Врт сасвим запуштен био. Спанаћ и жалфија обрасли у трави, а коров и дивља метла ширила се на све стране. Честа затворила путање, а по овима изникао дивљи хмељ. Луцкасто неко прасе залутало некако унутра међу павитину и лозу хватаљицу и никако се није могло да прогура до матере, која је тамо лежала стењући у мутљагу некадањег рибњака, удишући са уживањем пријатан мирис јагодин.

Чича Анта истресао ону смрдљиву садржину из луле на лист белог љиљана.

— Наћи ће на ово какав слуга. Оставићу њему. У истини о чем оно говоримо?

Аха, већ сам се сетио — не разумете право стање ствари. Верујем . . . хм! Али ја знам читаву ствар. Ово добро, господичићу мој, беше пре толико година неког особењака Боротије, те како није имао деце оставио је све своје добро за љубав само имена Боротијевој породици. И ја сам тамо на завештају потписан. Али Боротијеви нису то добро поделили...

— Тако?

— Да, сасвим тако, јер их има читаво једно село у тренчинској жупанији. Разумите, господине, читаво једно село! Па шта би од овог дошло на сваког? Швихаци су они, велики швихаци, овако много боље пролазе.

— Па како то?

— Сви долазе овамо да се жене.

— Заиста? Но то је диван умишљај!

— Одавде просе и траже добре партије и овамо их доводе . . . а затим након неког времена одлазе, да уступе место другом Боротију. Јер их много има, као да из земље ничу.

— А шта на то веле девојчин татица и мамица, кад дознају?

— Шта веле? — упаде ми у реч чича Анта. — То је њихова ствар! Али шта да ја речем, који сваке четврт године другог газду имам. Велика је то несрећа, господине мој! Таман се навикнеш на једнога, а оно други дође. А иначе су ваљани младићи, све их волем . . . Но немогуће је њима . . . немогуће . . . оду и неће ни да чују човека . . .

Насмијао сам се.

— Аха! Сигурно им увек о пишкијској битци причате?

Задрхтао је, а око му испод наочари севнуло.

— Ја сам тамо заиста и био! — промуцао је. — Како беше оно диван дан! Ох, Боже мој! Сада је томе управо трнест и три године... то јест, погледајмо само...

Беше све забадава. Није се више могао повратити, да ми о дворцу и житељима његовим прича. Занео се својим доживљајима, те их казивао, причао — да ми га је било немогуће зауставити.

Моя.

Жарко

Какво ми је срце?

Срце ми је младо као лако птиче
Што слободу воли и просторе њене
Куд несташно лети и весело кличе;
А у ропству тужи и лагано вене.

Ти си ми га, душо, заробила давно,
Но добро га чувај! — Ако једном прне
Одлетиће нагло у висине равно
И никада више неће да се врне . . .

Свет.

КНЕЗ СРЕБРНИ

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја

С руског преводи **Вукосава Иванишевићева**.

(Наставак)

Причај ближе, кнеже, — рече Јован. — Сувише су брзо хтјели, да те погубе. Не љути се. Моје слуге не ће да промисле, да је казнити лако, али кад глава одлети, онда је више не можеш прилијепити. За то хвала Борису. Да не би њега, ти би био већ мртав, па не бих имао у кога распитати за Хомјака. Испричај ми, зашто си ти на њега напао?

— Зато, господару, што је он напао на невине сељаке. Ја онда нијесам знао, да су они твоје слуге, нијесам још ни био чуо за опричнину, јер сам тада био тек на повратку из Литве.

— А да си знао, да су они моје слуге, би ли их и тада излупао?

Сребрни премишљаше, цар очекиваше.

— Бих, и тада бих, господару, — рече Сребрни искрено — јер не бих вјеровао, да они по твојој заповијести чине онаква безакоња.

Јован упери на кнеза мрк поглед и дуго ништа не говораше.

— Добро си рекао, Никита! — рече он послије дуге почивке. — Нијесам ја створио опричнину, да се нападају невини сељани, него зато, да опричници, као вјерни пси у стаду, чувају овце од прождрљивијех вукова, да могу са чистом савјести на страшноме суду пред Бога изаћи. Добра ти је та ријеч, Никита, добра. Једини ти и Борис, што ме познајете, а остали не, они мене држе за крвопију, а не знају, да пролијевајући крв моје срце плаче. Крв је црвена, удара у очи, и свак је види, а сузе срца мога нико не види, него оне жегу једну душу моју. (Овдје цар подиже очи к небу, као доказ његове велике туге). Као што је некад стари Рахиљ, (он још више заврати очи), као стари Рахиљ, што је плакао за својом дјецом, тако и ја плачем за мојим народом. Добар ти је одговор, Никита, опраштам ти кривицу. Одријешите га. — И нека џелат оде, не треба нам више — или не, причекај мало. Јован се окрену Хомјаку.

— Говори? — изадрије се он — говори, каква сте ви безакоња у Мећедовки радили? Хомјак се почеша по затиоку.

— Па посвадили се онако мало са сељацима — рече он лукаво — јер је оно село бојарина Морозова.

Јованово лице омекша, и он се осмјехну.

— Е, доста сам те испитивао, сигурно је данас такви дан, и теби ћу опростити. Хајдете и ти и џелат.

Кад бојари опазише, како је милостив цар према Сребрноме, зачу се између њих радостан шапат. Ово је чуло оштро ухо царево, а у души му се зароди нова сумња.

— Ви! рече он строго бојарима — немојте мислити да сам ја почео вас миловати. У исто вријеме, у његовој немирној души зароди се мисао, да ће и Сребрни ову милост приписати царевој слабости. И одмах се покаје, што му је опростио, па хтједе поправити погрешку.

— Слушај — рече он кнезу — ја сам ти данас опростио, што си право рекао, али знај, ако што опет скривиш, и ову ћу ти кривицу убројити. Али онда немој бјежати хану у Литву, као што чине многи, него ми се ево овдје закуни, да ћеш гдје био, вазда очекивати казну, коју ти ја одредим.

— Господару, — рече мирно Сребрни, мој је живот у твојој руци, а да од тебе бјежим, то није мој обичај. И ја ти ево обећајем, ако што скривим, да ћу вазда покорно очекивати твој суд.

— Пољуби за то овај крст! — рече достојанствено Јован и примаче му са својих прсију крст, погледајући попријеко бојаре. Бјеше општа тишина, само се чула звека златног ланца, на којеме висаше крст. Сребрни се прекрсти, па га целива.

— Сада можеш ићи — рече Јован — само сé моли милостивој Тројици и свима светим угодницима, да те сачувају унапријед, од макар какве и мале кривице.

— А ви — рече он бојарима — знајте, да други пут нема опроштења Никити, и да се нисте усудили за њега молити, ако што скрије. Сад сви идите — рече задовољно Јован — бојари нека врше моје заповједи, а опричници, одабране слуге моје, нека памте своју заклетву, па нека врше своју дужност, и нека се не буне, што сам опростио Никити.

Стадоше се разилазити, носећи са собом неко страх, неко тугу, неко пакост, неко разне наде, а највише њих буку у глави од попивеног вина. Слободу покри мрак, а мјесец изиђе. Дворац, са својим кубетима, у овом мраку изгледаше као какво страшило. Само се један прозор свијетлио, то бјеше спаваћа соба царева. Тамо се цар усрдно молио Богу. Он се молио, да Бог дâ мира Русији, а њему снаге, да побиједи своје непријатеље, да утамани издају и непослушност, и да нема у Русији силних и слабих, да нема бојара, него да су сви једнаки, само да је он над свима њима, као дуб у равном пољу. Моли се цар и метаниште до земље, а кроз прозор га гледају ситне звјездице, па трепећу, као да му шапућу: „силан си царе, Иване Васиљевићу, силан си, али си замислио немогућу ствар нас не питајући! Ти не можеш народ исправити, нити бојаре утамантити.

Глава X.

Отац и син.

Кад се Маљута вратио кући била је мркла ноћ. Он се забавно у тамници испитујући и на муке мећући браћу Количеве.

Небо бјеше застрто црним облацима, из којих је сваки час готова била пљуснути велика киша. У кући Маљутиној, осим Максима, свак спаваше. Максим изиђе пред оца.

— Бађушка — рече он — ја те ево све чекам, јер морам с тобом говорити.

— О чеме? упита Маљута не погледајући на сина. Он никад није стрепио пред непријатељем, али му је вазда било некако незгодно у Максимовој близини.

— Ја сјутра одлазим — рече Максим — опрости ми оче!

— Гдје? — упита Маљута и овај пут погледа сина својим мрким погледом.

— Гдје ме ноге однесу, оче, велика је земља, има мјеста доста.

— Јеси ли ти побудалио? Какво те данас лудило напало? Шта си само за ручком урадио? Како си се смио цару противити? Зар не знаш, ко је он, а ко си ти?

— Знам, оче, и знам, да ми је он на моје ријечи захвалио. Али никако овдје остати не могу.

— Лудаче један! Шта ти опет сада пада на ум, сада кад те је и цар узвисио над свима осталима? Зашто баш сад да идеш?

— Одавно ми је тешко с вама живљети, оче, ти то добро знаш. Још из дјетињства запамтио сам, да је воља царева — воља Божја, и да нема вишег гријеха као друкчије мислити, него што цар мисли. Отац Левкије, и сви ваши слободски попови, корили су ме и вазда ми говорили, да је то мој велики гријех, што сам ја једини противан свима вама и вашем животу. Тако, да сам чешће и нехотице сумњао, јесам ли на правом путу, или не? Зато сам и отезао с одласком. Али данас — продужи Максим, а образи му се запламтише — данас сам све разумио, ја сам на правом путу! Кад сам видио кнеза Сребрнога, кад сам дознао, да је он твоје опричнике напао, и народ одбранио, па није то од цара сакрио, него је као му-

ченик пошао за правду на смрт — тако сам га заволио, као још никога до сад, престао сам сумњати, и тек данас видим, да заиста није на вашој страни правда.

— Дакле он те махнитлуку научио! — викну Маљута и онако љутит на Сребрнога — дакле он ти је то улио у главу! Ох! само да ми падне шака, тешко ће му бити псу, скоту једном!

— Нека га Бог од тебе сачува — рече крстећи се Максим — он не ће допустити, да све, што је добро у Русији погине од твоје руке. Јест — рече све у вишем одушевљењу Максим — чим сам спазио Никиту Романовића, одмах сам помислио: дивно ли је живљети са овим човјеком, за то бих хтио к њему, али ја никад не ћу пред њега изићи, док на мени буде ово ваше одијело.

Маљута слушаше сина, а два се осјећаја у њему бораху. Он би хтио изадријети се на Максима, залупати ногама, и пријетњама га опаметити, али га је неко поштовање задржавало. Он је инстинктивно осјећао, да пријетње у овоме случају не ће помоћи, па је у својој ниској души стао бирати други начин, да заустави Максима.

— Максо — отпоче он умиљато, колико му је његово звјерско лице допуштало — ти у невријеме одлазиш. Твоје су се ријечи цару данас допале, сви свети угодници су нас спасли, па ти није ништа учинио, него те још и одликовао. Па зашто не би остао? Та дивно би ти било.

Максим клекну пред оца.

— Ох, оче, пусти ме, не могу ти ја овдје више живљети. Не могу слушати јаук, гледати крв. Ја не могу трпити да је мој отац . . . Овдје Максим прекиде.

— Шта? рече Маљута.

— Да је мој отац џелат! — рече Максим и обори очи, као чудећи се, како је могао такву ријеч рећи оцу.

Али се Маљута не збуни од тога назива.

— И међу џелатима има разлика — рече он — друго је џелат који казни просте разбојнике, а друго који казни бојаре — цареве непријатеље. Моја сјекира сијече само бојарске главе.

— Умукни оче — викну Максим и устаде — не говори тако. Који је од погубљенијех бојара био царев непријатељ? Који га је хтјео издати? Не сијечеш ти бојаре ради њихове кривице, него просто из злобе. Да није тебе и цар би био милостивији. Ти си највиши кривац, оволикој до сад проливеној крви. Не, оче, не говори криво, не памишљај цару на бојаре, него признај, да је твоја главна циљ: истријебити им сво поријекло.

— Али што их ти то браниш? рече Маљута. Свигурно уживаш гледајући, како су они богатији од нас. Па шта су ми и они бољи? Што ли се дижу? Ваљда их је Бог од друге земље створио? Ако су имућнији, покажите мало господо!! Цар не заборавља своје вјерне слуге. Само још да погубимо Количеве, па ће све њихово имање пријећи нама у руке. Доста се са овим пашчадима мучим, али нека буде и њима крај!

У срцу Маљутину почела је бјеснити бура, али се он старао, да се пријатно осмијехне на сина.

— Максо — рече Маљута — коме сам ја новце штедио? Ради кога се ја трудим и радим? Не одлази, остани код мене. Ти си још млад и зелен. Не одлази. Пожали оца свога, који те воли. Зар ти мене Максо не волиш? Зар ништа не осјећаш према мени?

— Ништа оче!

Маљута устезаше јарост.

— А шта ће цар рећи, кад дозна да си ти од њега побјегао?

— Ја баш од њега и бјежим. Хтио бих да га волим, али кад видим шта он ради, згрозим се. Кад одем одавде, кад ми невина крв не буде пред очима, можда ћу га и заволити. Ја ћу њему и онако вјерно служити, само не у опричницима.

— А шта ће ти бити са матером? — рече Маљута, употребљујући пошљедњу помоћ. Она то не ће моћи преживљети. Промисли се за њу, видиш како је слабуњава.

— Милостиви Бог не ће оставити моју мајку — рече уздишући Максим. — Она ће ми опростити.

Маљута се стаде шетати по соби. Он више не скриваше љутину.

— Слушај балавче! — рече он оштро. — Досад сам те молио, а сад ти одлучно кажем, ти њи не ћеш, не дам ти мога благослова. А ако се до сјутра не умириш, наћераћу те, да сам својом руком погубиш цареве непријатеље. Кад окрвавиш руке, да ако се онда престанеш ока гнушати.

Максим поблиједи, али не рече ништа, јер је знао, како је тврда ријеч Маљутина.

— Заговорио сам се, а ево већ и поноћ — рече Маљута — ваља одмијети цару кључе од тамнице. Ево и киша пљушти. Гледај ти њега, не допада ми се овдје, њи њу! Не, брате, рано си рашириo крила. Савлађиваo сам ја и горе од тебе, па њу и тебе научити памети. Ех, гадна времена. Дај ми капу и огртач. Види ти муња, што сијевају, небо се отворило. Затвори прозор, па хајде спавај, сјутра ћеш бити паметнији. А мени ће твој Сребрни за ово платити. — Маљута изиђе. Максим оста сам, па се замисли. Све бјеше у кући мирно, само је на изванy бура бјеснила. Вјетар дуваше у собу, кроз отворени прозор, па на зидовима љуљушкаше објешене окове и ланце. Максим приђе степеницама горњега спрата, гдје му је мајка спавала, и пажљиво ослушкиваше. Све бјеше тихо као у гробу. Максим се полако успе уза степенице, и стаде пред врата мајчине собе.

— Господе Боже мој! — шапуташе Максим. — Ти знаш моје срце и моје мисли. Опрости ми, Боже мој, ако сам преступио твоју заповијед, јер ова ниједан послушао. Опрости ми и ти, моја добра мајко, што те овако без благослова твога остављам. Ја знам како ће ти бити, али да ти се кажем, ти ме не би пустила. Опрости, мила моја мајко, више ме не ћеш видјети!...

Максим клекну и пољуби собњи праг, прекрсти се неколико пута и изиђе. Киша лијаше као из кабла. Максим уђезе у коњушару и изведе свога омиљенога коња. Коњушари спаваху. Велико псето, које бјеше за врата привезано, стаде скакати и завијати, као да је осјећало растанак са својим покровитељем. То је било велико, космато псето. Максим га помилова, а оно ускочи, метну му шапе на рамена, па му стаде лизати лице.

— Због ом, Бујане, — рече Максим — чувај ми кућу, слушај вјерно мајку! — Затим сједе на коња, изиђе из авлије и одскака далеко од родитељске куће... Наједанпут зачу лавеж и угледа веселог Бујана, који око њега скакуташе, као да се радоваше, што се отргао са ланца, и што може пратити свога господина — честитога Максима! —

Глава XI.

Ноћна процесија.

Док је Маљута разговарао са сином, цар се још непрестано молио. Већ му је и аној по лицу цурно, а на челу, од великог метанисања, знале му се црвене пруге. Наједанпут, зачу се шушањ у царевој соби, и он се окрену: то беше његова помајка Онуфревна. Она је била сасвим стара. Цар Јован се родио у њеним рукама, на њеним га је рукама умирући отац благословио. Причало се, да је Онуфревна много шта знала, о чеме нико и не сумња. Много је она помоћу врачања дознавала, и није се никад варала. Тако, кад је кнез Телепнев био у највишем јеку своје славе, она му је прорекла, да ће умријети од глади, што се и догодило. Сад је Онуфревној било око сто година, њено се тијело већ предвостручило, а на лицу јој је кожа тако скупљена, да више сличи на дрвену кору, па као

што на дрвету пробије маховина, тако и на њеној бради пробиле су сиједе длаке. Зуба одавно није имала, очи јој нису могле видјети, барем је тако изгледало, а глава јој се тресла. Онуфревна се наслањала на штап. Кад уђезе у собу стаде дуго гледати на Јована, мигајући са уснама, као да нешто жваче.

— Шта? — рече она слабим, крештавим гласом — молиш ли се бабушка? Моли се, моли, Иване Васиљевићу, имаш се зашто и молити. Кад би ти били на души само стари гријеси, Бог је милостив и опростио би. Али у тебе све дан и гријех, а кад год и по два, и по три на дан.

— Окани се, Онуфревна — рече устајући цар — ни сама не знаш, шта говориш.

— Ја знам шта говорим? зар сам полудила, шта ли?

И мртве се старичине очи засвијетлише. Шта си опет данас за ручком урадио, што си отровао бојарина? Мислио си да ја и не знам. Шта се мргодиш, а? Причекај само док умрем, онда ће се сви гријеси о теби објесити, па ће те претегнути на дно пакла. Тешко теби грјешноме!

Старица опет стаде срдито жвакати. Јован је био врло побожан. Често пута он би промислио о ономе свијету и згрозио би се. Кад би га било страх, или би га савјест гризла, он би то приписао ђаволу, да га куша, за то би се молио Богу. Кадгод би пао у очајање, па би му пред очима зијала сва његова зла дјела. И то је за мало трајало. Онда би се Јован љутио на своју слабост, па тако љутит на се и на ђавола, он би за пнат учинио какав најкрвавији посао, и никад он није био жешћи, него у оваквим приликама. Па и сада, при помисли на пакао, обузе га дрхат. Томе је још припомогла бура и пророчански старичин глас. Он сједе на постељу, а зуби му стадоше цвокотати.

— Шта је, бабушка — рече Онуфревна мекшим гласом — шта ти би? Да се нисн разболио? Ето баш јеси. Ја сам те пренала. Па ништа умири се, бабушка, и ако су ти велики гријеси, али је милост Божја још већа. Само се покај, па више не гријеши. Ево се ја вазда за те молим, а од сад ћу још више. Волим сама не доћи у рај, само нек се теби мјесто нађе.

Јован је погледа — она као да се смијукаше, али му је тај осмјех сада био страшан.

— Хвала ти, Онуфревна, хвала, дакше ми је; хајде ти абогом.

— Шта, тјераш ме, не требам ти? Немој се ти пуно уздати у Божју милост, и Бог ће с тобом изгубити стрпљење, па ће те се одрећи. Томе ће се ђаво обрадовати и узеће те у своје руке. Опет си почео дрхтати, заиста си болестан. Да што вруће попијеш? Ех, Јоване!" — Старица се задуби у мисли, и опет стаде жвакати уснама, климајући главом. Наједанпут нешто лупну у прозор. Цар задрхта. Старица се прекрсти.

— Види — рече она — стаде падати киша. Ено сијева и грми. Боже милостиви, буди нам у помоћи!

Киша биваше све виша. Муње сијеваху, а кадгод би загрмило, цар би се стресао.

— Ти си заиста болестан. Види какво ти је лице. Барем мало прилегни на постељу и покри се. А каква ти је ово постеља? Боже ми опрости — голе даске. Зар је ово царски, та ово је калуђерски, а ти нијеси, хвала Богу, калуђер.

Јован не одговори. Он је нешто ослушкивао.

(Наставиће се)

Шељикова глава

од **Понтевере-а.**

Отац беше умро, мајка и деца плакаху. Она беше добра жена, већ изнурена, више од оскудице но од старости, и приближаваше се епоси у којој жене северне Африке постају ружне. У племену њена благост и доброта беху ушле већ у пословицу. Њен муж имао је обичај да каже: „Фатима није лукава као шакал, али види добро као јаребица и савлађује зло као јеж".

Детету беше име Алија. То беше храбар дечак од својих 12 година, који никако није могао разумети за што је Алах осудио његовог оца да се непрестано мучи радећи земљу, а његову мајку да оплакује своју сиротињу; он се без икаквог протеста покораваше капрису Алаховом, и када његов отац после три дана и три ноћи од грознице умре, он се покораваше природном закону да поштује Бога као најмоћнијег.

— За што је мој отац умро, питаше он своју уцвељену мајку, пошто је он био частан и побожан, а и користан својој жени и свом детету?

Говорећи ове речи, очи му показиваху неку необичну светлост.

Фатима му рече само да је Алах велики и да су његова решења необјашњива. Одговор не могаше задовољити радозналост разјареног детета, нити умањити његову мржњу. Да би га умирила, мати га узе на колена и певаше му неку са свим обичну песму.

Али несрећна жена, изнурена послом, бедом и болешћу нагло слабљаше, а дете примети како њена болест и одушевљење расте непрестано.

Они становаху у једној ускоj и ниској кућици према богатом стану ноћног шејика, по имену Си-ел-ахсама, врло побожна човека, али који немаше милосрђа. Никада он није указао никакву помоћ ни удовици ни детету, а посматрао их је врло често из своје велике сале како су бедни и напуштени.

Фатима измучена жалошћу за својим умрлим мужем, страховаше за будућност свога сина и не спаваше ни дању ни ноћу. Она не могаше наћи мира у неспавању, које је највише мучаше, и ако пред зору заспи, ипак се одмах пробуди чим Си-ел-ахсам запева и позове верне на јутрењу молитву, да величају Алаха и причају о пророчанском Корану.

— Заиста, овај шејик не може да не пева толико, говораше нестрпљива жена, да хоће да ме остави бар један сахат на миру. Мени је то веома потребно.

Алија, ожалошћен овим тешким стањем своје матере, оде код шејика и рече му:

— Ми смо сиромашни људи; моја мајка је болесна, она спава само пред зору. Певајући тако јако, ти је увек пробудиш. Зар се не може славити Алах и у тишини?! Он чује мисао као и твој глас.

Шејик му не могаше одговорити. Нестрпљив, даде знак детету да му се уклони испред очију.

Сутра дан, шејик певаше још јаче.

Алија опет оде к њему и понови му молбу. „Други пут ћу те истерати на поље", рече шејик. Овај оде.

Сутра из јутра, шејик певаше још јаче и дуже.

Алија, у пркос јучерашњој претњи, опет оде к њему молећи га поново. Пре но што је отворио уста, на миг шејиков, један црн роб као Хркулес, шчепа га, веза му ноге, обали га на трбух и удари пет ударача.

Алија ослобођен веза подиже се тешко, и ћутећи у присуству свирепог шејика, подиже очи пуне суза и ватре.

Он трчаше кроз варош као луд, понављајући:

— Ти си ме тукао, за то ћу ти ја то вратити злим, али ти не дај мојој мајци да спава твојом тврдоглавом песмом; ја морам пресећи то грло, које пева тако рђаво, претварајући се да велича Алаха.

Кад уђе у кућу. Алија не рече ништа својој мајци. Он мотраше добро на шејикове покрете, ослушкиваше га и вијаше га свако вече пре заласка сунчаног. Си-ел-ахсам иђаше сам у једну усамљену мошеју, ван вароши, ту се мољаше, за тим поред једног зида испод поморанџи иђаше једном скривеном путањом ка једној кући, око које беше све само зеленило, и ту разговараше са женом једног кадије.

— Увек исти човек, говораше Алија, он чини зле ствари под маском доброчинства. За што је Алах наредио да умре мој отац, који је био добар и за жену своју и за дете, а оставио да живи овај Си-ел-ахсам претварало, прељубник и у опште штетан човек?

Он оде носећи са собом нож и један џак до половину напуњен мекињама, и вребаше шејика кад ће проћи, овом правом и прикривеном стазом. Од једног удара батине по потиљку он паде на земљу, он му тада шчена руком браду, и подиже подбрадак па пресече грло и глава отпаде. За тим је баци у џак, а тело без главе довуче до суседног потока и тамо баци.

— Држи, рече улазећи у кућу, ти ћеш сад моћи спавати, ова уста не ће више запевати.

И он показа својој мајци шејикову главу.

— Ах, дете моје, шта си учинио, повика уплашена мајка.

Али се одмах ућута, осетивши да њене речи могу бити опасност за њеног сина.

— Закопајмо брзо ову главу у авлији, и немој ником говорити о овоме, што се догодило.

Дан за даном пролажаше.

Једно јутро, препирући се Алија са дечацима на улици, не могаше да ућути. већ рече како је он одсекао главу једном шејику.

— О, о, одсекао главу једном шејику, повикаше сва деца. Лажеш ти, лажеш!

— На добро, хајте да се уврнете, она је закопана у нашој авлији.

Мајка га беше чула и сва пребледи.

— Мој син је изгубљен, мишљаше она. За тим рече: — Треба ја да га спасем.

Она имађаше само једну козу, чије млеко продаваше. Без устезања, она је изведе из штале, одсече јој главу, извади шејикову и на место ње остави главу своје козе, за тим не губећи времена претвори у пепео помоћу, свог долапа за пржење каве, остатак шефа Си-ел-ахсама.

Истога дана неразборита реч Алијина доведе полицију у кућу сироте удовице. Дете беше у затвору. Испитивано је, али оно говораше само: „ја сам одсекао главу шејику и она је закопана у нашој авлији“.

Кадија запита мајку у присуству детета, где је глава?

— Ах, Сиди, зар не видиш да је то дете лудо? — викаше она. Та то је коза, што смо је ту скоро убили, и њена је глава закопана у авлији.

Одмах почеше копати и на очи Алијине ископаше једну козју главу.

Полиција се за тим врати, остављајући на миру мајку и дете.

Фатима погледа свога сина, он стајаше као осуђеник крај рупе, са раширеним зеницама, гледајући козју главу, и тресући се од смеја, говорећи: „Глава шејикова . . . глава коза! . . . глава шејикова . . . глава коза!

Његова мати му нешто говораше, али је он није могао познати.

— Ах, Сиди, Сиди, повика мати очајнички, каква је то казна?! — М[illegible] син је збиља полудео!

Чаику, 9. XII. 1894.

С француског
Liseron

Судија убијца

— Ги де Мопасан. —

Био је председник највишега суда, када га је између живих нестало. Сви су га уважавали и његов непорочан живот служио је свакоме за пример. Одветници, младе судије и правници вазда су се пред њим дубоко клањали и са необичним поштовањем посматрали његово бледо, суво лице и високо, испупчено чело, под којим су су очи као две жеравице светлиле.

Цео живот свој провео је гонећи неправду и насиље и заштићујући оне, који су без одбране. Није било већег непријатеља убицама и насилницима од њега, јер је умео и знао да и у најдубљу дубину срца свакоме чита и да у најскривеније намере и замисли проникне.

Било му седамдесет и седам година, када је умро. Сахранили су га необично свечано, а читав га народ оплакао. Војници га до гроба испратили; господа у црни фракови и белој поши надгробна му слова држали, и сви што при погребу присутни бијаху, сузе су искрене за њим пролили.

Оставштину његову отворио је сутра дан по погребу краљевски бележник, а она се састајала само у дневнику једном, кога је покојни међу судским списима оставио.

Наслов дневнику гласио је:

Зашто!

1851. јуни 20. Дошао сам из седнице. Блондла сам на смрт осудио. Зашто је убио тај човек петеро деце? Зашто? Често наилазимо на такове, којима је уживање туђ живот уништити. Да, да, уживање је то. Можда једно од највећих. Јер зар није оно убијство, што најближе стварању стоји? Стварати и рушити. У овим двема речима почива историја света, људства, свега. Зашто је убијство тако слатко уживање?

Јуни 21. Замислимо једно биће, које живи, иде, трчи . . . Биће? Па шта је то биће? Нешто, што душу има, што се креће, што слободну вољу има? Ово нешто ништим у свези није, ноге његове нису са земљом сасле. Оно, што на земљи постаје, оно је само једно зрнце

живота. И то зрнце, које сам Бог зна откуд је произашло, да може свако, само ако хоће, да уништи, упропасти? Онда је оно ништа, ништа.

Јуни 26. Зашто је дакле грех убити? Да, зашто? Баш напротив: природа је убиство узаконила. Позив сваког бића је: убиство, убија да живи и убија, да убија. Убиство нам је већ у самој крви нашој. Ми морамо да убијамо. Животиња непрестано убија: посведневно, свакога тренута. — И човек непрестано убија, да хране може имати. А да му убиство и уживања дати може, пронашао је лов. Дете убија бубице, тице и мале, ситне животињице, које му до руке дођу. Али ово још не може да утиша у нама ону жељу за убиством. Није нам доста, што животиње убијамо. Гони нас нешто да и људе убијамо. Ову жељу своју задовољавали су некад људи и стари народи, који су људе на жртву приносили. Данас ево закони друштвена живота проглашују убиство за грех. Убијца се осуди и казни. Па ми инак и покрај тога не можемо без убиства да живимо. С времена на време, а да би жељи својој удовољили, жестоке ратове водимо, у којима једни друге хоћемо да потамањимо. Потоцима тече тада људска крв. Миролубиви људи, жене и деца читају у вече и расматрају грозне слике убиства.

И да ли верујете, да таке људске месаре презрење сустиже? Боже сачувај! Никако! Њих напротив са највећим поштовањем предусретају, златом их китe и у дивно их одело облаче. Убијца наоружан улицом иде, а мимопролазећи га најљубазније поздравља. Јер је убијање највиши закон, кога је природа свакоме бићу у срце урезала. Нема ништа лепше ни достојније од убиства.

Јуни 30. Убијати је закон, јер природа љуби само вечиту младост. Изгледа, као да нас баш она непрестано на то подбада, подстрекава. Напред, само напред! Што је више убиства, тим се и природа брже подмлађује.

Јули 2. Човек . . . Шта је човек? Све и ништа. У замишљајима огледало света. У традицији и знанствености кратка енциклопедија светска, чију целу и читаву историју у себи носи. Огледало зала и грехова. Све у свему.

Путујте само. Нека се мешају само врсте и човек ће ништа постати. Сасма ништа. Пењите се само на лађе и удаљујте се од обале, коју је гомила света попала и наскоро ћете само обалу видети. Човека нестаје, тако је мален и незнатан. Путујте по Европи на брзу возу и гледајте кроз прозор. Људи и само људи, непознати и безбројни су, који се по земљи и по улицама тискају. Прости сељаци, који ору и земљу засејавају. Блесасте жене, које чорбу кувају и децу рађају. Идите у Индију, Хину и милијарде ћете људи видети, који се рађају, живе и умиру а да и трага и спомена за собом не остављају, као и онај мрав, кога на путу згазимо. На и лутајућа племена степе су ништа. И само они људи, који су прави мудраци, не занимају се смрћу. Човек код њих не вреди много. Они убијају своје непријатеље: и то је рат. Тако је то било увек, код свију народа, у свима државама.

Јест, пропутујте свет и посмотрите та безбројна, непозната људска бића. Непозната? Да, ово разрешује проблем. Убијати је грех, јер бројевима означујемо бића. Која се роде, убележимо их, крстимо и име им дамо. Закон их брани. Гле, ето то

је. Онај човек, који убележен није, не рачуна се. Убијете ли га у пустињи, или међу брдима, није никакво зло. Природа воли смрт, она вас не ће казнити.

Само је грађанско друштво посвећено. Ово човека брани. Поштовање дакле грађанској држави, истинитом Богу. На колена пред њом.

Држава може убити, јер јој је у праву да фактично стање измени. Када две стотине хиљада људи у рату искасапити даде, то с правом она чини. И с оним крај. Али ми, који матрикуле преиначити не можемо, живот поштовати морамо.

Јули 3. Мора да је необично слатко и пријатно уживање убити живо, мисаоно биће. Начинити на њему само једну, врло малену рупицу, на коју тече оно, што крвљу зовемо, а затим не остаје пред нама ништа друго, до нека, хладна, непомична гомила меса.

Август 3. Ја, који сам целог живота судац био и судио, ја, који сам злочинце на вешала шиљао . . . када бих сада нешто и ја тако што учинио, као и они злочинци, које сам на смрт осудио. Ја, ја! А ко би то знао?

Август 10. Јест, ко би то икада и знао? Ко би на мене и посумњати могао? Ко би и помислио на мене и осумњичио ме, када бих за жртву своју тако биће изабрао, чија смрт не би баш никога заинтересовала?

(Свршиће се)

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

— В. Радојевић —

У Вукову Рјечнику стоји: „Гàрнути, нём v. pf. виде ударити: Кад то зачу Краљевићу Марко, — *Гарну* Шарца сјајном бакрачлијом". Мени се чини да *гарнути* не значи *ударити*, судећи и по горњем примјеру, којим се то потврђује — па кад не бисмо ни имали још једног јачег доказа за то, који ћемо одмах навести. Узећемо прво из Вуковог Рјечника ријеч *баркати*, коју Вук никако и не тумачи, него нам просто износи код ње народну загонетку у којој се спомиње та ријеч. Загонетка гласи: „Пет браће, све један другог у задњицу *барка*", која код нас гласи: „Пет браће, а све један другог у г . . . . . *гарка*. Ту, дакле, у колико се види, те двије ријечи престављају исти појам; а *гаркати* — од чега је перфекат *гарнути* — код нас значи *подбадати, обадати*, никако *убарати*. За примјер навешћу овдје израз, гдје се најчешће чују ријечи *гаркати, гарнути*. Н. п. кад је шкакљива мазга, па је когод хоће да пошкакље, дохватајући је толагом по сапима испод самара, рече му се: „Немој је *гаркати*, удариће те; — ако је *гарнеш*" и т. д. Тако, дакле, и перфекат *гарнути* не значи *ударити*, него *обости, подбости*, што нам потврђује и сам цитат Вуков, јер се бакрачлијом не бије, него се о̀бàдā, по̀дбàдā. То исто значење има и ријеч *баркати* у горњој загонеци.

Слúне у Вука немају једнине, док код нас се чешће чује: „Виси му *слина*, као маломе ђегету".

Туђица вели Вук да је „чела из друге кошнице“, док, по свој прилици, може да значи и *туђу краву, козу, овцу* и ост., по што у народу значи и *туђина човјека*. Н. п. „Но *Цеко* је био *туђица*, па се слаб суд на омечицу појуначи „(Љубиша. Прип., 149.).

Трѐкâк је у Вука „н. п. коњ, dreijährig“, док може да значи и *овна*, а могуће и друге животиње, од три године. — То исто вриједи и за *четвртâк*.

Пôт је у Вука maschile, док може да буде и fem. Н. п. „Зарумени се, па поблиједи и попане је *ледена пôт*“ (Љубиша, Прип. 74.).

Сȇн је такође у Вука maschile, а може да буде и fem. За потврду немам при руци штампана примјера, јер ми се негдје заметнуо.

Пòмйсао је у Вука fem., а покојни Бошковић, у својој књизи „О српском језику“, вели: . . . „иначе *мисао, замисао, помисао* и т. д. женског су рода и имају за други падеж наставак *и*: *мисли, помисли*“ (стр. 79.), док кад год сам чуо ту ријеч од којега Црногорца, чуо сам је у мушком роду. Бог ће дати, па ћемо наићи и на штампане примјере. За зада нека је и ово доста.

Расрдити се у Вука значи што и *насрдити се*, sich erzürnen, а у народу значи још и *одсрдити се*. Н. п.

Куда мори, паша глоби,
Мој се драги расрдио,
Ко би ми га *расрдио*,
Везен бих му јаглук дала.
(Вук. пјесме из Херц., 255).

У најгорем случају може бити да је овдје у пјесми оно прво „расрдио“, штампарска погрјешка, мјесто *насрдио*, како би се избјегло понављање те ријечи, која у истој прилици има да престави два различита појма.

Пȉштет је у Вука „вода у Ц. Г.“, но *пȉштет* није само вода у Црној Гори, него и свака овећа локва (каменица) у греди, у коју вода утјечи слијевајући се низ греде, или пиштећи кроза њих. По нашијем селима има и сувише пиштета.

У Вука је *рȍђāк* = *ујаков* или *теткин син*, док код нас и *стричев*; а *родица* је опет код њега „die Verwandte“, док код нас има исто значење што и *рођак*, само пренесено на женскиње. Код нас и нема — барем у оближњијем селима — никаква другог термина за ознаку горњијех родова. Према томе било би и доследно, да и у Вука имају те двије ријечи исто значење, разумије се, пренесено на мушкиње и женскиње, па било то „die, односно der Verwandte“ или „*ујакова, теткина* шћер“, односно „*ујаков, теткин* син“.

Многи наши књижевници пишу *дурашан, дурати, издурати* и слично томе, што долази од италијанског durare, durante и ост. Ја мислим да нам није потреба од тијех ријечи, пошто мјесто њих имамо лијепијех српскијех. Н. п. *изнурâв, трпећ*, (нема у Вука), *држâњ, издржати* (физичан терет), *трпљети, подносити, уздржати се* (*сачувати се*, н. п. воће од трулежи) и ост.

Такође неки наши одлични књижевници пишу *крезуб*, и ако се тако не говори у њиховом крају, него мислим, они га пишу само за то, што га има у Вука. Ја бих мјесто *крезуб* увијек записао *крњèзуб* (нема у Вука), као што се и говори у мом крају, а мислим да не ће бити ни погрјешније, ако не правилније. Да је боље *крњèзуб* судио бих и по томе што је у Вука *крњо* = „човјек (без уха), нȏ (без рога), суд (окрњен)“. Према томе је у Вука и *крњорог*,

крьорога, *крьав*, *крьадак* („у Боци“ — вели Вук, а у околици херцеговској свуда се у тој ријечи чује „т“ мјесто оно „д“). — Ко мисли да је Вук покупио из народа све што ваља, а да је у народу остало што не ваља, — тај се љуто вара. У нас има још само *драгоцјенијех* ријечи да би и онолико колико их је *свега* у Вукову Рјечнику.

У једној народној пјесми — по свој прилици нештампаној, — коју ми је поклонио мој пријатељ Јован Л. Перовић Дубровчанин, има ријеч „*пратљарица*“, као назив за дјевојку која бијели платно; а у Вукову Рјечнику има ријеч „*пратљача*“ — „оно дрво којим жене лупају робу кад перу“. Према томе, бољи би назив био за горње женскиње: „*пратљарица*“, што би долазило од *пратљача*, или „*платљарица*“, што би долазило од *платно*.

У Вукову Рјечнику има ријеч „*преластити*“ (кога) = betrügen, што никако не може бити. *Преластити* (пре[в]ластити) значи *склонити* кога на своју страну, имати га у својој власти — па био он тијем преварен или не — да одустане од своје намјере. По томе и *прелашћивање*, *прелашћивати*. Синоним те ријечи био би *пресуважити* (кога), *пресуважи-вање*, *пресуважи-вати*, *пресуважен*, *а*, *о* и ост., што нема у Вука.

У Вука је *тр̏ница* — „чобанска колиба“, док у „Просвјети“ г. Сундечића та ријеч означава појату, а у загонеци: „Утоварих товарицу те је шиљем у *тр̏ницу* (појату*), сва улеже, реп не мо̀га“. Ко има право, — Вук, или скупљач горње загонетке, — не бих знао поуздано одговорити; али ја мислим да има право овај други, јер *тр̏ница* долазила би од *трн*, ако се и трње — као дрва — смијешта у појате.

У Вука је *ко̀рâй* — „чекић што се коњи кују“, док код нас је исто што и *чекић у опће*. Дакле под том ријечи подразумијева се свака врста чекића, а не искључиво ова или она.

У Вука је „*По̀дрâст*, n f. некака болест“, док у *Грађи за медицинску терминологију* у „Љетопису“ Матице Српске, књ. 149., г. Милан Јовановић-Батут тумачи опширније ријечи *подраст* и *подрест*, али је код њега *подраст* mach., док *подрест* fem. Код нас *подраст* значи болест коју иначе зову и *тврдина у дробу* и женског је рода, као год и у Вука. Испореди горњу књигу „Љетописа“.

Свак у нас пише *расположен* и *нерасположен*, што је по моме мишљењу погрјешно, а долази од њемачког aufgelegt. За исти појам код нас би се нашло ријечи да их „бирамо по бубрегу“, кад бисмо само хтјели да их потражимо; а за сада доносимо само ове, и то: *оран*, *неоран*, *зловољан* и *добровољан*. Па у народу имају и глаголи *озловољити се* и *одобровољити се*. Н. п.

А. Шта си *зловољан?*

Б. Тако нешто . . .

А. *Одобровољи се*, биће ти боље . . . Ако се не варам о томе је негдје писао Ј. Живановић или док. Бошковић, али се у овај мах не сјећам гдје сам то читао.

У Вука је *сȕшица* — поред осталијех значења — „*суха* кожа“, док ту ријеч треба мало боље истумачити. Н. п. *сушица* је, истина, „*суха* кожа“, али кожа и која се не соли, дакле противно од *сланица* (кожа те се соли), јер по горњем тумачењу и *сланицу* могли би назвати *сушицом*, јер се и она суши; али наш народ у томе веома пази и не ће се лако помести.

*) Заграда је скупљачева.

ЈЕДАН ЛИСТ ИЗ МОРАЧКЕ ИСТОРИЈЕ

од **И. Т. Томића-Дробњака.**

Морача је турска мора
Као што је Црна Гора!
Мил. Лазаревић.

Један од најзначнијих крајева српских јест Морача с Ровцима.

Морача бијаше позната још у доба Немањића, јер у другој половини XIII. вијека Стефан Вукан Немањић подиже велелепни морачки манастир у коме се и данас налази „краљева гробница“, биће ваљда истога Вукана, који је и подигао манастир.

Кад оно доцније сила турска и поништи сој господства Србинова, кад и дична Херцеговина, то поносито војводство св. Саве, подпаде под власт стамболских калифа 1482., тада је и Морача, као остали крајеви Херцеговине, постала спахилук бијеснијех ага и бегова.

Многи узимају Морачу као саставни дио Зете, но ако се обазремо на говор и обичаје, као и приповиједање самих Морачана, онда Морача је херцеговачки крај, и данас Морачанин каже: „ја сам Херцеговац“.

Више од триста година Морача бијаше спахилук турски, чије спахије бијаху злогласни Мећикукићи, потоњи спахија у Морачи био је чувени зулумћар Асан-бег Кадa.

Св. задужбина Немањића у Морачи вазда је на себе скретала пажњу црногорскијех владика, а игумани ман. Мораче, који тада бијаху једини преставници народни, вазда су упирали поглед на Цетиње и од туда очекивали спас, а често пута, прогоњени турским зулумћарима, у Црној Гори налазили су уточишта.

За владе црногорског господара митрополита Висариона Баице, сва херцеговачка племена око Црне Горе, почела су се бунити и ступати у споразум с цетињским владикама, покрет и жеља за ослобођењем још у вишој мјери избила је на површину за владе митрополита Василија I. Петровића-Његоша, али све је то остало безуспјешно и тек за владе светога Петра ове се жеље почињу приводити к дјелу. Ровца, погранично племе Морачи, бијаше око 1800. скоро независно и у пркос свој сили турској признаваше св. Петра за господара, не дајући данка ни Турцима ни Црној Гори; баш тада бијаше на гласу ровачки сердар Реџа Булатовић и архим. ман. Мораче Аксентије Шундић. Св. Петар јавно је подржавао сердара Булатовића и подпомагао га, те се око истога по жељи владичиној прикупљаху и дробњачки ускоци као кнез Илија Томић и Радоица Карапић, преко којих се радило да се одметне Дробњак, чега ради је требало прво ослободити Морачу. Зато св. Петар преко арх. Шундића и сер. Булатовића предузе живе мјере за ослобођење Мораче.

Морачки спахија Асан-бег бијаше се оженио од фамилије Радовића, те се арх. Шундић и сер. Булатовић здоговоре да истога убију и Морачу ослободе, а за извршити то стави им се у помоћ Мина Радовић, шурак Асан-бегов, који на здоговору закуне се да ће убити Асан-бега.

Тако с јесени око 1803. године дође Асан-бег у Морачу да купи араче, и одреди да му се имају донијети код манастира, куда и он с Мином пође; кад су били путем Асан-бег измакне напријед, а Мина

изостане да се тобож пријобује, чим је Мина процустио Асан-бега пред собом, опали из кубуре и убије га, на овај глас устане сва Морача, отправи Мину са својим људима, које је предводио арх. Шундић и сер. Вулатовић на Цетиње, к св. Петру, који их прими под свој скут и Мину постави војводом, обећавши им да ће се ваздa по један Петровић називати морачки војвода, тим је награђено морачко јунаштво и прегалаштво, и то се и до данас обдржава.

Но с Дробњацима стајаше много теже, св. Петру не пође за руком да их формално ослободи, али они ипак сматраху га господаром и бијаху ваздa у борби с Турцима; шта више и сâм је ишао у Дробњаке и поставио им суд, а по томе шиљао међу њих свога рођака Станка Стијепова, те се Дробњаци од тада сматраху више црногорски него ли турски. Погрешно је навођење Томановића у спису „Петар Други“ да је Станко радио споразумно с Церовићима, о томе не може бити ни збора, јер Церовићи избијају на површину тек од 1840., а прије тога они су покушавали да се дочепају уплива у Дробњацима, у којој су сврхи одили и у Скадар и потписивали се под скадарскога пашу, због чега су их Дробњаци и кастиговали и куће им попалили, макар и под Турцима, вољели су бити с херцеговцима, јер су и сâми Херцеговци, него ли с Арнаутима и Скадром.

Ослобођење Мораче добро је дошло Дробњацима, јер и сами одказиваху данак Турцима и одметаху се у Морачу.

Већ је свуда по Херцеговини био наступио живљи покрет и четници се свакодневно умножаваху и ратоваху, не за благо, него за слободу, ови ускоци населише се у источном крају Дробњака до Мораче, који се крај по њима и прозва Ускоци, ти ускоци бијаху већином из Херцеговине и Требјешани из Никшића.

Пред њима бијаше јак бедем Дробњаци а леђа им бијаху топла од Мораче, ушљед чега они никада и не мироваху, већ вођаху непрестано чете по Херцеговини, у чему им бијаху на руци и њихови рођаци, и кумови с пријатељима по Херцеговини.

Морача је и прије ослобођења насељавала се ускоцима, а особито од када се ослободила; но много прије ослобођења у њој се насели јуначка фамилија *Дуловића*, с којом ћемо по изворима достовјерног предања сада упознати наше читаоце:

Около 1690. године ускочи из Херцеговине, из села Шуме, један Србин, коме предање не памти име, и насели се у Горњу Морачу, у село Трновицу, и ту заоснује своју породицу.

Колашински Турци навиђели су га и често пута нападали, али он их је јуначки одбијао и већ био изашао на глас с јунаштва, те се и ожени из Пипера од јуначке куће Пилетића, због чега га још више омрзну Турци, те подмите Горње Морачане, да им га издаду, што ови и учине, и Турци му ударе изненада, увате га и посијеку а кућу му запале; но његова жена побјегне у род у Пипере, и будући је била ћетиња то у путу роди два близанца, ово се мјесто по њој назове „Ружино гувно“ и данас се тако зове. Немајући куд натраг, Ружа пође с ћецом у род у Пипере и тамо ћецу крсти, давши им имена Дуле и Мрва. Ружа је са својим синовима стајала у Пипере десет година, и подизала ћецу, но пиперска ћеца им нијесу дала мира, корили су их

да су копилад и да им се не зна за оца; сиротој Ружи ово досади и године 1727. досели поново у Морачу на своја огорелишта са синовима, које је и оженила, чим су приспјели до коња и до бојна копља.

Од Дула данас има стотину војника, а од Мрвина кољена петнајест.

По Дулу се и прозваше његови потомци Дуловићи, и мало помало узимали су маха у Морачи, тако да су постали једна од првијех породица.

При свршетку прошлога а у почетку овога вијека избијају на површину Сердар Мијат, и Томаш Дуловићи који се по ђеду прозваше Драговићи.

Године 1795. ударе Турци по наговору Пауна Рнковића на Морачу, но Сердар Мијат их потуче на дан 30. јулија до ноге. У овоме боју Томаш Драговић убио је Вука Париповића, буљубашу из Никшића, а посјекла га је Томашева Плана и узела му оружје те је са истијем убила још једнога Турчина, а Томаш се у овом боју ранио.

Сердар Мијат одржи 1819. над Турцима славну побједу, која му допринесе гласа и славе.

Сердар Мијат имао је сина Илију, сердара, а Илија Луку, који се одликовао ка велики јунак и ове рати постао командар Морачи. Потомство Мијатово по истоме прозвало се Мијатовићи, па и данас се тако зову, а потомство попово и Томашево Драговићи.

Поп Драговић дуго је био арамбаша, а доцније је постао капетан. Године 1843. на попа ударе колашински Турци међ Липовом и Горњом Морачом, ту се поп јуначки бранио док му је трајало фишека и убио је преко 20 Турака, то се мјесто од тада назива „Попов крш“, двије године доцније 1435. поп Драговић посјекао је Башагу Мурата Ђурђевића на Синјајевини и то се мјесто од тада зове „Састанци“, јер се ту састао поп и Мурат на мегдан јуначки. Поп је Муратову главу понио на Цетиње те окитио „табљу“ по ондашњем обичају, Владика Раде особито га је држао, јер су му били мили јунаци. —

Кад су казали були Муратовој, да је поп посјекао Мурата, она је запјевала: „Богу милом фала, одавно је Мурат пријетио некаквоме ђаку Драговића“ и сјутри дан му је иста послала на дар Муратов сребрни ханџар, говорећи: „Кад га је посјекао онакав силан јунак, ето му и његово свијетло оружје?“

Овај исти ханџар поклонио је поп Драговић војводи Јовану Мичићу у Србију, а Мичић му је био побратим и старином Морачанин.

Поп Драговић био је на гласу не само као свештеник него и као поглавар и јунак, владика Раде даровао му је хата и ћурак. Исти поп имао је и два сина Николу и Саву, Никола је посјекао Чола капетана из Никшића, обојица су погинули на Савиној води, на Јаворју г. 1841.

Ето у кратко опис фамилије Дуловића чији синови ће заузимати виднога мјеста у нашој историји, и које народна пјесма и предање китн као праве витезове, који нагнаше Турке да се закуну на „погачу да не војште нигда на Морачу“.

Осим Дуловића у Морачи се истичу још и Радовићи, војводска кућа, Меденице сердарска и јуначка фамилија Лазаревића.

Цетиње, 15. јуна 1897.

КЊИЖЕВНЕ БИЉЕШКЕ

Из најновије италијанске белетристике. Међу најновијим производима италијанске белетристике, који могу имати интереса и ван Италије, ми помињемо „Tramontado il sole", новела познате списатељке *Маинлде Серео*, чијих је више краћих прича преведено и на српски. У овој новели *Залазак сунца*. описује она само психо-физиолошки однос једне себичне и хладне дјевојке и једнога човјека, који је страсно воли. Она га је први пут одбила и године су прошле. Али кад се поново сусретну, она се ријешти да му поклони срце, увјерена о његовој искреној љубави, али он и ако не воли ни коју другу, не воли ни ову више, осјећајући само пријатељство према њој. За трентут он се подаје опет силном утиску који та дјевојка има на њ, али послије кратке среће, он се опет отрезњава, она још јаче, и они се растају. Ма да је предмет новеле донекле невјероватан, као и у Онеовом роману „Maître des forges", ипак се новела одликује такним љепотама, да ће је човјек читати са задовољством. — *Уго Фјерес* штампао је двије новеле: *La Statua* и *Чечино* (Узалуд). — Већу литерарну вриједност имају два нова рада *Ернесте Ферино*, од којих се један зове „Capolavoro di Don Domenico" (*Мајсторско дело Дона Доменика*), и „Fascino arcano" (*Тајанствени чаробник*). У објема новелама сем што је по признању критичара, направио напредак, он је још манифестовао и фину комику и прави хумор тк изазвао наду, да ће у тоне надмашити Салватора Фарину, кога домаћи критичари зову „италијанским Дикенсом". Проблем новеле *„Тајанствени чаробник"* је кућна једнога са хладног сјевера за топлим сунцем и природним љепотама југа. Та је кућна оличена у једној дјевојци, која пропада за то, што налази, да се стварност тако страховито разликује од онога о чем она сања и што она жели. Овој кроз поетској и просто написаној новели даје још већи интерес факт, да је писац узео материјал из живота, управо истину одјену поезином. — Из области сеоских прича треба прикалати два рада, које је италијанска критика пропратила с хвалом. То су: „Stornelli fatali" од *Рафаеле Ђованолија*, и „Il primo Maggio", (*Први мај*) од Ђ. А. Чезареса. Ова прва прича одликује се једноставношћу, она друга врло добра је и као цјелина. У овој другој прича се, како је сицилијанском селу Лена, нека хељвичина, која се само разбацује крупним ријечима не радећи ништа по васпи, завршће главе сељацима, како ће се у држави промењти одозго на до најнижег врха све — и то први маја. Наступиће нова правда и благостање за народ, само ако ова хтједне да се проврда. Залуђени сељаци почну се спремати и уређивати у својим кућама тако, како их први мај не би затекао неспремне. Кад власт мјесна опомене Алесандровог брата због лудорија, које овај чини, брат га, пред први мај, пошље послом у Палермо, гдје треба да остане неколико дана. Алесандро увјери сељаке да њега шаље у Палермо „тајни комитет", дан пека се они не боје. Осване први мај. Сељаци се побуне, али их карабинијери растјерају и неки добадну хапса, обрукавши се грдно. Послије неког времена врати се и Алесандро. Докле га брат гради због почињених глупости са којих страдају највише људи, дотле се сељаци искупљају пред њиом да му се освете. Алесандро се види усамљен, али на један мах дојсти се, пиаће пред гомилу и скинувши капу викне: „Грађани Леиавски! Тајни комитет вас поздравља, да сте се показали заслужни за отаџбину и цивилизацију!" — И метнувши капу на главу, он прође кроз гомилу, која је отворених уста и њима од изненађења блеиула у њега. — *В. П.*

Сервантес критичко-биографски спис г. *Владислава Рубчагера* примљен је, како чујемо, од књижевнога одбора Чупићеве Задужбине и изаћи ће у „Годишњици" пред ну ред. Спис ће изићети десет табака великога формата.

Наша књижарница *Пазер и Кисића* издаће наскоро трећу свеску *Светлих слика*, из првих дана Хришћанства од вријелнога Драг. Ј. Изића. У књизи су: *Трнов венац, Продајада и Јуда*. Прве двије књиге „Светлих слика" преведене су на чешки, те су код тога, братског нам народа врло лијепо примљене. Пошто ни треба књига ни мало не изостаје иза првих, то је напријед готло препоручујемо.

Милан Вл. Ђорђевић превео је чувену Дима-ову драму *Деницу*, која ће се почети штампавати у наредном броју нашег листа.

Велики варварин. (Т. М. Достојевски) зове се нова расправа нашега уваженог сарадника Марка Цара, која је недавно примљена за „Летопис Матице Српске".

Вука Грђић-Бјелокосић издаће наскоро и трећу књигу *Из народа и о народу*, у коју ће ући само српске народне женске пјесме. Са овом књигом доказаће Грђић, да је неосновано мишљење оних, који мисле: да су све боље српске народне пјесме већ покупљене и штампане и да занашње пјесме нијесу тако добре, као оне старе. У његовој збирци *скоро* све пјесме су нове, па ипак их има тако лијепих, да се могу упоредити са оним најљепшим из Вукове збирке.

Др. Жарко Миладиновић, адвокат у Руми, покреће нов лист, који ће се звати *Српска самоуправа*. Главни сарадник томе листу биће Др. Емил Гаврила. У данашњим приликама, од прије нам је потребе један овакав лист, те му желимо најбољи успјех.

Чувени роман Александре Диме (оца) *Три Мускетира*, превео на српски Душан Л. Ђокић. Ко је читао, како наш Марко Цар хвали овај роман, тај, без сумње, не ће тражити боље препоруке.

Понижени и увријеђени, роман од Т. М. Достојевског, превео је Душан Радовић, а издала књижара Владимира Радовића. О овоме дивноме роману, о коме су многи славни европски критичари још давно изрекли свој суд, ми не ћемо много говорити. Једино можемо рећи, да нас превод задовољава, те га свакоме најтоплије препоручујемо.

Изишао је из штампе *Тумач повластица, закона, уредаба и других наређења српске народне Автономије у Угарској, Хрватској и Славонији*. Написао га је Др. Жарко Милдиновић, адвокат у Руми. Издао га је Ђорђе Ивковић у Новом Саду, а цијена је фор. 2.

Наследство, роман гласовитога приповједача и романсијера Ги де Мопасана, недавно је изашао у српском преводу. Ма да је исти красно написан, нама се ипак чини, да *није* за наш свијет.

Књижара Милана Павловића из Вршца хоће да изда *Приповиједетке Милутина Трбојића*, те познаве на претплату. Трбојић је некада много писао у Огњановићевом „Јавору", те су нам се његови радови још тада свиђали. Надамо се дакле, да ће ова књига не само квантитативно него и квалитативно обогатити српску књижевност.

Утисак. У 6., 10. и 11. броју *„Босанске Виле"* изашла је критика Младена Смиљанића на књигу „Na pragu novoga doba", коју и ми оцијенисмо у 4. броју *„Зоре"*. Овај критичар потпуно се слаже са нашом оцјеном, те тако и по његову мишљењу ова књига није за препоруку.

Ansiedlungen kriegsgefangener Slaven oder Sclaven in Altbayern und ihre letzte Spuren, зове се књига, што је написао о својој осамдесетогодишњици Јован Н. Сеп, баварски историк, политичар и т. д. Ево шта вели „Obzor" о тој књизи: „Упозоривши на ову књигу стручњачке вјештаке, морамо ипак истаћи, да нам се књига чини прилично антикваираном, јер се не осврће на новија дјела и истраживања о славенској давнини, него тек полемизује с незнатним учењацима, који су прије 30—40 год. били in floribus. Наиван је тај Њемац, јер ине Славе изводи из „Sclave", па на сличан начин тумачи и име Срб . . . . . Ту и тамо има у књизи шовинистичких примједаба, напернених проти Славенима" . . . .

Путопис Драг. Брзака *Са Акале на Босфор* изашао је накладом књижарице Мите Стајића. Радо би смо и опширније проговорили о овој књизи, али, на жалост, нијесмо је добили.

УМЈЕТНОСТ.

La Bohème, сцене у 4 слике, по Анри Миржеровом роману Vie de Bohème, од Ђ. Ђакоде и Л. Илика, музика од *Ђакома Пучини*. — Послије великог успјеха, које је нова композиторска италијанска генерација учинила у Европи с Маскањијевом „Кавалеријa рустикана" и Леонкавалловим „Вајаци", избио је на површину Пучини Ђакомо, који је, у стварн, најстарији представник веристичког правца у Италији. Његова опера под горњим натписом имала је у Италији ове године сензационн успјех, и већ су многе европске опере похитале да је за се добију, као што су: берлинска, бечка, минхенска, хамбуршка, дрезданска и т. д. Изван Италије та је опера недавно давата први пут у Берлину, гдје је имала неоспоран успјех, поред мана, које се доста јако истичу. Писци либрета узимали су из Миржеровог дјела само сцене, не држећи се органске цјелине, те је и композитору било, тога ради, немогућно сачувати јединство стила. Сем тога текст има и туману, што је обрада новелистичка, а међу тим није се успјело да се текстом пренесе и на бину онај особити чар што га имају поједине сцене код Миржера. Као музичар Пучини врло фино црта расположење душе, инструментација је благогласна и дискретна. — *Н. Н.*

Александар Јорговић, учитељ на вишој српској дјевојачкој школи у Н. Саду и уредник „Женског Света", компоновао је у један глас 39 пјесама за дјецу и издао под натписом *„Школска пјесмарица"*, књига је одобрена од Школског Савјета и награђена са фор. 200.

Рудолф Замрзла, бивши хоровођа српског мостарског пјевачког друштва „Гусле", компоновао је „Вијенац руских пјесама", које ће наше друштво ускоро пјевати.

Мајски цвет, зове се брза поска, коју је за гласовир компоновао М. Бајић. Цијена је 40 новч.

„ЗОРА" ИЗЛАЗИ ЈЕДАН ПУТ У МЈЕСЕЦУ И ТО НА СВРШЕТКУ СВАКОГ МЈЕСЕЦА. ИЗНАША 4—5 ТАБАКА А ЦИЈЕНА ЈОЈ ЈЕ ЗА СВЕ ЗЕМЉЕ: НА ЧИТАВУ ГОДИНУ ФОР. 4.— НА ПО ГОДИНЕ ФОР. 2.— ЗА ЂАКЕ НА ЧИТАВУ ГОДИНУ САМО ФОР. 3.— ПРЕТПЛАТА И РУКОПИСИ ШАЉУ СЕ НА УРЕДНИШТВО.

Огласи се рачунају од петит ретка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 8 новч., за 3 оглашавања по 6 новч., а за више од 3 пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније, по погодби. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. биљежнина.

ШТАМПАРИЈА КЊИЖАРНИЦЕ ПАХЕР И КИСИЋА У МОСТАРУ.

Довољно је од Франкк'ове

Праве Франкк'ове примјесе за каву.

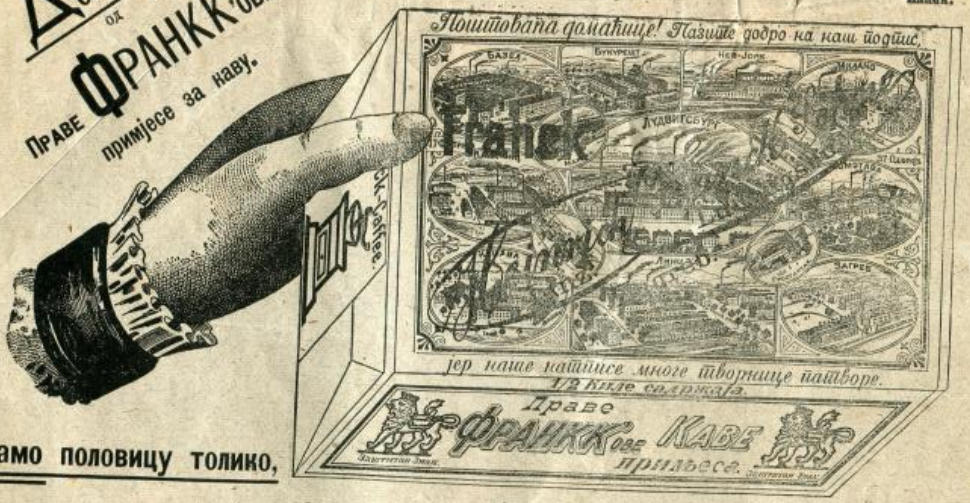

само половицу толико,

као од других сурогата, јер је **права Франкк'ова примјеса за каву**

1.) **снажнија**, 2.) **лепше боје**, 3.) **издашнија**, даклен 4.) **јефтинија** – притом укуснија и затим још и

не одвише горка.

За „црну" каву: на 4 кашике зрна – 1 кашику **Франкк'ове примјесе за каву.**

„ „белу" „ „ 3 „ „ – 1 „ **Франкк'ове** „ „ „

Serb. Cyrill.

Комотава, **Линц** н. д. Кашава.
ЧЕСКА. Г. АУСТР. УГАРСКА.

Г. Г.

Овај сурогат је користан не само са економног гледишта — него и што:

а) повисује вкус кави „у зрну" дајући јој пријатности,

б) даје тражену бистру и лепу мрку боју, а

в) **ЦРНОЈ** још више **БЕЛОЈ** кави, пошто не оставља никаква талога, даје конзистенцију, какве зрнена кава никад нема.

Кава у зрну даје једино свој садржај (кафеин), фарба воду јер је пржена, али хране нема: зато је сама зрнена кава танка.

Маленкост наше

ПРАВЕ ФРАНКК-ОВЕ КАВЕ

помешана зрненој кави усавршава јој потпуно вкус, тако да и онај који је само на добру каву навикао, и који се у кави разуме исту заволети мора.

С поштовањем

Heinrich Franck Söhne
Linz. Ludwigsburg.

Регист. Марка.

Регист. Марка.

Регист. Марка.

За „црну" каву: 4 кашике зрнене каве и — 1 кашику ФРАНКК-каве.

За „белу" каву: 3 кашике зрнене каве и — 1 кашику ФРАНКК-каве.

D. 1915 D. 90 III. K. v. W. VI.

(3. 1. — 1)

ć 153

ЗОРА

ЛИСТ

ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И СВЕТОЗАР ЋОРОВИЋ.

Свеска за Јули и Август

1897.

Садржај:

Халид ибн Валид, спјев *Драгутина Ј. Илића*. — **На млађима свет остаје**, приповиједка из српског живота (наставак) од *Радоја Домановића*. — **Бог у природи** пјесма М. Ј. Љермонтова превео *Милорад Ј. Митровић*. — **Ближњем свом покољењо поверење направља овога, док неповерење кварн**, од *Јов. Стефановића-Виловског*. — **Избраник**, пјесма *М. П.* — **Сретно се свршило . . .** приповиједка *Стевана Милојевића*. — **Лутајте мисли . . .** пјесма од *Зелене*. — **Шума и степа**, од *И. С. Тургењева*; с руског превео *Јован Максимовић*. — **Денија**, драма у четири чина, написао *Александар Дима Син*, с француског превео *Милан Вл. Ђорђевић*. — **Ускрс** (спјев у прози) од *Вас. Немировића-Данченка*, превод с руског од *П.* — **Не узимај жену с дјететом**; са арапског превео *Хасан еф. Наметак*. — **Кнез Сребрни**, (наставак) роман из времена Јована Грозног, од *грофа А. К. Толстоја*; с руског превели *Вукосава Ивашковићева*. — **Судија убица**, (свршетак) од *Ги де Мопасана*, превео *Жарко*. — **Аустерлиц**, од *Роже де Бовоара*, с француског превео *Lisevon*. — **ОЦЈЕНЕ и ПРИКАЗИ**: **La nation tchèque**. La mission et son rôle en Europe. Revue publiée par *Charles Hirman*. Prague. 1895. п. 1896, приказује *Н. С. П.* — **Моји залисници**, слике и успомене. Написао *Ст. Бекетић-Петров*, приказује *Рист.* — **Књижевне биљешке.** — **Разно.** — **Читуље.**

У МОСТАРУ,

ШТАМПАРИЈА КЊИЖАРНИЦЕ ПАХЕР И КИСИЋА

1897.

БРАЋА ОБОРИНЕ

МОСТАР

у новосаграђеној магази прама „Hôtel Kronprinz".

Част нам је поштованој публици из мјеста и са стране до повољног знања ставити, да смо отворили мануфактурну и помодну трговину снабдјевену са свијем нужнијем потребама које овамо засијецају, као: одијела, шешири, рубље, чипеле и омбреле за господу и госпође. — Платна: свилена и ланена, за мушка и женска одијела, душеке, поставу и намјештај. — Тилими, завјесе, покровци за кревете, јоргани, пешкири и стоњаци, рукавице, кравате, мидери, бијеле тканине, немјерена и галантеријска роба, чарапе мушке и женске и све врсте плетива, потребе за пут, одијела за велосипедисте и т. д.

Потпомогнути многогодишњијем искуством нашега ортака надамо се, да ћемо моћи задовољити поштоване муштерије у сваком погледу.

Еспап је из првијех и најсолиднијех фабрика, а цијене су најумјереније.

Наруџбине са стране обављамо врло брзо и најтачније, а мустре, на захтјев, шаљемо бесплатно.

Са особитијем поштовањем

Браћа Оборине.

(4. 1—1.)

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
Г.И. Бр. 1984

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

Алекса Шантић и Светозар Ћоровић.

Год. II. У МОСТАРУ, 31. ЈУЛА 1897. Бр. 7. и 8.

Халид ибн Валид

I.

О, звездице јасне, посред неба шарна,
Што трептавим зраком разгоните тмину,
И светлите благо изнад Фарзистана,
Како да се дигнем у вашу висину?
По лествама зрачним једном сам се пео,
И гледао озго у људске перчине,
Хеј, ал' онда бејах и лакши и смео,
А сад куд ћу тужан од ове дебљине!
Залуд срце тежи тамо да узлеће,
Узмахује заман на песнички крили,
Притегло је тело па никамо неће,
Лепше му је, вели, по земљи да мили.
Планине и горе, стрмене и благе,
Прилегните часом, на вама ћу сести,
Па ме диж'те онда у звездице драге,
Тако ћу вам и ја у небеса смети.

Тек оданде скоком, на репатој звезди,
Да пројашем опет до седмога ката,
А да добро знадем како но се језди
То нека вам каже чаробница Фата:
Два су пуна лета како ходим с њоме,

По беломе свету. Ну, шта рекох оно?
Песмо, што но пламтиш у срдашцу моме,
Разлежи се, јекни, ко највеће звоно!

*

У име Онога, који небо сазда,
Да над земљом тамном вечито почива,
Чије око светло, на свет мотри ваздa,
Који мућом пали и милост дарива.
И који је штедро даровао Верном,
Сред пустиња знојних хладовне оазе,
Жуборкаста врела, па и мени смерном
Одредио судбу, стазе и богазе.

Певам сада песму, која својим чаром
Правоверне уши узвисити мора,
И ледена срца загрејати жаром,
Штоно се разлева из сунчева двора.
Алах рече тамо: „О, Талебов сине,
Узми сааз, да га прашина не гуши,
И по свету пођи, песмом од истине
Правоверној деци ти прочачкај уши!“

Алах рече тако, кој' нам уши створи,
Да слушамо оно што нам заповеда,
Кога свака тварка поштује и двори,
У дану и ноћи који нас погледа.
У име Алаха и ја ћу вам пети,
Чудновату причу што се некад згоди,
Нек ми песма драга под сунцем узлети
Где орао сиви поносито броди!

А ви, чија срца, кад их туга такне,
Ко листак застрепе, од зиме студене,
Скакутните амо газелице лаке,
Да вам очи чарне сузама засене.
Јер ја ћу вам причат, како драгих двоје:
Халид-ибн-Валид и малена Фата,
Пропатише љуто са љубави своје,
Како их је судба гонила стократа!

II.

Аравијско сунце где природу пали,
Између Некрета и Гадрамауте,
Пустиња се шири Рааба-ел-Хали,
По њој песак сиви завејао путе.
Као море сиње, без краја и конца,
Пружила се ова пустиња широка
По њој ретко звоне каравански звонца,
Нит се види трага од коњичка скока.

На пустињи нема ни палме ни травке,
Докле око смагне свуд је песак живи,
Озго, сунце баца плаховите араке,
Оздо, јара бије, жеже песак сиви.

Пре хиљаду лета, преко овог јада,
Краљ Хабиба силом хтеде овуд проћи,
Водио је војске равно сто хиљада,
А свет је дрхтао од његове моћи.
Ал како је сунце над пустињом сјало,
И пламеном пекло по снази и глави,
Све што живо беше знојити се стало,
И цела се војска у зноју удави.

Сам Хабиба главом, да големе беде!
Умал' не утону сред знојавих вала,
Ал га зорни коњиц из мора изведе,
(А томе је коњу мајка нека хала).
Али у том паклу, пустињскога жара,
Оаза је једна, на источној страни,
Ту су палме вите, пуне рајска чара,
А долине цветне ко сагови шарни.

Поточићи бистри као суза јасна,
Жуборе и теку кроз мирисно цвеће,
По зеленој трави газелица красна,
Весело се игра, скакуће и леће.
А по густу грању птичице се гнезде,
Од песама јасних сва природа звони,
Несташни ветрићи над ружама језде,
Кроз мирисне вале задовољство рони!

Румени се запад у вечерњу сјају,
Уморено сунце за оазом тоне,
Узавреле птице подигнуле грају
А из неме даље јасна звонца звоне.
Прашина се дигла у вечерњу зраку,
Разлеже се блека свилоруна блага,
А за њиме Араб на коњицу лаку
У село се враћа, са пландишта драга.

Тако вече љупко над оазом слеће,
А кад сунце клоне са пешчане равни,
Као седи Шеих тад се месец креће
И звездама бледим кити вео тамни.

Еле, у том гају, где милине спеше,
Живело је онда Бену-Амир, племе,
Том племену Шеих Абу Суфјан беше,
И благослов Божји плодио му семе.
Под саклама њихним не чу нико ваја,
Ту дечица плове по камиљу млеку,
И петлови њихни носили су јаја,
(А то бар не бива у обичну веку)!

Под шатором својим, од камиљих длака,
Док убојни Араб караване води,
По шестеро доји Арављанка свака,
Има која туце за годину роди.
Једном речи, у тој богатој оази
Све је лепше него у другоме свету,
Над њом лето три пут на годину слази,
А већ нико зиму и не знаде клету.

Али међу свима шаторима овим,
Понајвиши чадор у средини стоји,
Кад у сутон сунце ка западу плови,
Пред њим старац смерно бројанице броји.
На сеџаду меком сёди старац клечи,
Шеих, Абул-Касим ибн Суфјан то је,
Прам Каби је неке шапутао речи
И о земљу чело ударао своје.

Тако и то вече, кад се деси оно,
Слушаоци што ће мало после чути,
Абу-Суфјан већ је на шилтету клон'о
И баш хтеде старац мало одахнути.
Пред чадором седе, а робиња млада,
Таман чибук носи и камиља млека,
Станарица вредна што помузе сада —
Он угледа један облак из далека.

И тај облак праха примиче се амо,
Носи се и ваља по румену сјају,
Шеих диже шаку, загледа се тамо,
Сад разбира јасно и голему грају.
То су чете бојне храбрих Бедуина,
По пешчану мору што помно крстаре,
Ено бурнус бели његовога сина,
И весело очи засијаше старе.

А чета је, веће, пред чадоре стала,
Из шаторâ жене и дечица журе,
Свакоме је радост у очима сјала,
Ал највише том се радовале цуре.
Јер ратници храбри, сред пустиње равне,
Враћали се нису без бисерна дара,
Пљачкали су прво многе караване,
А после цурама срце из недара.

Ал' овога пута сасвим друкче беше,
Весеље је било цурама занаго,
Неко момче младо пред шатор донеше,
Пред Шеиха старог спуштају га благо.
Ко је момче ово? Са којих ли страна?
Нико не зна! Кад су крстарили тамо,
Нашли га у песку скоро завејана,
И камилу мртву покрај њега само.

Онесвесло момче, као мртво да је,
Укочено лежи, без свести и даха,
Само једна суза на трепкама сјаје,
(Сви гледају с тугом бедна сиромаха).
Сажаљиве жене слегоше се листом,

А већ, знате, нису остале ни цуре,
Трљају га, квасе, са водицом чистом,
На главу читаво сручише му буре.

Најзад, нешто водом, нешто врвом жена,
(И у пустињи је жена увек иста),
Стаде да се миче охладнела стена,
Расклопљено око животом заблиста.
А кад се освести стари Шеих рече,
Нек принесу млека, кокоса и меда,
Те да гладна душа некуд не утече,
Бар докле им судбу своју приповеда.

Бедуини редом уоколо се'ше,
Убојита копља над њима зе сјају,
А подаље жене и веселе сеше,
Радознало новог роба погледају.
„Странче" — рече Шеих — „кад је удес био,
Да те Касим спасе од самрти веље,
Под шатором мојим гост нам буди мио,
И нека ти буду испуњене жеље.

Бену-Амир, племе, велико и часно,
Има чиме увек дочекати госта,
Оаза нас плодна исхрањује красно,
У њој никад нема ни туге ни поста.
Па кад се разгалиш и умор ти мине,
Ти нам онда кажи, како доспе амо,
Видим, из далека да путујеш сине,
Срећа, што те моји избавише само!"

Тад охрабрен младић своје скуте сави,
Пак је смерно старцу приступио руци,
А затим, прашином посу се по глави,
Знак, да ће им причат о патњи и муци.
Младићи и старци, девојке и жене,
Око овог момка све се више ближе,
Зато и ви, цуре, брже око мене,
Јер тек трећа песма прави бисер ниже!

Ср. Карловци. **Драгутин Ј. Илић**

На млађима свет остаје

— Приповетка из српског живота —

— **Радоје Домановић.** —

(Наставак)

Сутра дан, тек што сунце бејаше одскочило, седео је већ Мита за столом на своме теферичу и чекао кафу.

И ако мишљаше о Стеви ипак не могаше, а да не прекори бабу што није „кајмакли кафу скувала".

Баба се као обично извињавала, да је тако са женама навикла.

— Ал' у Ниш што праве... Иш! Иш... Пајкан, Пајкан, јури пилиће ућоше у башту — прекиде Мита своју прву реченицу.

— Јуче се једно опет удавило! — додаје баба снуждено.

— Гле, купио Панта рибу! — рече Мита нагло кад угледа Панту да прође улицом носећи једног шарана.

Пожури и сам на пијац толико, да чак заборави понети дуванску кутију са дуваном, а то се врло ретко могло Мити десити.

Рибу бејаше донео један сељак, и кад Мита стиже затече још само једног шарана, те одмах брже боље ступи у погодбу, да му не би тако лепа прилика пропала.

Давао је осам гроша, а сељак тражи девет гроша и двадесет пара.

— Хоћеш ли за девет гроша, пријатељу?.. Хајде понеси, ако хоћеш. — Чу Мита нечији глас иза својих леђа, те се окрете да види ко је.

То је био Љуба Тасић, кмет, с којим је Мита од пре две три године „у завађи".

Мита задрхта, и као да онеме пред том појавом. Није дуго могао да се прибере. За то време сељак већ бејаше пришао Љуби продао рибу и пошао за њим.

Мити јурну крв у главу. Појури за њима као бесомучан, стиже их и заустави сељака дајући 10 гроша.

— Риба је погођена, — рече Љуба озбиљно и пође напред.

— А како смеш да удараш на мој пазар? — виче Мита као бесан.

— Понеси рибу — виче Љуба сељаку.

Мита узео шарана и држи једном руком, а другом баци два динара пред сељака, који обезумљен гледаше овај призор.

Силан се свет слегао из љубопиства да види шта ће бити.

— Јесте ли видели, људи, ово? — пита Љуба.

— Да сам још кмет нико не би ништа видео! — виче Мита.

— Тешко месту са таковим кметом! —

— Ти си ваљан! Срамота, срамота, а до јуче су тућим зубима леб јео, а сад си бољи од Мите. Да мене није било, твом би се оцу ударио црвен печат у врата, и ти би овакав био као прст? —

— Причај ти то другоме! —

— Силеџије, зар сте ви кметови? Што глобите народ? —

— Ко? —

— Ти! Ти! Ти га глобиш! — виче Мита сав црвен.

— Чули сте, људи, — рече Љуба хладно и пође.

— Нека чују сви! Цео свет зна за ону Тришину масу, што си појео! —

Оде и Мита. Свет још стоји у неколико групица и о овом се догађају отпоче жив претрес.

— Шашав старац! — рекао је Љуба једном своме пријатељу, кад га је питао шта се то десило између њега и Мите.

— Што га не оставиш, бога ти, како те не мрзи с њим да се млатиш? — кори га овај.

— Што да ме мрзи; ја баш волим кад се он кида! —

— 'Оће код мене силу да покаже! — викну Мита кад стиже кући и тресну шарана о сто.

— Нема код мене југовине! Не дам ја кајишарлуци да се врше . . . Нека тужи . . . Марим ја што ће јучерашњи баланци да ме туже! . . Син би ми био срам га било и он тако! . . Још децу да пустим да ми се ту натресају . . . Зар је то правда?! . . . — виче Мита на сав глас и већ неки са улице застајкају и скупљају се пред његовим двориштем, и завирују унутра.

Заћута; сави цигару и испуши, па онда намрштен отвори фијоку од стола, те поче претурати тражећи хартије да пише тужбу. Место чисте хартије ту бејаше ваздан којекаквих излишних предмета. Ту су комади од једног поцепаног сановника, ту једна корица од устава, па неке призпанице (уништене), једна половина Видаковићевог романа: „Љубомир у Јелисеуму“, па од некуд и нека стара четка за чипеле, од које је готово остало још само дрво, за тим један фишек штирке (што Мита љутито баци на патос); напипа још и бабину косу завијену у стари мастан фес и обмотану канапом.

— Шта ће ми та лудорија? — гуњи Мита и тресну косу на патос. Претура, претура, а већ готово од силне мешавине предмета заборавио и сам шта тражи.

— Шта ми се ова брава наврзла, ког врага?! — узвикну очајно и баци браву чак кроз прозор у двориште.

Хартије нема, те Мита зловољан и сав изнојен од умора и неке муке поче викати на бабу како је она свему крива.

Баба нађе од некуд један табак прилично изгужване хартије. Донесе и мастило у једном стаклету, које је с поља све затрпано прашином. Е, али сад нема дршка и пера. Тражи, тражи и једва један пут нађе се и то.

Мита одахну мало, зави цигару обриса зној са чела, засука мало рукаве од капута и онда се задовољно ускрекну на столицу и пушаше чекајући, да се мало прибере за тако важну ствар.

Кад се одмори, тад мало протрља руком чело искашља се и пљуну, метну хартију преда се, и превуче неколико пута длаком по њој, као да је исправи, одмери једну шаку одозго и три прста са стране табака, и после приличног размишљања написа на средини: *Тужба* а испод тога: „Начластву овога среза и Господину капетану Митру Петровићу“. Ту застаде.

Мучаше се дуго како да отпочне, али никако му не дође на ум згодна мисао.

Устаде љутито и стаде ходати горе доле узнемирено, размишљајући о почетку тужбе.

Једна кокош поче да какоће у дворишту, и то Миту разјари, те дохвати бабину папучу и баци се на кокош.

— Море шта ћемо с шарана? — Упита баба и додаде — а не бацај се с те папуче к'о луд! —

— Гад баба, промрмља Мита љутито и седе опет за сто.

— Је л' чорбу да метем? — опет ће баба.

— Вуци се бестрага с твога шарана, лудо матора! — викну Мита као бесан, и више за се промрмља: „баш ми поквари све!"

Посла момка да му уточи ракије и оде у собу (био је на тефтеричу), леже на диван и размишља.

— Само док ми Стева стигне, па нека се он после тера са мојим крвницима. Мити мало лакну кад помисли да ће имати ко да га одмени у борби. Али је решио да дотле мора и сам да се брани. Реши се још да нађе Милана, те да заједно напишу.

По ручку је већ и Милан седео с њиме у соби и размишљаху шта да предузму.

— Кадију тужиш, кадија ти суди! — вели Милан.

— Он ће мене тужити! — вели Мита.

— Овај — поче Милан неку реченицу, и ту реч тако отегну, да је Мита мислећи да он није чуо, поновио још једном своју реченицу.

— Јес . . . ама . . . овај . . . отеже опет Милан трљајући чело.

— Шта? —

— У новине да пошљемо, па нека се он пуши. Ја ћу да напишем, а ти само потпиши.

Мити прелете радост преко лица. Одмах даде Милану хартију и перо па он изађе лагано.

Док је Милан тамо радио он се договараше с бабом шта ће се од шарана и закључе, да би могли довече звати своје пријатеље опет на вечеру.

У том дођоше Јеша и Павле, да да чују шта је било и нестрпљиво очекиваху да и Милан изађе са дописом.

— Мислим, да неће умети да напише! — говори Павле с поносом, што у својој средини имају Милана.

— Љуба ће боље! — говори Јеша! и завео се од смеја. —

Љуба у полић уме! — додаде Мита и сви се слатко засмејаше.

После читава два часа изађе и Милан сав у зноју и седе да им прочита.

Сви се наместише и са страхопоштовањем слушаху „речи, које ће се и штампати".

Господине уреднице!

„Имајте доброту, да у вашем цењеном листу *одпечатате* ово неколико скромних редака и наша пак цела околина слажуће се са овим редовима биће вам особито благодарна".

„Ми као да нисмо у цивилизованој Европи, као да нисмо у деветнајестом веку, када пак култура и просвета да предњаче требају, већ као да живимо у средњем веку!!! Грозно и по сто пута грозно!!! *Нек чује Европа, нек чује образовани свет* какве ми кметове имамо и разне кметовске пришипетље и чанколизе. Љуба Тасић кмет овога места данас на најгрознији начин нападе мирног и поштеног грађанина и врлог патриоту Миту Јанковића, који толике године беше кмет на понос свију нас, а не да као неки трпа школски прирез у свој џеп и подмићује своје чанколизе да сведоче криво за оне даске што је општина купила од Марка Томића. Знамо ми те ниске уједурме и куда се новац општински троши. Знамо ми и за ону банку, што је кмет узео од Петра Микића, да му сина ослободи од војске, као и за својега што је дао команданту назиме и пет ока препеченице. За

сада је довољно оволико а у будуће више".

Примите г. уреднице и овом приликом израз мога одличног поштовања".

Један посматрач.

— Тако! — узвикну Мита.

— Е, чујем, лепо срочено — додаде Јеша.

— Мало си и Васу дирнуо за сведочење. —

— Ако си га закачио! — виче Мита — много се он нешто напео.

— Сетиће се сви ко је писао! — рече Милан правећи се замишљен, а лице му сијаше од задовољства и поноса.

— Е, Јањо, спремај за довече да сви заједно вечерамо. Не марим сто дуката да потрошим само кад је овако лепо испало.

Сви пристадоше на овако згодан и оштроуман предлог Митин.

— Е, чујеш, баш је то добро за инат Љубе — знаш и код њега ће довече чини ми се Јова на вечеру.

— Јес', Јова ће код њега. Долазило дете код Лазе овде, те однело тањири, што Лаза узимао од њега ономад за славу, па рекло: „'Оће да нам дођу гости". А то мени прича јутрос Савка Лазина, долази знаш овде те тражи једно њено ћуре, вели: „изгубило ми се ћуре!" —

Све ово исприча Јања са задовољством и сви пажљиво саслушаше.

У вече су већ сви гости седели за столом. У зачелу бивши сресни начелник Милан (стари богослов), па онда Јеша и Павле, до њих Мита и онда редом жене по старешству.

Жене отпочеле говор о цени неких цицева и онда прећоше у говору на хаљину Љубине жене.

— Оне машне више нису по журналу! — рече Миланова жена увијајући главом и успијајући уснам од задовољства што се осећа „високо образована!"

— Стоји јој као на штапу! — додаје Јешина жена.

— Баш је згодна за маскен-бал! — процеди опет Миланова госпа кроз зубе, и поче се смејати тако као да по неким нотама удешава висину гласа мењајући га на разне начине.

Људи већ озбиљније разговор воде.

— Ја сам Васу одбранио кад је било суђење због оне воденице, — говори Мита.

Сви живо претресаше тај догађај и изведоше „наравоученије" како је свет неблагодаран и напоменуше како је баш „сам Љуба томе Васи кр'ао врат" па данас ипак не раздвајају се к'о божић и бадњи дан.

— Вара он сад Васу због . . . — поче Павле. —

Знам — рече Милан и климну главом.

— Које, које? — питају остали.

— Због . . . — опет ће Павле и показа кажипрстом десне руке по длану леве као кад се пише.

— Интабулација! — пришапну Јеша тајанствено и обазре се да нису чуле жене.

Милан махаше главом.

У разговору су се ревносно кушали чашама и ревносније испијали.

Разговор постаје све живљи и живљи.

Милан уз разговор улучи згодну прилику, да и педесети пут можда у истом друштву, исприча откриће Америке. У причању те „историске ствари" он се особито извежбао, а

ствар је саму усавршио и накитио свима могућим занимљивостима, које је год запамтио из опште историје, а додао многе друге што се можда не налазе ни у једној историји, нити којој другој књиги. С каквом вољом он то прича може се мислити, кад је чак устао код једног места, те узео сунцобран своје жене, да њиме престави сабљу.

Јешина и Павлова жена су за то време тихо разговарале о „извођењу пилежа", а Миланова жена пратила је пажљиво причу као и Јеша. Она је чак по негде и подсећала мужа на нешто, што би он случајно заборавио.

Мита и Павле слушају, слушају, па тек шапатом проговоре по неку о Љуби, па опет мало слушају, па опет о Љуби.

Жене су даље повеле говор о разводу брака између Цајке и њеног мужа, испитујући до кога је кривица.

Јеша је, пошто саслуша причу о открићу Америке, почео запиткивати Милана о звездама. Њих два су претресли звезде и прешли од некуд на веровање у снове. Одатле пређе Милан на нека објашњења о бесмртности душе и док је он то ватрено доказивао, Јеша је намислио да му исприча како је у сну јео гљиве и брао неке печурке и да га упита да ли то значи нешто.

Мита и Павле грдећи Љубу почеше толико викати и лупати песницама о сто, да остали пресекоше разговор и слушаху њихову дебату.

— Дочекаће вала и он и поп Коста да оду на робију због оног венчања! — виче Мита.

Жене докопаше згодну тему за разговор и поведоше га наново шапатом за своју рачун.

— Мисле они са мном да играју жмуре! — викну Павле и лупи песницом по столу толико, да се једна чаша претури. Павле сад осу грдњу на поп Косту и не обзираше се да ли га ко слуша.

Док он то викаше Мита се клео Милану како га цени и поштује.

Јеша већ почео да штуцка и дуго гледаше у свећу, а за тим прекиде Мити и Милану говор питањем: „да ли је богатија Француска или Енглеска.

. . . . . .

Разговор тече све живље и сад већ готово сваки говори и нико не слуша.

Јеша прича како је био добар коњаник. Измахује десном руком и командује: „сеци пешака на десно!"

Милан пева „где јест сребро и злато".

Мита и Павле говоре један другоме нешто у исти мах и вуку се за рукаве од капута.

„Ура! Ура!" продера се Јеша за свој рачун, и измахну десном руком, а леву држи, као кад се држи узда при јахању.

Сви се окретоше њему.

— Бод у лево! — командује он даље.

Ово одушеви Миту, те стаде причати о свом наредничком животу.

— Разумем, г. пуковниче! — говори Мита стојећи и салутира по војнички.

— Уви мене слачајши Исусе! — запева Милан и затури мало главу натраг.

— Ју, баш је здраво комично! — цичи Миланова госпа слушајући како Павле отпоче да командује Јеши.

— Ха, ха, ха, ал' је здраво комично! — смеје се она на свој начин.

Јеша отпоче на послетку да говори немачки. У ствари он не зна немачки ни речи, али имаше обичај да говори кад се напије неке неразумљиве, збркане слогове и то је он називао „немачки".

Павлу се то допало, па се и он уплете с Јешом у разговор на тај начин. Гура један другог, вуче, и помажу се при споразумевању више рукама, а већ слабо их се тиче да ли један другог разуме.

Павле некако незгодно гурну Јешу, те овај у мало не паде.

— Не гурај-а-а-ј се-е! — процеди Јеша кроз зубе и продужи даље „немачки говорити".

Миланова госпођа час погледа оштро Милана и махне љутито главом, колико да му да знак, да више не пије; а час опет удари у свој особити смех изговарајући своју омиљену реченицу:

— Ју, ал' су комични! . . . Ха, ха, ха . . . баш су комични!

При завршетку пијанке решили су да отпевају на улици:

— Што си тако суморан, мој голубе, бели? — Тиме су хтели да пркосе Љуби због дописа, који је већ послат у штампу.

Неколико дана после пошто бејаше већ изашао Миланов допис, изађе и допис Љубин у противничким новинама:

Рача, 11. маја 1892.

Мото:

„Стан, почекај од Добоја Мујо!
И ми коња за трку имамо!"

Поштовани г. уредниче!

И ако не сматрам за потребно и вредно одговарати на ниске клевете, које износи човек кога жена шиша, те му глава изгледа као басамаци, и који није смео потписати ни своје „часно" и „поштено" име, ипак у хатар голе истине изјављујем, да је све оно, што је противу мене изашло, гнусна лаж и пука измишљотина, и да ће господин дописник, чија је маска веома провидна, имати прилике, да и пред судом части докаже своје ниске клевете.

На суд срамна кукавицо, што ни имена нисн смео потписати.

Примите, г. уредниче, и овом приликом уверење мога одличног поштовања и имајте доброте, да ово неколико редака одпечатате у Вашем многоцењеном листу".

Љуба Тасић.

Овакви су се дописи гутали у овом месту! Мита је број онога листа где беше изашао допис против Љубе чувао као и признанице својих дужника, све заједно увијено у једном комаду платна и увезано врло брижљиво јаким канапом.

Од овог доба постадоше Мита и Љуба још већи непријатељи. Сваки од њих преносио је чак своју мржњу и на оне, који би с противником били у добрим односима.

Мита је на пример успео после дугог труда и напрезања, да се одбије меница, коју је поднео неки Васа, срески писар; са потписом Љубиним. Љуба је опет учинио, да Пера, кум Митин, не добије место за општинског писара.

(Наставиће се)

Бог у природи

(М. Ј. Љермонтов)

Када се таласа ожутела њива,
И при звуку ветра шуми шума свежа,
И малина рујна у јарту се скрива
Под слађаном сенком листова и врежа;

Кад орошен росом што је мајра пуна,
У румено вече, ил' у јутро златно,
Сребрнаст ђурђевак испод густог жбуна
Главицом ми својом клима многократно;

Кад разигран извор по понору леће
И, заносећ мис'о у сна мутног тмину,
Тајанствену бајку шапће ми и сплеће
О мирноме крају, одакле се вију, —

Тад се тихо мири немир духа мога,
Тад нестаје бора на мом бледом челу,
И на земљи срећу ја постижем вељу,
И на небу видим и разумем Бога.

Милорад Ј. Митровић

Ближњем свом поклоњено поверење поправља овога док неповерење квари

Сусретајмо сваког свог ближњег и подчињеног, докле га не познајемо по његовој нарави, по његовим добрим или злим навикама и својствима — лепо и са пуним поверењем у његово поштење. Поштеног човека, осетљивог, вређа неповерење и чини му незаслужени жао. Сумњивих нарави човек ће на неповерљив сусрет из освете да ти учини зло, док од тебе њему поклоњено поверење у души му буди осећаје благодарности и племенитости.

Ја ћу овакав један пример да овде наведем из свог живота:

Становах пре неки тријест година у граду З. Једнога дана дође ми стран човек, у сиротинском оделу, снужден и уморан: „Господине! рече, чујем, да требате и да тражите једнога слугу. Узмите мене у службу. Сиромах сам човек. Имам преко жену и децу. Па ме је нужда натерала, да тражим зараде и кору леба за своје рођене!“

„Оно је обичај, а и закон, да иштем од тебе писмено, где си до сада служио и којег си понашања. Но почем видим твоје бедно стање, примам те у службу без даљих доказа, да не луташ од немила до недрага и да мољакаш за зараду“.

Беше Нића већ више недеља у мојој служби, беше вредан и окретан, и добре воље.

Једнога дана пођем у лов и понесем обе своје двоцевке дамасценке, јер ћу се тамо са пријатељем састати, и за њега она друга двоцевка.

Пред вече дам Нићи, кога бејах повео собом, обе пушке и цео ловни прибор, да однесе дома; а ја ћу са пријатељем његовој кући.

Опет прођоше више недеља; сво ти мог Ниће. „Господине, дошао сам, да молим за отпуст. Сад да вам се исповедим: Криумчар сам, па ми се беше пре више месеци ушло у траг. Ја, да избегнем затвор и глобе, стругнем на ову страну. За ово доба свог бављења у вашој служби, утро

се је траг моје кривице, опасности по мене више нема, и тако ме вуче срце своји. Ал сад још нешто да ти се исповедим: Ја сам човек шарен, да више, хоћу кад-кад и да украдем. Оздравио сам од те ружне навике, од те заразе. Одпре, кад ме оно с вашим дворцевкама и са прибором посласте кући, гледам ја и мерим, које лепо оружје; брат брату да да 50 и више форината, која би то лепа „зарада“ била за спромаха човека. Ја сам само требао на Саву, па у чун, те у Србију, па никад више да мене или ваше оружје нађете. У мат' што не ускочих. Али у тај мах сетим се вашег доброг — пуног вере у мене — лица; ви ме држасте за поштена човека, дадосте ми своје добро. — А! та стидео би се целог свог живота до последњег издисаја, да сам онда то мени поклоњено поверење ногама погазио. И видећи за цело ово време код вас, како је слатко, кад човек сам осећа, да је добро неко дело учинио, да се је од злочина уздржао, зарекао сам се, да никад више не чиним зло, већ да будем поштен човек. И држаћу ћу реч, већ моје деце ради. А тај обрт у својим нарављима имам благодарити, вашој безазлености, с којом сте ме сматрали, да сам ваљан и поштен човек“.

И тако Ниђа пређе преко, и дај Боже, да се још и данас држи тих лепих начела! и да се је излечио од оне ружне заразе!

У Бечу, 18. јуна 1897.

Јов. Стефановић-Виловски

Изабраник

— ЛЕГЕНДА —

(Из заборављених песама)

Када негда, у времена стара,
Распусности, раскоши и квара
Пророк рече: Свету спаса треба!
Дође на свет изабраник неба,
Са љубављу у младачким грудма,
Да је, чисту, проповеди људма;
Да омили праведничке путе;
Подлој лажи да не носе скуте;
Да и сами братеку љубав трубе,
А истину да штиту и љубе . . .

Истина и љубав, та два мача пламна,
Сатираху смело људска дела срамна;
Истини и вери он је венце плео,
А љубављу живот испунит је хтео.
Реч његова чиста и честито дело
Судбини и људма пркошаху смело,
А судбина слепа, ко и људи што су
Наградама осу.

Јер изабраник пророчанским гласом
Свет испуни страхом и ужасом:
„Гленте дворе и дворанске власти,
„Ташти живот и ниске им страсти,
„Људска лица — а у њима звери,
„Празне душе, а прљави смери,
„Сами лиси, огари и мачке,
„Подло лижу скуте владалачке,
„Стидно пузе, понизно се смију,
„А у душам' црне мисли крију;
„Са мраком се и пороком друже,
„Пустој сили најамнички служе
„И за мрве, што их она дала
„Узвикују благодарно: „Хвала!“

„А истина кад се међ њих јави
„У ланце се спутава и дави . . .“

„А пук доле? — Гомила је глупа,
„Што с' у блату и незнању купа,
„Вазда пузи и ударце прима,
„Химне пева и хвале онима
„Што је тлаче ил' тирански муче
„Ил' сужанству уче . . .
„Мрак незнања њих ужасно дави;
„А истина кад се међ њих јави,
„То је гоне и у ланце кују —
„Јер глупаци неће да је чују . . .
„У мраку су и они на вису,
„Ко и ови што се дигли нису. —
„Незнање се с ученошћу мери,
„А утехе ни у самој вери,
„У пороку сви невиност виде,
„Лаж кроз људе ко истина иде,
„Сујетом се и таштином ките
„И пропасти у наручја хите“ . . .

Груди биле љубави му пуне —
Почео је пороке да куне;
Истини се посветио цео,
Ал му наук нико није хтео, —
Те се за њим олуј подемех даде,
И он страшно паде.
Чисто срце што ј' љубављу било,
Под рите се просијачке скрило,
На Голготу своју пође смело,
Трн и венац крашаху му чело;
А истина света, богодана,
У грудма му оста закопана;
Јер му љубав дочекаше свуда
С презирањем: „Луда!“ . . .

И где стиже
Ту се подемех диже,
И презрење за века му оста —
И он луда поста!

Ту над собом проли горке сузе,
Лиру узе
И ценећи моћ божанску њену,
Он се у свет крену.
Да још више страда
Путујући од града до града.

Место страно.
Ту ће мало стати,
Својој лири звучна маха дати.
Јекну лира отворено, јасно
И избраник одушевљен страсно;
Ал га руља с презирањем гледа
И певат му не да.
Он зар збори; зар он пева песме!
„Глас твој више прозборити не сме!“
„Даље, даље!“ — и засу га срамом
А један се на њ'га баци камом.

Поже главу, тужно се осмену,
Узе лиру и даље се крену.
Ал где стиже
Ту се подемех диже;
Нигде станка
Ни одморна санка . . .
Но он ступа куд га судба гони,
Низ образе топле сузе рони,
Небесима искрен поздрав шаље
И одмиче даље . . . даље . . . даље.

Једног дана, тек је сутон пао,
Малаксао крај двора је стао.
Лиру диже,
Ал не песма, него уздах стиже,
А уз уздах болни гласак оде
„Леба кору! Воде мало . . . воде!“
Но дворанин ни оком да трене,
У даљину блене.
А избраник када ниже паде,
То он таде
Сву испули своју душу црну —
Склопи двери и двору се врну.

Са кладенца враћала се мати;
Сиротицу син малишан прати;
Нежно чедо топлу сузу проли
И мајчицу слатким гласом моли.
Мати прије и наже крчагом —
Напоји га и водом и снагом.
Глас задрхта: „Ти си права мати"
„Чедо твоје нек благослов прати",
И пољуби узданицу њену,
И освежен даље светом крену.

Свуд је трње . . . Ступа нога смела.
Ману људе, градове и села;
Иде даље, само даље нагли —
Град и село губе се у магли:
Око њега свуда њине тучне,
Шумни лахор и песмице звучне,
Травна поља и шарено цвеће,
Лахор шумни таласа и креће,
Тајни гласи из даљине брује,
Ситне бубе из ливаде зује;
Више њега пучина је ведра —
То природа шири бујна недра
И зове га . . . Све га себи прима.
Уздах му се гуши у недрима.
Ледно срце нежи се и крави,
Гледећ немо свод небесни плави.
Све је пуно саучешћа, миља,
Природа га само благосиља
И у своја наручја га прима,
Да му тугу снима.
Све га зове, све га себи тражи,
Да му боле зблажи: —
И зелена трава
И пучина плава,
Лахорић што брује,
Поточац што струји,
И ливада травна,
И пољана равна,
И шарено цвеће,
И облак што леће,
Па и сутон тија
Што с' лагано свија,
И весело тиче —
Све му редом кличе:
„Прогнали те људи
„Са мржњом од себе,
„Али наше груди
„Дочекују тебе,
„Одмора ти нуде,
„Ојађеном срцу
„Да ти лакше буде;
„Твоја бона душа
„И свештена лира
„Ту ће наћи мира!"

Путник клону, небу поглед баци,
Последњи га поздрављају зраци . . .
Сунце тоне —
А на лири слабе жице звоне;
Шапат песма са усана брује . . .
Заћутали у лугу славуји,
Лаган ветар у гране се скрио,
Листак листу дошаптава тио;
Поток клизи кроз долину малу
И вал шапће валу:
„То избраник свету иде новом,
„Поздравља нас песмом лабудовом
„Која тугу и опроштај гласи,
„И дах што се гаси . . .
„То су пути: неба избраници
„Међу људма вазда изгнаници" . . .

Снага клону, клону душа чиста
И спомену Спаситеља Христа.
Поглед блуди,
Куд му душа жуди . . .
Анђо ступа, носи цвеће свело
Да окити избранику чело.
Болник главу прислонио грудма.
Лахор прије . . . изумрли звуци; —
Он почива са лиром у руци:
Избраник је опростио људма!

Ћуте шуме тавне
И долине травне;
И ноћ што је пала
За тренутак стала. —
Десило се нешто,
Са чега ће људи
Бусат' се у груди;
Са чега ће дуго
Горке сузе лити
И уздахе вити.

Ветар дуну и шапну дрвећу,
Зелен трави и дремовном цвећу,
Тичицама и виру и долу,
Јецајући у великом болу:
„Плачте други, горке сузе лите,
„Своју тугу од људи не крите,
„Нек вас од сад вечно сузе буде —
„Избраник је оставио људе“ . . .

*

Дан се дану краде... Век за веком креће
Избраника вазда оплакује цвеће:
И кад јутро ступа,
Природа се цветна сва у роси купа . . .

Београд, 1884.

М. П.

Сретно се свршило . . .

Приповиједетка **Стевана Милијевића.**

Ко ће тебе мајко хранит',
Кад ја морам цара бранит'?
Мајко рођена!
Ко ће тебе љубо љубит,
Кад ја морам цара служит'?
Љубо медена!“

Ова је пјесма цијепала срце старе газдарице Банићке. А има једно двадесетак дана врије Бањалука само том пјесмом. Ето, како су раздијељене позивнице за војништво: и дан је и ноћ вриска, вриска, пјевање, играње. Само веселье и то веселье, али, од жалости.

И Бранко, син старе газдарице Банићке, је добио ту несретну позив. Од оног дана кад ју је примио у своје руке: лијепо као да није онај момак. Нити честито једе, ни пије. Чисто се упроцијепио, а реко би за сваку ноћ преживи по пет година; тако, некуд брзо стари. Ма, ни налик да је на досадањег Бранка. — Ко ће знати, шта му се уселило у памет?!

Кућа је Банића једна по једна у Бањолуци. Стара, стећа трговачка кућа. Мало који бањалучки газда није у њој служио. Многог је сина отац у њу тушн'о без икакве потребе; но само, е би се научио реду и поретку. А кад који момак упорави посленим путем још за зелених година — обично рекну: Е, онај је толике године јео Банића љеб, па видио како се кућа кући и да нема дана за расипа. — Та је кућа била благословена не само радом и богатством већ и чељадима. Ће има, ће нема синова: туј их увијек има к'о Југовића. Али је ево сад у том отањчала. Сама стара газдарица Јелка са своја два ока — два сина Бранком и Урошем. — И то: Бранко је, ево, за војништво, а Урош истом ако је ступио у осамнаесту. Да их Бог поживи: оба су ко два бора, а лијепи к'о дјевојке. Но још и учени и начитани. Ма није покојни Банић жалио треснути кесом да му синови вињају свијета и просвијећених земаља. Све су они вињели како се ради и тргује, за то и јесу онако и варени и печени трговци. А ради и чуварни, да им није пара. Ал' нада

свијем овим имају круну врлина . . . Њих се два воле — главом платити један за другог. Чини ми се: сав их свијет не би завадио. Мајку опет, слушају к'о Бога, а стара се топи, топи од радости. Али види, ће јој ту сласт загорчи оно војништво, а још горе она пјесма. Јутром и вечером јој уши зује: Ко ће тебе мајко хранит кад ја . . . и онда се стресе.

Урош уред и дањива и ноћива у матази, а ни Бранко лакше не пролази. Али данас Бранко нешто не излази из своје собе. Некве га мисли обладале, те их се не може отрести. Зар преп'о се момак војништва, или му је жао оставити брата и мајке, јер к'о зна ће та могу бацити да служи. Уз'од'о се по соби, а све таре чело. Док ће на једноч: То не вјерујем да и сама небеса проговоре! Зар мој Урош мени инлу учинити . .? Јок . .! Свијет к'о свијет: завадио би два ока у глави; делај ће нас моћи гледати. Мука им ће се вако пазимо, па не знају шта ће . . . Опет велим: То не може бити . . . Али ако би било . . .? Ја би и њој и њему куглу у чело, па нек омастим конопац. Ух, стра' ме овог . . . Зар свом Урошу, који би крв своју за ме пролио? Па и њој . . .? Јок, јок, Боже сачувај! Бјежи, да бјежим у магазу. Иза овог изиђе из собе и некастиле прилупи вратима за собом.

Уред је непуна година како је Бранку памет раздиљена. Пола му памети не излази из Јове Зекића куће, а само с половицом води он свој пос'о. Ма, није ни чудо, јер какав тамо једињак цвијет цвјета. На прозору Јовину расте гонџе Зорка. А то још не расцвађено гонџе отело је Бранку и мисли и срце и све . . . Од драгости ли од жалости ли: ту је улицу прозв'о „Сокак уздаха". Па, да вам кажем само како ју је он сам описив'о свом неком пријатељу:

Она је безазлено јагњешце; весела птичица; благи анђелак; млада душица у облику дјевојачком. Живахна, несташна, весела, а ником, ни колик' је црно под ноктом, зла не мисли. Ваки цвијет тешко да још ће сунце обасјава. А, лијепа — пара јој нема. Она врана коса превалила појас. Кад је увије у оне двије гужве, па обори низ плећашца: онда нек се сакрије и Равијојла и Венера. Очи јој ко двије звјездице. Црне, а жегу куд год преврну. Још кад их пресумити на страну; погледа испод ока, или их разрогачи: онда полудим, уплашим се — шта ли . . . Лице јој — писати по њему. Па кроз ону њежну бјелину истом пробијају румене руже. А носић . .? Одгриз'о би га, па онда сам плак'о, што сам то учинио. Устаница — мали прозор одакле мед, нектар, или још што слађе, цури. Каква су — кад би видио ће се хране обичном храном: језа жалости би прохујала кроза ме. Пит'о би се срцем: Зар се она уста не питају миомирисама? Зар је ово, збиља, обично дјевојче? И чисто би почела губити досађању вриједност. — У устима зубићи к'о у невинашцета, које истом гања девету. Да ме нагризу не знам или би ме рана пржила неком тајном ватром, или би ме занијела. Кад би раница зарасла кроз сав би вијек на оном мјесту нешто осјећо, шта ни сам не знам шта је. Савјест би ме најела чим бих допустио другој, да ма кад било својим пољупцем оно мјесто позлиједи. Све мислим, да ми онђе цвјета најруменија ружа, или нај јасније звијезда сја. — То је стан звијезде мога живота. — Млада к'о капљица, невина к'о анђелак, најивна као свако непокварено чедо, којем се од рођења тек шеснести пут каранфил расцвао. Па како је онда не бих волео? Не знам или више волим мајку и своја Уроша, или њу, или и самог себе?

Ето како Бранко обожава тај свој идеал; ето како воли своја једнога брата и старицу мајку, али, ево дош'о неко и шапк'о му, да су Урош и тај њему најмилији створ заљубљени једно у друго. И то он чу при свом поласку у војнике.

Жалосан се час брзо примиче, те осване и дан новачења. А каже се: На несретном се кола ломе, па и Бранко само

што се снимио, а доктор позвао: „тауглих“. Стара газдарица кад је чула пала је у несвијест, а ни Урошу није боље било. А тек како ли је Зорки? Шта ћеш? Бог, зар, тако одредио, а што је од Бога слађе је од меда.

Бе несреће, ту и среће има, па и Бранку просвијетли његова стара срећа. Одредише га да служи у Бањојлуци. Како је то стару газдарицу обрадовало: не зна ни казати. Из захвалности завјетовала се слати намастиру Гомионици сваке године по оку тамјана, 5 ока зејтина и 3 ока воска. А, борме, је то највећма обеселило Бранка, јер се под оном својом бајонетом почесто навраћо у „Сокак уздаха“, да напари очи. Истина, и сад су му долазиле поруке како га Урош увијек замјењује код Зекића куће, па чак и то: како он и Зорка кане утећи „прије̏ко“. Бранко се чинио невјешт, али је скастио томе ући у траг; ма узалуд.

Е, јури, брате, вријеме к'о бијесно. Већ осване и Ђурђевдан. А њему се радује и гора и вода, а камо ли не ће људи и остали створови. Све је данас поврвило цркви, да се помоли драгоме Богу, јер Ђурђев дан је нова година за све Србе. Али да је Бранко знао, шта ће јутрос сазнати не би дошао у цркву. А можда би баш онда нарочито дош'о. — На ово му је осван'о Ђурђевдан... — Ето, тушну му нека жентурина писмо у руку, које је Зорка писала Урошу. Он се сиромах заклони за цркву, па га чита, чита, а сав дрхће. Али како год окрене: није њезин рукопис, ама је налик на њега. К'о женска рука... Мучно је распознати, особито кад пишу оловком, што наше дјевојке највише и чине.

Тај је дан Бранко стражарио у тврђави управ над Врбасом. На десној обали, баш спрам њему, је веселје. Ту је кућа газде Ристе, која данас слави своје крсно име. Па дошла му је стара газдарица Јелка са сином Урошем, Зорка са својом родбином и пуно их још пуно. Бранко их само погледа и уздише. Ех, како не ће — кад му је тамо све што му је најмилије. А и сам би сад тамо био, па се осв̏једочио за оно ју̏трашње, писмо; али проклета служба. Истом сиђе Врбасу Урош са Зорком, па сједе у један чамчић и завесла по зеленом Врбасу. За њима ето ти Милана Спасића, па са Миленом Ђорђића у други чамац и низ Врбас. Бранко их мотри и замисли се: Не д'о Бог да се сад чамац изврне: мог'о би, чини ми се, обоје спас'ти, како знам и пливати и ронити. Па, зна и Урош...

Он то и мисли и не мисли, а некаква клада испод ћуприје, па гру о Урошев чамац и он се изврну на сред Врбаса. —

Бранко баци пушку и капу, па пљус у воду.

Боже мој, за ким ли ће прије сегнути, да га избави кад су му обоје једнако удаљени??

ЛУТАЈТЕ МИСЛИ

Лутајте мисли!... Оф не лутате:
Знате махалу, конак јој знате,
Знате јој бакче, камо дањује,
Одају знате, камо ноћује;
И знате чије име помиње,
И знате који сахат проклиње...

Још, не проклиње. Трпи и ћути;
Свело се лице к'о лимун жути,
Чело јој бледо, око усало,
Срце удара тихо, по мало...
О, мисли моје, млађана нёва
Личи на свећу, кад догорева.

Нит. **Јелена**

Шума и степа

— И. С. Тургењев —

. . . И мало по мало поче га вући
Назад у село, у тамни врт,
Где су лице тако огромне, тако сеновите,
И ђурђевци тако девичанеки мирисни,
Где се округле врбе над водом
С насипа наклониле у дугом реду,
Где дебели краст расте над плодном њивом,
Где мирише конопљом и коприном . . .
Тамо, тамо, у пространа поља,
Где се као кадифа прни земља,
Где раж, тамо год бациш поглед,
Струји тихо меким таласима,
И пада тешки, жути зрак
Из прозрачних, белих, округлих облака;
Тамо је добро . . .

(Из песме предање осу).

Знате ли ви, каква је наслада извести се у поље пре зоре? Ви излазите у трем . . . На тамносивом небу трепећу овде-онде звезде; влажан ветрић доле̂ће час по као лак талас; чује се уздржани, нејасни шапат ноћи; дрвеће слабо шуми, заливено сенком. Ево их, међу ћилим на кола, стављају крај ногу ковчежић са самоваром. Логови дрхте, хржу и господствено се премештају с ноге на ногу; пар тек пробуђених гусака полагано прелази преко пута.

За плотом, у башти, мирно хрче ноћни стражар; сваки звук чисто стоји у стиснутом ваздуху, стоји и не прелази; коњи се кретоше на један пут, таљиге громко заклопарaше . . . Ви идете — идете поред цркве, с брда на десно, преко насипа . . . Пруд се тек почиње пушити. Малко вам је хладно, покривате лице огрлицом од шињела; дрема вам се. Коњи звучно бљечкају ногама по барицама; кочијаш звиждуче. Но ето, одмакли сте четири врсте . . .

Крај неба руди; у брезама се буде, незграпно прелећу вране; врапци цвркућу около тамних камара. Расветљује се ваздух, видљији је пут, јасни се небо, беле се облачићи, зелене поља. По избама црвеним огњевима горе лучеви, иза врата чују се поспани гласови. А међутим јутарња се румен разгорева; ево, већ се златне пруге опружиле по небу, у провалијама колута се пара; шеве звучно поју, праскозорни ветар духну, — и тихо испливава јарко-црвено сунце. Светлост, рекао би, потоком јури; срце у вама задрхти као птица. Свеже, весело, мило! Далеко се види свуд унаоколо.

Ено, за шумарком село; ено, мало даље, друго, с белом црквом, ено, брезова шумица на брду; за њом је бара, којој сте ви пошли . . . Брже, коњи, брже! Оштрим касом напред!. . Још три врсте, не више. Сунце се брзо диже; небо је чисто . . . Време ће бити прекрасно. Стадо се просуло из села нама у сусрет. Попели сте се на брдо . . . Какав изглед!

За читавих десет врста вијуга се река, тамно се плавећи кроз маглу; за њом водено-зелене ливаде; за ливадама положити хумови; у даљини се с виком бију вивци над баром; кроз влажни блесак, разливен у ваздуху, јасно се истиче даљина . . . много лепше но лети. Како слободно дишу груди, како се брзо покрећу удови, како чврсне сав човек, обузет свежим дахом пролећа! . .

А летње, јулско јутро! Ко је, осем ловца, искусио, како је пријатно газати зором по жбуњу? Као зелена црта повлачи се траг ваших ногу по росној, поседелој трави. Ви расклопите мокри жбун, а он вас свега обаспе накупљеним топлим мйром ноћи; ваздух је сав напојен свежом горчином пелина, медом ељде и ду-

њице; у даљини стоји као стена храстова шума и зелени се на сунцу; још је свеже, али се већ осећа близина вруњине. Глава се мучно заноси од силног миомира. Жбуњу нигде краја... Ван што се овде, онде у даљини жути приспевајућа раж и у уским пругама румени елда. Ено, зашкрипаше таљиге, кораком прође мужик, а најпре склања коња у хлад . . . Поздравили сте се са њим, одмакли сте — звучни фијук косе разлеже се за вама. Сунце је све више и више. Брзо кошни трава. Ено, већ је вруњина. Прошли један сат, други . . . Небо тамни по крајевима; оштром препеком пламти неномични ваздух. — „Где би се ту, брате, могло пити воде?" питате косача. — „Ено, тамо, у провалији, има кладенац". Кроз густо лескино жбуње, испреплетано бодљикавом травом, спуштате се на дно провалије. Доиста: под самим обронком крије се извор; храстов жбун жедно раширио над водом своје шапасто грање; велики сребрни мехурићи, поводећи се, дижу се са дна, покривеног ситном, кадифеном маховином. Баците се на земљу, напили сте се, али сте лени да се макнете. У хладу сте, удишете мирисну влагу, добро вам је, а пред вама се жбуње усијало и чисто се жути на сунцу. Но шта је то? Ветар изненада налете и промаче; ваздух задрхта унаоколо: да није гром? Ви излазите из провалије . . . Каква је то оловна пруга на небосклону? Згушњава ли се вруњина? или се диже облак? . . Но ево, слабо блесну муња . . . Охо, та то је бура! Унаоколо још јарко сија сунце: ловити се још може. Но облак расте: предњи му се крај протеже као рука, нагиба се као свод. Трава, жбуње, све наједном потамне . . . Брже! ено канда једног сељака . . . брже! . . дотрчали сте, дошли . . . каква кишница? какве муње? Понегде кроз сламени кров закапала вода на мирисно сено . . . Но ево, сунце се опет поиграва. Бура је прошла, ви излазите. Боже мој, како весело блиста све унаоколо, како је ваздух свеж и жидак, како мири на купине и на печурке! . .

Но ево, спушта се вече. Румен запламте као огањ и обухвати полак неба. Сунце седа. Ваздух је у близини некако особито прозрачан, чисто стаклен; у даљини полеже мекана пара, топла на изглед; заједно с росом пада ален блесак на пољане, до малочас обливене потоцима житкога злата; од дрвета, од жбунова, од високих стогова сена потрчаше дугачке сенке . . . Сунце је село; једна звезда се ужегла и дрхти у огњеном мору смирања . . . Ено, сад бледи; небо се плави; одвојене сенке ишчезавају; ваздух се налива маглом. Време је кући, у село, у колибу, где конакујете. Забацив пушку за плеће, брзо идете, не осврћући се на умор... А међутим наступа ноћ; иза двадесет корака већ се не види; пси се једва беле у мраку. Ено, над црним жбуњем крај неба мутно се беласа . . . Шта је то? — пожар? . . Не, то изгрева месец. А ено тамо, доле, на десно, трепте већ и сеоске ватрице . . . Ено, назад, и наше колибе. Кроз прозорчић видите сто, покривен белим столњаком, горећу свећу, вечеру . . .

Или кажеш да ти спреме лаке кочије, и пођеш у шуму на јаребице. Пријатно је пролазити узаним путем, између два зида високе ражи. Класје вас тихо бије по лицу, босиље вам се качи за ногу, препелице вичу ода сиуда, коњ трчи леним касом. Ево и шуме. Хладовина и тишина. Стасити јасенови високо шуме над вама; дуге опуштене гране бреза једва се мичу; моћни храст стоји као витез

поред лепе липе. Идете зеленом, сенкама ишараном стазом; велике жуте мухе непомично висе у златастом ваздуху и наједаред одлећу; мушице се вију као стуб, светлећи се у сенци, тамнећи на сунцу; птице мирно пију. Златни гласић стрнајкин звучи невином, брбљавом радошћу: он пристаје уз мирис ђурђевка. Даље, даље, дубље у шуму . . . Шума глуви. Неисказана тишина пада у душу; а и све наоколо је тако сано и тихо. Но ево, ветар налете, и зажуборише врхови дрвета, као падајући валови. Кроз лањско мрко лишће расту високе биљке; гљиве стоје свака за се под својим капицама. Зец из небуха испадне, пас се са звучним лавежем отисне за њим.

Па како је та иста шума лепа у позну јесен, кад долећу шумске шљуке! Оне се не баве у срцу шумском: њих ваља тражити по окрајцима. Ветра нема, а нема ни сунца, ни светлости, ни сенке, ни кретања, ни шума; у меком ваздуху разливен јесењи мирис, сличан мирису вина; танка, нежна маглица стоји у даљини над жутим пољима. Кроз оголело, тамно-мрко грање мирно се бели непомично небо; овде, онде, на липама виси последње златно лишће. Влажна земља мека је под ногама; високо, сухо биље не миче се; дуге нити блистају се на победелој трави. Мирно дишу груди, а на душу налази чудна узбуђеност. Идеш дуж окрајка шумског, гледаш за псом, а међутим миле слике, љубљена лица, мртва и жива, долазе на памет; давнодавно заспали утисци изненада се буде; уображење пролеће и лебди, као птица, и увек једнако јасно диже се и стоји пред очима. Срце час наједаред задрхти и залупа, страсно нагне напред, час опет неповратно потоне у успоменама. Сав живот одмотава се лако и брзо као рубац; свим својим прошлим, свим чувствима, силама, свом својом душом влада човек. И ништа му око њега не смета — нема ни сунца, ни ветра, ни шўма . . .

А јесењи, јасан, малко хладан, из јутра мразан дан, када се бреза, као неко баснословно дрво, сва златна, лепо оцртава на бледо-плавом небу, када ниско сунце не греје, али сија јаче но лети, омален јасенов шумарак сав се блиста, чисто му је мило и лако стајати голу, слана се још бели по дну долина, а свежи ветар полагацко креће и гони опало, уковрчено лишће, — када се по реци радосно отискују плави таласи, одмерено подижући расејане гуске и патке; у даљини топоље млин, полусакривен у врбама, и, шаренећи се у светлом ваздуху, голубови се брзо вију над њим . . .

Леп су и летњи, магловити дани, премда их ловци не воле. У таке дане не може се пупати: птица, прхнув вам испред ногу, онај час ишчезава у беличастој тами непомичне магле. Но како је тихо, како неисказано тихо све унаоколо! Све се пробудило, и све ћути. Ви пролазите поред дрвета — оно се не миче, оно се мази. Кроз танку пару, наједнако разливену у ваздуху, црни се пред вама дуга пруга. Ви је држите за блиску шуму; дођете ближе — шума се претвара у високу леху пелина на међи. Над вама, око вас — сруда магла . . . Но ево, ветар се мало крену — комадић бледо-голубастог неба нејасно се промаља кроз разређујућу се, рекао би, задимљену пару, златасто-жути луч продре наједаред, потече као дуг поток, удари по пољима, испречи се у шумарак, — и погле, опет се све навукло. Дуго се

продужује та борба; но како неисказано великолепан и јасан постаје дан, када светлост, најзад, побледи и последњи таласи загрејане магле или спадају и разастиру се као простирке, или се извијају и губе у дубокој, нежно-сијајућој висини . . .

Но ево, кренули сте се у удаљено поље, у степу. Каквих десет врста пролазили сте њивским путовима, а најзад ево вас и на другу. Поред бескрајних каравана, поред механица са кипећим самоваром под стрехом, широм отвореним вратницама и кладенцем, од једног сеоцета до другога, преко непрегледних поља, поред зелених конопљаника, дуго, дуге возите се ви. Свраке прелећу са раките на ракиту; сељанке, с дугим грабљама у рукама, миле у поље; човек путник, у изношеном нанкинском кафтану, с телећаком на леђима, промиче уморним кораком; теретне спахиске кочије, запрегнуте шесторком крупних, истераних коња, плива вам у сусрет. Кроз прозор вири крајичак јастука, а на месту за колима, на врећи седи лакеј, у шињелу, испрскан блатом до самих обрва. Ево и окружне вароши с дрвеним, кривим домовима, бескрајним плотовима, трговачким ненастањеним каменитим зградама старинским мостом над дубоком провалијом . . . Даље, даље! . . Почеше најзад и степска места. Погледаш с брда — какав изглед! Округли, ниски хумови, поорани и засејани до врха, разишли се као широки таласи; жбуњем обрасле провалије вијугају се међу њима; као дугуљасти острови разбацани омалени шумарци; од села до села трче уски путови, цркве се беле; међу лозњацима блиста речица, на четири места сужена насипима, далеко у пољу поређале се неколике дроње; постарији племићски дворац са својим стајама, воћњаком и гумном приљубио се уз омалени рибњак. Но и даље, даље идете ви. Хумов и су све ниже и ниже, дрво се скоро и не види. Ево је, најзад, — безграничне, непрегледне степе! . .

А у зимњи дан ићи по дебелом снегу на зецове, удисати студен и оштар ваздух, и нехотице штурити очима од засењивог ситног блистања мекога снега, наслађивати се зеленом бојом неба над црвенкастом шумом! . . Па први пролетњи дани, када унаоколо све блиста и пуши се, кроз тешку пару окопнела снега већ мирише загрејаном земљом, на отопљеним местима, према косим зрацима сунчаним, поверљиво пољу шеве, и с веселим шумом и грајом, из провалије у провалију јуре потоци . . .

Него време је и завршити. Збиља — ја споменух пролеће; у пролеће је лако растајати се, у пролеће и срећне нешто вуче у даљину . . . Због ом, читаоче; срећа и напредак нека вас вазда прате.

С руског превео
Јован Максимовић

Дениза

ДРАМА У ЧЕТИРИ ЧИНА, НАПИСАО

АЛЕКСАНДАР ДИМА СИН

с пишчевим допуштењем превео с француског

Милан Вл. Ђорђевић.

Дима Син је добро познат нашој публици: ко није читао „Госпођу с камелијама“ (коју је на српски лепо превео г. Марко Цар)? Сви важнији комади његови представљају се на нашим позорницама у Београду, Новом Саду, Загребу. „Денизу“, која сад први пут излази пред српске читаоце, представља београдско Краљевско Позориште у добром преводу г. Милоша Н. Христића.

Александар Дима Син суверено влада француском позорницом ево већ по века. Дима је несумњиво данас први драматик у Француској, па ма шта о томе мислио г. Сарсеј и остали обожаваоци Емила Ожије-а. „Госпођа с камелијама“, „Полу-отмено друштво (Demi-monde)“, „Дениза“, „Франсина (Francillon)“ спадају у најбоље и најславније комаде француског театра. Али намера ове скромне белешчице не може бити да о Дима Сину даде ма и најблеђу слику, њезина је сврха само да у две речи представи „Денизу“ читаоцима „Зоре“.

„Дениза“ је, по мишљењу великих критичара: J. Lemaître, G. Brandès, Sarcey и т. д. с којима имам срећу да се потпуно слажем, једно од најлепших и најсавршенијих дела савремене драмске књижевности. Од свију драма Дима-ових мени се „Дениза“ највише допада, јер у њој, чини ми се, таленат Дима Сина достигао је врхунац. Дубок познавалац људскога срца, фин психолог и строг моралиста, који високо стоји над конвенцијама и предрасудама модернога друштва, чије махне верно износи и немилостиво шиба, уз то несравњив мајстор у драмској техници, а поврх свега писац препун најживљега парискога духа: Дима Син јавља нам се у „Денизи“ са свима тим сјајним особинама. Не поричем да се може дискутовати начин, на који је Дима решио психолошки и морални проблем „Денизе“, али зацело нико неће оспорити неодољиву речитост и вештину, којима нас он у „Денизи“, бранећи своје гледиште, тако силно узбуђује.

„Дениза“ је први пут давана године 1885. у Паризу, у француској Комедији, чијем је тадашњем управитељу г. Емилу Перену и посвећена.

Својим врло љубазним писмом од 21. децембра 1894. године допустио ми је Дима Син да на српски преведем сва његова дела, која ми се буду допала. Захвалио сам најтоплије славному драматику на том драгоценом доказу његовога пријатељства према српској књижевности, и превео сам „Денизу“, која одавно краси европске књижевности у многим преводима.

„Дениза“ је, по моме мишљењу, неоцењива добит за нашу, још тако сиромашну преводну књижевност. Мило ми је што заслуга за ту добит поглавито припада мостарској лепој „Зори“, која ево пружа српским читаоцима ту славну француску драму.

Цариград, јуна 1897.

М. В. Ђ.

ЛИЦА:

Конт **Андрија од Бардана.**
Брисо.
Фернан од Тозета, син госпође од Тозета.
Тувнен.
Понферан.
Марта од Бардана, сестра Андријина.
Дениза Брисо, кћи Брисо-ова.
Госпођа од Тозета.
Госпођа Брисо, жена Брисо-ова.
Госпођа од Понферана.
Клариса од Понферана.
Слуга.

Комад се догађа у наше време, на селу, између доручка и ручка.

ПРВИ ЧИН.

Врло елегантан салон у летњиковцу. У дну стаклена врата гледају у врт. Побочна врата.

Прва појава.

Дениза, Клариса од Понферана, доцније *Андрија, Тувнен, Госпођа од Понферана, Г. од Понферана, Госпођа Брисо,* доцније *Марта, Фернан, Брисо.*

Пре но што се дигне завеса, а пошто се зазвони, чује се како Девиза пратећи се на гласовиру пева из „Миреје" песму: „А ја, ако случајно какав младић . . ." Последњи став отпева пред публиком, пошто се завеса дигне. Клариса стоји на позорници и знацима зове личности из кулиса да са свим тихо дођу, како их Дениза не би приметила, те да слушају. Кад Дениза сврши, Клариса пљеска.

Клариса.

Браво, браво! Још још!

Дениза.

Шта, зар сте ме ви слушали, госпођице? Мислила сам да сам сама. То је издајство.

Остала лица: Андрија, Тувнен, Понферан и његова жена, госпођа Брисо уђу. Сви, осим госпође Брисо, пљескају.

Тувнен.

Продужите, госпођице, продужите као да ми нисмо овде.

Госпођа од Понферана (тихо господину од Понферана).

Знала је врло добро да смо ми били присутни.

Понферан.

Мислите, драга пријатељице, мислите?

Клариса (Денизи).

Каква је то арија?

Дениза.

Арија из „Миреје".*)

Клариса.

А шта је „Миреја"?

Дениза.

Зар нисте, госпођице, никад чули „Миреју"?

Клариса.

Где то?

Дениза.

У Комичној Опери.

Клариса.

Не воде ме у позориште.

Дениза.

Зар ни у Комичну Оперу?

Клариса.

Ни у Комичну Оперу: изгледа да кад девојка мојих година тамо оде треба за тим да се уда.

Тувнен.

То се често дешава, али није неизбежно.

Клариса (Андрији).

Господине, пева ли госпођица Брисо сваки дан?

*) Позната опера славнога композитора француског Шарла Гуно-а; тема је узета из чувеног спева истога имена који је написао први савремени провансански песник Фредерик Мистрал. Прев.

Андрија.

Да, госпођице.

Клариса.

О, ви сте врло срећни.

Андрија.

И јесам.

Клариса (Дениза).

Узаимићете ми ову партитуру.

Седне за гласовир и чита „Мирјеу".

Дениза.

Иштите најпре допуштење од госпође ваше мајке.

Клариса.

Мама неће дати. Однећу је крцом.

Дениза.

То не могу да допустим.

Клариса.

Кад ми будете окренули леђа... А после, ја је зовем мамом али ми она није мама. Мама би ме водила у Комичну Оперу; она ме је тако волела. Ова је друга жена татина, па је врло строга јер тврди да на њој лежи одговорност. Одговорност! Шта ли то треба да значи? (Претурајући ноте). Имате ли још што лепо овде? Али где је госпођица Марта?

Дениза.

Послали смо по њу. Мало час је била у врту.

Андрија (госпођи Брисо).

Госпођици Брисо глас се свакога дана све више и више враћа.

Госпођа Брисо.

Да, одиста.

Госпођа од Понферана
(госпођи Брисо).

А, госпођо, госпођица је ваша кћи?

Госпођа Брисо.

Да, госпођо.

Госпођа од Понферана.

Честитам вам; говорено ми је о њојзи. Није ли ту скоро требало да пева на свадби сина закупника Бертрана?

Госпођа Брисо.

Да, госпођо.

Госпођа од Понферана.

Пратећи себе на оргуљи, коју је господин од Бардана поклонио.

Андрија.

Да, госпођо.

Госпођа Брисо.

Али је требало имати овлашћење владичино.

Госпођа од Понферана.

А Његово Преосвештенство није хтело. Не воли да жене певају у цркви. То увек мало одврати пажњу од службе. Што се мене тиче, ја сам за парохијске певаче. Они по кад што погрешно певају, али у цркву се не иде певања ради.

Тувнен.

У цркву се иде да се учи милосрђу.

Клариса (свирајући неку арију из „Силвије").

А, ово је умиљато.

Понферан, пошто-успавани певушн арију, коју Клариса свира.

Госпођа од Понферана
(госпођи Брисо)

Мора бити да се госпођица ваша кћи много вежбала, док је постигла да тако пева.

Госпођа Брисо.

Да, госпођо, много се вежбала с једним нашим старим пријатељем, професором певања у конзерваторијуму, који је силом хтео, да она ступи на позорницу. Тврдио је, да

би могла зарађивати сто хиљада динара годишње.

Госпођа од Понферана.

То није сувише да човек пристане да се појави на даскама.

Тувнен.

Има простирака, госпођо.

Госпођа од Понферана.

Али не за играчице.

Понферан.

Али, душо, госпођица Брисо није играла.

Госпођа од Понферана.

Чим се јавно и за новац ради, играти или певати са свим је свеједно.

Тувнен (за себе).

Љубазна жена. (Гласно). Само што има једна разлика, госпођо. Глуви више воле игру а слепи више воле песму.

Госпођа од Понферана (Андрији).

Ко је тај господин?

Андрија.

То је један велики фабрикант, велики пољопривредник, богат човек и, преко свега тога, златно срце.

Госпођа од Понферана.

Зовете га?

Андрија.

Тувнен.

Госпођа од Понферана.

Тувнен! Тувнен!

Понферан.

Не тражите, душо. Нема га у „Готском Алманаху". Он је само у „Ботену".*)

*) „Готски Алманах" је годишњак, у коме се налазе имена и подаци о члановима свију владајућих и посавитих племићких породица и дипломатског кора. „Ботен" је књига, која такође сваке године излази под назива тако по имену издавача: у њој се налазе имена и адресе свију француских трговаца и друге адресе од практичне вредности. Прев.

Госпођа од Понферана.

Нови слојеви. (Андрији). И тако ова госпођица је учитељка ваше сестре?

Андрија.

Не, госпођо, она је пре свега њена другарица, њена пријатељица,

Госпођа од Понферана.

Њена пријатељица! Плаћена пријатељица, јер претпостављам да јој плаћате, и то подоста, за посао који код вас врши.

Андрија.

Госпођица Брисо не прима од мене никакву плату. Она је кћи управника мојих добара, најпоштенијега човека на свету, бившег официра, декорисаног*).

Госпођа од Понферана.

Дала му орден садашња влада?

Андрија.

Не, претходна.

Госпођа од Понферана.

Ни она није много боља била.

Андрија.

На послетку, госпођо, ствари тако стоје. Био је добар војник, био је рањен у Криму и у Италији, дали су му орден. То је несрећа, али шта да се чини?

Госпођа од Понферана.

А што је напустио војску кад је тако храбар био?

Андрија.

Због женидбе. Девојка, коју је волео, није имала мираза; он није имао ништа, а ви знате, госпођо, да у војсци . . .

Госпођа од Понферана.

Треба мираз, знам; ожењо се, дакле, из љубави.

*) Т. ј. одликован орденом Почасне Легије. Пр.

Андрија.

Управ.

Госпођа од Понферана.

Из љубави према овој баби?! То је смешно. Зар не налазите да је смешно, кад вам се каже за једну бабу, да је неко у њу био заљубљен?

Андрија.

Не налазим, ако је та жена била лепа и ако је остала добра као што је ова. А чудновато ми изгледа, да је човек могао волети и оженити се женом, која је увек била ружна а никад добра.

Госпођа од Понферана.

Има доброта и доброта. Има доброта, за које свака жена није расположена. У кратко, ти људи имали су несрећа,

Андрија.

Које су подносили врло достојно и врло храбро.

Госпођа од Понферана.

А од чега су живели у несрећи?

Андрија.

Од рада.

Госпођа од Понферана.

И кћи?

Андрија.

Кћи је давала младим девојкама лекције из француског, из историје, из музике: јер она је врло образована, има све могуће сведоџбе.

Госпођа од Понферана.

Савремено образовање.

Андрија.

У то време су ми препоручили оца, који се бавио трговачким књиговодством. Присуство тих ваљаних људи у мојој кући допустило ми је да доведем сестру из манастира, што дотле нисам могао урадити јер сам живео у Паризу као момак, а већ десет година нисам имао ни оца ни мајке нити какве рођаке, која би могла доћи да са мном станује и да се брине о Марти.

Госпођа од Понферана.

Те тако сте поверили земљу Брисо-у, кућу његовој жени а сестру његовој кћери.

Андрија.

Да, госпођо.

Госпођа од Понферана.

То се зове имати поверења. Мислите ли ви да је једна женска, која је хтела да ступи на позорницу, врло пристојна и врло поуздана другарица за девојку из добре куће. Јер ваша је сестра из добре куће.

Андрија.

А и ја, јер сам из исте.

Госпођа од Понферана.

Ви сте присталица нових идеја. Ноћ Четвртог Августа! Скупо нас је стала та ноћ Четвртог Августа.*) Дајте ми добрих новости о вашим новим идејама . . . (Понферану). Ну, Филиберте, о чему мислите?

Понферан.

О вама, душо. Тешко је мислити на што друго кад сте ви ту.

Тупнен (Андрији).

Допада ми се овај Понферан. Изгледа ми да весело подноси своју судбину.

Андрија.

О, врло весело, уверавам вас; препредњак је то.

*) Четвртога августа 1789. француска Установотворна Скупштина (Assemblée Constituante) укинула је племство у Француској, уништила све његове повластице, прогласила човекова права (Déclaration des Droits de l'homme et du citoyen): једнакост свију грађана пред законом и т. д. Прев.

Тувнен.

Али за што полажете толике рачуне његовој жени?

Андрија.

Данак суседства на селу. Кад јој не бих одлучно одговарао, Бог зна шта вам не би све о целој кући говорила.

Госпођа од Понферана
(Марти која улази).

Једва један пут ето вас, драго дете моје.

Марта.

Извините ме, госпођо. Бејах отишла до чуварева жене, чији је синчић нешто болестан.

Госпођа од Понферана.

Није прилепчиво?

Марта.

Није, госпођо, умирите се.

Госпођа од Понферана.

Уплашила сам се да се нисте разболели не видевши вас јутрос у цркви на служби. Ето за што смо вас посетили, и ако ћемо вечерас код вас ручати.

Марта.

Кад сам била у манастиру толиким сам службама присуствовала, да се сад одмарам; имам их у напред. Ви идете у цркву само недељом, драга госпођо, а ја сам ишла сваки дан.

Госпођа од Понферана.

Да ли вас госпођица Брисо учи свему томе?

Марта.

Не, госпођо, јер је госпођица Брисо била јутрос у цркви.

Понферан.

До госпође од Тозета.

Госпођа од Понферана.

Зар је она овде?

Марта.

Да, госпођо, за неколико дана.

Понферан.

Нема ни десет година како смо је звали лепа Зезета.

Госпођа од Понферана.

Зар сте је ви познавали у то доба?

Понферан.

Као цео Париз, јер у то доба становао сам у Паризу. (Уздише).

Госпођа од Понферана.

Још и сад доста често идете тамо.

Понферан.

Сваког другог месеца од прилике, и то с билетама за одлазак и повратак, та не вреди ни говорити.

Госпођа од Понферана.

Да није удовица та лепа госпођа од Тозета?

Андрија.

Јесте, госпођо.

Госпођа од Понферана.

Њен муж био је на челу некога финансијског друштва и оставио је послове у доста рђавом стању.

Понферан.

После његове смрти стање је рашчишћено.

Госпођа од Понферана.

Ну, имало се шта чистити. Она има сина?

Андрија.

Који је био са мном у гимназији.

Госпођа од Понферана.

Он је млађи од вас?

Андрија.

За шест или седам година.

Госпођа од Понферана.

Велики и лепушкаст момак, који ни за шта подобан није. Она би га

радо оженила, али њега није лако сместити. Је ли с њом и он овде?

Марта.

Да, госпођо. Данас пре подне заједно ћемо изјахати у шетњу; госпођа од Тозета даје ми лекције.

Госпођа од Понферана.

О, да, она би могла давати лекције из јахања као госпођица Брисо из правописа. Збиља, покажите ми како сте се из нова сместили, јер овај део замка сав је обновљен.

Обе се удаље.

Тувнен (Понферану).

Госпођа од Понферана има много духа.

Понферан.

Да, да. Зла је као шуга. Чујте ме ви, који сте у многим поузданим предузећима, јер изгледа да су ваша предузећа поуздана . . .

Тувнен.

Јесу.

Понферан.

Честитам вам. Баш би требало да ме утурите у какав извршни одбор. Понферани су старога порекла. Ето прилике за демократију да ступи у везу с племством. А после, на тај начин могао бих отићи по који пут у Париз.

Тувнен.

Одсуства у одбору била би за драгану.

Понферан.

Ко вам је тако што казао?

Тувнен.

Говори се у околини.

Понферан.

Брбљивци једни!

Тувнен.

Виђају вас, с времена на време, како се одшеткате до телеграфа, куда сами собом носите ваше депешице.

Понферан.

За једнога пријатеља.

Тувнен.

Па ваљда их нећете упутити непосредно драгани, мудри сте ви; али сутрадан редовно одлазите у Париз, где остајете два пуна дана.

Понферан.

Истина је.

Тувнен.

Наћи ћу вам место у каквом извршном одбору; али реците ми, пошто сте обудовили, за што сте се поново оженили? Из чамотиње?

Понферан.

Погодили сте. Бејах неутешан после смрти моје прве жене; између ње и ове нема поређења, анђео, анђео, и што је човек неутешнији . .

Тувнен.

У толико више осећа потребу да се утеши. Али не на тај начин.

Понферан.

Али ја сам искрено мислио да се никад нећу утешити. Те тако су злоупотребили мој бол. Рекоше ми, да због Кларисе треба да се оженим каквом озбиљном женом. Тражио сам такву младу, за коју ми се не би могло рећи да сам је из љубави узео. Упутише ме на госпођицу од Лавила Серте-а, а ја одмах помислих: тако нешто мени треба.

Тувнен.

Боље се није могло наћи.

Понферан.

Не верујем. Јер треба да знате да сам ја, у пркос свом изгледу, остао врло млад.

Тувнен.

Срцем?

Понферан.

Срцем и свим.

Тувнен.

Па онда?

Понферан.

У почетку мог новог брака, што је мање било заноса од моје стране, тим је више било право, да доведем у сагласност дужности према успомени моје прве жене с оним што сам дуговао тежњама друге. Бејах се поново оженио, другова бар . . .

Тувнен.

Удовчев прилог. То не износи бог зна колико, али ипак нешто износи. Добро сте били удесили.

Понферан.

О да, са свим добро. Али ме она ни мало не награди. Постаде ћудљива, љубоморна. Дружила се само с бабама. Све остале би обесила, да је могла. У кратко, живот ми је са њом постао тако несносан, да ми се бол потпуно променио. У место да останем неутешан, што сам изгубио прву жену, ја сам био неутешан, што сам узео другу. Али од тог другог бола зацело сам имао право да се излечим.

Тувнен.

И за то идете у Париз.

Понферан.

Тако је.

Тувнен.

Ну, онда се госпођица Клариса мора проводити с вама.

Понферан.

О зацело не, сирото дете! До душе, нас двоје се нашалимо по који пут, јер она ништа друго и не тражи; али у њеним годинама отац није довољан. Требало би је удати. Чим је господин од Бардана узео к себи своју сестру, моја је жена пристала да дође и да доведе Кларису. Господару ове куће радо бих је дао. Је ли он слободан?

Тувнен.

Мислим да јесте.

Понферан.

У околини се говори да ова млада учитељка . . . Тхе, тхе!

Тувнен.

Ну, нека се они, који то говоре, чувају да их њен отац не чује, јер би зло прошли.

Понферан.

Мислите? Међу нама буди речено, то не би било први пут, да једна учитељка . . . Умиљата је. За њу бих радо уштедио пут у Париз.

Госпођа од Понферана (уђе).

Дакле, Филиберте, хоћемо ли?

Понферан.

Ево ме, душо.

Госпођа од Понферана.

Шта то свира ваша кћи?

Понферан.

Нешто лепо.

Клариса свира једну арију из „Силвије".

Госпођа од Понферана.

Шта је то што свирате, Кларисо?

Клариса (престајући у посмртни марш).

Један ораторио, мамо.

Госпођа од Понферана.

Ораторио, који тако весело почиње?

Клариса.

Подељен је, мамо, на два дела: први за свадбу, други за погреб.

Понферан (Тувнену).

Не рекох ли вам ја да има духа.

Госпођа од Понферана.

Затворите те ноте ви, што се нећете одати позоришту. (Фернан улази у ловачком оделу). Ко је опет овај?

Марта.

То је господин од Тозета.

Фернан поздравља врло отегнутно и с пуно поштовања обе жене.

Госпођа од Понферана

једва му одговори на поздрав, тихо Марти.

Не представљајте ми га. Имаћемо времена вечерас. (За себе). Ми смо овде у цирку. (Понферану). За Бога, Филиберте, хајдемо пре него што дође госпођа од Тозета.

Фернан (гласно Денизи).

Једва једном да те видимо. Како си данас?

Дениза.

Врло добро, хвала ти на питању.

Фернан.

А твоја синоћна главобоља?

Дениза.

Прошла је.

Госпођа од Понферана (Марти).

Они су род?

Марта.

Не, али њихови родитељи живели су у највећем пријатељству. Заједно су васпитани и увек говоре један другом ти.

Госпођа од Понферана (за себе).

Гле! Дивота! (Гласно) Кларисо!

Клариса.

Мамо!

Госпођа од Понферана.

Ходите!

Клариса.

Ево ме мамо. (Денизи). Како се зове овај господин, што је сад ушао?

Дениза.

Господин Фернан од Тозета.

Госпођа од Понферана (Понферану).

Ну, Филиберте, хоћемо ли?

Понферан (трље руке).

Ево ме, душо! Мало ватре пријa у септембру. Требало би да наредите да се и код нас наложи.

Госпођа од Понферана.

Није пристојно пре Свих Светих. Вечерас ћемо ручати овде, пошто друкчије радити не можемо, али више нећемо доћи у ову кућу, која није пристојна за Кларису, чак ни за мене . . . а ви ћете ми учинити задовољство, одмах сутра, да отиднете владици и да му кажете да је потребно његово посредовање . . .

Понферан.

Да . . . ?

Госпођа од Понферана.

Да се ово девојче (показује Марту) уклони од жалосних утецаја овога друштва.

Понферан.

Владика је у Паризу.

Госпођа од Понферана.

Па добро, ићи ћете у Париз.

Понферан (за себе).

Послаћу депешу.

Госпођа од Понферана (Марти).

До виђења вечерас, драго дете. (Андрији). До виђења, господине.

Сви излазе осим Фернана, Денизе и Марте. Фернан се поклони Кларисн с пуно поштовања.

Клариса (за себе).

О, да лепога младића! Излаже.

Фернан (Марти која хоће да се повуче иза кулиса).

Госпођице, ево књиге, коју сте, чини ми се, синоћ желели да читате; отишао сам јутрос у варош по њу.

Марта (узме књигу).

Четири миље на коњу, то је љубазно.

Фернан (тихо).

У књизи има писмо.

Марта остави књигу на сто и придружи се госпођи од. Понферана, Кларисн и Андрији, који излазе.

Фернан (за себе).

Остављa овде књигу знајући да у њој има писмо. Је ли то учинила из презрења, из смелости или из обазривости! Хоће ли да књигу натраг узмем или ће се вратити по њу? Видећемо.

За то време Дениза је уредила ноте, затворила гласовир не гледајући Фернана, чини се као да не зна да је он ту. Фернан се прави да је не види и стоји пред пећи, као да греје ноге, окрећући час по главу ка врту. Дениза уредивши све позвали вратима не гледајући Фернана. Брисо улази.

Фернан.

Добар дан, драги мој господине Брисо.

Брисо.

Добар дан, пријатељу.

Дениза (Брисо-у).

Добар дан, оче.

Брисо.

Где истина, данас те још нисам видео. (Дениза се спрема да изађе). Куда ћеш?

Дениза.

Госпођица од Бардана изјахаће кроз који час. Сад се облачи, те идем да видим, да још што год не затреба.

Брисо.

Иди, иди, теби никад није довољно пажње према њојзи. (Пољуби Денизу, која излаже). У мал' те не заборавих, ви ћете јутрос у шетњу на коњма.

Фернан.

Хоћете ли и ви с нама?

Брисо.

Нећу, треба да прегледам рафинерије и ергелу пре него што покажем цело наше имање господину Тувнену. Управ и тражим господина конта, да га питам . . .

Тувнен (уђе на последње речи).

Господин од Бардана је ту, у врту. Хоће да испрати господина од Понферана до ограде. Већ сам једном прегледао ваше радове, господине Брисо; честитам вам врло искрено. Брзо сте ушли у посао.

Брисо.

Радио сам што сам боље могао, а тако је лако радити добро, кад човек воли људе, за које што ради.

Тувнен.

Волите конта?

Брисо.

Као што бих волео свога сина.

Изађе.

(Наставиће се)

Ускрс

(спев у прози)

од Вас. Немировића-Данченка.

Јад, или позната, давнашња туга не остављаше га. Она се, као сенка, час скраћује, а час расте, али увијек је за њим. Већ се и не сећа од кад га прати. Иста проклета, мучна питања неодступно су између њега и ових сјајних дана на југу. Она су му све застрла, и као сура завеса падаху пред оним, што његова душа тако чезне да види. Под небом талијанским, на љупким водама модрога залива, на угледу полуваздушастог плавога Каприја — он је остао онај исти очајни болесник, каквим га је знала његова далека постојбина са својим

хладним и влажним маглама. — Ни правог задовољства, ни минута заборава. Вечно једно исто питање: „зашто? чему?“ Непрекидно тражење узрока и основâ; увек она иста страст — која се није декорацијана задовољавала — страст загледати иза кулиса, давити се њином прашином и прљавштином, и она иста навика: повређивати своје старе ране, уронити у своје душевне невоље и зла, и живети од боље, коју је сам себи створио. Лекар који га је на југ послао, рекао му је:

— Само југ, пун радости и задовољства према животу, излечиће вас. Та он ће вас тако крепко обгрлити, да вам неће дати дахнути. Ви сувише мислите, сувише и беспрекидно себе анализујете. Тако неваља. Пођите на југ што пре јер вас ја овде не могу излечити. Ви ћете овде само без икаква успеха трошити на апотеку и на мене, лекара. Почекајте, па ћете овде и суху болест добити. Нити сте први ни последњи. У осталом, — после вам већ никакав југ не би помогао.

И, ево, снег и магле осташе за њим. Тамо, кроз влажну југовину, смењивану мећавама, тешко и мучно се навештавало северно пролеће. Земља цеђаше неку влагу, која до кости продире. Суморно небо, превучено густим тамним облацима читавих дана плакаше над пределом, који се тешко буђаше од зимњега сна... За тренут се беше заборавио кад га, пред Венецијом, јужно сунце огреја, и кад се пред њим заталаса дивни лазур Јадрана, лак и прозрачан као прививење, а на којем се љуљушкаху лагани дивни вали... А пред вече, последњи одсев сунчев показа му ружичасту силуету обескрвљене царице мора, која се губљаше у својим немим сивим лагунама. Ноћ сусрете на каналима њеним. Замишљени, сањалачки дворови према сребрнастој светлости месечевој беху још дивнији. Нешто као да ослушкиваху. Тихо кретање весала мицаше његову мрку гондолу све даље у плавичасти сумрак мимо тих дворова, чије фасаде чињаху се мраморним валовима увијене...

Сваки дан сија сунце. Заљубљени вали, данас као и јуче, запљускују сањиве обале. Месец увек тако светли над немим лагунама. А овог незадовољника и очајника ништа не привлачи. Ни стари градови, у мистичној глухоћи својих кула, у тајанственој тамнини хиљадугодишњих цркава, преживљених и за навек ућутаних палата, — ништа не умањиваше сталну, бољешљиву радљивост мозга, што га — као црв у ораху — непрекидно подгриза и троши оно исто недоступно питање: „зашто? чему?“ Мину мимо њега и монументална Верона, која као да и данас снива о својим Скалигерима, и ослушкује величанствено читање Дантових канцона. Мину и сјајна Фиренца, коју ласкаво успављују нежне песме реке Арна; и мрачна витешка Сијена, за навек затворена и упепељена у своје средњевековне оклопе; и величанствена силуета царскога Рима; и дивно ритмично Средоземно Море, где се вали за валима нижу као стихови бескрајног спева, пуног неисказаних лепота. Све је то видео, и ништа му не даде праве среће. Ишао је и у свет, у гомилу, не поимајући њених радости и задовољства, или презирући је. Лутао је по развалинама, и видео у њима увек исту вечну славу моћне неправде над добром немоћи. Чињаше му се, да крв струји кроза сиве зидове Колосеума; у врелом ваздуху причују је руку остављеног звера и мученички јаук растргнуте жртве... И заман онда у прежвеним хиљадугодишњим сводовима сија плаво небо, а горе сабинске и латијске меко обгрљавају зелену Кампању... Пилатово: „где је истина?“ трзаше му душу, држећи је као у сумраку или тами.

И сувише је навикнут да мисли. У шумним фразама, које опијаху друге, распознавао је или тренутни занос или себични рачун. Његови другови и пријатељи били су практичнији: заједно за старим књи-

гама оставили су и своје идеале у слушаоницама на универзитету.

А он? Сваки дан нема Мојсија, да сиђе с горе Синајске и да разбија златне теоце веселог и срећног незнања. Не једном наоружан знањем и талентом, био је излазио на борбу с идолима. И, за њихним победничким колесницама, био је далеко одбациван, измучен, истрзан, изубијан. Уметност, коју је он тако љубио, падала је. Нецеремонијална бестидност лактовима се гурала и смештала тамо, где јој пређе није било места. Лепота, вечита лепота била је умрљана и сваљена у блато, — ради просте истине и правде, измишљене, оклеветане, рођене кужним устима! Крв је капала из његових безбројних рана, у мозгу се нйтило и болело га несносно питање: „Зар није зло — вечито; и зар победама његовим има краја и граница?"

А како сјајно и заслепљиво у његовим успоменама блиста онај дан, кад му се указао био пут идеалима, — из даљине примамљив, а у ствари мучан. На небу не беше ни једног облачка у његовим сновима о будућности. Тада је мислио, да је живот тако светао и једар; све је гледао у сјајним и привлачним бојама. Пред очима је треперио сјајан, светао хоризонт, и што је била тешња и тамнија његова собица, тим је пространији и сјајнији био свет његових снова, што су га окружавали. Млада прса дисаху тако, као да им је мало ваздуха. Снаге беше толике, да не знађеше на што да је расточи, где да је утроши, а да га не угуши својим силним бременом. И на све се душа осмехивала и одзивала.

Његови први, његови надахнути стихови! Боже мој, разуме се, снивао је о слави, али она није била на главном плану његове будућности. Веровао је, да ће свет преокренути, свет не би напразно примао и хватао сваку његову заносну реч, из који су бйли живи откуцаји. Као пламен по жилама пролрује му одушевљење и занос искреног уверења. Да, слушајући њега, људи ће постати бољи. Понижени ће подићи главу, а понижљиви ће постати добри, милостиви, у свом срцу ће наћи изворе вечне љубави, истине и правде. Сви, сви ће поћи за њим, у ту блештаву светлост опште среће, која у његовој души сијаше као поуздана зора будућности...

Лепа, чиста, светла привиђења... само привиђења.

Колико још њих ви ћете обманути?

Њему је данас смешно и болно...

Куда се то дену? Питања, која су недавно све усталасавала и покретала — одбачена су као непотребна. Оно, што се чињаше права истина, — исмејано је. Поново су потребна била доказивања, мисли, поставке. Племенитост, љубав и лепоту — дохватале су прљаве руке, и, као знамење своје, узимаху их људи, који цене само новац. Егоизам је све поплавио, и сваким даном та река све више буја...

Затворивши се у своју малу собу, он је из ње видео, да његове идеје и борбе никоме нису блиске ни потребне, не тражи их ничија душа, никакво зло. Видео је — само махнито, шумно, грлато пировање рђавих инстинката. Видео је, — да никоме није зло... нико не пати. Па из тога је и закључио, да и његова борба није потребна...

А време пролазаше. На слепочњачама се показаше и седе. Прељашњих сила не беше. Усахнуле су.

Њему, непоправљивом идеалисти, сви су се смејали. Величаше га као Дон Кихота, који се будалаством великодушношћу бори за добро против уображеног зла. Дошло је дотле, да се и његови непријатељи сниеходљиво одзиваху о његовој проповеди, крстише га пророком немогућих идеала, идеала у причама, — и идоше својим путем не осврћући се на њ и на његово очајање. ... А нико није ни слутио, како већ ни он сам не верује у успех свога рада. Почео је сам себи признавати, да је вера његова живота обмањива, да су идеали његови још тако далеки, као и онога дана, кад је изишао на пут, који му чињаше

да је право њима водио. Истина, вечна лепота, и слобода чињаху му се као дивна сазвежђа непрегледног и неизмерног неба. Оне му сијаху, али с какве страшне висине; гораху, али њихове луче не могоше расветлити мрак неверице и очајања који се све више згушњаваше . . .

На тако тужан, суморан, очајан, ево се бави у Неапољу. Већ је два месеца ту . . . Мимо њега шумним валима пролажаше живот, — и какав живот! — али он се увек осамљиваше. Тај живот није га могао обманути својим привидним сјајем. Знао је вредност тога сјаја. У сликама раскоши, у лепоти декорација умео је да види лоше, јадне саставке ветких кулиса, — дивних само на растојању. Природа? . . . Али већ у њој не распознаваше душе, налазећи, да је то — вечна илузија; јер треба само затворити очи, — па нема светлости ни контура, сенке ни боја; затворити уши, — па ће изумрети звуци; и треба само зрно у чело — па неће бити ни времена, ни простора, ни мисли. Биће онда нешто друго, загонетно, тајанствено, страшно. Знао је, да је све видљиво — обмана, а стварност — иза граница његова познавања. Живот је — сан; а пробуђење је — смрт, нирвана, блаженство! Њему се чињаше велика бесмислица и недоследност продужавати свој живот. Разуме се, давно би он свршио са собом, кад не би било увек неке нити наде: можда није могао он сам све да увиди и позна, јер и у свету моралних појава има области, чије су границе неприступачне и неизмерљиве, има неких несазнаних начела, на које само треба стати, па да се од једанпут преокрене сав свет, и да се еванђелско царство љубави, истине и правде јави на земљи; а старо зло, хладно, суровo, клизаво, неразумно зло, на вечно да сурва у незнане провале.

И где, све около као да се нарочито договорило да измами ма и ништаван осмејак на лице блеђана меланхолика.

У ружичастој јутарњој магли помаља се злаћана слика Напоља, дивна, као сан младога песника. С тамног плаветнила благослов и милошта веје на нежно озеленелу земљу . . . Море се јавља у хиљаде боја и одсева. Оно тако мелодично жубори под бајном обалом, а вали се тако тихо лулушкају на његовој површини. По спрудовима је надасно растурило најчудније мреже и чипке од беле пене. У даљини уморни Везув тешко дихаше, обдан димом, а ноћу огњем. У његову подножју, као у страсној замрежености, почивају Портичи, Резина, Торе дел Греко, Анунцијата и друга места, што се под зрацима заходнога сунца рује, па се чини да се Везув окитио коралном огрлицом. Преко залива Кастеламаре и Сорента, једва је видљиво, али осветљено, малено, дивно скрojено, поетично острво Тиверија; оно као да је срезано из једнога грумена аметиста и спуштено у лазурну воду.

И, као том суморном човеку за љубав, цветови огромних дрва радосно отвараху своје црвене усне; а манолије као да расплетаху своје беле и раскошне круне; од јутра до мрака мирисаху дивним ароматима руже и беле лилије. Бадемови цветови као уморни обараху нежно своје лишће, и тихо, као сузе падаху доле ружичасте и нежне пахуљице.

Али меланхолик не налажаше за себе радости у том вечном празновању и слави величанствене лепоте.

Гледајући суревњиво и замишљено на срећна лица питаше се: чему се радују; Колико је пута баш овај немирни рушилац, Везув, те људе засипао пепелом, затрпавао лавом, и читаве градове живе сахрањивао; па ти робови као и пре, опет се настањују у подножју свога злобнога тиранина. Слабост и глупост људска још се никада и нигде није показала тако јасно и одређено! . . .

Ноћу, модрикави сутон, прозрачан и чист, пао би на утишано море. У тој ваздушној модрини искраху се ватрена плам-

чици с чунова, као доле обрнути злаћани знаци узвика, а слике им трепере у води. У тим тихим љупким ноћима јут му певаше најлепше своје песме; а он их остављаше и затвараше се у своју собу, веран својој чами и патњама. Ни једном у души његовој није зазвонио глас пун храбрења: живи и надај се!

II.

Једанпут са Via di Roma пђаше на више по узаним улицама горњега дела Напоља. Оне су час степенасте и стрме, а час као пукотине стена.

Ишао је, желећи умора. Мислио је, да ће уморношћу савладати бол, осећање незадовољштине, које вечно точи своју раздражљиву жуч. Што се више пео, тим се више размицаху даљине широм. Партенопеа, насмејана, ленива као заморена Баханткиња, сва му се пред очи јави, скупа са својим безбројним, као распуклине уским улицама, са малим каменим пијацама, и необичним црквама; и још са глухим затвореним палатама и баштама, што су маховином поткивене. Истакну се и тамни Castel del Ovo, чије ћелије изгледаху као тамнице издубљене у сивој маси крша, гледајући отуда на плави залив напољски као црни, без реда разбацани отвори. Он се заустави нагло, као да никада није видео све то, што му је пред очима. Онамо зелени Позилипо, кршевита Пуцола, двовршасти Везув . . . Ово бајно царство земље и воде обгрљавају две дуге руке, далеко на самом хоризонту — Сорето с једне а рт Мизено с друге стране. На модрој површини залива, тамо, где једна другу те две руке не могу да домаше, — тамо су, као љубоморна стража тога царства према осталом свету, — Капри, Ишија и Процида . . . И од једанпут, кад је све то видео, осећање искрене радости и милине овлада његовом душом.

Нема на свету ништа лепше од те бескрајне слике. Никада и нигде твораштво великога уметника природе не блиста таком дубином замисли, тако бескрајном разновидношћу као емаљ јасних боја, ни тако уметнички фином деобом светлости сенака.

Једанпут је треба сагледати, па да вечито остане у вашој збуњеној души. Ритмичне врсте саме се намећу; овде разумеш истините изразе надахнућа и полета, који као опојни ветар заносише душе јужњачких песника. Успомене из прошлости оживљавају, а на окрилателој фантазији се и нехотице јавише слике и порећења; а све у светлости блештавог одушевљења. И тај суморни осамљени очајник и нехотице се покори надахнућу, па, као и некада у срећним годинама своје даваншње младости, записа и стихове у своју споменицу.

„На полусањивим обадама уморни Напољ лежи као побеђени гладијатор. Охоли супарник његов, мрачни Везув стоји над њим са блиставим малем својим . . .“ И тако даље.

Али од једном пред очи му искрснуше суре зидине припете за стрменити крш, на само теме горе. Одзо их је тек једва био угледао, а сад их је лепо распознавао од тиха обасјана града. Гледаху с висине као грабљиви орлови кад бирају трепутак у који ће раширити своја снажна крила и кроз врели ваздух устремити се за пленом . . . Сам крш неприметно улазаше у зидове. Не би се могло одредити, где престаје крш и где почиње тврђава. На једном углу, а према загаситом небу, које као да вејаше побожношћу и тишином, оштро се издвајаше кула.

Прође некакав намерник.

— Шта је ово? — упита Рус немилостиво изврћући талијанске речи.

— Ово? Па зар ви не знате? Сант-Елмо! Бивши манастир Чертоза-Сан-Мартино.

— Сант-Елмо!

Злогласни паладиум страдања племенитих синова Италије; вечни споменик ту измучених апостола за независност и јединство; сура, загушљива тамница,

где се стотинама народних људи у вечноме мраку и ужасу заточења, живот гасио

Сант-Елмо!

Једна од најнезавиднијих успомена, и једва ли за најпостиднији лист историје... Развалине Тиверије виде се преко залива на плавоме Каприју, — а ова тамница овде... Хиљаду година је између њих, а човештво остаде једно те једно.

На као да нестаде све лепоте и величанствености неапољског залива. Боје стамнеше, светлост се угаси.

Он се тихо упути вратима тврђаве. Пут му затвараше кула. Срећом нађе официра дежурног.

— Шта желите?

— Да разгледам Сант-Елмо.

— А ко сте ви?

— Странац — путник.

— Имате ли путни лист?

— Да; ево га.

— Signor — руски поданик... О, знам!... Un grand impero... molto freddo. Freddo di Siberia... la richezza immensa! E... e... poveri Polacchi! (Знам! Једна велика царевина, врло хладна... Сибирска ледноћа... и безбројна богатства... И... и... и... бедни Пољаци). Наши певачи доводе отуда грофице и милионе... Ја бих претпоставио милионе... У осталом, о укусима се не спори... Ја имам рођака, un grand artista! (великог вештак)... он је, знате, певао тамо... на обалама леденог океана... у... како зову... тај град... Та... тага... Таганрог!... Ecco il nome! (то је назив!)... Биће ми мило, да вас услужим. Показаћу вам і nostri priggioni (наше тамнице). Ми чувамо данас као историјску успомену то, што ћете сад моћи да видите. Шта да се ради! Сваки народ мора да прође кроз такве ужасе и страхоте... Независност се отаџбини не даје на поклон, слобода тражи жртава. Она се мора одстрадати, с тога је тако и цене. Иначе не би вредила ништа.

„Философ, мора бити," помисли Рус, идући за њим по уским и мрачним ходницима, и спуштајући се по степеницама све ниже и ниже... Зидови унутрашњи беху сури и наги. Тишина. Кораци одјекиваху далеко, далеко, изумирући негде. Као да их понављају она бледа привиђења, која становаху у тим пустим, празним и немим ћелијама. Дневна светлост гасила се све више. Што је Рус за својим вођом ниже силазио, дисање је било све теже. Можда је то само нервни осећај?... Зидови капаху сузама, а сузе лагано клизаше на камене подове. На њима беху баре... а сузе у њих шумно капаху озго с високих сводова у тами изгубљених... На послетку ступише у мрачне подземне просторије, где цароваше потпуни мрак. При светлости буктиње каткад са стране и озго блесне камење, влажно и неравно... Дебели стубови што држе ове гробнице, нејасно се распознаваху. На њима се тамно одбијаху зарђане споне обручева...

— А ово је врло просто? — разјасни официр весело, старајући се да буде што може пријатнији. — За обруч су утврђивали претње од ланца којим се затварао наручник или огрлица или гвоздени појас — на заточнику... И, знате, заточник је могао врло угодно (col grand piacere) њим око стуба, као, знате, псето... кад се укаже потреба да се веже у ланац... Заробљеници су, разуме се, могли да се крећу на овом растојању. Погледајте!

Буктиња осветли гранитни под. По пречнику од мест ли корака, опцртаваше се круг, истрвен у граниту ногама безбројних у ланце окованих ходача.

„Колико је покољена требало, па да остане тако дубок траг у камену?" Русу бејаше тако, као да види заточнике скоро полуделе од вечита мрака и страхобе. Дању — ноћу, они су се махнито вртели у кругу, и само злокобна јека досуђених ланаца испуњаваше нему тишину њихне тамнице, или њихне гробнице, — све једно.

Дисање му поче застајати. У глави му се вртело. И нехотице мораде се на камени стуб наслонити. И сам себи из-

гледао је као и ти мученици. Видео се у исто тако безизлазном очајању. Притискиваше своје врело лице на стуб — једини сведок њихових неисказаних мука.

— На ненавикнуте ужасно утиче! — осмехну се официр снисходљиво. — Али само погледајте ове знаменитости...“ Говорећи то принесе буктињу стубу. Стуб је исечен из целога камена, у чијим се шупљинама налазаше та мрачна гробница. На неравној површини стуба указаше се неке црте.

— То су натписи, знаци?

— Да. Прочитајте.

Официру се силно допадао утисак, који чињаше гробница на странца. Очевидно се поносио њоме, и не хтеде се одмах лишити свога задовољства.

— Прочитајте, то није тешко.

На још ближе примаче буктињу. На стубу се хваташе дугачки језик чађи.

— Томасео Алеарди.

— Тако је... Изврсно... Даље?

— Николо Гвалдо.

— Да! Управо тако! Томазео Алеардо и Николо Гвалдо... Ви сте, без сумње, слушали о тим људима... Алеардо и Гвалдо беху највећи родољуби. Они су стварали италијанско уједињење још у оно време кад нико није озбиљно ни мисло на то. Они су сањали о отаџбини силној независној, слободној, са Римом у срцу своме... краће речено, снивали су о том, чему ми сад служимо. Али њих су овамо довели били, и овде су умрли један за другим... Своја имена су ноктима урезали у камен... као над могилом.

— Ноктима! — узвикну Рус нехотице, ужаснут.

— А можда и гвожђем од ланца! — допуни Италијанац брзо. — Ја, допустите, такође не верујем! Ноктима? Не, ово је сувише дубоко урезано. Погледајте у „Гвалдо“ ово „до“!... А ево овде у зиду претена. О њему виси крај захрђала окова. Видите, и ту су изрезана слова... около...

— Есео! Јест! Њега су Руси ослободили. Дошли су Russi, и ослободили га. Војска великог северног цара! Војници и официри његови изнели су генијалног композитора на рукама својим, а по том ваш Господар захвалио им на томе. Велики, велики композитор... И он је сањао о великој и слободној отаџбини!... Кад је Гарибалди овамо дошао, ижљубио је те натписе; а наш galantuomo Vittorio Emmanuele — скинуо је капу и дуго је пред тим натписима замишљен стајао. А кад се окренуо пратиоцима, видело се, како му из очију капаху сузе...

„Колико страдања, колико најневероватнијих мука, које су сахрањене у том вечном подземном мраку...“

Док се враћаху из те гробнице, необични неки глас говораше у њему. На паласку сунце му удари у очи. Из низине заблиста му плаво море, дивно небо плавило се над њим, а врели ваздух осећаше на лицу. Он жедно и страсно дисаше

Чињаше му се, да су и њега читаве године држали у тој тами, да су ти окови зарђали од његових суза и од капљица његовог хладног зноја, што га из његове изнурене снаге ужас истериваше. За неколико минута сам је преживео све, што су они мученици трпели.

И њему поста у души још страшније, и још жалије тих мученика живих захрањених, који већ нису ни сањали били о светломе дану ослобођења. Тај дан није за њих постојао. Сунце се рађало, дан се мењао с ноћи, цвеће цветаше с пролећа, — а они су једно само желили, за једно само питали и молили — за смрт. Смрт је њима отварала тамничка врата, разбијала зарђале у тело упивене окове.

Преко залива још се увек плави тако бајно дивотно острво Капри. Тамо су Тиверијеве тамнице, овамо су ове. На шта је радило човечанство у тих осамнаест векова што су између Тиверија и Санг-Елма?

И опет плима познатог јада, познате туге и очајања захвати га и понесе собом. Већ не види јарке и топле боје, плави емаљ залива, шаренило Неапоља, ни димљиви и огњени мач Везувљев.

Спуштајући се улицама са степена на степен, слушаше песме које му са свих страна звоњаху.

— Adio, Signor! — довикиваше му официр озго, па сетивши се братовљевих причања, и желећи још једанпут показати се као прави golantuomo, повиче громко пријатноме странцу.

— Кад се вратите у завичај, у ту freddo di Siberia, однесите мој поздрав руским грофицама!... Реците да мој брат, un grand artista, гаји најодушевљеније успомене, — о тим аристократским лепотицама из Тангарога — на леденом океану!...

Али Рус га више и не слушаше.

Хтео је што пре утећи од неког чудног привиђења, које му се појавило. Да је могао, сам би од себе утекао.

III.

До мрака остаде код куће. Вукло га је нешто опет у магле и хладноће далекога севера. Његова чама тамо је била као код своје куће; тамо није било само рђав дисонанс на светломе фону туће радости и среће. Радости и среће! А зар оне могу да постоје упоредо са тим Сант-Елмом и с развалинама Тиверија и с јамама позилипским, које су заробљеници рукама својим избијали у каменим недрима?

Спустила се ноћ над потамнелим заливом. Ноћ плава, прозрачна, осута блиставим звездама, које заљубљено гледају са своје недостижне висине на тај дивни крај. На отвореном балкану струји ваздух, расхладљив и напојен морском паром. А море сањиво жубори својим меким ритмичним валима. Над Везувом види се како светле неке мале ватре — то су Партичи и Резина, осветљене. У сумраку по некоја лађица раширивши своја једра, као привиђење промиче у правцу према Каприји. Дуго би он гледао за малим једрима док не ишчезну у сутону и даљини. На једанпут га изненади некакав необичан жагор. Као да се сав град пробудио, и не само пробудио, већ изашао и на улицу. Он погледа с балкона. У једном тренутку све засија у пламену.

Рус узе капу и сиђе доле.

Шумне гомиле света пролазе, обилазећи га и гурајући га. Хиљаде ракета лете под небо, па се тамо распрскавају и расипају. На даљине се чују одушевљени звуци химне Si levano i morti! (мртви ускрснуше). Каткад, кроза складну музику, која као да сав тај свет у недогледне висине узноше, — проламаху се одушевљени узвици безбројних људи. Рус, ништа од свега тога не разумевајући, пође за другима. Били су му необични и ти узвици, и то одушевљење. На тој народној светковини био је само гост и гледалац. Шумни, бурни талас од некуда кренуте гомиле, и њега часком захвати и понесе са собом. И он је ишао и застајао, и опет се кретао, ишао са свима. И, чудно, у том несвесном кретању, па једном, ни сам не зна како, његову душу проструја нешто стихијно. Осећаше, да и њега захвата, да и њега мами и заноси вихор општег одушевљења. Није се могао опоменути како се нађе на piazza de i Martiri (пијаца мученика). Беше сва у пламену. Читави зидови од кућа трепере од звезда и разних украса, од блиставих изрека, раскошних разнобојних пламених венаца. Иза отворених прозора струјаху читави млазеви блештаве светлости. А у сред пијаце сија један мраморни стуб, прави огњени стуб. То је споменик, што га је подигао краљ Неапољима изгнанима за независност, слободу и јединство Италије. Одсеви тога пламена играху на свима лицима, чије су очи гореле а срећни осмејци озараваху свако. У томе тренутку ниједама људи дисаху, мишљаху и осећаху као један човјек.

— Шта је све то? упита Рус свога суседа, чије одушевљено лице беше дивно у свом племенитом заносу.

— Данас народ прославља успомену на своје мученике.

Глас му уздрхта, у очима заблисташе сузе.

Они су се мучили, они су умирали, и својим патњама и смрћу искупљиваху силу и независност отаџбине... И ето, сва се Италија искупила код њихова споменика, да се поклоне великим делима својих апостола.

А Руса нешто само од себе крете ономе огњеном стубу.

Није ни осећао како се жури свим силама, да до стуба дође, као жедан јелен бистроме извору. Хтео је да допре до стуба, те као да ће хладни мрамор самим додиром исцелити његов давнашњи бол и јад. Већ су пред њим четири бронзана лава, — симбол патриотских устанака 1799. 1820. 1848. и 1860. године. Сва четири представљаху различита стања: један као прегажен, други умире, а тек четврти победнички и поносито диже главу над раскинутим оковима ропства који се на мрамору ваљаху под ногама лавовим. А људи и плакаху и смејаху се, а заједно с њима и Рус плакаше и смејаше се, не разумевајући што бива с њим. Таман облак што му је толико година заклањао светлост божју, разби се, и понова му се показаше сјајне даљине будућности... На једанпут из даљине забрујаше звона, и сва музика слй се у једну народносну химну, и, као величајно знамење, ти звуци лебђаху над гомилом народа, и уздизаху се све више и више. Напред засија нешто много светлије — хиљаде буктиња осветљаваху пут некоме. Узвици се претворише у читав махнити оркан, у којем се све изгуби и стопи... „Evviva“ узвикиваше и Рус са својим суседима; но коме? — А зар му није у овом часу то све једно? Њему се чињаше, да је у целе те гомиле на пијаци само једно срце, и да то срце бије и у његовим грудима. Све очи, па и његове упреше се на последњег лава, из године 1860. Буктиње се размакоше, светина се у силном таласању измаче давајући места некоме. А тај неко, срећан, поносит, знајући, да је у том часу он у свима а сви у њему, њему, као да се уздизаше у ореолу пламенова, у захвалном evviva целога Напоља, све ускреле Италије.

— Ко је то, које је? — нестрпљиво упита Рус.

— Краљ!

Краљ, на челу свога народа, поздрави изгинуле мученике и лаворикама круниса њихов споменик. Он је поздрављао и клањао се онима, који су извојевали његовој земљи слободу и величину. „Да живи Хумберто... evviva Savoja!“ као из једнога грла клицаше му захвални народ, који се овде осећао и сам себе познао уједињеним и великим...

Да, да, вреди живети, вреди страдати! Има се зашта страдати, и мучити.

Рус и сам не знајући зашто, проли тихе сузе.

Љуби и страдај, — ништа добро не пропада. Само зло и само насиље остављају свет и не остављају трага.

Ено, горе су подземне јаме, остаци зарђалих окова, имена ноктима издубљена у камену; а доле су, ево, ови лавови, овај светли дан прославе независности и слободе отаџбинске с краљем на челу уједињеног народа. Страдали су мученици; а је ли њихно дело пропало?

Позно у ноћ врати се Рус својој кући, уморан и узнемирен, али срећан и насмејан.

Прође неколико времена.

Он се врати кући, у завичај.

Нису га познали. Младост његова, која га беше оставила, ево је понова ускрснула. Оживела је. У његовим речима, у његовој беседи понова закуца било, живот, веровање и надање.

Сваком врстом својом опет је служио добру, истини и правди, — трима лицима једнога божанства. И кад би му се смејали, кад га у очи подсмешљиво називаху остарелим идеалистом, и док је светина јурила за новчаним интересима: пред њим је ускр-

шавала она пијаца сва у пламену, и онај стуб сав у пламену, и они бронзани лавови, и опет би ослушнуо у себи онај необични глас, глас одушевљења и уверења.

„Ништа добро не пропада!" Тако је сам себи говорио пун вере и наде, и осмехиваше се благо на општу равнодушност.

А у младим, да, — у младим срцима речи његове проповеди већ су много и много шта будиле и пробудиле. Будиле су добро, истину и лепоту, битна својства сваке душе, али која ипак по каткад застиру тамни облаци жудње за добитком.

С руског Ц.

НЕ УЗИМАЈ ЖЕНУ С ДИЈЕТЕТОМ

— ПРЕВОД СА АРАПСКОГ —

Прича се, да је један човјек од Бени Исраела (Израиљац) рекао: „Ја се не ћу женити, дотле, док се не посавјетујем са стотином људи; а тада ћу послушати савјете или већине, или који ми се најбоље допану.

И он се савјетова са деведесет и девет људи, те му остаде још само један, па, да му ријеч буде на мјесту. Он дакле тврдо одреди, да ће се споразумјети са оним, кога сјутра првога сретне и да ће баш његов савјет саслушати, а не савјет већине, — као што је био рекао.

Сјутра дан, кад се свануло, изиђе он из своје куће и на своје велико чудо, срете једнога будалину, гдје јаше на штапу. Чисто се запањио кад га је угледао и кад му паде на памет његова синоћња одлука. Мислио се и мислио: шта ће да уради, али све узалуд! Није сада могао прекршити своју ријеч. И он ступи пред будалину ставши му на пут.

— Чувај се овог мога коња, да те не удари ногом, — рече будалина.

— Заустави дер ти коња, јер те имам нешто питати, — рече му овај.

Он стане, а овај га запита:

— Ја сам се нѣкастио женит' и сад те молим, да ми кажеш: какву жену да узмем?

А будала му одговори:

— Женѣ има три сорте. Једна је *ради тебе;* друга је *чувај је се*, а трећа је, може бити, и *ради тебе*, а може бит' и *чувај је се*, бива, како се кад узме.

То изговори, па онда опет дрекне:

— Бјежи ми од коња, да те не удари ногом.

Но онај му опет проговори:

— Заустави тога твога коња и истумачи ми твој говор, јер те не разумијем.

Будалина стаде и рече:

— Прва женска, што је *ради тебе* јест ђевојка, јер њезино срце и њезина љубав само су твоји. Она ни за кога другога не зна, нити може кога другог миловати . . . А она *чувај је се* јест жена, која има дијете. Она ти једе твој мал, а плаче за првијем домаћином. А трећа је жена она, која је прије удата била, а нема ђетета. Ако јој будеш бољи од првог мужа, онда је и она *за те*, а ако будеш гори, онда тешко теби *(чувај је се)*.

Онда опет онај рече:

— Ти говориш као прави филозоф, а твој рад и покрет показују, да си будала.

А будалина одговори:

Мостар.

— Знаш ли ти, да, гдје ја станујем, хтједоше ме направити кадијом и ја се направих оваки само због тога, да се тога кутаришем.

Превео

Хасан еф. Наметак

КНЕЗ СРЕБРНИ

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја

С руског преводи **Вукосава Иванишевићева.**

(Наставак)

Онуфревна — рече он престрашено — ко оно хода у предсобљу? Ја чујем нечије кораке.

— Бог с тобом, бабушка! ко ће бити у ово доба? Учинило ти се.

— Иде, неко иде. Баш овамо иде? Погледај, Онуфревна.

Старица отвори врата. За вратима бјеше Маљута.

— Ко је то? викну цар и скочи.

— А оно твоје риђе псето, бабушка — рече љутито Онуфревна — што нас препаде проклетиња једна.

— Григорије Лукијановићу — рече цар, обрадован Маљутиним доласком — добро ми дошао, гдје си био?

— У тамници, господару, донио сам ти кључе. Маљута се поклони цару и срдито погледа на стару помајку.

— Кључи! мрмљаше старица — да Бог да те на ономе свијету пржили усијаним кључима, сотоно једна. И лице ти није као у осталога свијета. Тешко теби, лизаћеш на ономе свијету усијано гвожђе, и у смоли ћеш кључати, запамти моје ријечи!

Муња сијевну и обасја старицу, која бјеше врло страшна са подигнутијем штапом, и са пријетећим погледом Маљута се сам мало препаде, али Јована бјеше охрабрило присутство љубимчево.

„Не слушај је — рече он — гледај свој посао, па не обраћај пажњу на њена лудорије. А ти, стара лудо, одлази, остави нас на миру!

У Онуфревне се очи засвијетлише.

— Стара лудо? рече она — ја стара луда? Добро, добро, спомињаћете ви мене на ономе свијету. Сви ће твоји љубимци бити онда кажњени, и Басманов, и Вјаземски и сви остали, како је који заслужио, а ви — она показа штапом на Маљуту — овоме је већ мјесто отворено на дну пакла, већ га сотоне са нестрпљењем очекивају. А и теби тамо има, Иване, широко топло мјесто! Ех! — Старица изиђе једва влачећи ногу, и лупкајући штапом.

Јован бјеше блиједа. Обадва дуго ништа не проговорише.

— Па шта је мој, Лукијановићу — проговори цар јесу ли Количеви признали кривицу?

— Нису још, господару, ама ће морати признати!

Разговор о Количевима даде други правац царевијем мислима. Њему се учини као да би могао заспати, зато отпушта Маљуту, леже на постељу, па се занесе . . .

Учини му се као да га неко гурну и пробуди. У соби бјеше тишина. Пред иконама слабо свјетлуцаху кандила, мјесец бацаше слабе зраке по соби, само се чуло како негдје миш гриска дрво. Јована бјеше страх од ове тишине. Наједанпут, учини му се, као да се на поду даске подижу, а испод њих га вири отровани бојарин.

Таква су се привиђења често догађала са Јованом, али би се он прекрстио, и све би прошло. И сад се прекрсти . . . Али мртви бојарин продужи га гледати својим укоченим погледом. Очи су му биле исто онако избуљене, лице исто модро, као и за ручком, кад је испио отровано вино, што му га је Јован послао.

— Опет ми се причиња — мишљаше цар — али не дам се ја сотони у руке. Да воскрснет Бог и да расточатсја врази его!"

Мртвац се полако извуче из пода, па се стаде приближавати Јовану. Цар хтједе вриснути, али не може. У ушима му је страшно зујало. Мртвац му се поклони:

— О здраво, Иване! — рече муклим, мртвачким гласом — дошао сам да ти се поклоним, што си ме невина погубио!

Ове су се ријечи разлијегале у души Јовановој. Он није знао или их мртвац говори, или се његовом раздраженом слуху причиња. Опет се даске подигоше, и испод њих се указа лице Данила Адашева, што га је Јован назад 4 године казнио. И Адашев се приближи и поклони цару:

— Да си здраво, Иване, ево ти се клањам, што си ме невина погубио!" За Адашевим изиђе испод пода бојарина Марија са пет синова, што их је цар казнио. Сви се они по реду поклонише и сви рекоше цару:

— О да си здраво, да си здраво, Иване! Клањам ти се!

Затим изиђе кнез Куљатев, Оболенски, Шереметјев, и сви остали, што их је Јован казнио. Пуна соба бјеше мртваца. Сви су се они клањали и говорили цару:

— О да си нам здраво, Иване! Клањамо ти се! Клањамо ти се!

Ево изиђоше и калуђери, старци, калуђерице у црним хаљинама сви блиједи и крвави. За њима опет војници, који су се са царем били, освајајући град Казан. И на њима су зијале ужасне ране, али не у боју добивене, него ране од руке џелатове. Ту су се могле видјети и невине дјевојке раздртијех хаљина, и жене са одојчетима у наручју. Дјечица су пружала пут Јована крваве ручице и викала су му:

— Да си нам здрав, Иване, и ако си нас невине погубио!

У собу их више није могло стати. Сви су викали и лармали. По гдјекад су се чуле мртвачке црквене пјесме. Цару се од страха коса накострешила. Он је био изван себе.

— Преклињем вас Богом живим — викну он — ако сте ђаволски посланици пропаните у земљу, а ако сте заиста душе што сам вас ја погубио, причекајте ме на страшноме суду. Тамо ће нам Господ судити!" Вриснуше мртваци и стадоше се вртити око Јована. Појање бјеше још тужније, киша опет залупа у прозор, а мртваци као трубе викаху:

— Иване, Иване, на суд, на суд! Цар гласно вресну. Из сусједњих соба одмах слуге дотрчаше у цареву собу.

— Устајте! — викну цар — ко сад спава? Настао је пошљедни дан, пошљедни сахат. Сви у цркву? Сви за мном!

Све се узбуни, звона зазвонише. Кад остали опричници чуше познато им звоњење, одмах скочише и стадоше се облачити. Неки су сијелили у Вјаземскога, па кад чуше звона, брзо навукоше, поврх златнијех хаљина, црне мантије, а на главу високе камилавке. Црква Божије Матере бјеше изнутра освијетљена. Становници се узнемириште и истрчаше на улицу, да виде шта се догодило. Они су могли видјети, у мраку, пред двором много ужежених свијећа, наскоро се те свијеће уредаше и крену̀ше у цркву. То бјеху обучени у црно опричници са свијећама у руци, а пред њима иђаше цар, који је гласно плакао и био се шакама у прси: „О, Боже, смилуј се на ме грјешнога! Смилуј се на ме, смрдљивога пса! Боже ми помози! Боже, умири душе, које сам ја невине погубио!

Пред црквеним вратима, Јован паде од изнеможења. Свијеће освјетлише на

прагу сједећу старицу. Онуфревна пружи цару своју дрхћућу руку:

— Устани, бабушка, — рече она — ја ћу ти помоћи. Давно те овдје ишчекујем. Хајдемо, Иване, да се заједно помолимо Богу. Два опричника узеше цара испод руке и уведоше у цркву. Црква се дупком напуни опричника. Звона су се на далеко разлијегала, двије стотине душа су у цркви пјевали отегнуте псалме, а са иконостаса су их прекорно гледали исполински ликови Светих Отаца.

И сужњи су у дубокој тамници чули неку вику, па су стали ослушкивати. „Оно пар служи јутрењу — рекоше они. — О Боже омекшај му срце, или милост у његову душу!"

Пробудише се и мала дјеца у Слободи, па стадоше врискати, тако да их мајке за дуго нијесу могле умирити.

— Шути — рекле би оне при крају — шути, чуће те Маљута. И дијете, чувши име Маљутино, престало би плакати, и страшљиво би се прибијало уз мајку. Тако, да је опет настала тишина у Слободи, и у сред тавне ноћи, само су се чула звона, и несложно црквено појање.

Глава XII.

Клевета.

Освануо је дан, али тужан дан за Маљуту. Кад се вратио кући није нашао Максима, и одмах се јаду досјетио, досјетио се, да му је син за вазда оставио Слободу. Маљута дође у неописану јарост. На све стране посла потјеру, а коњушаре, који нису у спавању чули одлазак Максимов, одмах баци у тамницу. Маљута је шетао по улицама намргођен, размишљајући, или би јавио цару за бјегство Максимово, или не би. На једанпут зачу иза себе коњски тапат и весело ћеретање. Он се окрену: то бјеше царевић са Басмановим и још неколико младих људи, који су се враћали са јутарње шетње. По земљи, ушљед ноћашње кише бјеше велики глиб. Царевић нарочито потрка коња и заштрапа глибом Маљуту.

— О, клањам се до земље бојарину Маљути! — рече царевић задржавајући коња. — Срели смо мало прије твоју потјеру. Види се да си лијепо држао Максима, кад ти је пете показао. Или си га можда ти сам послао у Москву, да ти купи бојарски чин?

Царевић гласно закикота.

Маљута, по обичају, сиђе с коња и стаде свом шаком трати глиб са лица. Он пакосно гледаше царевића.

— Не разумијем, зашто таре глиб? примјети Басманов, желећи се улизити царевићу — да је на коме другоме хајде, али се на њему и не примјећује". Басманов је ово полако рекао, али га је Маљута чуо. Кад они, весело ћеретајући, одоше са царевићем, Маљута скочи на коња, обуче капу и упути се полако у дворац.

„Добро, добро — мислио је он — само причекајте, господо, причекајте!" Његове се блиједе усне развукоше у злобан осмијех, а у узбурканоме срцу стаде расти осветa. Маљута стиже у дворац, и упути се одмах цару.

Цар је сам сједио у својој соби. На њему бјеше домаћа жута хаљина, на којој висаху, сприједа, осам дугих свилених кита. Пас и калпак бјеху пред њим на столу, обоје покићено алмазима и бисером. Лице царево бјеше блиједо, поглед грозничав. Ноћна привиђења, плач, молитве, неспавање — све га је то уморило и раздражило. Он је сад премишљао о прошлој ноћи, па је све то опет приписао сотонском кушању, и стидио се свога страха.

— Ово се непријатељ Христов, сотона — премишљаше он — са мном изругива, хоће да ме препане и да помогне мојим непријатељима. Али не дам се ја њему лако у руке, не бојим се више привиђења. Нека зна да није изабрао себи равнога супарника!

— И цар се ријеши, да унапријед утамани и погуби све своје непријатеље,

макар их било на хиљаде. И он стаде у памети бирати све своје поданике, и тражити међу њима издајнике. Сваки поглед, сваки покрет њихов, изгледао му је сада сумњив. Он се опомињаше ријечи својих љубимаца, па и на најближу родбину сумњаше. Ето у таквом је грозничавом стању Маљута затекао цара.

— Ти хоћеш, господару — рече послије подужег разговора Маљута — ти хоћеш да дознам од Количевијех за остале издајнике. Само се ти на мене ослони, па се не бој! Ја ћу их натјерати, да ми све кажу, само ми једино не ће знати казати, а то је име твога највишега супарника и непријатеља!"

Цар га зачуђено погледа.

— Тако је, господару — продужи Маљута — и око види, и ухо чује, а тешко је језику изговорити . . .

Цар га љубопитљиво посматраше.

— Ето си их ти, господару, прилично казнио, а издајство ипак нијеси искорјенио, па ћеш их можда још толико, и десет пута толико казнити, али издајства не ћеш искорјенити!

Цар никако да се сјети у чему је ствар.

— Зато, господару, јер ти кидаш гране и листове, а стабло са корјеном стоји здраво здравцато!

Цар се још не сјећаше, али слушаше са двоструком пажњом.

— Видиш, господару, како бих ти се изразио? Сјећаш ли се кад си једном био на самрти — Бог ти дао живот и здравље — па кад су се били бојари на те болесна дигли, воља им је онда био твој братац, Владимир Андријевић.

— Аха — помисли цар — дакле ето шта је у ствари. Тако ме ноћас кушао и плашио, само да се препанем, па да не дознам замисли братове. Али није тако. Ни брата не ћу поштедити!

— Говори! — изадрије се он на Маљуту — говори, шта то знаш о Владимиру Андријевићу?

— Не, господару, мој говор није о Владимиру Андријевићу, ја сам ти само примјер навео. Ја ништа о њему не знам. Он више нема никаква посла са бојарима. Ја не говорим о њему.

— Да о коме? упита раздражено цар.

— Видиш, господару, Владимир Андријевић је престао бунити твоју државу, али бојари нијесу. Они мисле: ако нам није испало за руком да њега метнемо за цара, метнућемо другога . . . Маљута се збуни.

— Кога? упита цаар, очи му се засвијетлише. Маљута позелени.

— Господару, не може се све изговорити. Ми ваља да мислимо и дознајемо, а да језик држимо за зубима.

— Кога? рикну Јован и скочи на ноге. Маљута се устезаше. Цар га шћепа објема рукама за врат, примаче му лице своме лицу, и запиљи у њ очима. Под Маљутом ноге заклецаше.

— Господару — рече он тихо — ти се на њега не љути, он то није сам смислио.

— Говори? крешташе Јован и јаче стисну Маљуту за врат.

— Њему то не би никад на памет дошло — продужи Маљута избјегавајући царев поглед — него су га наговорили. А он јадник мишљаше: „мало раније, мало касније — свеједно је, исто ћу доћи на власт".

Цар се сјети и поблиједи. Он пушћа Маљуту, који се мало прибра.

„Господару — шапуташе он — не тражи далеко издају. Твој супарник сједи до тебе, пије и једе с тобом, живи с тобом!" Маљута стаде и погледа на Јована, који шућаше. Он бјеше клонуо — јер је све разумио . . . У то вријеме зачуше се у дворској авлији неки радосни усклици. Док су се цар и Маљута разговарали, дошао је и царевић са својом свитом у дворску авлију, па ту затекоше много трговаца из околнијех села и из Москве, који бјеху дошли са неком молбом цару. Кад угледаше царевића падоше на кољена.

— Шта ћете? упита немарно царевић.

— Бањушка — одговорише плачно трговачке старјешине — дошли смо твојој милости, да нам будеш покровитељ, и да се заузмеш код свијетлога цара за нас. Ми не можемо више да живимо од опричника, сасвим нас утаманише.

— Шта сте се ту раскмезили, стоко једна! — рече царевић — у осталом, ја ћу рећи за вас оцу коју ријеч.

— О, нек ти Бог да здравље! викнуше трговци.

Царевић бјеше на коњу, до њега Басманов и остала свита, а пред њиме на кољенима трговци, најстарији држаше на послужавнику хљеб и со.

Маљута ово опази кроз прозор.

„Господару — шапну он цару — сигурно су та они с њиме наговорили. Ево погледај, већ га народ поздравља, као своја пара. Маљута се препаде, кад видје какав утисак учинише на цара његове ријечи. На Јовановоме лицу не бјеше ништа човјечанскога. Маљута га никад тако страшна није видио.

Прође неколико минута. Јован се наједанпут осмјехну.

— Григорије — рече он, метнувши обје руке на рамена Маљутина — како сп оно мало прије рекао, да ја сијечем гране и лишће, а да стабло остаје здраво?

— Григорије — продужи цар полако наговарајући сваку ријеч, и гледајући Маљуту до крајњости повјерљиво — хоћеш ли се заузети, да истргнеш стабло, а с њиме сву пздају?

На лицу Маљутину засија злобна радост.

— Теби за љубав хоћу — прошапта он, дрхћући свијем тијелом. Нараз лица Јованова за час се промијени. Осмјеха неста, а црте посташе тако хладне, непокретљиве, као да му је лице од мрамора наређано.

— Не треба оклијевати! рече он брзо и заповиједајући. — Нек нико о томе не зна. Данас ће он ићи у лов. Нека га данас нађу мртва у шуми. Сам пао с коња, па се убио. Знаш ли ти Погану Лужу?

— Знам, господару.

— Тамо нек га нађу! — Цар му показа врата.

Маљута изиђе и тек сад слободно дахну. Цар је дуго остао непомичан. Затим полако приђе иконама, и паде пред њих на кољена . . .

Између свију Маљутиних слуга најодважнији је био Матвеј Хомјак. Он се није ничега бојао, волио је ратовати, а у звјерству је само уступао своме господину. Ако је требало запалити село, убити кога, или украсти чију жену — требало је само заповиједити Хомјаку, па би он одмах и запалио и убио, а мјесто једне жене довео би их неколико.

И овом је приликом Маљута зовнуо Хомјака у помоћ, па су се нешто дуго шапутали.

То исто јутро ловио је царевић у шуми са својом дружином. Ловци су били заузети сваки својим послом, па нису ни примјетили, како је нестало између њих царевића, за то су знале само двије слуге, који су, прободени ножем, издисали у једној јаруги. У то исто вријеме скакали су по једном занемареном путу три коњаника; они су хитали право у Погану Лужу. То бјеше Хомјак и Маљута, а међу њима неко трећи, добро привезан за седло, и свезаних рука. Лице му се није могло видјети, јер бјеше покривено. На једном савијутку придружи им се двадесет наоружанијех опричника, па сви заједно продужише пут, не говорећи ни ријечи.

Погана Лужа бјеше тридесет врста далеко од Слободе. То бјеше нездрава, велика баруштина. Народ је причао чудноватијех ствари о томе мјесту, и у сумрак нико није смио туда пролазити, јер су говорили да туда ходају душе убитијех, што су их разбојници бацали у воду. Па и у сред бијелог дана тај је предјео изгледао страшан. Из воде су расла висока дрвећа, која су на далеко бацала

тамну сјенку. Нигдје живе душе, нигдје човјечјега гласа. Само су чешће прелијећале и плескале по води дивље патке, а на дрвећу грактали црни гавранови. Пред вече би се чуло досадно жабље крекетање, које се на далеко разлијегало. По гдје кад би се чуло, како вук у даљини завија, или како сова бучи. Густа помрчина, вода, тамне сјенке од дрвећа, животињски гласови — све је то човјечјем уображењу учинило Погану Лужу заиста страшном. Ето у какво су мјесто хитали Маљута и Хомјак, а ни слутили нису, да у близини Погане Луже сједе и разговарају између себе њима врло опасни људи . . .

Глава XIII.

Вањуха Прстен и његови другови.

На једној широкој пољани, у сред густе шуме, сјеђаше много људи, разних година и узраста. Неки сјеђаху на изрезанијем стаблима, неки на гомилама сијена, а неки лежаху на сухом лишћу. Сваки су им час из шуме придолазили нови другови. Много је ту било разлике међу њима. На некима бјеху скупе златне хаљине, а на некима одрпанице. Неки се ослањаху на сабље, а неки опет на огромне тољаге. Зар је ту мало било по главама и лицима трагова од добивенијех рана, зар је мало било чупавијех коса и нерасчешљанијех брада? — Свак ће се с првога погледа досјетити, да су ово разбојници — станичници. Они се бјеху раздијелили на неколике гомилице. На сред пољане једни куваху кашу, а други окрећаху месо на сохама; ватре весело пуцкараху. Мало подаље један сиједа старац, заковрчене сиједе косе и браде, причаше неку причу младежи. Он се бјеше, стојећи, наслонио на велику сјекиру, тако му је било лакше причати. Младеж га је заиста са наслађом слушала, јер бјеху у заносу и уста растворили. Неки су сјели на земљу, неки на стогић сијена, неки просто стојећи зинули и очи избуљили на старца, а највише их је потрбушке лежало, подупрвши главу рукама, ово им је „позгодније".

На другој страни два се младића у игри лупаху шакама, један другога по глави, а игра им је у томе била: ко ће се први уморити, или малаксати. Али ни један није хтио уступити. Већ су оба помодрила, али тврде шаке још једнако лупаху о главе, као чекићи о наковањ.

— Зар ти није доста, Хлопко? упита они, који изгледаше мало послабији.

— Није, брате Андрија, кад ми буде доста — казаћу. Али ето теби је горе него мени . . ." И шаке опет почеше лупати.

— Пазите, браћо — рекоше гледаоци — ено ће сада пануги Андрија.

— Не ће — рекоше други — та још му је здрава глава.

— А ето видјећете, да ће сад пануги!

Али Андрија није хтио да падне. Он се, бајаги, мало осоколи, па у мјесто да удара супарника по глави, он га крхну шаком у слијепо око. Хлопко паде. Неки се од гледалаца стадоше смијати, али већина изјави незадовољство.

— Није право, није поштено! — викнуше они. — Андрија је лукаво поступио. Треба избити Андрију! — И Андрију одмах избише.

— А одакле ви, дјецо? упита стари приповједач тројицу младића, који плашљиво око себе посматраху. Њих је довео један риђ разбојник.

— Чујете ли, моји соколови, — рече им риђи — пита вас ђед Коршун одакле сте, одговарајте!

— А ето одаклен, ја сам из Москве! — рече, отежући, један од оне тројице.

— А што излети из гнијезда, мој соколе? — упита стари Коршун — зар ти је било хладно, или, можда сувише вруће?

— Биће вруће! — рече онај — кад су ми опричници колибу запалили, било ми је најприје вруће, а кад је све изгорило, онда ми је било студено.

— Тако? Види се, паметан си младић. А ти, други, што си дошао?

— А тражим родбину!" Разбојници се насмијаше.

— Види ти. А какву родбину?

— Кад су ми опричници убили мајку, бабу, браћу и сестре, онда ми је тешко било самцу живљети, па помислим: „идем каквијем добрим људима, нека ме нахране и напоје, ја ћу их слушати, а они ће ми бити мјесто оца, или браће. У то сретнем овога јунака и замолим га, да ме са собом поведе.

— Добро, добро, младићу — рекоше разбојници — сједи за наш хљеб и со, а ми ћемо ти од сада бити браћа.

— А што је ови трећи овако објесио нос, као да није никада до сад слано окусио. Чујеш, ти, шта си отпечио усне? Одакле си?

— Испод Ко-лом-не! одговори, плачно и једва влачећи језиком, трећи младић, огромнога раста.

— Зар су и тебе опричници увриједили, шта ли?

— А драгу ми отели! одговори он флегматично.

— Дед' испричај.

— А шта да причам? Дошли и одвели!

— А даље?

— А даље ништа.

— А што им је ти не оте?

— Како ћу отети? Дошли и одвели!

— И ти их тако растворенијех уста гледао? чуђаху се разбојници.

— Не, послије кад су отишли, још како сам се нањутио. Разбојници се гласно насмијаше.

— Рано си се брате сјетио! рекоше они. Младић их глупо посматраше.

— Чујеш ли, блесане, — рече му један — па кад су ти одвели драгу, не тужи, наћеш другу.

Младић га гледаше и ништа не говораше. Његова физиономија постаде разбојницима занимљива.

— Чујеш ли, болан, оно он теби говори — рече му један гурајући га у бедру. Младић шућаше. Разбојник га јаче гурну. Младић га сада тако глупо и флегматично погледа, да се сви опет почеше смијати. Неколицина приступише, па га и они стадоше гурати у бедру.

Младић није знао треба ли се срдити или не, али га један мало јачи ударац пробуди из сањивога стања.

— Шта ме бубате — рече он — зар сам вам ја врећа брашна, шта ли? Престаните, нањутићу се!

Разбојници се још гласније насмијаше. Младић би се хтио расрдити, али га је лијеност и природна сањивост савлађивала, па он у себи мишљаше: „не вриједи се ради ове ситнице прекидати."

— Љути се, болан, — пецкаху га разбојници — е, што се не љутиш?

— А гурните још једном!

— Види како је лаком. Ево ти на!

— А де мало јаче!

— Ево, на!

— А сад се добро држите! — викну он и баш се нањути. Загрну рукаве пљуну у шаке, па стаде тући и праве и криве. Разбојници нијесу очекивали оваких нападај; који су били мало ближе овоме јунаку падоше, па оборише с ногу и многе до себе. Неки одступише назад, па оборише котао на ватри, и у њему купусну чорбу.

— Лакше, лакше, ђаволе један! Шта си се размахао? чујеш ли, лакше! викаху разбојници. Али младић ништа више није чуо. Он је непрестано махао шакама на десно и лијево, и свакијем би ударцем оборио на земљу једнога или два разбојника.

— Да чудна међеда, људи! говорили су они, који имадоше времена, да одскоче на страну. Тек сад дође јунак себи. Он престаде махати шакама и зину у превађени котао, па се стаде чешкати по затиоку, као да би хтио рећи: „Ао, људи, шта ја то урадих?"

— Е, брате — рекоше устајући и намјештајући се разбојници — да си се

на вријеме ражљутио, не би ти опричници украли драге. Баш си јунак!

— Како ти је име? упита га стари Коршун.

— А, Митка.

— Браво Митка! Живио Митка!

— Баш си прави Митка!

— Браћо — рече један из дружине — ено је почео атаман, (овако се зове разбојнички вођа), да прича из свога живота на Волги. Све се око њега скупило да слушају. Хајдемо и ми, да уграбимо мјесто.

— Хајдемо, хајдемо да слушамо атамана! зачу се међу разбојницима.

У хладу, под једнијем дубом, сједјаше атаман, виђен млад човјек, средњега стаса у богатој златали хаљини. На глави му бјеше калпак, а са калпака пружила се по леђима гвоздена мрежа, која му чува јуначки врат и уши од непријатељске сабље. У руци му бјеше сјекира на дугу дршку, који је са друге стране био зашиљен. У овијем хаљинама тешко је било познати нашега старога познаника Вањуху Прстена, који је ноћу допратио кнеза Сребрнога до млинице.

Његове живе очи леђаху на све стране, а испод мрких брка сјајаху се два реда особито бијелијех зуба, који су му освјетљавали цијело лице.

Разбојници га пажљиво слушаху.

— Јест, браћо — отпоче Прстен — лако је ограбити трговца, и отети му робу, и то кад нас десетеро нападне на његова кола, али ово вам је јунаштво, кад један човјек нападне на 50 људи и ограби их.

— Ех, далеко си зашао рекоше разбојници — као да би ти то могао учинити.

— Ја не говорим о себи, него ја познајем човјека, који је то јунаштво заиста извршио. Један пут је пловила по Волги лађа, али не низ Воглу, него уз Воглу, а што је било много теже. На лађи је било пуно људи трговаца, који су возили силну робу. Шта ли ту није било натоварено, и бисера, и злата, и других драгоцјених ствари — пуна лађа. А баш су пловили по опасноме мјесту: с једне стране висока обала, а са друге један острвић, али тако шиљаст и оштар, као нож, да се лађа ода њ удари, отишла би у сто комада.

„За ово је све дознао наш јунак, па је рано отишао на тај бријег, сакрио се за један чбун и очекивао. Кад ево ти иду обалом дванаест људи и тегле лађу, која бјеше привезана за дебео коноп. Стењу јадници, напрегли сву снагу, види се да је тешко натоварена лађа.

„А наш ти се јунак сакрио, па брате мој, очекива када ће лађа проћи они шиљасти остров. Па кад га прође, он скочи на ноге јуначке, потегну сабљу и одмах пререза по пола дебелу конопину, тако да они људи, који су теглили лађу посрнуше, па се разбјегоше куд који. Тада вода понесе лађу таман на остров, а трговци се тако бјеху збунили, да им није ни пало на памет, да пуцају из пушака, него су једино мислили, како би се спасли, па да не ударе о остров. У то мој јунак једном руком ухвати коноп, а другом се држаше за дрво, те тако задржа лађу.

— Чујете ли, ви трговци, бацајте у воду пушке и сабље, или ћу пустити коноп, па онда ви одосте у сто комада. Трговци наперише на њ оружје, али се предомислише: „ако убијемо њега, не ће нам ко имати, да придржи лађе. За то побацаше оружје, није друго, али све не бацише, јер рачунаху, кад он дође на лађу да га убију. Али се наш јунак не даде преварити.

— Добро — рече он — сад ви, моји трговци, хајдете за оружјем, т. ј. скачите у воду. Они се устезаху, али он привеза коноп за дрво, узе пиштољ и стаде на њих пуцати. Тада трговци сви поскакаше, као жабе, у воду. А он им завика: „Не пливајте овамо, него на другу обалу, или ћу пуцати!“

— Е дјецо, зар није јунак?

— Те још какав. А шта је са лађом урадио?

— Са лађом? Сасвим просто: замотао конопац око руке, па истегао лађу на сухо.

— Па каквога је он онда раста, као кућа, шта ли?

— Не, није као кућа. Није ни од мене виши, само су му леђа пошира.

— Пошира од твојих? Па онда на што је тај сличан?

— Богме сличан на јунака. Косе заковрчене, браде црне, пошироka лица, али што има очи — да вас Бог сачува.

— Ето, атамане, твоја нек је старија, али ти о њему причаш, као о каквоме чуду, да ми не можемо вјеровати, јер од тебе ништа јуначније нијесмо видјели.

— Нијесте? Па да шта сте онда, луде, видјели? А знате ли, да сам ја према њему једна нула. Ништа и нигдје, ето!

— Како се он зове?

— Зове се, браћо, Јермак Тимотијић.

— Види ти имена. А има ли он своју дружину?

— Те још какву, само је цар на њега љут. Ето је и једну четницу на Јермакову дружину послао, и наредио је војницима, да му свакако донесу у Москву главу Јермакова помоћника Ивана Кољца.

— Па ухватиште ли га?

— Били су га ухватили, али им је он између прста проклизнуо. Гдје ли је сад Бог зна, само мислим да ће брзо отићи на Волгу. Ко је тамо једном био, више му се нигдје на свијету не мили живљети. А таман се замисли. Замислише се и разбојници, сагоше главе, па глађаху дуге брке и густе браде. О чеме ли сад мисле ови храбри борци? Можда о својој прохујалој младости, кад су још били поштени војници, или мирни сељани? Можда о сребрној матушки Волги? Можда о јунаку, о коме им је малоприје причао Прстен? — Ко зна о чеме ли нијесу мислиле ове храбре и бурне главе?

— Атамане! — викну један разбојник и дотрча вас задуван к Прстену — ево на пет врста одавле, по Рјазанскоме путу иду на коњима око 20 људи, у врло богатоме одијелу, и на красним коњима.

— А куда иду? упита Прстен и скочи на ноге.

— Таман су окренули у Погану Лужу. Чим сам их опазио, одмах сам потрчао, да вам јавим.

— Дјецо на посао! викну Прстен. Двадесет људи нека иду са мном. А ти, Коршуне — рече он староме разбојнику ти узми са собом другу двадесеторицу и стражари код кривога дуба, ако ми закаснимо, ви им пресјеците пут. Брзо за сабље?

Прстен завитла сјекиром, а сијевну очима. Он је сада био прави војсковођа, међу послужном војском. Оних првих интимних односаја нестаде, међу разбојницима завлада ропска покорност. За један час одијелише се четрдесет станичника, па се раздијелише на двије половине.

— Хеј, Митка — рече Коршун ономе флегматичноме див-младићу, узми ово дрво, па хајде и ти за нама, само гледај, да се на вријеме расрдиш!"

Митка га глупо погледа; узе из његових рука огромну тољагу, пребаци је преко рамена, па хладнокрвно пође за својом дружином, да стражари код кривога дуба. Друга двадесеторица под Прстеновијем заповједништвом упутише се у Погану Лужу на сусрет Мађути.

(Наставиће се)

Судија убијца

Ги де Мопасан.

(Свршетак)

Август 15. Искушавање! Ах, да грозно ме је оно напопало! Раскида ме и гризе, као оно крв земљу. Трчи ми по читаву телу, по жилама мојим. Само на једно непрестано мислим, на убијање. Ено га, ено црва у очима ми, који је жељан да види крви, смрти. У ушима ми зуји неки досад непознат ми звук. Звук, што срце раздире. Звук, што одјекује као последњи вапај умирућег.

Август 23. Нисам више могао да се одупрем жељи својој. Убио сам неку малу животињицу. То беше само увод, почетак.

На прозору служитеља мога у малену кавезу цвркутала је малена тичица. Служитеља сам одаслао, и тичицу из кавеза узео. Осећао сам, како јој срце лупа. Било ми јако топло. Отишао сам у своју собу. С времена на време све сам је већма стискао. Срце јој јаче бијло. Осећао сам неку необичну сласт. Стиснуо сам је јаче, удавио сам је. Али тада још крви видео нисам.

Узео сам маказе и лагано засекао јој врат. Сиротица, отворила је кљун, раширила крила на лет, али сам је ја чврсто држао. Као бесно псето стиснуо сам је уживајући, како крв кап по кап из ње цури. Како је то била лепа, црвена, светло чиста крв! Зажелио сам да је испијем. Умочио сам врх језика у њу. Како ми је добро пријало. Али сиротица, тако је мало крви имала! Нисам толико уживао, као што сам мислио. Гледати крв, кад из бика тече зацело је веће уживање.

После тога чинио сам оно, што и друге убијце. Опрао сам маказе и прсте, а тичицу однео сам у врт и закопао је под дудово дрво. Не ће је тамо нико наћи.

Служитељ ми је плакао, кад се вратио. Држао је, да му је тица одлетела. Како би и могао на мене посумњати?

Август 25. Желео сам да убијем човека.

Август 29. Догодило се и то. Како то све није ништа.

Пошао сам да се по шуми проходам. Нисам мислио ни ништа, заиста ни ништа. Према мени ишло дете неко, које је јело намазан хлеб с маслом.

Застало је и кад пред њега дођох, поздравило ме:

— Добар дан, господине председниче!

Севнуло ми нешто у памети: Кад би га сад нешто убио?

— Да ли си сам у шуми? упитао сам га.

— Сам, господине.

— Сасвим сам?

— Јест, господине.

Жеља за убијањем није ми дала мира. Лагано сам пришао детету. Чекао сам хоће ли бегати. Ухватио сам га затим за врат . . . Стиснуо сам га из све снаге своје. Оно ме устрашено гледало. Страшан му беше поглед. Својим рукама ухватио моје руке, отимао се, грчио, но све усалуд. Замало, па му руке и сво тело клонуло.

Срце ми је заиграло . . . Ударало, као оне тичице мале. Мртво тело бацио сам у јарак и лишћем га покрио.

Отишао сам кући. Необично сам добро ручао. У вече сам и преко обичаја весео, расположен био. Чисто сам се подмладио.

Али крви, крви још видео нисам!

Август 30. Нашли су тело. Почели су трагати за убицом.

Септембар 1. Ухватили су две скитнице. Но никаквих доказа не беше.

Септембар 2. Детињи родитељи дошли су ми данас. Плакали су.

Октобар 6. Нису пронашли ништа. Држали су, да је каква скитница убијство учинио. Да сам још крв видео, много бих мирнији био.

Октобар 10. Жеља за убијством гонила ме је и даље. Така је отприлике и чежња за љубављу, која нас грозно мучи у двадесетим годинама нашим.

Октобар 20. Још једно убијство, Једнога јутра по доручку ходао сам покрај реке. Под врбом једном спавао је неки рибар. Време се баш на подне ближило. У близини стајала мотика, како су људи кромпир њоме копали. Зграбио сам је! Отишао натраг спаначу и једним ударцем расцепио сам му главу на двоје. Ох, овде већ беше крви. Заједно са мозгом просула се по трави и обојадисала је. Однео сам га до реке и отиснуо га у воду, а затим се сасвим мирно удалио. Ох, да ме је когод видео. Прогласили би ме за необичног убицу.

Октобар 25. Смрт рибарева узбунила је читаву варош. Окривили су његова неког рођака, који с њим заједно пецао.

Октобар 26. Истрага показала, да је само он и нико други рибарев убијца. И то је цео свет веровао.

Октобар 27. Оптужени се бранио. Рекао је, да кад се убијство десило он и није на реци био. Отишао је у село да хлеба и масла купи. Клео се, да није он убијца. Ујака му неко убио за оно време, док је он у селу био. Али му то нико веровао није.

Октобар 28. Оптуженога дотле бедили, док најпосле није и сам признао. И то је правда!

Новембар 15. Пронашли су чак и узрок убијству. По смрти рибаревој имао је оптужени наследник његов бити. Ја сам био председник суда.

Јануар 21. Смрт! Смрт! Смрт! На смрт сам га осудио. Бранилац оптуженикова бранио га, као Цицерон какав. Ох! И још једно убијство! Отишао сам да видим, како су га са света уклонили.

Март 10. Крај! Данас по расвитку слетела му је глава са рамена. Врло је лепо умр'о. Јако ми се допало. Крв му из тела шиктала, као оно вода из шедрвана. Чисто сам зажелео, да се у њој окупам. Како би то дивно изгледало, да сам могао у том крвном купатилу да натопим главу, косу, а затим сав црвен да се из њега подигнем . . . Ох, још само то да ми је могуће било . . .

— — — — — — — —

Дневник је још неколико страница имао, али више злочина не садржаваше у себи.

Лекари су тврдили, да на свету много таких луда има, који су доста вешти и у чије речи нико не посумња.

Мол.

Жарко.

Аустерлиц

од **Роже де Бовоара.**

Не знам ништа забавније, поучније нити пак природније од књижица капетана Коњијеа, које је публиковао Лоредан Ларшеј.

Коњије преставља свуда правог Наполеоновог војника. То је био победилац и храбар човек.

Пратио је цара у свима завојеваньима и у највећој слави као и у поразима. Код Аустерлица био је поред њега и прича његова о овој бици пуна је чаробности са своје војничке простоте.

Год. 1805. 2. децембра изјутра, вели Коњије, цар оде да обиђе предстраже и да осмотри положај руске војске; он сиђе на плато испод оног платоа, где је пренођио и нареди нам да иза њега поставимо у бојни ред гренадире Одимотове. Маршали су га пратили и он им нареди да иду на своја места.

Војска је прелазила брежуљак и слазила на ниже у подножје планине Працена, где су нас Руси са свим мирно очекивали. Кад су колоне већ прошле, цар нареди кретање.

Нас двадесет и пет хиљада било је све у шубарама.

Батаљони наши прећоше ову страну с оружјем у руци и кад су дошли на одстојање пожелише добар дан првој линији својом ватром; за тим се бајонети укрстише на првој руској линији и отпоче јуриш.

Музика је свирала:

On va leur percer le flanc, а добоши су одговарали:

Rantanplan, tirelire en plan!
On va leur percer le flanc
Que nons allons rire!

При првом јуришу војници наши ударише на прву линију а ми, што бесмо иза њих — на другу.

Ускоро пробисмо центрум непријатељски и тако постадосмо господари платоа Праценског, али је при том наше десно крило много претрпило. Цела гарда руска била је на овој висини.

Њихова коњица јурну на један батаљон 4-те регименте и овај покри својим жртвама бојно поље.

Кад цар то примети нареди ђенералу Рапу да јуриша. Рап јурну са шасерима на коњима и мамелуцима и ослободи батаљон али би одбивен руском гардом. Маршал Бесијер оде у галопу с гренадирима на коњима, који им вратише реванш. Наста неред за неколико минута да се није могло знати ко ће бити господар, али на послетку гренадири победише и дођоше опет по зади цара.

Ђенерал Рап врати се сав крвав водећи са собом једног принца. Би нам наређено да идемо напред у ногу да би издржали ову битку; руска пешадија била је иза ове масе и ми смо мислили да је свршено, али они су се одупирали ватром у одступању кроз долину. Требало им је да прећу само рибњак лево од нас и кад цар примети њихову забуну нареди да сиђе артилерија и 2-га регимента гренадирска.

Топови осуше ватру, а гранате и ђулад падаху на лед, који под масом Руса попусти, те се Руси окупаше 2. децембра.

Све трупе тапшаху рукама а наш Наполеон шмркао је бурмут. То је био потпун пораз.

Дан се је свршавао у гоњену, заузимању топова, кола и заробљеника. Кад вече дође, полегасмо на оном лепом положају, које је руска гарда заузимала прошлог јутра, а цар нареди да се покупе брижљиво сви рањеници.

Требало је трчати на простору од две миље по бојном пољу да се скупе рањеници.

Ето, то је Коњијева прича. То је сведочанство очевидног сведока и борца.

Као што се зна последице битке код Аустерлица биле су огромне.

Аустријанци и Руси имали су 15.000 мртвих и рањених, од прилике 20.000 заробљеника, међ којима је било: 8 ђенерала и 10 пуковника. Изгубили су 180 топова, знатну количину коња, кола, артилеријског материјала и осталог пртљага.

Од 65.000 Француза, 40—45.000 учествовали су у борби и потукли 900.000 противничких.

Наполеон је имао право вичући тада: „бесани Аустерличе, требало је свршити ову битку једним пуцњем грома".

Тај пуцањ био је његов врхунац.

Ниш.

С француског
Liseron

Оцјене и прикази

La nation tchèque.

Sa mission et son rôle en Europe. Revue publiée par Charles Hipman. Prague. 1895. и 1896.

Чешка народност, тако се зове један повремени часопис, који излази у Прагу на француском језику а кога уређује, уз сарадњу главнијих чешких писаца и уметника, публициста Карло Хипман. До данас изашоше две свеске тога часописа: за 1895. и 1896. годину, са врло богатом и разноврсном садржином, украшене дивним илустрацијама, већином репродукцијама знаменитијих дела чешких уметника.

Покретачи овога значајног књижевног предузећа, као што сами веле у своме предговору, имали су за сврху: упознати страну публику шта смо били, а шта смо данас; побудити интересовање те публике за чешки народ причањем наше старе славе, наших борба и мука, наших тежња, обмана и нада... Они се овим својим предузећем обраћају нарочито Француској, земљи племенитих људи, али преко ње и свима пријатељима Словена, као и свима поборницима слободе и братства међу људима. Рад наше браће Чеха на очувању и развијању народне свести, а који се и на свима културним пољима могу мерити са многим старијим европским народима који су се развијали и развијају у много повољнијим приликама од ових, треба да интересује и нас Србе. Чешко усталаштво и пожртвовање, чешка љубав према свему што је народно и словенско, нека послуже као најбољи пример нарочито нашој браћи свих религија у Босни и Херцеговини — како ваља љубити свој народ...

Ево у најкраћим потезима садржине ових двију свезака. По самим насловима чланака, наши читаоци могу већ судити о важности ове лепе и укусне књижевне и уметничке збирке. Тако у првој свесци наилазимо на ове главније чланке: *Чешки народ и чешко питање*, од посланика Густава Ајма; *Ческа поезија*, од проф. Едуарда Алберта; *Чешко позориште*, од секретара чешког нар. позоришта у Прагу др. Карла Кадлеца; *Чешко-словенска етнографска изложба у Прагу 1895. год.* и један интересан чланак о знаменитом чешком композитору, *Фридриху Сметани*, који ће скоро изаћи у српском преводу у „Зори". — Од главнијих илустрација у овој свесци спомињемо на првоме месту репродукцију са величанствене слике Венцеслава Брожика, *Јован Хус пред црквеним сабором у Констанцу* и *Осуђен*, врло лепа слика Ру-

долфа од Отенфелда. На гледаоца је утисак ове слике заиста дирљив! Чујте само! Ноћ се почиње хватати, једна млада и лепа жена стоји наслоњена на суро стење, држећи на рукама своје драго одојче. Управљеним погледима к небу, са стиснутим зубима, осећајући како јој сузе долазе и стежући све јаче детенце на своје болне и од силнога плача изнурене груди, изгледала као да се небу обраћа, да јој оно да рачуна о злочину који је мало час извршен, јер пред њеним ногама одлетила је пре неколико тренутака глава милога јој супруга. А та глава, из које је истекла већ сва крв, стаклених очију, гледа је укочено, а тај поглед, израз лица, казује нам, да има у себи нечега што презире целата и тај поглед-смрт није могла уништити!! Заслужује још из ове свеске нашу пажњу статуа, *Поклоњење*, од Јосифа Мислбека, која је рађена за бечки парламенат и још неколико слика, као народнога позоришта и музеја у Прагу, етнографске изложбе, и т. д.

У другој свесци нарочиту пажњу привлачи чланак Ф. В. Крејчи-а, *Супремен покрет у чешкој књижевности*, где су изређани сви данашњи познатији чешки књижевници са главнијим делима. *Економски и друштвени положај чешкога народа*, то је језгровита студија једне највиђеније личности данас у Чеха, Др. Албина Брафа, који нас упознаје са свима оним фазама и многобројним напорима, кроз које је прошао чешки народ, радећи на своме економском јачању и еманципацији. Овде бележимо и знамените студију слависте Љуја Лежера, *Јован Колар и панславистичка поезија у XIX. веку*. Исто тако од интереса је и чланчић о сликару *Јосифу Манесу*, кога сматрају за највећега генија међу чешким уметницима и који се истиче као творац праве народне уметности. Најпосле ваља нам забележити и један чланак о *Народним установама и удружењима*, где нас публициста Л. Шмит-Боше упознаје са сврхом, организацијом и радом *Чешке школске матице*.

Од илустрација у овој другој свесци свиде нам се две лепе слике Јосифа Манеса, *Где је моја отаџбина?* и Кадран на сату варошке куће у Прагу (Кадран је површина часовника на којој су означени часови), који се састоји из 24 слике у кругу и од којих 12 представљају 12 месеци у години по календарским и астрономским знацима, а других 12 слика разне човечије радове у пољу и природи за то исто време. Међу осталим врло лепим и укусно израђеним сликама долази и акварели Ђорђа Стибрала, *Стара варош Праг*, која је била изложена на етнографској изложби 1895. године у Прагу...

Напори наше браће Чеха на свима пољима народног им живота, уродиће извесно жељеним плодом. На томе ће их путу пратити симпатије целог истински образованог света, а нарочито њихове искрене браће Срба.")

Н. С. П.

*) Свака свеска овога часописа стаје три дин., а може се набавити преко издавача-штампара Johan Stolar-a у Прагу.

Моји записници,

слике и успомене. Написао *Стеван Бешевић Петров*. Загреб. Српска штампарија 1897.

Готово увијек, кад нам до руке дође каква нова књига, најприје ћемо погледати на прву страну корица: само да прочитамо име писца. И ако опазимо да нам је писац непознат, или боље рећи да је почетник, ми или оставимо књигу на страну, па да је на „беспослици" читамо, или је пак отворимо са неким неповјерењем. Дочим кад нам је писац познат, — а особито ако нам је то мио познаник, — ми и највећи посао забатаљујемо, а књигу жељно отварамо и почињемо читати... Но колико год нам је пријатно изненађење, кад прочитамо какву лијепу ствар од писца — почетника, десет пута теже је разочарање, кад нађемо на рђаву работу нашега љубимца.

Стеван Бешевић одавна нам је познат због лијепијех његовијех пјесама (а нарочито оних патриотске садржине), но ради тога, што нам није био познат и као прозаиста, ми смо његову књигу узели и са неком радошћу, а богме и са неком зебњом у срцу... А да ли нас је задовољио и да ли смо, по прочитању, остали ову књигу радосни због лијепе прилоге у нашој књижевности, ради смо да овђе мало опширније изнесемо.

И због тога морамо почети са прегледом свију ових „слика и успомена" и то онако, како их је сам писац распоредио.

Прва је Бешевићева слика *Зимски дан*. Некакав господар Прокоп, не имајући

никаква другог посла, гледа „кроз замрзнута стакла“ на прозорима „како се снијег цакли“. И гледајући тако, он се сјећа млађега доба, а уједно и некакве Марије, коју је он хтио узети, а отац му није дозволио. У тим мислима затече га неко сироче, које се од глади сврати амо и које господар Прокоп, без дуга размишљања, узе у службу, а кашње га чак и миловати поче, јер му се учинило, да ово сироче сличи на ону његову Марију (!!!)

Ма да је ова слика врло кратка, ми ипак жалимо оно вријеме, што га је Бешевић утрошио на њу. Ништа, ама баш ништа у њојзи није могло да нас задовољи. Причање је некако тешко, досадно и кад би било још само двије стране дуже, морали би смо оставити ову слику непрочитану.

Ни друга слика *Два срца* није боља. Ту се прича како богат момак оставља сироту ђевојку, а жени се другом, такођер богатом. Ова тема препричавана је до сада толико и толико пута, те нам је толико омрзла, да нам је ни покојни Лаза Лазаревић, ни живи Јанко Веселиновић, Матавуљ и Сремац неби могли омилити. Због тога је још најбоље, да више о њој не говоримо.

У трећој слици *Робијаши*, писац нам слика једнога робијаша, који је осуђен на 8 година дана робије, због тога, што је убио своју жену и једног официра, кад их је „нашао заједно“.

Овђе је пред нама само контура, али праве слике немамо. Бешевић је хитно набацао на хартију ово неколико редака. Зашто нам није боље описао тога разбојника? Зашто нам није казао: каје ли се он због свога уморства или не?... Да ли га ми имамо разлога сажаљевати или мрзити?... Ми овако само можемо нагађати, а то, богме, није пријатно... Има писаца, који нам *све* кажу и између редака, али тек... тек... Бешевић то није био у стању.

Четвртој слици наслов је *Сирена*. Ово је једна од најдужих слика у књизи. Једно момче залуђило се у вижљаву глумицу, пошло за њом у свијет, гдје га је она оставила, а оно се вратило кући и — умрл'о.

Лудак ће обично лудо и свршити, а овај Јоца, бар како нам га Бешевић слика, није ништа друго, него нека преисподња луда, каквијех често налазимо у многим причама наших млађих приповједача. Још кад помислимо, да то није момче у осамнајестој и двадесетој години, него још старије, онда нам постаје чак и смијешно... Ако је писац доиста био друг овоме јаднику, онда га од срца жалимо. Зар он не може да нађе мудријега друга?

У слици *Четрнаести Јануар*, писац нам прича, како је као војник једанпут дочекао светог Саву. Но док нам је описао свој пут до Котора, дотле је заборавио да проговори опширније о утисцима, што их је на њега учинила светосавка пјесма, коју је, након толико времена, први пут чуо. Он нам је то казао у три четири ријечи, па је одмах пресао даље и почео причати, како је у заповједника тражио допуст, (што је лако могло и изостати). А да нам је вјерно описао своје душевно расположење у онако свечаном часу, ми смо заиста могли имати једну лијепу сличицу, коју би у сласт прочитали. Овако нас ни она задовољила није.

Слика *Судбина карташева* такођер није обрађена како ваља. Бешевић нам доста опширно прича о путовању на пароброду и о увреди једнога луде (који је прије био карташ), али што је главно: он нам је сасвим у кратко описао саму судбину његову (карташеву). Гдје је и како је подудио, то нам није јасно, као што нам није јасно ни то: за што њега, као лудака, пуштају слободно по пароброду, те да вријеђа људе или — што је још горе, — да се можда и удави?... Писац је морао бити мало јаснији, а не овако загонетан.

Страшна ноћ, била би заиста красна хумореска, да је писац знао зачинити мало финијим хумором и да је мало више пажње обратио на њу. Или можда он мисли: кад је лијепа тема, онда се са причањем не треба много мучити? Ако је тако, онда му је мишљење сасвим неоправдано, те се чисто љутимо, што ни за ову слику не можемо рећи, да је добра.

Лијепа је сличица *Шта је скупље?* у којој се прича, како јунак Рајко иде у бој за слободу, те изгуби обје руке. Па ипак скупља му је слобода него руке и он их не жали.

Од срца се радујемо, што овој причи не можемо много замјерити, те држимо, да ће је сваки у сласт прочитати.

Слабија од ове, али ипак доста добра је и сличица *Лажни социјалиста*. Неки газда Трајко размеће се, да би у случају нужде, све своје раздао сиротињи. Но кад се на лицитацији продавала кућа једне сироте удовице, газда Трајко једва пристаде, да откупи ту кућу и да дозволи, да удовица смије *у једној соби* живити колико јој је воља... Дабогме да кашње није одржао ријеч, него у брзо сиротицу из куће истјерао...

Као што видимо, сиже је добар, а и обрада је прилична, ма да нам газда Трајко није карактерисан онако, као што би требало да је. Ова је сличица иначе доста кратка.

Слика *Музичар* слаба је исто тако, као и оне прве. Сиромах музичар заљубио се у једну нешто отмјенију госпођицу, вјенча се с њоме и оставља је — јер му није дотекло новаца за њезину моду... Ово је један обичан догађај, још обичније испричан, те нам се због тога и не може свиђати.

Иза ове долази опет сличица *Над гробом љубави*. Морнар Ђакомо волио дјевојку Марију, вјенчао се с њоме и живио годину дана у љубави. Једанпут се возио по мору са њоме и још неким друговима, и њихова барка потопи се, само оста жив он (Ђакомо) и један му друг. Од тада је Ђакомо често пута долазио на мјесто, гдје му Марија вјечни сан борави и спуштао јој киту цвијећа у море. Лијепа је сцена, кад се он моли Богу над њезиним гробом. Ту нам се прикавује Бешевић као истински пјесник. Иначе прича сама по себи није боља од претходних.

Још је најслабија у читавој збирци слика *Разорено гнијездо*. Писац није умио да нам вјерно осрта психолошки процес у души Светозаревој након смрти његове жене Наде, коју је он тако волио. У неколико обичних ријечи он нам је изнио све, а то, разумије се, није и не може нам бити доста.

А најљепша је у својој збирци сличица *Вергилије*, који се борио са своју слободу и сада слијеп окреће свој вергл. Ми нијесмо остали равнодушни прочитавши ову причу; шта више осјетили смо и сузе у очима... А то је најбољи знак, да нам се врло допала.

Но слика *Како се нада?* покварила нам је опет лијеп утисак, што га је прва прича на нама оставила. И опет једна обична тема (коју не треба ни да износимо) и опет оне обичне фразе, обично слабо приказивање. Ми смо је једва дочитали.

Задња је слика *Први пут у Бечу*. То је само један сан, испричан доста лијепо.

И тако смо готови са прегледом ових прича. Сад би требало, да изречемо један суд о свима т. ј. да укажемо на главне мане и главне врлине Бешевићеве, у колико их он има.

Бешевић је пјесник и то лирски пјесник; то се може познати у овим причама, по неким мјестима, којих нема баш тако много, али који нам се ипак допадају и освајају нас. Али, шта ћемо кад он, као такав пјесник ријетко када знаде да изабере лијепу тему за причу или слику. Јер има код њега тема, које би могле подњијети за пјесму и то лијепу лирску пјесму, али за приповиједетку — не могу. Осим тога ријетко која тема да је нова; све су старе; све су нам добро познате, те нам се већ због тога ове приповиједетке не могу свиђати.

Друга је мана Бешевићева, што на обраду врло мало пази. Он хити, страшно хити. Чини нам се као да га гледамо за његовим столом, како са грозничавом журбом ради, да слику или причицу у штампу даде. Ако је по каткада и опширнији, то је обично у описивању споредних ствари, док се на главне скоро и не обзире. Осим тога он би често хтио, да га читамо између редака, али, на жалост, или ми, или он нијесмо још дорасли за тога.

Па и стил је Бешевићев доста тежак, те често пута умара читаоца и тако, по овој збирци сличица, никад не бисмо могли познати онога нашега старог Бешевића, који онако лијепо пјева:

Тамо, тамо, гдје је небо плаво
Кршне Боке загрлило кам,
Тамо ја сам љубећи познав'о
Како грије младалачки плам!...

Puck

КЊИЖЕВНЕ БИЉЕШКЕ

Нешто мало о нашим календарима. Још који дан, па ће да изиђу са више страна огласи на народне календаре за 1898. годину, а септембра и октобра мјесеца, почињу се већ растурати у хиљадама примјерака по свијем нашијем крајевима и у све дијелове нашег народа. Колико су наши календари постали често народна књига, доказује најбоље онај огромни број, који их се сваке године распрода. У оним слојевима нашег народа, у којима читање није још одомаћено, календар је једина књига, која се набавља редовно сваке године, и његов забавни и поучни дио, прочитава се често по више пута на годину. У нас, у Босни и Херцеговини, нема вароши ни једнога дућанчића, ни једне српске писмене куће, која сваке јесени не купи по неколико, забављи се с особитом пољом, да прегледа нове слике и прочита нове чланке. Већ то, само по себи, довољно је, да нас учини пажљивим на сваки такав календар, који, мимо све остале књиге, уђе најбуље у српски народ.

Но баш слаба пажња, и скоро читава критика на нашу календарску књижевност, једини је узрок што се са тим књигама почела у потоње доба да води недостојна и срамна спекулација. Неки наши књижари и књижевни издавачи, а ја Браћа Поповићи у Н. Саду (нарочито Браћа Поповићи) злоупотребљују ту околност и већ више године растурују у хиљадама егземпларе такве календаре, чији књижевни дио служи на срамоту и српској књизи и њиховом издавачу. Ко не зна оне Поповића календаре, које са *мотом садржином* а под *разним насловима* гурају по Србији сваке године, на њима са садржином без икакве литерарне вриједности, без здраве хране и без чисте поуке за народ. Таква недостојна спекулација превазилази сваку мјеру. Према њој треба поступати као и према сваком другом чивутлуку.

Колико су мизерни и тиуски често такви календари, ево једног примјера. „Нови Орао“ „*Српски Народни Илустровани Велики Календар за 1897.*, који је у формату „Орла“ издавао извјесни књижар Поповића у Н. Саду, дошао је у свом дијелу „Библиотека за народ ради поуке и забаве“ приповиједетку *Зелена Просјакиња* од неког В. Зорића. Прича је „из новије босанске прошлости“ и то из године 1889., а у овом календару јавља се као превод. Биће да је писао какав од оних бијелних Срба, који све што пишу, пишу на њемачком или ком другом страном језику. То судимо по његовом презимену, ма да је цио дух приповиједетке чисто страначки.

Та приповиједетка је најгаднија инсултација на српски народ у Босни и Херцеговини. Њоме се представља маса нашег народа као разбојнички елеменат, који живи пустим номадским и примитивно-патријархалним животом, управо животом бедуинским. У њој се народ и не зове другим именом него разбојници и између осталог приповједач, желећи да опише страхоте нашег живота, вели: „Ти разбојници су сасвим особите врсте. Маленкости они не дирају, нити нападају на поједине куће — они нападају читава села, отерају стоку, поробе све што има сребра и злата.“ Вели: „ратују и дијеле да задовоље свој нагон,“ а да покаже односај масе према оним установима прије оно неколико година, говори даље: „свугде нападу они (т. ј. они синови нашег народа који ратују отворено с оружјем у руци) бјеже и даље своје сроднике и пријатеље; дају им склоништа, опомињу их, бране их од напеднога напада, потпомогну их у бјегству и кад продају плен. — „Један ће другом одсјећи главу због зубоморе, из освете, вересије ирваље, или због друге какве побуде, или ће убити на пушке . . .“ и т. д. и т. д. Описујући у тој причи страшну љубав једне Босанке (управо Херцеговке, са обале Неретве), са неким страном Фридрихом Лицнером, износи најцрњу карактеристику родољубивог женскиња наших крајева. То је нека *Катица (?)* Радићева, која с радошћу гледа, гдје жандари поубијаше њену „разбојничку породицу“. само да може да буде Фридрихова. Ну видимо како умије да се каткад „баци на прса свог љубавника“. Она му говори страсно: „Не бојим се за себе! Умрети за тебе јесте блаженство, а живети без тебе пакао“. И кад пострадаше сви сељци као установници („разбојнички“) јатаци, а њена „разбојничка породица“ и вјерених Ахим погибе пјесном смрћу. она се вјенчаје с јунаком приче, Фридрихом Лицнером, и приповједач их одведе у Њемачку. — Зелена Просјакиња, је један каплар Пруски, коме су „разбојници“ осјекли нос и уши, и који лута, преобучен у одијело просјакиње Туркиње, вребајући разбојнике и свећа им се.

Дивљаштво, какво се приписује у тој причи нашем народу, не постоји ни у Арнаутлуку, гдје за кромпир нападу мртве главе. И Малисори су племенитији и човјечнији! Но нежности и преданости Фридрихове љубавнице, нема вађда ни у његовој отаџбини. Њој је „живот без њега прави пакао!“

И тако ко би прочитао ову причу, а нијед не слушао у та „разбојничка гнијезда“ на обалама плаховите Неретве, могао би да о нама створи себи слику једног живота чисто бедуинског, гдје се ратује из нагона“ или слику неких европских Берберација!

А то показује колико води рачуна издавач те „књиге за народ“ о угледу свог народа и његове књиге; и о томе, колико је васпитног утицаја имати та књига на онога, коме је намијењена. Приповиједетке, у којима се погрђује један велики дио његовог народа, а која су, зајамчено, преведене из којих чивутских новина, он доноси у календару. у „Библиотеци за народ *ради забаве и поуке*. То је јавна

саблазан, коју отворено и најжешће осуђујемо! Према тиквој срамној спекулацији, која се води на рачун новчане и уопште тековине нашег народа, треба предузети најоштрије мјере.

Књижари Подовинћевој, којој такве ствари нису првина, нека то служи на срамоту!

А примјер овај наведосмо за то, да покренемо српске листове и српске књижевнике на мало будњу пажњу према таквим недјелима; да управимо очи српској критици, на ону страну њене књижевности, гдје се с „њигана за народ" не врши никаква патриотска и хумана мисија, него чиљутска спекулација. Јер за који дан, ето нам нових календара.

Јонатан.

Шумадиниска слобода, зове се најновији спјев Радоја Црногорца, штампан на Цетињу у државној штампарији 1897. И ако се у овоме спјеву спомињу славни борци за слободу Србије, и ако ту читамо имена бесмртног *Карађорђа и Милоша Поцерца и Богићевић Анте, Хајдук Вељко, Вера и Рутина*, и т. д. и т. д., не можемо пређутати и да пјеснику не примјетимо, да је он ово на брзу руку испјевао те с'тога и није успјео у техничкој обради. Полет је у овом спјеву врло слаб; израз једноставан и и стихови нису најтачнији. Да је пјесник свој спјев обрађивао једну годину или више, да је умио осјећања и да се дубље ушивио у дјела и јуначтво славнијех бораца, можда би нам тада пружио лијеп спјев о „Шумадиској слободи". Али овако, није задовољио никога ко ужива у лијепој и истинитој поезији.

Летописа Матице Српске књига 191., свеска трећа 1897., излази је са овим садржајем: I. *Успомене из нашег црквено народног живота* (II.) од дра Теодора Мандића; II. *Грци и Срби*, од Васе Вујића; III. *Тукидид и његова значајност на пољу историографије*, од дра Ђорђа Дере (*свршетак*); IV. *Окована Прометеј*, трагедија од Есхила, с грчког превео Александар Пинаревић (*свршетак*); V. *Срце*, бајка од Илије И. Вукићевића; VI. *Књижевности*: Лимунација у Селу. — Госпођа Сељаци. — Хајдук Станко. — Непмари. Оцјене Драгутина С. Илића. — Лимунација у Селу. Приповетка Стевана Сремца, оцјена дра Каменка Суботића. — За тим су изводи из записника књижевног одбора 1896. године.

Као што се види, најновија књига *Летописа* спада однеста међу најбоље досадашње књиге овог алманаха Српске Матице. Научни су чланци све бољи од бољег, а оно забаве, колико је, окабрања је и њалања. Једино на чему се *Летопису*, штоно рјечи, не би могло позавиђети, то је она друга рецензија на Сремчеву *Лимунацију у Селу*. То је субјективно и површно напљавање о књижевним прилікама, о слабој студији српских књижевника (!) и буквица коју им писац чита за то, гуркајући им у шаке да уче „културну историју и историју филозофије." Говорећи о себи и најављујући да му је „универзитет разорно сву ђеру у што је хотле вјероко", он говори о српским писцима као о онима, који не уче ни „културну историју и историју филозофије" чине, да се гледају „друштвене прилике једнострано, филистарски, партајски и абдеритски". — Сиже и прави смисао Лимунације, направио је обрнуту слику у умним очима овог Сремчевог критичара, и тако рђаво свађена и самовољно тумачена ствар, претреса се у овом приказу. — Заиста омања ствар, али свакако неприкладна за *Летопис*.

Јон.

Гласник. Овако ће се звати орган уједињених занатлијских еснафа у Србији. Излазиће у Београду и то једном нељељно. Да га не би рђао одзна претплатника прије времена у гроб сахрањено, побринули су се покретачи и поспгурали му унапријед сталан живот. Тако ћемо поред добро уређеног органа трговаца српбијанских *Трговинског Гласника*, имати и орган занатлијски *Гласник*. Нека је и нашим занатлијама топло препоручен.

Метеоролошке опсерваторије као просвјетне и културне установе у суседству. — Београд: Цијена о. 40 дин. 1897.

Метеорологија, т. ј. наука о појавама у ваздуху, спада у оне науке, чија испитивања имаду најзнатнијеће резултате за практични живот, нарочито земљску привреду. Пажљиве метеоролошке опсервације, дају нам да се упознамо са климатским положајем појединих мјеста и по томе се да тачно одредити, када ће се који од појава, о којима та наука говори, догодити. У овој књизи пиеи писац, да су и *новијеме* по тој науци тачно испитање и вађања посматрањем може се знати, када ће и у коме мјесту бити поплава и колики ће простор захватити. — Послије оних грдних поплава које се недавно догодиште у Србији, Босни, Црној Гори и т. д. лако је разумјети, колико значи то тврђење пиичево и колику би штету предупријеђеле метеоролошке опсерваторије, да их је било нешто у оним крајевима и то опаканих, какве препоручује писац ове лијепе књиге. Важност испитивања метеоролошких појава постаје све јаснија, те се у свима државама подижу, сваким даном све већма, метеоролошке станице. По овој књизи Србија има 128 таковх станица. Бугарска 106, Румунија 340, а Босна и Херцеговина 77. Једна од врло знаменитих метеоролошких станица у нашим крајевима, то је она на *Бјелашници*, између Мостара и Сарајева, која је подигнута 1894. и на које се приноше велике материјалне жртве. Писац ове књиге, г. проф. Михаиловић, препоручује показивајући напредак суседних земаља, Србији, да повећа број својих опсерваторија, да им одреди већи буџет и већи сталан персонал. Уопрема, да у томе леже једно јавни углед те земље међу осталим научним државама, а друго, да леже велика помоћ српским занатлијама трговинама и земљорадницима. — Овој књижици већ њена племенита и корисна намјера, најбоља је препорука.

Јон.

Писма из Ниша, о харемима, од Јелене Јов. Димитријевића, која су излазила у београдском *Делу* у виде свезака, изишла су засебно отштампана. Цијена им је 1.60 дин. — Један наш уважени критичар (Цензор — Драгутин Ј. Илић), оцјењујући ово „уметничко дело, пуно лирског заноса, која нас и нехотице заводи у чаробне светове ових бујних машта, што их сањамо, читајући бајке из хиљаде и једне ноћи“, вели за ова Писма: „У Мирза Шафију и сеоданске *Хамире* пристају ова писма као лале уз њу и шебој. Нама жена књижевност може се похвалити њима“.

Хаџи Бера, приповиједетка Драгутина Ј. Илића, један од оних бисерове, које наш дични пјесник ниже од давнеке године у свом низу *Светле сенке из борбе за крст часни*, отштампана се у засебну књигу. Доносећи његов оглас на корицама овога листа, ми је својим читаоцима препоручујемо од свег срца. Ова слика из борбе „за крст часни“, биће заиста најљепша лектира за родољубивог српског читаоца. У њој се огледа она гигантска борба за Ословођење, на почетку овог вијека. *Хаџи Бера* је из доба првог осијека овог дана кога васкрснуше Бере, Рунима, Борђије, Дуке, Главаши, Хајдук Вељке, Синђелићи, Обреновићи, Ранћи и т. д. Пјесник Драгутин описује то у својим „Сликама“ најживљим бојама своје дивне пјесничке хичнице, онако, како је то чинио пишући пређашње своје слике из „Хришћанских борба“ и српских борба за крст часни.

„Зора“ ће врло рад да прима претплату на „Хаџи Беру“ из ових крајева, а примила се тога с увјерењем, да ће наш родољубиви народ да се што више претплати на ово дјело, које је огледало истоке величине у борби за своје име, вјеру, језик. Имаће тиме прилике да се диви оним свештеницима српским који се не одрекоше од свог имена и свог народа ни у најмучнијим данима кола и конопца, него стајаху са својим народом и с крстом у једној а мачем у другој руци, војеваху с њима за најсветије имене своје предаке. Моћи ће да се диви њиховом витештву, које им остави вјечан споменик у сјећању њиховог српског народа, као што се дивимо читајући Хаџи Рувима, Игумана Пајсију и т. д. Нека је топло препоручена и нашим свештеницима.

Граничар, лист за културне и народне господарствене интересе југословенских земаља, почео је од 1. јулија да излази у Земуну. Штампа се ћирилицом и латиницом а излазиће сваки дан осим понеђељка. Уредник му је Флоријан Марис. Цијена на годину 12. форината. Вели се да ће лист стајати изнад свакиј партајских националних тежња. Економија и просвета југословенских народа, биће му једнако на срцу, што изјављује својим мотом (испод натписа): „Брат је мио, које вјере био“.

Le Conflit serbo-croate, тај наслов носи једна студија о српско-хрватским размирицама, која изиђе у прошлогодишњој Revue des deux mondes, књиги од 15. септембра. Писац је те студије Charles Loiseau, који, као убијеђени католик, више је на страни Хрвата, те се није могао довољно уздигнути изнад обичних наших ћерских и национално-политичких заблуда. Иначе да приличио прати наше ствари, али му се ипак има пребацити ова једностраност: док води рачуна и о најмањем чланку из „Обзора“ и „Црвене Хрватске“, дотле не зна неколико особитих и објективних студија, које се појавише у нов. вријеме у Срба о срп.-хрватским несугласицама. Ова студија заслужује ипак, колико ради извјесних погрешака и једностраности, толико и ради оних пријатељских осјећаја, које писац манифестује према срп. племену, да се о њој у нас прозговори опширније. — Г. Лоазо је написао исто тако, поводом прошлогодишњег митинга трију народности у Паризу, један чланак у Revue hebdomadaire (Nr. 218, од 25. јуза, стр. 578—590): *Манифестација у славу Вагнеру*, гдје се неколико страница тичу и српског народа у Босни и Херцеговини. *Н.*

Чеси и савремена Чешка. Почетком ове године париска књижара Alcan издала је ову књигу: Les Tchèques et la Bohème contemporaine, par Jean Bourlier. То је више историско-политичка студија којој је задатак да упозна страна свијет са чешким народом и на тај начин припомогне бар у неколико исто народ, који се борио више од три столећа, да дође по ново до независности и свога народног живота. Извјесна српска уредништва добила су ову књигу од самога писца, те би требало да нас упознаду детаљније њеном садржином. Књига је штампана на на обичној 12-ни, а стаје дин. 3·50.

Опера-комик о Црногорцима. У Лорецовом француском каталогу напишли смо на једну књигу, која је штампана 1848. год. у Паризу, а носи слиједећи наслов: Les Montenégrins, opéra-comique en trois actes, par Alphonse de Pujol et Gérard; musique de Limnander. Немо је могли нигдје набавити у француским књижарама, а не могасмо је наћи ни у антикварицама, те смо замолили једног нашег пријатеља у Паризу да потражи ову књигу у тамошњој Народној Библиотеци и да напише о њој неколико редака за читаоце „Зоре“.

Il Montenegro, di Gaetane Frisoni. Поводом ступања у брак црногорске књегињице Јелене са италијанским престолонаслеђником Виктором Емануилом, појавило се је у Италији јачо књига и публикација, које говоре о Црној Гори. Међу овима ваља забиљежити и једну књижицу њеповског професора Форисони-а, *О Црној Гори*, у којој износи најзанимљиве географске, историске и статистичке податке о Црној Гори, те се може сматрати као користан и поуздан вођа за познавање данашњих прилика и организација братске нам књегиње. На крају је забиљежена библиографија важнијех дела о Црној Гори на њемачком, француском, италијанском и енглеском језику. Књижица је штампана у Њепови 1890. год. о трошку самога писца, а стаје само 50 сантима.

Народна мисао. За сједињену хрватску и српску акад. омладину издали *Јован Р. Бањанин, Милан Костић, Иван Лорковић, Душан Манџер, Лав Мазура, Светозар Прибићевић*. Загреб. Дионичка Тискара 1897. Цијена 2 круне.

Приликом Милетићеве прославе, коју су недавно чинили Срби, ђаци загребачког универзитета, придружило се и више младих Хрвата, њихових другова, прослави овог великог Србина. Плод тог првог узајамног братског отвореног рада, јесте *Народна Мисао*, књига Сједињене Српско-Хрватске Омладине. Но што је још више, покренула се мисао и жива воља да Академска Сједињена Омладина поради на живој заједници и слози та два разбрађена братска народа, и у то име обратили се за савјет чинили српским и хрватским великим књижевницима, научењацима и политичарима. И у књизи *Народна Мисао* отраг, штампани су одушевљени одзиви са једне и друге стране, на које су се обратили.

Наши листови нијесу ни ту појаву пропратили са довољно пажње. Неки је пропратише са нешто мало и заједљивости и неповјерења, говорећи отворено о крајњој немогућности те заједнице, и, мал' те не, о Сизифовом послу Сједињене Академске омладине. Неки видише у том и неку другу намјеру; и — наклапало се на разне начине.

То је одиста један чудан појав. Колико се већ говори о потреби споразума, братске пажње и слоге између Срба и Хрвата, и с каквим су одушевљењем поздрављани и мањи знаци бољих односаја — а сад? Како се прима с неким проблематичном поуздањем, с предубређењима и тјесногрудошћу вијест, да се тог посла латила сама Академска Омладина у Загребу. Што то чини „*Обзор*" то није ни чудно, али што то чине неки наши независни, чак и књижевни листови, то није најповољније за њихову увиђавност и појимање о значењу јавне ријечи. Поред оних злих прилика, које су наступиле у многим слојевима једних и других друштава, у питању о слози; поред трзавице која сваким даном постаје већа, и поред учестаних испадаја, који једну и другу страну још већма огорчавају, зар да се и још споразум Омладине квалификује јавно као узалудан и дјетињаст посао. Па ко то још квалификује тако? Наша мјеродавна јавна штампа. — Ту грешку не можемо уписати у врлину ни нашој сестри „*Б. Вили*", која је то чинила иначе са добром намјером, и која је тиме дошла у отворен сукоб са свима капацитетима, који се својим писмима (штампаним у овој књизи) одазваше том сјајном појаву. Учинила је то својом биљешком о *Народној Мисли*, гдје се отворено вели, да је та замисао „лијепа али немогућа."

Многобројни су, додуше, догађаји, који злим успоменама вежу Србство и Хрватство. И једна и друга страна забадала је веома често и неустрашимо нож у прса тој жељеној слози и заједници и ако је таквих догађаја мање било од стране српске. Нијесу се тога надали ни најпризнатији загребачки књижевници, ни Академија ни Хрватска Матица. (Хрватска Матица учинила је то и ових дана са народним пјесмама, гдје је злоупотријебила писмо г. Јагића, који јој је препоручио, да ту едицију назове *Српске* и хрватске народне пјесме). Можемо рећи баш нарочито Матица Хрватска. — Задирало се и са српске стране, као што је и природно, но српски народ, хвала Богу, у рају братске заједнице, нема ни једнога демона који је живот провео и прославио се рушећи сваки братски осјећај у грудима једног према другом, као што је оној страни Старчевић на читаву странку, као што је његова странка. Српски народ, хвала Богу, нема у својој штампи ипак ни једног органа, који ће слогу држати за утопију своје народне идеје, као што то учинише неки хрватски листови, сматрајући жељу Хрватске Акад. Омладине као непатриотску, јер се сукобава са познатијем *Хрватским Правом*. Има, велимо, таквих успомена доста, али не соколити још ту Сједињену Омладину у тако дивној мисији, није довољно ни промишљено ни патриотски. Омладина, не заражена партајском жучи, која оружана знањем и умјењем, полази сутра у фанатизован народ, као апостол једне узвишене идеје, кадра је одиста да учини више него што држе сви они, који говоре о тој немогућој заједници. Када та Омладина срцу прими ту свету задаћу, она ће знати да јавно осуђује све оно, што иде на штету обостраних народних идејала и штету сталне заједнице, (као што појав *народних пјесама* у Хрв. Матици о којима рекосмо, а који би ваљало да Омладина Хрватска јавно и одмах енергично осуди); она ће знати да лијечи фанатизован народ, који није до краја заражен, а на служби јој ваља да буде и своја књижев-

ност и свој политички живот. Она то умије и она то може. Ни *словинска* ни *илирска* ни *југословенска* идеја у литератури, није могла имати тако сталну основу, као што може имати једна идеја која тежи отворењу и јасније, да изкрвљену браћу стиша и измири, а да *сваком* остане *своје*. Томе у прилог иде пресија врло озбиљних прилика и једног и другог народа.

Тешка је, мучна и упорна до крајности та дивна циљ и баш за то изгледа немогућна; али кад се ставе њој у службу читаве Омладине, читаве генерације, читаво васпитање, онда је она могућна и јасна. Кад се правилно у том правцу образује читаво једно покољење („на ком свијет остаје"), мање ће бити шовинизма и тјесногрудности. Нека се та ствар само схвати правилно, нек јој се дадне довољно огња, па да видимо хоће ли за десет година искрснути колико пређашњих испадаја, који ће бити увијек пред јавном критиком толерантне и нетјесногруде Сједињене Омладине. Да видимо колико ће се учинити за првих десет година, само нека буде оног одушевљења и љубави која је родила *Народну Мисао*.

И баш због једног васпитног принципа, не би ваљало на нашој српској страни да се чује неповјерење и сумња у моћ једне снажне Омладине. Боље је и пређутати него отворено најављивати своје увјерење о немогућности те заједнице. Наше је мишљење: *колико се год учини, добро се учинило. Било мање било више успјеха, успјех је и корист за обје стране.*

Атворитети, на које се Омладина обратила, јемче својим мишљењима за успјех. То је једна утјешна појава, а њихов одушевљен одзив, појава је, вриједна сваке хвале и признања.

Јонатан.

РАЗНО.

Из Чикага до Мостара. Многи синови српског народа одликовали су се до сада на многим књижевним и научним пољима и стекли свјетска признања. У потоње доба рашчуо се својом вјештачком снагом млади медицинар бечки, Драгољуб Михајловић, а сада опет многе америчке и европске новине пишу о гигантском путу велосипедом од Чикага (из Америке) до Мостара, кога је предузео *Михајло Мерћеп*, Србин Херцеговац. Послије дуге и упорне вожње од Чикага до Њујорка, а нарочито од Хамбурга преко Европе, стигао је ових дана наш дични земљак у Биоград, гдје су га Биограђани, нарочито његови другови по *спорту*, дочекали најсрдачије, приредивши банкет у част његову. *Велосипедски лист*, који већ трећа година, излази у Биограду, донио је његову слику тзв. сједи на бициклу и дневник његовог јуначког путовања. Слика, која је у том листу, јесте слика његове слике из Америке. О њој се вели ту, да је рађена по нарочитој жељи неке велике америчке трговине, која је послије изложила у прозорима своје радње, и то оних дана, када је наш Мерћеп хтио да крене у Европу. Десетине хиљада људи, жена и дјеце, гуркали су се, како вели, око те радње, само да виде слику оног човјека који ће да иде свијета преко и то на велосипеду.

Њемачке и друге стране новине, доносиле су врло често биљешке о његовом путовању, а суд на путу приман је с великом предусретљивошћу од велосипедских и других дружина. Њемачки листови хвалили су понашања и галантерију овог младог Србина, којом се одликовао пред туђим свијетом, на свом путу кроз европске државе, што му нарочито на част служи.

Послије свога пута до Биограда, кренуо је нама на југ, у своју Херцеговину а у друштву г. Љубе Станојевића, познатог члана Краљевског београдског позоришта и г. С. Савића, књижара, и дојурио на свом кривавом точку у Мостар. Срби бициклисте у Мостару, предусрели су свог дичног друга српски и пријатељски, и бавећи се два дана у њиховој средини, кренуо је у Билећу, својој кући, а одатле са својим друштвом на Цетиње. Част и признање првом српском велосипедисти, Србину јунаку М. Мерћену, Херцеговцу, који је стекао у цијелом свијету име *свјетског јахача*!

Из школе. Министарство просвјете у Русији изашло је питање у Просвјетном Савјету, да се школска година у свим средњим и нижим школама смањи, те да не траје пуних десет мјесеци него само осам, и то, да почиње увијек 1. септембра, а да се завршн с испитима 1. маја. — У свима норвешким школама законским одређењем, искључено је учење класичних језика грчког и латинског, с разлога, што норвешке школе хоће да стичу образовање више савремено и више опће. Учења класичних језика, сматрају за узалудно губљење времена, стрпљења и новца.

ЧИТУЛА

Никола Манојловић, добро познат у српској новијој књижевности под именом *Pajko*, преминуо је као парох 11. јулија о. г. у Слатини, у Славонији. Српски народ губи у њему једног од најрђеднијих млађих снага на свом јавном пољу, а нарочито на пољу књижевном, гдје је пок. *Pajko* био за превођења прозе са страних језика, што је прослављени *Змај*, за превођење стихова. Његови преводи са пољског језика, бјеху узор у нашој књижевности преводâ, и раденост и продуктивност његова у том послу, бјеше јединствена. Да нам га немилосрдна смрт не оте тако нагло, имали бисмо, за неколико година у српском преводу најљепша дјела пољских приповједача; а и овако је тужни глас ране смрти даровитог преводиоца Крашевског, Шенкјевића, Ожешкове, Дигасињског и т. д., сваког пријатеља лијепе српске књиге до срца потресао. — Осим пренашања, покојни је Рајко познат и у колу млађих српских пјесника. Пјесме је писао, додуше, много ређе, но у њима се ипак огледала увијек чиста и идеална пјесничка душа.

Рођен је у Слатини 1864. децембра мјесеца, од сиромашних родитеља занатлија; но у раној младости његовој остане сироче и, борећи се с великом невољом, школовао се у Карловцима, гдје сврши 6 гимн. разреда, затим у Загребу препарандију, а најпослије у Н. Саду, гдје је матурирао и Ср. Карловцима, гдје доврши богословију. Био је парох у Болчи, Мељанима, затим катихета у пакрачкој српској препарандији, а најпослије парох у његовом родном мјесту у Слатини. Ове године га је народ, у коме је као свештеник високо поштован био, изабрао за посланика за карловачки сабор, гдје је био и отишао. Но како је одавна био порушеног здравља, врати се одмах из Ср. Карловаца болестан кући, гдје сутри дан умре. Родољубиви посланици у карловачком сабору, приредили су му, како чујемо, парастос и одали му тиме достојно поштовање; а, чује се, да су покренули живу и родољубиву мисао, да се добровољним прилозима издају и *Pajkove pjesme*, а чист приход поклони његовој породици. —

Вјечан му спомен!

Јанко Крсник, књижевник и велики словеначки родољуб, умр'о је 15./27. јулија о. г. С неколико омањих његових приповједачких пријевода, познат је и у нашој књижевности. Био је најбољи словеначки новелиста. Родио се на Брду на Горанском, гимназију и права учио је у Љубљани и Грацу. Био је на Брду до своје смрти адвокат, гдје и написао неколико потоњих својих радова и одакле је потпомагао сваку мисао, која је била за подизање просвјете у Словенаца. Слава му!

„ЗОРА" ИЗЛАЗИ СВАКИ ПУТ У МЈЕСЕЦУ И ТО НА СВРШЕТКУ СВАКОГ МЈЕСЕЦА. ПОЗНАЊА 4—5 ТАБАКА А ПЛАЋА СЕ ЗА СВЕ ЗЕМЉЕ: НА ЧИТАВУ ГОДИНУ ФОР. 4.— НА ПО ГОДИНЕ ФОР. 2.— ЗА ЧЛАНЕ НА ЧИТАВУ ГОДИНУ САМО ФОР. 3.— ПРЕТПЛАТА И РУКОПИСИ ШАЉУ СЕ НА УРЕДНИШТВО.

Огласи се рачунају од петит ретка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 8 новч., за 3 оглашавања по 6 новч., а за више од 3 пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније, по погодби. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. биљежнина.

ШТАМПАРИЈА КЊИЖАРНИЦЕ ПАХЕР И КИСПЕЉА У МОСТАРУ.

ХАЏИ ЂЕРА.

Тако се зове приповетка из низа *Светлих слика*, која се већ одштампава.

У овој књизи покушао сам, да што пластичније опишем хиљаду осам сто трећу годину, у очи устанка на Дахије.

Књига ће изнети на *шеснаест* до *седамнаест* штамп. табака, а стаје за претплатнике само *једну* фор.

Рок претплате трајаће до 11 августа по ст. кал. скупљачи 10 кн. имају једну уздарја.

Имена претплатника штампаћу.

Молим скупљаче и претплатнике *Св. слика* да се овом приликом пријатељски одазову овоме позиву.

Претплату ваља слати за Србију: г. Мити Ђорићу, књижару, Београд. За Аустро-угарску: Управи Српске Манастирске штампарије у Ср. Карловце, уредн. „Бранкова кола“ или писцу. За Босну г. Н. Кашиковићу, ур. „Босан. Виле“, Сарајево. Херцеговину: г. Св. Ђоровићу, уредн. „Зоре“, Мостар. За Црну Гору: г. Радоју Роговићу, Цетиње. За Далмацију, уредн. „Дубровника“, Дубровник.

Карловци, 11. јула 1897.

Драгутин Ј. Илић.

Лик Вука Караџића!

Навршило се већ четрнајест година од онога времена како је народ српски пренео из туђине кости свога великог песника, *Бранка Радичевића*. Пренос Бранкових костију испао је тако сјајно, да се те светковине сваки Србин с поносом сећа.

Српски народ се и сада поново спрема да свечано пренесе и кости свога највећега скупљача умногa народнога блага и творца данашњега дивнога језика нашега. Наумио сам да при овој светковини израдим лик његов, те да и ја из даљине и овој светковини нешто допринесем, старао сам се, да слика са сваке стране буде достојна онога генија српскога, кога она хоће да престави. Трудио сам се да слика Вукова ни у чему не изостане иза слике Бранкове, коју сам израдио приликом преноса костију његових. Слика Бранкова довољно препоручује мој рад, о њој су се у оно доба сви српски листови изјаснили са великом похвалом. Слика ће бити у великом формату (као и Бранкова, сам лик износиће 24. с. т. у висину и 16. с. т. у ширину, још кад се томе дода и венац од жира и лаворике с којим ће лик Вуков бити украшен, а и друге разне украсе које старини Вуку доликују, онда ће слика изнети 45. с. т. у висини и 30. с. т. у ширину. Ја се тврдо надам, да ће народ српски где га год има ту слику са радошћу примити и даће ми се он одазвати с оном готовошћу и љубављу с којом сам се и ја и овога пута подухватио овога прилично тешког и скупог предузећа. Не треба да спомињем да се ја највише уздам у професоре, свештенике, учитеље и ђаке, као и на моје пријатеље да ће се они највише заузети око растурања слика. Слика ће коштати *2 дин.* или *1 фор.* а. вр. Слика ће бити готова почетком августа о. г. и може се добити у књижарници *Пахер и Кисића* у Мостару, (за Босну и Херцеговину) *В. Валожића* у Београду, *Арсе Пајевића* у Новом Саду и *Браће Јовановића* у Панчеву. Све друге српске књижарнице које би желиле исту слику продавати умољавам да се на мене обрате, како би им слике на време послати могао, за готов новац дајем већи проценат. Све српске и хрватске листове умољавам да овај оглас, ма у најкраћем смислу, у своме листу прештампају.

Петар Аничић
Ксилограф

Leipzig — Neustadt, Eisenbahnstr. 7. III.

ћ 153

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

Алекса Шантић и Светозар Ћоровић.

Год. II. У МОСТАРУ, 30. СЕПТЕМБРА 1897. Бр. 9.

* * *

Сморено је сунце за горицу село,
У дубини мора трепавице свело;
Месец и звездице ноћца је сакрила,
А сама се густом копреном увила:
Да небеса цела скривена обиђе
И тихо, нечујно на земљицу сиђе —
Да ушушка цвеће, зелене гранчице;
Да успава зверје, милогласе птице;
Да јој се на крилу одмарају људи
Докле се румена зора не пробуди.

Спустила се. Дăси њезини се таје:
Да разбере жели срца откуцаје;
Да разуме уздах, што потреса горе,
Да испита сузу, што колеба море . . .
Песница се диже, к'о да небу трепти,
С усана ће тешка клетва започети . . .

Не! — — —

Све је прошло веће што душу весели,
Невесело срце ништа ми не жели:
Ни румених ружа, ни шарена цвећа,
Ни веснице миле милога пролећа;
Нити се радује да Истоку прне,
Да угледа палме, кипарисе црне;

Да се диви сили ражљућена мора
И занесе чаром чаробног Босфора.
Нит' верује у што, нити кога воли,
Нит' се нада чему. Само Бога моли
Да се не разгњеви . . . пакосни су криви —
Што живи да мрзи, а мрзи да живи.

Ниш. **Јелена.**

Амадил

Слика из туђине

(Из књиге „Звезде Лутајице")

од **Стевана Матијашића**

I.

Гово ме усред туђине. Стојим беспослен на ивици плочника (тротоара) играјући палицом а са цигаретом у устима (него то није онај наш „македонски"). — Жмирави пламенови гасних светила уличних, већ су отпочели своју очајну борбу са сутоном. Права је то борба која бива све жешћа како сутон буде све већи, а светлост светлила све јача. У том надметању понекад, као оштра сабља, муњевито засветли дугог низа пламенова отсјај са површине велике мирне реке. Но уличиним фењерима све јасније придружује се у помоћ небо звездано. Други противник пак у том добија савезника у истој реци, која сваки појединн зрачак испрелама и раситни, оштрицом својих малених дрхтавих таласића. Па ипак канда ће сутон да победи; његова сила сваког тренутка расте. И борба се тим више распаљује: она тим већма бива крвавија — цела је природа крвава, и небо, и земља, а да би слика старих ратних романса била потпуна: и река протече крваво. У висини пак светлуца бледим сјајем часни крст, не напуштајући ни овде своју улогу, коју има у свакој иројско-епској борби, што траје све донде док јој Deus ex machina не учини крај, а то је у овом нашем случају: сунце, сунце сутрашње зоре, која ће одузети силу и гасним пламеновима и ноћњем мраку, па ће на послетку довести све у стари ред и поредак.

На средини трга величанствени храм. Наоколо сјајне зграде, а пред њима у међупростору мали кућерци, ашчинице и пиљарнице, кроз чијих расклиматаних брвана продиру разни мириси, час цвећа час печеног меса, — како се где у ком шта продаје, — па се разлежу по студеном зимском ваздуху. Ту, у пијачној вреви, ценкању и свађи, а у суморном предвечерњем сутону, диже се саборни храм са својим сугубим торњевима, древно озбиљан споменик из прадедовски времена; са темељом у праху и свакодневном шареницу, а са врхом смело тежећи у небо; доле га већ прогутао мрак, а горе још блиста позлаћени крст у црвеном виделу.

Поцрњело здање од старости; већ га је као у издао и глас који се са

звонара диже промукао и тежак па се тромо таласа над морем зграда и улица, па лети преко велике реке тамо снежним брдима, успужајући се уз њих, носећи сиротињи, што тамо зимује, посмртни оглас: да је умр'о данашњи дан. А летео би још и даље овај тужни глас, даље до иза брда, где се при пламеном заласку сунца крваво пени узбуркано море ирвених облака, па још и даље, чак испод зреника, да му не пресеца пут онај зид високог крша на коме се глас прелама, те се зловољно враћа своме храму, попев се успут на крила тијаном поветарцу, како би приспео кући, пре но што би га прогутала ноћна тамнина.

На улицама ври светина, канда је већа но други пут у ово доба. Ужурбали се људи, хитају тамо-амо, и све то некуда иде и све то има где да иде. Ја сам ти пак без цели и без пута; пустио сам се у матицу ове струје да ме носи својим правцем. Не би ни имао где да идем. Затекао ме сутон у моме малом бећарском стану, а пламен гасне лампе што плану с поља на сокаку над прозором те осветли собицу, својим бледим сјајем обасја и онај драги старачки лик на дувару у црном оквиру, одакле ме онако живо, онако значајно, па са толико љубави, посматраху њене благе плаве очи, да ми се срце растужило и глава ми се занела, те похитах на слободан свеж ваздух.

Ево цркве. Отворена је. Изнутра тих замршени жагор, затим полугласно суморно певање. Са главних вратница на овамо па до плочника, спуштају се велике и широке мраморне степенице. По њима горе-доле иде побожан свет, а с обе стране изређале се стојећи, седећи и клечећи по ступњима бедне прилике: згурени старци и прљаве жене, просјаци.

Она велика разлика, између позлаћеног храма са чистим белим мрамором и између њихове жалосне појаве, заустави ме за часак да их посматрам. Има међ њима свакојаких, и старих и младих; и свако има своју прошлост . . . можда тешку, дугу и пуну борбе мржње и пораза, која их напослетку избаци овамо на ову лепу, високу, мраморну обалу беде и очајања, испод Божјег храма. Хај, имали су и они добрих дана — рекли би они, кад би се на наше радознало питање разговорили. Срце им се стеже при помисли на то. Па и наша мала сестрица би пролила по коју сузицу, док би им пружила милостињу, кад би се оваква једна прилика ту од ових појавила на кућњем прагу, да потражи милосрђа и да исприча по коју милу успомену из оних дана, кад је још била млада и свежа. А можда овакав створ и не заслужује ту невину бистру сузицу.

Ако бисмо их запитали, свако би од њих имало по једног проклетог крвника, који их је упропастио, и који се сада башкари у свили и кадифи . . . и нас боле ова прича, ма да је може бити одиста само прича . . . ма да су можда баш они били страшнија и подлија противничка страна, па је онај што је победио, можда баш заслужио своју победу, а ко зна како ју је тешко извојевао; ко зна што је све оваква једна креатура учинила противу њега; ко зна колико ју је поштених душа оборила и у блато сурвала, упропастила или дотерала до очајања замка и подвала овакве једне црне прилике, док је била у снази и у добру, која сада ту изнемогла и бедна клечи снисходљиво на овој лепој али студеној, мраморној али тврдој и белој али пустој обали.

Данас су сви ту пред Божјим храмом. Има међу њима који пређе

нису узели у уста име Божије никако; има их који су то чинили узалуд, а има их који су Бога помињали само ради клетве — али данас су сво ту, ту, где је крај свему, а у мутним упалим очима не огледа се никаква сјајна прошлост. Ту се ипак још налази по која милостива или раскошна рука, у којој по кадкад зазвекне њима намењена она маленкост, за коју се наша човечанска слабост, жудно везује. Нарочито је данас беријет: стотинама долази свет.

Спроћу мени, на другој страни, стоји постарији господин који замишљено гледа час у просјаке, час у мене. — Тако ти је то. Док сам ја испредао своје фантазије о овима овде, он је очевидно узео и мене у круг својих размишљања и ко зна до каквих је закључака дошао! А он је старији, види се искуснији, озбиљнији, паметнији и угледнији од мене... Шта ли је мислио?!

Пријем му, скинем шешир и запитам га, шта значи овај велики придолазак у цркву, сад, у ово касно доба. Он је одмах приметио да сам странац, те ме учтиво поучава: да је данас по новом календару последњи дан у години, а по обичају овдашњег Хришћанства, тада се свечано пашта свет са годином што је на измаку. Знао сам и ја то, да је данас крај њихове старе године, али нисам знао, да они тада иду и у цркву, и то као на неку свечаност. У осталом — вели даље господин — овде ће данас објашњавати слово чувени језуитски проповедник Падре Лоренцо, кога су нарочито позвали из далеке стране земље, да се у овом храму опрости са Старим Љетом, а сутра да поздрави Ново.

— — — — — — — — — — —

Стојаше међ њима једна висока, сува, бледа женска прилика.

Израз њена лица, па и лице сâмо, беше развалина једног читавог некадашњег света милинâ и примамљивости. Око бескрвних усана заигра каткад горак осмејак, када погледа у неке од мимопролазећих, као да би хтела рећи: „све ће ово проћи као што прођох ја.“ Тај осмејак беше одблесак давнашњег уздања у оно, што овај свет оваким створењима више није кадар да дâ. А на ово опало тело, ослањаше се један још жалоснији, још изнуренији створ; то беше по стасу мања, у лицу блеђа, у телу још мршавија, а по свој прилици и по судбини још несретнија, и — како изгледаше — такође женска прилика.

И стојаху мирно као неки ладни мраморни Кановљеви кипови. Само би онда мрднуле, кад би пружале руке да приме крајцару од неке милосрдне пиљарице, или друге сироротице, јер се боље одевени свет слабо обзираше на њих.

Тада са другог краја трга полетеше овамо са хртовом брзином два дивна вицкаста вранца, упрегнута у лака фина сјајна каруца, чији кристални, као суза чисти и провидни прозори, са геометриском тачношћу, стадоше баш на средину пред мраморним степенима. По сребрним хамовима, по златним халинама послуге, и по свему осталом сјају, можеш видити, да је то сâма трула госпоштина. Лакеј, као муња, скочи с бока и једним, хитрим покретом отвори кристална вратанца и погнут чекаше један тренут. Затим прихвати малу округасту, финим рукавицама одењуту ручицу, која му се пружаше изнутра.

И изиђе из кола — једна божанска појава — један сјајан поносит анђео, као што је морао бити онај, што је

први људски пар са пламеним мачем истерао из раја. Лепа, да те чисто засењује, поносита, да те чисто вређа, и отмена, да те чисто боле...

То је била Звезда Лутатица: Амадил.

II.

— — Она висока просјакиња се трже; лице јој обли пламен — је ли то беше услед стида или сећања... или то беше на њеном лицу руменило зоре, која обасја сву околину при појави ове ретке лепоте... ко ће то знати.

Амадил пак, кад сиђе с каруца, премери благим и нешто сетним погледом ову беду с обе стране степени.

Кад се освестих, био сам наслоњен о зид, те укоченим погледом удубих се у посматрање овог дивног створа. Затим погледах у ону беду и невољу.

Да, право имају данас: ту се растављају Старо и Ново Лето.

Моћ сјаја и лепоте побеђивала је и овде пред дверима црквеним. Комешања као да нестаде за часак; затим јој се отвори пут у светини, која се, као нехотице, устроји с обе стране посматрајући лепу прилику; а она тихо прође кроз отворену белу чистину мирна, свежа и мирисава.

То беше дакле Амадил, чувена; сећам се необичног јој имена и лика; — па у вези с тим и оне мале босоноге комшинице у малоруским брдима... и оног разговора једне летње вечери, чији предмет беше изненадни нестанак лепог малог девојчета из сусестава... Брзо је заборависмо; али вечна стваралачка моћ природе, побрину се да јој, име доцније буде врло често споменуто.

И говорило се о њој много у овдашњим круговима; требало је споменути само име њено, па се онда знало — или боље рећи само се слутило све, — јер ко би знао све путеве ове сјајне звезде, коју због судбине њезине називаху Луталицом. Говорило се о њој много, само не у њеном присуству, јер где би се она појавила, ту би онемела клевета и збуњивала би се правда.

Ево и ја, који сам овамо дошао да оплакујем мртве, а не да посматрам живе, приметих то на себи и на другима.

Она висока старица сагну се оној мањој старијој и изнемоглијом и дошану јој неколико речи. Затим обадве праћаху погледом ову лепу, срећну — или можда несрећну? — анђеоску појаву, док је нестаде под сводом.

Одиста, помислих, нема ничега сјајнијег од Лепоте. То је до душе стара истина, за коју се вели да се преживела, али Лепота, она само, све новијом и све бујнијом силом побеђује. Та да није тако, не би се ни они који је потцењују, борили противу ње са читавим системама. И како изгледа борба још није довршена, победа још је на једној страни, на њеној. Узалуд се боре противу ње разне теорије дубоко филозовске и тако јако трезвене, — Лепота још једнако налази себи престола, и развије своју силу где ма само још један други човек био и налазиће и развијаће све донде, док се не преиначи морални поредак. — Ми волемо можда да тврдимо, да то није тако; можемо ова тврђења чак и да оборимо разлозима оштроумним, говорничким или логичким; и непосредно можемо да насрћемо на Њу; можемо се опколити читавим и најјачим покопима — она пред свим тим само се насмије, њојзи је довољно ништа друго до само да се појави — не као борац у сили, већ само тужно или невесело, али увек сјајно, са свом моћи својих нежних и чаробних

оружја — и ми смо побеђени, — несвесно, противу наше воље, и пропадамо са свима нашим суновратним теоријама и са свима јаким оклопима наших етичких закона.

Али, ево и једне црне слике.

... Јер ништа не носи у себи самом тако јаку клицу пропасти, као баш та Лепота. Она је у свом кругу највиша воља, али је баш зато близу ономе где се рађају громови и муње. Једна мала промена времена, један кратки лакомислени тренутак греха, једна мала искрица — и она се сломије, пада, изгори — па уз то још буде бачена у као. Па ако јој још ни то не може да шкоди, ако успе да изиграна непроменљиве законе Времена, Морала и Божанства, — онда ће она напослетку у себи самој наћи судију, да — као највећа душевна сила, коју не обара нико и ништа — сама себе осуди на смрт или на вечни огањ.

И онда можда неће имати другог уточишта, до ових широких степеница пред Божијом кућом, на којима има доста места и за оне, што је свет избацио из својега кола као рањаве по телу а губаве по души.

(свршиће се)

Јесења мисао

По небу се гоне већ облаци сури,
Увенуло лишће са грана се скида;
Пусти живот само у жељама жури,
Дан се дану краде — губи се из вида . . .

Путник греде стазом незнанога пута,
По видику кружном сањарије снива;
Крају пута стиже лица увенута,
И вечна му плоча све жеље покрива.

Разне ли су жеље овог чудног света,
А у свакој жељи чудни ли су смери;
Различите страсти, разнолика лета,
Губе се и клоне за гробовске двери.

Ветар нагло душе, суве крши гране,
Увенуло лишће покоју се креће,
На злаћеној лири жице покидане,
Моја тужна песма у вечност одлеће.

Увенуло лишће и мојих песама,
Са мога се срца помало откида . . .
Пролеће споменем у топлим сузама, —
А одмичу данци — губе се из вида . . .

1896. Забрежје.

Бор. Л. Ценић.

На млађима свет остаје

— Приповетка из српског живота —

— **Радоје Домановић.** —

(НАСТАВАК)

IV.

Снагу у овој „*мучној борби*“, даваше Мити и мисао, да ће и Стева кроз који дан већ свршити школу, и да ће се моћи са много више успеха „кр'ати с непријатељи“.

— Баш волим, да Стева добије овде службу, за инат овим пангалозима! — рекао би Мита једном у разговору с Јањом.

— Поцркали би од муке! — додаје Јана срећна.

Мита је започео већ озбиљно радити на томе, да Стева добије службу и то у своме месту.

Чак је и Милан написао једно писмо и преда га Мити, да га он пошље Стеви у Београд. Писмо је Милан адресовао на неког свог личног пријатеља, који је школски друг министров.

— Стева нека му преда писмо и нека се упозна с човеком, па не брини! —

— А велиш сигурна посла? — пита Мита.

— Тај, што му ја пишем, с министром је као ја с тобом: по вазда су заједно, а и школски су другови! — вели Милан.

— Е онда је свршено! — прихвати Мита; звизну и одмахну руком па додаде:

— Школски другови!

За сваки случај, колико тек да ствар буде „што зрелија“, предложи Милан још: и да његова жена пише својој сестри од ујака, која је удата за неког ђумругџију у пензији, али је у врло добрим односима са госпођом начелниковицом, па би и она могла да подјејствује. Начелник је опет министру кум и тако се може успети што се хоће.

Написата су писма. Миланова госпођа посла својој сестри, а Милан предаде своје Мити.

Мита је то писмо, које узе од Милана у кафани, одмах завио у пола табака чисте хартије и, сматрајући га као светињу, донео кући, те га најпре показа баби и рече:

— Ево, сад Љуба нек свира!... Ха, ха, ха... министров је друг то мој брате! — При тим речима, Мита показа прстом адресу на писму.

Написа и он Стеви писмо и све то метну у један већи коверат, па сам лично однесе на пошто и „предаде на повратни рецеп.“

Стева је добио очево писмо, прочитао га, али препоруку није предао томе господину, другу министровом.

— Да ти покажем нешто, шале ради! — рекао је он једном свом другу и показа му писмо адресовано на „ту моћну личност.“

— Од куд то теби? —

То је писао неки сресни начелник у пензији и, као добар пријатељ оца, жели да ми помогне.

Обојица се згледаше и засмејаше.

— Ето какви су појмови у свету! — рече Стева.

— Жалосно! — додаде његов друг и тужно поче климати главом.

Погледаше се озбиљно и заћуташе.

— И жена је тог среског начелника у пензији, писала некој својој сестри од ујака, а она опет има везе са начелниковицом и тако даље, док опет дође до министра! — прича Стева свом другу — Брука! — изгонори његов друг и отресе рукама.

— Нисам могао ни замислити тако што! — опет ће Стева.

Ови млади људи дуго су с гнушањем говорили о тој појави.

Стева није оцу о „тој препоруци“ ништа писао, већ му само написа писмо кад већ беше готов с испитима и јави, да ће кроз неколико дана доћи кући.

Она је већ све припремила сину за дочек и села да се одмори, размишљајући о томе, шта Стева рађо једе и да ли није што заборавила . . .

— Ух, шашавице. Још — промрмља она после дугог размишљања и удари се руком по челу.

Сетила се за сутлијаш и, разуме се, одмах се дала на посао, љута на саму себе, што је могла „чак и то да заборави!“

Мита дође кући забринут и намрштен, Јања га узе запиткивати час ово час оно, а он не одговара, већ је само погледа и ћути.

— Онај несретник није писмо предао! — проговори он и уздахну, а изгледаше као човек, коме су јавили да му је кућа изгорила и у њој све његово имање.

— Ко каже?! — пита Јања уплашено.

Милану баш тај човек писао!

— Па?! — пита баба.

— Па — пропало све што смо радили! —

— Можда је тек данас или јуче предао — теши га баба.

— Чекај док дође довече, 'оће се рачунамо! — викну Мита устаде са столице и оде до куће љут.

Тешко је верно описати радост старих родитеља, који дочекају сина, што долази кући, после завршеног школовања на највишем просветном заводу у земљи. Ко још може расплести смесу различитих осећања у њиховој души, смесу осећања из силне љубави родитељске, чудног поноса и читавог јата нада и жеља.

Јања не могаше издржати и морала је подлећи своме осећању. Љубила је сина дуго, дуго и гушила се у сузама.

Мита на против дочека Стеву чак ненако љутито. Пружи му руку намрштен, и чим он пољуби трже је нагло, и процеди кроз зубе: „жив био“! —

Одмах за тим је оставио сина с мајком, а он уђе у собу, јер осећаше како му срце чудно бије, а како му неко слатко осећање чисто мами сузе на очи.

О вечери тога дана, кад Стева беше дошао, није Мита ништа говорио. Чак је изгледао да се он тога није ни сећао.

Стева је по вечери отишао у своју соби, а Мита и Јања и своју, и њих обоје после дугог разговора и ковања разних планова, угасише свећу и легоше, свако у своју постељу, да спавају.

Мита не спава већ мислима отишао врло далеко. Замишља сина у великом положају и сав се топи од радости, кад помисли како ће и и Љуба морати скидати капу кад прође поред њега.

— Не може они са мном — мисли он даље, а Стевина слика лебди му пред очима. Ко би могао изрећати

безброј ситница, које су поред осталога кружиле Мити по памети. — Свима њу се осветити само док Стева постане срески начелник мисли он . . . Чекај после да видим тога Љубу како ће да шени (ту му се учини тешко чекати и желео бих да се то сутра испуни). — Један по један ће да долази код мене, па ће тек да замоли за ово, за оно, а ја опет кажем Стеви: *сиико, ово овако, ово онако!* . . . *Моје је дете учиним шта год хоћу! Он мора; ја сам га родио.* Мисли су га далеко одвеле и ко зна, шта је још после тога размишљао?

И Јања није заспала; и она се удубила у мисли и њу је машта одвела у будућност. Замишљала је кућу пуну унучића, па снаху, која је двори и слуша и, већ као да чује танке дечије гласиће: „баба, баба!" Једна суза среће скотрља јој се низ образ и она се окрене на другу страну покушавајући да заспи, али у место сна све се лепше и лепше слике рађаху пред њеним очима.

— Спаваш ли? — пресече је Мита у мислима изненадним питањем.

— Море разбио ми се сан, неки ђаво, па не могу да тренем.

Мита упали свећу и сави дуван, а то је значило да се и њему не спава.

Без мало те их и зора није у разговору затекла.

И Стева није те ноћи могао дуго заспати. И он је размишљао о многом чему, а нарочито о томе, како, ма под коју цену, мора отићи у Женеву, где ће продужити своје студије, па кад се добро спреми, да се врати у живот, да се бори и да користи своме народу и отаџбини.

— Даклем писмо ниси предао! — упита Мита сина кад су ујутру изашли на теферич да пију кафу.

— Па није потребно, јер ако би ишао у Женеву . . — поче Стева.

— Биће теби Женева, да ће се пушиш! — пресече га Мита љутито.

— Ја мислим, оче, да — започе Стева објашњавати.

— Ти мислиш! . . . . Срамота, срамота! Ти да мислиш, па лепо да одеш код таког човека, па лепо: помози бог, господине! (ту Мита скиде понизно капу као да стоји пред старијим) па њему писмо цап у руку, па те он пита чији си, па шта си, па се лепо упознаш с главешину (важна личност) једнога! . . . Ништа ти не знаш, говори Мита љутито.

— Ал' ја тако не мислим, ја бих . . . — опет ће Стева. — Ти си луд! — викну Мита и сав задрхта.

— Ја бих сматрао за понижење да одем и да на тај начин . . . —

Стева опет не довршн реченицу, јер га отац прекиде речима:

— Ти знаш шта је понижење?! Оћеш као они мангупи што праве демонштрације по Београд! —

— То нису били мангупи! — рече Стева одлучно и сав пребледе, јер је и он учествовао у неким демонстрацијама пун идеала и младићког заноса.

— А, и ти си од они?! — викну Мита као бесан.

Стева задрхта од неког бола и и мишљаше: „Бориш се, жртвујеш се за друге, не добијаш отуда ништа; желиш да помогнеш народу, и дочекаш — да те за тако племенит рад назову магупом.

— И ти ли си од ти мангупа?! — понавља Мита питање и запенуши од јарости.

Митини су појмови били: „Мој син, па ради оно што ја мрзим, долази у омразу с важним људима и кад питају чији је тај младић, шта ће онда? Брука пада на њега. Није

писмо однео. Сматра за понижење да оде код једне важне личности, да брани мангупе који праве нереде по Београду." Он није могао да замисли с каквих гледишта полази Стева и изгледаше да је његов син пропао, и да се планови његови неће остварити.

— И ја сам био у демонстрацији! — изговори Стева доста јасним, али дрхтећим гласом.

Мити као да се окрете свет око главе. Ове речи Стевине толико га поразише, да за читавих пет минута није речи проговорио.

— Тако је! — рече он тужно после тога и уздахну.

Опет ућута. Ћути и Стева.

— Ја сам крив што школујем битанге! — викну Мита после краће паузе и оде од куће намрштен.

Од куће је отишао право у кафану и тамо нађе Милана, те му се пожали, како нема среће у породу, и како његов син не ваља.

Врло су се дуго о томе разговарали.

— Нека, нека и ја сам у младе године лудовао па то прође! Ја ћу њему онако некад кад га уватим, да очитам вакелу, а ти с њим лепо! Ја ћу то све њему да објасним. — рекао је Милан, кад се већ руковао с Митом и пошао кући.

И Мита оде кући прилично ублажен, али му око срца још бијаше хладно.

Стеви није ништа више о томе говорио, само је по кад-што рекао рецимо: — Зовите тог бунтовника, да једе! — Или кад су заједно за столом, рекао би: — И ја с бунтовници седим! —

Прошло је више од месец дана од тога првог Стевиног сукоба са оцем.

Стева је за то време понајвише седео затворен у својој соби и читао, а кад изађе, онда је бивао у друштву неког судског секретара, с којим се још с Велике Школе познавао. С оцем је био у прилично затегнутим односима и о томе је чак и једном свом другу писао, жалајући се како су „настрани појмови данашњега друштва".

Један пут по ручку, беше гостију код Мите, међу којима је и Милан. Сви седе на омиљеном теферичу, пију кафу и „пијуцкају по мало винца".

Свима паде у очи Стевина замишљеност и већ неки створише мишљење о њему, да је заљубљен или поношљив.

— Пази, пази! — узвикну један од суседа и повуче Миту за капут, показујући му Љубину жену, која баш у тај пар прође улицом, и кад Мита погледа, а онај додаде:

— Напела се као жаба! —

— Као да је пала с неба! — примети једна од жена и сви ударише у гласно смејање у намери да то и Љубина жена чује.

— Шта се учини, чујеш баш ће брука да буде! — говори тихо Јаша бакалин и маше главом.

— Тебе стра' да те не казни за оно вино што си крчмио? — примети Мита.

— Бога ми! . . . — рече Јеша и осмехну се.

— Ситничарење! — мисли Стева и већ постаде нервозен.

Таман се он реши да остави друштво, и да оде у своју собу, а примаче му се Милан те, се пуно озбиљности, узе му причати како је та иста Љубина жена говорила код прија Босе, да је он (Милан) у „недозвољеним односима са неком Јуциком шнајдерком и то као ожењен

човек!" Ту се код тих речи Милан застаде и чисто се претвори сав, што но веле, у знак чуђења, а да још више утиче на Стеву метну и кажипрст десне руке на чело.

— Дакле-е-е?! — рече Милан држећи још прст на челу, а левом ухвати Стеву за рукав од капута.

— Ситниче! — процеди Стева злобољно кроза зубе и поче се мешкољити на столици од досаде.

— О! . . . Молим, младићу! — опет ће Милан развучено и скиде прст с чела

Сад тек Милан настаде причати и објашњавати Стеви, износећи читаве историје разних сплетака, и таман Стева мишљаше у једно време да је све готово, јер Милан заћута, а он опет настави:

— Елем, знате, ја сам тад био богослов, наравно неожењен — дошло му је било уа реч да исприча нешто и из свога богословског живота.

Стева сад више није ни слушао, а од тешке досаде, место Милана, виђаше само пред собом једну тамну контуру.

Мита опомену Милана, да се договори да Стевом, те да напишу нов допис против Љубе, и Миланов говор скрете сад другим правцем.

Милан сад зовну Стеву да се издноје мало на страну, те му надугачко и нашироко стане причати о узроцима и последицама првих дописа.

— Тек, овој, читали сте ви то, то је пуцало по целом свету! — рече између осталога Милан с поносом.

— Нисам! — рече Стева хладно.

Милан се обезуми од чуда и с дивљењем одговори. — Ниште?!! —

— Не интересују ме те ствари! — опет ће Стева.

— Чудновато! — изговори Милан некако забринуто и махну главом слежући раменима.

— Е онда ви сигурно радије пишете? — опет ће Милан после краће паузе.

— Дописе! —

— Дописе, дабоме! —

— То ја никад не бих писао, нарочито у том смислу у ком ви желите! — опет ће Стева.

— Шта би? — упита их Мита.

— Код младих људи све нешто чудно! — одговори му Милан и насмеја се.

Мало после и Стева уђе у своју собу и леже на диван уморан и разорен чудним утисцима. — И он био срески начелник! мисли Стева лежећи, и чисто се стресе од гнушања.

Мита је друго „шапутао" нешто с Миланом. Управо Милан је шапутао, а Мита је имао само лепе намере, да шапатом разговара; али загрејан од вина не могаше то извести, већ викаше јаче него обично кад се говори.

То је ускоро нагнало остале госте да иду кући. Оде и Милан и Мита остаде сам с Јањом.

— Немаш Мито среће! — виче Мита као бесан и лупа песницом по столу. — Много мене кошта тај крвник, ал' мој син не мари за оца! — виче даље Мита.

Јања плаче и ипак готово механички изговори:

— Толики новци само на проклете марке! —

Стева је све ово слушао и осети силну тежину на души. Осети како га нешто гуши и како му изгони сузе на очи. Сав је дрхтао од чудног узбуђења. С једне стране вуче га љубав наспрам старих родитеља, и он се сети све њихове милоште,

знао је да га они више воле него цео свет, и баш за то беше му тешко, што је по њиховом мишљењу он узрок њихове несреће. С друге стране идеали његови вукли су га далеко од свега, по његовом мишљењу, ниског и прљавог мишљења и при помисли да оца задовољи па ма шта учинио, крв му јурне у главу и уши чисто зазује, а сан се стресе од помисли, да би „још прве године по свом школовању пао у брлог паланачких сплетака!“

— Не, не то је гадно па ма шта било ја се у те ситне сплетке пуне гадости нећу мешати! — промрмља он полугласно и устаде с дивана, те поче ходати по соби! . . .

— Место да развесели оца, а он га кида на парчиће! — виче Мита, а Јања још плаче и брише сузе крајем своје плаве кецеље.

Сутра дан није Мита пред Стевом ништа о томе говорио.

Прошло је неколико дана, а он ћути и не помиње, али је ноћу често по сву ноћ мислио како ће сина да изведе на пут.

— Е баш и нека не пише чудо, ко да ће се угојите од његово писање! — рекла му је Јања једном приликом.

— Не ваља! — уздахнуо је Мита забринут.

— Што ви њега мешате у ваш посао, ви радите за себе! — брани Јања сина.

Мита се том приликом извикао и отишао од куће.

— Па напиши га, сине, да те не муче убио га Бог, кад морам тако да им кажем! — говори Јања сину.

— Та ћути, мајко, бога ти; кад би имало смисла ја се не бих устезао! —

— Љути се отац! —

— Па шта ћу му ја, кад он нема друга посла, већ прави од једне ситнице читаво чудо! —

Јања уздахне очајно, јер јој то посредовање нигде не налази одзива.

Стева је о свему што се десило писао своме другу и на завршетку рекао „ја сам, драги Саво, разочаран још на првом свом кораку! Ето видиш, дакле, какви ми могу бити појмови о овом свету, кад на првом месту мој отац тражи од мене да само задовољавам његове жеље, и ако то нећу, онда сам рђав син. Нигде нема оне љубави, коју сам ја замишљао. И сама родитељска љубав није ништа друго до најгаднији егоизам!“ —

После овога добио је Стева одговор од друга, у коме осим осталога беше и ово:

„Потпуно разумем твоје осећање, али дозволићеш ми да ти кажем, да ти ниси ништа ново пронашао! Тако је, што но вели, од како је, и тешко нама, ако уобразимо, да за један дан можемо изменити данашње друштвене појмове. Ту треба времена.

„Ми треба да гледамо стварі онакве какве су, и да се старамо, да их бољима направимо, а погрешно је уображавати, да све мора бити савршено, па кад видимо да није, а ми у том случају да падамо у очајање и оплакујемо судбину света, а нећемо ни прстом да макнемо у намери да то лечимо. — Ти си канда заборавио на своје обећање, да ћеш ме известити о тамошњој читаоници и о људима с којима би ми могли радити. Рече ми оногад Милорад, да је тамо неки Љуба Тасић, човек с којим се, вели ми може радити. Упознај се с њим и пиши о свему опширно.“ —

Ове су речи на Стеву доста повољно утицале, те се чисто некако разгалио и прибрао.

Одмах још тога дана отишао је и у читаоницу, у намери, да нађе и Љубу, па ма шта његов отац радио.

Таман је Стева био измакао од куће и упутио се читаоници, дође Мита од некуд „из чаршије“ и викаше још кроз двориште у сав глас:

— Научићу ја ти лопови како се ради!... Може Мита и више да плати, ал' ће да се питамо! —

Вичући тако попе се уз басамаке и седе на теферичу за сто.

Јања изађе из кујне са засученим рукавима и једном варјачом у руци и стојећи пред Митом пренеражена од чуда, изговори више за себе са тешким уздахом:

— Опет она рђа! —

— 'Оће да ме ухапси! Нећеш, синко кисели, има Мита паре, али после држи, кад Мита ошине!... Стева син? Ништа он није!... Све ће то Мита у ред!... Увреда части у штампу! Ја како!... Балавци 'оће час и неко право!... — Све је ово Мита изговорио испрекидано правећи краће паузе између реченица, а кад јарост у његовој души јаче ускипи, онда лупи песницом по столу.

Јања уздахну и са спремљеним устима за плач прошапута опет за се:

— Убио и' Бог што се не откане?! —

Сузе већ после ових речи облише њене бледе смежуране образе и она још стоји пред Митом са оном варјачом у готово истом положају као и мало пре. Страх, и плач дају у овој прилици њеном лицу и смешан и тужан израз.

— Имао је Мита и с веће зверке посла, а камо ли са јучерашњи жутокљунци! Вукао сам га за уши сто пута, а сад и он човек, па 'ће неку част! —

Мита се сећао како је Љубу кад је био мали, још пре толико година, вукао за уши кад дира псе кроз тарабу, те му неда мира да спи. (Он је онда држао зле псе). Сећао се још како се, као дете, тај исти Љуба под овом истом Липом у његовом дворишту играо клиса за његовим покојним Војом, а он их гледа са овог теферича. Деца се заваде, а он тек викне: „Мир, децо,“ а они одмах ућуте. Прође „алваџија“, а Воја га моли да му да десет пара, да купи алву, а он да и њему и Љуби по марјаш а они га љубе у руку, кад прође улицом, а тај исти Љуба притрчи тек па га пољуби у руку и Мита га из шале мало повуче за уво и изговори: „Жив био, жив био!“

Све то и хиљаду других ситница оживе у Митином памћењу. Мисли он на све то и ћути намрштен, па тек и нехотично помисли и на садашњост и гневно промрмља: „хм!... част!...“

— Зар је то земља и држава?!... До јуче га вукао за уши, а сад да ти суди?!! Какав суд?! Не рачунам ја то, то није ништа!... Све деца! Још бале не уме да брише, па они чиновници, а старе озбиљне људе на сокак!... То није правда! — викаше Мита као бесан од јарости.

— Мој Стева?!... И он 'оће на своју руку још моје дете (ту му опет изађе читав низ ситница из Стевиног детињства). Нећеш, синко?!... Ја родио ја ћу и да убијем!!... Да убијем, то није грешно! — виче даље Мита сав црвен од јарости, па му чисто и очи крваве. Стегао песнице и сав се тресе, а десном ногом лупа о под тако силно, да се стакла од прозора тресу у кући.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Дениза

ДРАМА У ЧЕТИРИ ЧИНА. НАПИСАО
АЛЕКСАНДАР ДИМА СИН
с пиначевим допуштењем превео с француског
Милан Вл. Ђорђевић.

Друга појава.

Фернан, Тувнен.

Тувнен (Фернану).

Већ обучени?

Фернан.

Враћам се из вароши.

Тувнен.

Спазио сам вас; био сам на коњу.

Фернан.

Ја вас нисам видео.

Тувнен.

Био сам далеко, а ви сте се, чини ми се, веома журили. Мислили сте на што друго — на какву лепу жену.

Фернан.

Вероватно; право да вам кажем, ја готово само о томе мислим.

Тувнен.

Од кад?

Фернан.

Почев од шеснаест, шеснаест и по година; то је сад доба.

Тувнен.

Не за цео свет.

Фернан.

Ви бајаги нисте никад били заљубљени.

Тувнен.

Заљубљен сам у моју жену има већ дванаест година.

Фернан.

А пре?

Тувнен.

Пређе сам имао да се бавим о са свим другим стварима, а не о љубави. Морао сам обезбедити живот себи и својој мајци, која је била удовица: једна од оних ваљаних сељанака без образовања, којима је њихово срце све научило. Ја сам био радник врло сиромашан, али врло вредан, врло частољубив и, не смејте се, врло чедан. Бејах се заверио да ће само једна жена бити моја, она, којом ћу се оженити.

Фернан.

И одржали сте реч?

Тувнен.

Јесам.

Фернан.

А колико вам је било година кад сте се оженили?

Тувнен.

Двадесет и осам.

Фернан.

Ха! Ал' је то смешно!

Тувнен.

Шта је у томе смешно? Али је смешно, да се послужим вашом речју, кад се друкчије ради, кад је човјек двема разним женама казао да их воли. Чим сте једној жени, ма каква она била, рекли да је волите, обавезали сте се за цео живот. У љубави треба мислити не после, него пре. Помислите само шта то значи рећи једном створу да га волите, рећи што мајци својој и деци својој казујете!

Фернан.

То није свеједно.

Тувнен.

Реч је једна, свеједно је.

Фернан.

Богме се ми ни мало не слажемо. После осам дана најтешњих односа с каквом женом, ја немам више ништа ново ни да кажем ни да чујем, а и она сама, најчешће, не тражи ништа више него да се ту сврши. Уобразиља, досада, тражење непознатога, жеља за новошћу, за тајном, чак за опасношћу, ето то је основа љубави с једне и друге стране. Кад човек доживи све, што сам ја доживио, онда поуздано зна, да никад није било жене, која се било дала било удала из љубави.

Тувнен.

Ê, мислите?

Фернан.

Убеђен сам у то.

Тувнен.

Објасните ми.

Фернан.

Врло проста ствар. Остављамо на страну Лаиде[1]) и Маноне;[2]) знамо, јел' те, шта да мислимо о ономе, што такве жене украшују именом љубави.

Тувнен.

Рецимо да је тако.

Фернан.

Што се тиче удатих жена, које имају љубавника, љубав, коју тирде да осећају према њему, није ништа друго до засићеност или одвратност према мужу звекану, који није умео да се постара да га оне заволе. Није то љубав, то је пркос или освета.

Тувнен.

А девојке, кад се удају?

Фернан.

Обичај, радозналост. Оне нису свесне онога што чине, пошто ће тек онда одиста знати шта је љубав, кад буду удате. Не воле човека за кога полазе, већ га претпостављају другима, то је све, ако се не удају из рачуна или частољубља.

Тувнен.

А девојке, које се дају без јамства брака, излажући своју част, па се убију, кад буду напуштене?

Фернан.

Девојке без мираза, које се боје да остану неудате и усамљене, јер су сироте, а увек се кришом надају да ће их љубавник узети за жену, па полуде, кад виде да су се преварише; што се тиче оних, који су довољно глупи да се њима ожене, погледајте како живе.

Тувнен.

Али бар су учинили своју дужност.

Фернан.

Знате ли ви шта је то: дужност? То је оно, што ми од других изискујемо. Рецимо, дакле, истину на супрот свима лирским и сентименталним бајкама, што људи љубав зову, то је борба полова. Оба противника добро знају шта хоће, а сва су средства добра. Жене треба да се бране пре, људи треба да се бране после и vae victis! Тешко побеђенима!

Тувнен.

А деца?

Фернан.

То су але последице удварања и незгоде брака.

Тувнен.

Те тако ми женама ништа не дугујемо?

Фернан.

Дугујемо им поштовање и материнство, ако се њима оженимо, задо-

[1]) Грчка блудница чувена са своје лепоте.

[2]) Лепа, неверна љубавница несрећнога витеза од Грије-а; обоје лица из познатога романа Превоовог „Манона Леско“ (XVIII. век). Прев.

вољство и дискретност, ако се не оженимо.

Тувнен.

Дакле трање дон-Жуана?[1])

Фернан.

Да, дон-Жуана, јединога, који је победио женску превртљивост. Елвира,[1]) дона Ана,[1]) Зерлина:[1]) супруга извучена из брачне постеље, кћи украђена очинском крову, слушкиња отета од слуге, све му је добро. Све ће му рећи једно исто: једна у јутру, друга у подне, трећа у вече, али рећи ће на разне начине.

Тувнен.

А Командир?[1])

Фернан.

Командир! Нека је добро дошао са свима пламеновима и свима ражњевима из пакла докле год буде имао какву лепу девојку, да га она учини достојним сабље, којом сам готов да га ударим и вечере, коју сам готов да му понудим. Пристајем на Командира, ако ми да какво ново узбуђење. Узбуђење! У томе је сав живот.

Тувнен.

Ā! Разумем ја то! Тако један мој пријатељ, који је био шпијун . . .

Фернан.

Шпијун?

Тувнен.

Да.

Фернан.

Имате лепе пријатеље!

Тувнен.

И то их још бирам. Дакле, тај пријатељ рекао ми је као ви, исповиједајући се тако једном, да је у том занимању, још горега гласа али много узбудљивијем од занимања заводника, осетио и он сласти неисказано фине. Казивао ми је, кад би се руковао с којим другом, пријатељем, па га изазвао да говори, па задобио његово повереље, па измамио његове тајне, па га потказао, па видео како га надзиравају, затворе, баце у тамницу, одвуку у заточење, а да тај пријатељ ни за часак не посумња на њега; па му за тим одлазио да га посети у тамници, па присуствовао његовим последњим састанцима са женом и децом му, па се претварао да плаче заједно с њим, па примао последње исказе и последње препоруке тога несрећника, који ни о чему и не сањаше; мој пријатељ, велим, казивао ми је, да би тад осећао узбуђења, према којима су ваша узбуђења, мора бити, просте детињарије. Међутим, најсилније узбуђење, које је осетио, — истина, оно је било и последње, — било је, мислим, оне ноћи, кад је, у мрачној некој улици и по изгледу пустој, био опкољен четворицом снажних момака који га у помрчини дочекаше и премлатише. Мора бити да је тад доживео неколико тренутака — изванредних, — који вам још недостају, али које вам ја желим из свега срца.

Фернан.

Али, драги господине, допустите да вам кажем . . .

Тувнен.

Ево госпођице Брисо. Продужићемо доцније, ако вас то занима.

(Дениза улази).

Трећа појава.

Исти, Дениза, после *Андрија.*

Дениза (Фернану).

Фернане!

Фернан.

Шта хоћеш?

[1]) Лица из „*Дон-Жуана*“ Молијерове комедије. Прев.

Дениза.

Где си метнуо књигу, коју си донео за госпођицу од Бардана?

Фернан.

Ту, на сто. Зар је већ готова?

Дениза.

Још не, али доврпује облачење.

(Узме књигу са стола).

Андрија (узевши Денизу).

Нисам вас, госпођице, могао питати мало час пред оноликим светом, да ли сте се потпуно опоравили од јучерашње главобоље, која вас је спречила да ручате с пријатељима, који ми јуче стигоше. Од њих су двоје, госпођа од Тозета и Фернан, већ и ваши пријатељи. Представљам вам господина Тувнена. Ваш отац га је оставио. Надам се да ћу вечерас имати задовољство и част да вас видим за нашим столом с господином и госпођом Брисо.

Дениза.

Да, господине, мајка ми је већ саопштила ваш љубазни позив.

Фернан (Андрији).

А ја ћу у напред мало да јашем коња твоје сестре, како бих га добро за њу спремио; хоћеш ли и ти с нама?

Андрија.

Нећу, имам нешто да прегледам са господином Тувненом.

Фернан.

Онда до скорог виђења!

(Излази).

Четврта појава.

Исти осим *Фернана* доцније *госпођа од Тозета.*

Дениза (Андрији).

Господине конте, хтела бих нешто да вам кажем . . . (Тувнен се удаља. Тувнену). О, није то никаква тајна, господине. (Андрији). Тиче се госпођице ваше сестре, која је нешто нервозна од јутрос.

Андрија.

На несрећу, она је увек таква.

Дениза.

Да, али од два, три дана узбуђена је више него обично, те ме то ње ради узнемирава

Андрија.

Она вас међу тим много воли. То ми је често казала.

Дениза.

Мислим да ме одиста мало воли; али то јој не смета да буде неповерљива не само према мени, него и према вама, што ме у неколико тешки.

Андрија.

Према мени?

Дениза.

Допуштате ли да будем искрена, господине конте?

Андрија.

Преклињем вас.

Дениза.

Ви можда нисте довољно интимни са својом сестром. Она мисли да је ви не волите; не каже ми ништа, али то је зацело боли. Помислите, господине конте, да је она изгубила и оца и мајку, да је у манастиру провела десет година и да сем вас никога на свету нема.

Андрија.

Знам ја све то, госпођице. Само, из тог манастира, у коме је провела десет година, она је тек ту скоро изашла као велика девојка. У манастиру сам је ретко виђао, а сваки пут, кад бих је обишао, изјављивала ми је жељу, да у њему остане и да

се покалуђери. Тиме, изгледа ми, није показивала бог зна какву нежност према мени. Ја високо ценим убеђења и слободу других; моја сестра могла је осећати позив за калуђерски живот, у том случају ја бих се поклонио. Сувише добро знам, шта да мислим о сувременом друштву а да не разумем, како једна нежна и фина природа може по нагону да осети одвратност према њему, те да право Богу оде не прешавши преко свега што ми остали видимо. Размишљајући једном о томе најох се са госпођом од Тозета, која је по кад кад обилазила моју сестру у манастиру. Рекох јој, између осталога, да би ми за моје послове требао врло поштен човек; она се срећом сети да ми препоручи вашега оца, кога сам одмах могао оценити као што заслужује. Упознао сам се са госпођом вашом мајком, с вама, госпођице, и тад сам могао остварити што ми дотле још није било допуштено. Хтео сам да моја сестра, пре него што се заветује, види овај свет, од кога хоће да се растави. Али ја је не бих могао извести из манастира, да нисам имао поред себе две поштене жене, којима сам је могао поверити. Што се мене тиче, ја сам мало збуњен с њом. Често ме је страх да јој будем непријатан или да увредим ту младу душу, којом су до сад руковала само света лица. Нас двоје немамо оних успомена и навика из младости, које чине да брат и сестра забораве да нису истих година ни истога пола. Ја сам према њој обазрив, као што бих био према девојци, која није од моје крви. То, што она сматра за равнодушност, није дакле ништа друго до поштовање. Разумете, Тувнене?

Тувнен.

О потпуно.

Дениза.

И ја разумем, господине конте, и покушала сам да то објасним госпођици од Бардана. Мислила сам да сам успела, кад ми ето сад на један пут изгледа да се она према мени нагло променила. То можда не би било важно, али, услед неспоразумњења између ње, вас и мене, треба се чувати, да се она из потребе за поверењем и љубављу, угушиване у њој тако дуго строгим манастирским животом, не обрати личностима, које ње не би биле потпуно достојне. Ја вас молим, господине конте, да јој ништа не кажете о овоме што сам вам поверила. Узевши у обзир њено садашње душевно расположење, мислим да би она овај мој корак можда погрешно оценила, те би ми у том случају њено држање према мени створило врло незгодан и врло тежак положај. Приближите јој се, разговарајте с њом, стекните њено поверење, ето савета, који допуштам себи да вам дам пред господином, за кога знам да је ваш најбољи пријатељ. Међу тим, она ће данас пре подне да јаше, а није довољно навикла на то вежбање; уз то је данас необично раздражена. Госпођа од Тозета и Фернан одлични су јахачи, али сувише ватрени; хоћете ли да кажем мом оцу, који је исто тако добар али обазрив јахач, да јаше поред ње и да се од ње не одваја?

Андрија.

Учините то, госпођице, молим вас, и допустите ми, да се рукујем с вама (узме јој руку), да вам кажем колико сам срећан што уз моју сестру имам девојку, као што сте ви и да вас уверим о мом великом поштовању и мојој искреној захвалности. Још данас послушаћу ваш савет и говорићу с Мартом. Замоли те је да

дође к мени на разговор, кад се буде вратила из шетње.

(Дениза поздрави и изађе.)

Тувнен (Андрији).

Да красне девојке! Јел' те?

Андрија.

Да . . . да . . .

Госпођа од Тозета (улази у јахачком оделу).

Добар дан, драги конте. (Тувнену). Добар дан, господине, хоћете ли и ви с нама?

Тувнен.

Не, ја идем да прегледам радове, које је господин од Бардана по мом савету извршио.

Андрија.

Да, драга госпођо. Тувнен свезна, он ми је онда, кад сам мислио да сам пропао и кад сам хтео да је продам, преобразио земљу, научио ме да волим природу, да радим с њом те ми тако повратио морално и материјално благостање. Ја чак више и не знам да има једна велика варош коју Паризом зову. Ето за што сте приморани да напустите ту велику варош, кад зажелите да видите једног давнашњег пријатеља.

Госпођа од Тозета.

И ни мало не жалим. Пријатељ је добар и кућа је добра.

Тувнен.

Част ми је, госпођо, поднети вам моје најдубље поштовање.

(Она му пружи руку).

Пета појава.

Андрија, госпођа од Тозета, после *Фернан.*

Андрија.

Боже мој, ни две речи не можете рећи човеку, кога тек од јуче познајете, а да не зажелите, изгледа, да се он у вас заљубио. Бићете, дакле, увек кокета?

Госпођа од Тозета.

То је у крви. А после, волим себи пријатеље да стварам, волим да ме људи са задовољством дочекују. Али, имам да вам говорим о важним стварима.

Андрија.

За то долазите у јахачком оделу.

Госпођа од Тозета.

Обукла сам се одмах по повратку из цркве, док су Понферанови били овде. Доста ми је било, што сам видела госпођу у цркви и доста ће ми бити, што ћу је опет видети вечерас за столом.

Андрија.

Ах да, истина, били сте у цркви.

Госпођа од Тозета.

Добро знате да сваке недеље идем у цркву.

Андрија.

Шта радите тамо?

Госпођа од Тозета.

Како шта радим?! Молим се Богу.

Андрија.

Исповедате ли се?

Госпођа од Тозета.

Два пута годишње.

Андрија.

Један пут зими, један пут лети. И то је довољно?

Госпођа од Тозета.

Верујте ми, молим вас, да је и сувише, нарочито сад.

Андрија.

Ви ћете на послетку постати побожни.

Госпођа од Тозета.

О томе сумње нема; али, драги мој, шта хоћете да ради друго, кад остари, жена, која је била лепа, него да се ода Богу.

Андрија.

Ви никад не ћете остарити.

Госпођа од Тозета.

Право да вам кажем, има дана кад и ја тако мислим, јер заиста не осећам никакве промене. Имам желудац, који може камење да свари; могу по цео дан да трчим у лову не одморив се ни минута, а да ми то ни мало не смета да целу ноћ проведем у игри не севши ни за часак.

Андрија.

А поврх свега увек заљубљени. Кога волите у овај мах?

Госпођа од Тозета.

Никога. Све је то било па прошло. Прво треба да оженим Фернана. После ћемо видети.

Андрија.

Волите вашега сина?

Госпођа од Тозета.

Још како га волим! Враг један! Тако је леп, да потпуно разумем што све жене погибоше за њим.

Андрија.

Прича ли вам он своје успехе?

Госпођа од Тозета.

Каква шала! Никад нас двоје нисмо ни помислили да о таком чему говоримо.

Андрија.

Одиста?

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Вече

Зарена лика а злаћане косе
Анђо мира слази да покоја даде,
Кроз рујни сумрачак вјетрић, пунан росе,
Лагано се краде.

Као да се с рајем загрлило цв'јеће
Мирисни уздаси дижу се и тоне,
А јасно сунашце с бјелим данком креће
И за брда тоне.

Стани, сунце, стани, ко мир данка ведра,
Да одлетим с тобом просторима тајним,
Да пољубим небо и мирисна њедра
Звјездицама сјајним!

Алекса Шантић.

КНЕЗ СРЕБРНИ

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја

С руског преводи **Вукосава Иванишевићева.**

(наставак)

Глава XIV.

Шамар.

Док су Мањута и Хомјак, праћени четицом опричника, водили некога трећега у Погану Лужу, у то је исто вријеме у пријатељскоме разговору, сједио Сребрни код Бориса Годунова.

— Кажи ми Борисе Теодоровићу — говорио је Сребрни — шта је било ноћас цару, па се у цркви служба држала, сву је Слободу узнемирио. Догађа ли се овако код вас? — Годунов слегне раменима. „Наш велики господар — рече он — често жали оне, које је погубио и моли се за њихове душе. А шта се ноћу молио Богу, то није никакво чудо, та нијесу ли и сами Свети Оци, као Василије Велики, у својим посланицама препоручивали, да се молимо ноћу Богу, јер је ноћу молитва Богу пријатнија, када се не расијавају мисли на друге грешне ствари, као у дану.

— Ама Борисе Теодоровићу, и прије сам ја гледао, како се цар моли Богу, али то је све било друкчије. Па и опричнину не могу никако да разумијем. Та то су звјерови, а не људи. За ово мало дана свашта сам се о њима наслушао, да ми је тешко и вјеровати. Сигурно је неко цару „учинио". Ето, ти си у царевој близини, зашто му ти не би казао за опричнину?

Годунов се осијехну наивности Сребрнога. „Цар је према свакоме милостив — рече он — па и мене награђује више него што заслужим. Није то мој посао, да цара савјетујем, мален сам ја за тога. А и опричнину је лако разумјети: Сва је земља царева, и ми смо сви под његовом руком. Што од земље узме цар као своје, то и јест његово, а што нама остави, то је наше; коме заповеди да остане у својој близини, тај му и јест близу, а коме не заповједи, тај је далеко... Ето ти све опричнине!

— Тако је, Борисе Теодоровићу, кад ти говориш излази глатко као по маслу, а у ствари није тако. Опричници грабе и пљачкају народ горе од Татара, па им нема суда. Сва земља ради њих страда! Да ти то рекнеш цару, вјеровао бих ти.

— Кнеже, Никита Романовићу, свашта има на свијету. Не губе људи један другога, шта је један и опричник, а други бојарин, него што су оба — људи. Узмимо да ја рекнем цару, па шта би из тога изишло? Све би се на мене наоружало, и ја бих пао под цареву „немилост".

— Па нека, барем си ти савјесно поступио, и истину му рекао.

— Никита Романовићу! Истину је лако рећи, али треба паметно поступати. Кад би се ја цару противио, не бих овдје био, а да мене није било, ко би те јуче од смрти спасао?

— Јест, нек ти Бог да здравља, да не би тебе, пропао бих.

— Видиш ли, Никита Романовићу — рече Годунов — лијепо је бранити правду, али како кад. Шта би ти урадио, кад би 40 лупежа пред тобом напали на невина човјека?

— Шта бих урадио? А истегао бих сабљу, па бих се размахо на све стране, и био бих се, док у мени траје живота.

Годунов га зачуђено погледа.

— Па би умр'о, Никита Романовићу, — рече он — можда би убио пет, највише десет лупежа, а остали би опет убили онога невиногa. Не, боље је мирно сједити, кнеже, на кад они стану пребирати и грабити убијенога, онда им, онако са стране, довикнути, да је Шћепа узео више од

Мишка, па ће се они сами између себе побити.

Сребрноме се не допаде овај одговор. То је Годунов примјетио, па промијени разговор. „Види — рече он, гледајући кроз прозор — ко оно, као луд, овамо на коњу трчи? Ако се не варам, твој слуга.

— Није могуће — рече Сребрни — он је данас добио од мене допуст и отпутовао далеко у једну богомољу.

Али кад се боље загледа, заиста, позна Михејића. Старац је био блијед као крпа. Под њим ни седла не бијаше, као да је узајахао на првога коња, који му је до руке дошао. Он још издалека завика: Бањушка Никита Романовићу, ти се веселиш, а злу се и не надаш. Сад сам срео Маљуту и Хомјака на коњима, воде нскога свезана, а кога мислиш? — царевића, помисли кнеже, цавевића! Покрили му лице, а кад испред мене прођоше, пухну ветар и подиже покривач и ја познадох царевића. Он ме тако очајнички погледао, као да помоћ тражи, а Маљута, тетка му стара, притрча, и опет му покри лице. Сребрни скочи. „Чујеш ли, чујеш Борисе Теодоровићу — викну он зар треба сад чекати, да се лупежи између себе побију?“ То рече, па као луд истрча на поље. — „Дај коња — викну он истрже узду из рука Михејића.

— Тај коњ није за вас, господине — рече слуга — то је стара кљусина, нема ни седла на себи. Како ће те стакивијем коњем цару на очи изићи?

Али кнез већ бјеше на коњу, и поскака не цару, него у потеру за Маљутом. Има једна народна пјесма, јамачно суврсмена Јовану, која по своме описива овај догађај:

У поносној Москви каменитој
Управљаше Грозни цар Јоване
Они што је Казан освојио,
Заробио цара и царицу,
Из Пскова укин'о издају,
Како Пскова, тако Новгорода,
Ал' не може из Москве поносне.
Проговара проклети Маљута:
„Свјетла круно, господар Јоване
Не веле ти укинут издају.
Супарник ти сједи према теби,
Одежда му као и у тебе,
С тобом једе из једнога суда,
Вино пије из једног пехара.
Досјети се грозни цар Јоване
И омрзну млада царевића.
Па он својој свити проговара:
„Моја браћо кнежеви бојари,
Ухватите мога царевића,
Водите га у Погану Лужу,
Па ту њега млада умртвите!
Бојари се на то разбјегоше,
Сам остаде звијерје Маљута
Па он узе царевића млада
Узе њега за бијеле руке.
Обуче га у црне хаљине,
И одведе у Погану Лужу.
То дознаде Сребрнога слуга,
Па он скаче своме господару.
„Господару, ти једеш и пијеш,
Веселиш се, а злу се не надаш,
Сад ће нестат наше звијезде сјајне,
Нестат нама млада царевића.
Кад то чуо млад Сребрни кнеже,
Скаче кнеже на коњица врана,
Па он стиже Скуратов Маљуту. —
Добар му је шамар ударио:
„Стани псето Скуратов Маљута,
„Туђ залогај ти си прихватио,
„Њиме ћеш се сада удавити!“

Ко зна, можда је овај догађај и друкчији био, али пјесма одговара духу тадашњег времена. И ако су до народа слабо и нејасно долазили гласови, о томе шта се у двору догађа, али пјесма дише правдом, и носи на себи печат тадашњег живота и појмова. Сребрни бјеше заборавио, да нема са собом сабље, ни пиштоља, и да је коњ под њим стар. Али то је био некада врсан коњ, и доста је услуге учинио у биткама, само му ни под старост нема мира, приморан је био да вуче сијено и друге терете.

Он је сада осјетио на себи вјештога коњаника, па се сјетио својих младих дана, зато рашири одушевљено своје црвене ноздрве и потрча да стигне Маљуту.

Међутим Маљута је са својом дружином путовао кроз густу шуму, и све их је јуначко, да потјерају коње, не би ли час прије стигли у Погану Лужу. Опричници нијесу знали кога воде, да су они

знали разбјегли би се куд који, бојећи се гњева царева. Они су држали да воде некога обичнога човјека, само су се чудили, зашто га воде тако далеко, чак у Погану Лужу.

— Брже слапчине једне — викао је Маљута — може се цар предомислити, па послати за нама потјеру.

И они скакаху даље, шибаху коње, са дрвећа их птице гледаху, а над главом се вијаху црни гавранови — близу је Погана Лужа.

— Слушај — рече Маљута Хомјаку — као да се чује иза нас коњски топот?

— О не — рече Хомјак — то се топот нашијех коња у шуми разлијеже." И још брже тјера Маљута коња, још га јаче шиба по бедрима.

— Чујеш — рече Маљута Хомјаку — као да неко виче за нама?

— Није, то је само одјек нашијех гласова.

— Брже, скотови — дерао се Маљута — да није за нама потјера?

На једанпут зачу иза себе:

— Стани Григорије Лукијановићу!

Сребни је био иза Маљутинијех. Стари га коњ није издао. „Стани Маљута! понови Сребрни и удари га руком по образу.

Снажан је био ударац кнеза Сребрнога! Пуче шамар, Боже мој, као пушка! Одјекну по свој шуми, разбјежаше се дивље животиње, излетише и буљооке сове из својих кућица, а сељани који су у околини сијекли дрва, зинуше од чуда:

— Види — рекоше они— како нешто пуче! преломио се они стари дуб у Погањој Лужи!"

Маљута паде са седла. У то исто вријеме спотаче се сирома стари коњ Сребрнога, посрну, и испусти душу . . .

— Маљута! викну Сребрни, скочивши на ноге — за туђ си залогај прихватио, њиме ћеш се сада удавити!" — Он истргне у Маљуте сабљу и хтједе му лубању размрскати, али у то исто вријеме сјевну над главом Сребрнога друга сабља. То бјеше Хомјак који је прискочио у помоћ своме господину.

Отпоче бој између Сребрнога и Хомјака. Опричници извукоше сабље, и ударише сви на кнеза, али густо шумско дрвеће поможе Сребрноме, да га не опколе са сваке стране.

— Види ти — мислио је кнез, одбијајући ударце — морађу погинути, а да не спасем царевића. Дај Боже, да се још макар по сата одржим, можда ће ми приспјети каква помоћ! Таман ово мишљаше, а у шуми се зачу неко јасно звиждање, затим говор. Један опричник, који бјеше дигао над кнежевом главом сабљу, паде мртав, а више његове лешине указа се Вањуха Прстен, машући крвавом сјекиром. У то исто вријеме, разбојници из шуме нападоше на опричнике, и отпоче се крвави бој. Испочетка се збунише опричници, али се одмах опоравише, викнуше „хојда!" и ударише на разбојнике. Њих је било много више, тако да храбри разбојници у мало не подлегоше. Већ су многи убијени, па и сам Прстен слабије маше сјекиром, али се ново звиждање зачу у шуми

— Држите се храбро децо! — викну Прстен — оно нам ђед Коршун са својим иде у помоћ!

Он још не бјеше ни довршио, а Коршун са разбојницима нападе на опричнике, и међу њима се отпоче страшан бој, на живот или смрт.

Тешко се било одржати коњаницима — опричницима, на њих су нападали пјешаци — разбојници. Коњи су се плашили, падали на леђа и тако давили под собом коњанике. Хомјак се најхрабрије држао, његова сабља као мућа сијеваше. Наједанпут, међу свима наста комешање. Огромни Митка гњечио је људе, газио их на десно и лијево, не штедећи ни своје, ни туђе, он је једино разјарен хитио на своју циљ — на Хомјака, јер у њему бјеше познао грабитеља своје драге. Он диже

објема рукама своју тешку тољагу и замахну њоме на непријатеља. Хомјак се на вријеме врцну, и тољага паде на коњску главу. Коњ оста на мјесту мртав, а тољага пуче на двије поле.

— Чекај, чекај — режаше Митка навалујући се на Хомјака — сада ми нећеш утећи!

Бој бјеше свршен, јер се више није имао с кијем тући. Сви су опричници лежали мртви, само је Маљута на своме брзоме коњу побјегао.

Разбојници се пребројаше и виђоше да су им многи врсни другови погинули.

— Види кнеже — рече Прстен, прилазећи Сребрноме и тарући аној са лица — види гдје нам би суђено, да се опет састанемо.

Чим су се појавили разбојници, Сребрни је одмах притрчао царевићу, одвео му коња на страну, и за све вријеме боја заклањао је собом царевића. Сада му он прије, сабљом прекиде свезе на рукама, и раздријеши убрусац, којим су му била уста везана,

— Царевићу! рече Сребрни, кад разбојници стадоше грабити мртваце и хватати по пољу коње, — опасност је прошла. Сви су твоји непријатељи убијени, само нам је Маљута побјегао, али и њему неће издобрити, чим за све ово дозна цар. Кад Прстен чу име царевићево пренерази се. — Како? — рече он — ово је царевић? Син свијетлога цара? Дакле ево за кога смо се били. О, хвала ти Боже, на твоме дару. Види ти, кога су хтјела она пашчад убити."

И атаман клекну пред царевића. Кад ово дознадоше остали и они падоше на кољена.

Хвала вам добри људи — рече љубазно царевић — да не би вас, ја погибох данас, хвала вам!

— Нема на чеме, господару — одговори Прстен — да сам ја знао кога они воде, довео бих стотињицу двије људи, а не четрдесет, тада нам не би побјегао Маљута, него би га сад пред тобом казнили. У осталом, чини ми се да је његов слуга Хомјак, то ми је стари познаник, а кад нема рибе и рак је добра риба. Ej јуначе, је ли у тебе Хомјак?

— У мене, да како! одговори Митка, лежећи потрбушке, и не пуштајући испод себе своје жртве.

— Дај га овамо, не бој се, неће ти побјећи. А ви дјецо вежите конопац за гране, да га објесимо.

Митка устаде. Испод њега се подиже здрава момчина, али кад се овај окрену лицем разбојницима, сви узвикнуше од чуда.

— Хлопко, — завикаше они — та то је наш Хлопко! Ово је он мјесто Хомјака притњечио Хлопка!

Митка зинуо, па не може чуда да вјерује. Хлопко једва дисаше.

А, ну — рече Митка — дакле сам тебе притњечио! А што ниси викао?

— Болан, како ћу викати, кад си ми на грлу сједио као кућа, слонино једна! Ух!

— А што си ми се пустио?

— Што, што! А кад си ти ударио његова коња по глави, пао је Хомјак на ме, а ти онда мјесто њега придушио мене, па удри дави, једва сам жив остао.

— Е, види де — рече Митка — па шта ћу ти ја.

Разбојници се стадоше смијати, и царевић се осмјехну. Хомјака нигдје нису могли наћи.

— Е, шта ћемо — рече Прстен — ето нам је побјегао, не би му суђено, да овога пута погине. А сад господару, допусти да те са мојом дјецом из шуме наведем, и попратим до пута. Стид ме је, господару, што с тобом говорим, јер теби не приличи да са мном разговараш, али без нас тешко ћеш из шуме наћи. Е, хајдемо дјецо, да пратимо његову царску милост. Ти кнеже узми овога, коња а ја ћу овога другога, а ти Коршуне и Митка можете и пјешке.

— И ја ћу јахати, рече Митка, па се ухвати за гриву једнога коња. Коњ се поплаши, тако да Митка није могао, како треба, дуго да уђаше. Кад се намјести, стаде весело махати ногама, вичући „Дија!"

Сви се упутише из шуме. Кад изиђоше у поље и угледаше у даљини Александрову Слободу, Прстен стаде.

— Господару — рече он — ево ти и Слободе. Нама више није могуће пратити твоју царску милост.

— Стани мало — рече царевић, који кад виђе, да га је прошла опасност, поста охол као и прије. — Стани мало јуначе, и кажи, којег си ти бојарскога рода па носиш тај златни капут?

— Господару — одговори скромно Прстен — много нас има бојара без имена, много кнежева без племена. Носимо што је Бог дао.

— А знаш ли — продужи строго царевић — да таквијем као ти кнежевима дају на дар вјешала, и да ти сам не вриједи колико тај капут. Да ми данас нијеси услугу учинио, наредио бих оним војницима, да вас свију ухвате, и у Слободу одведу. Али за данашње ти јунаштво праштам, и ако се бањушки цару покориш, рећи ћу му коју добру ријеч за те.

— Хвала ти господару на добријем ријечима, али још није дошло вријеме, да се цару покорим. Велики су моји гријеси, цар ми не би опростио, а и да би опростио, како ћу ја моје другове оставити?

— Како? — рече зачуђено царевић — ти нећеш да се оканеш лупешкога живота, кад ти ја сам помоћ обећавам? Сигурно је љепше красти, него поштено живјети.

Прстен погледа своју црну браду, и лукаво се осмјехну, при том указа два реда својих дивних зуба.

— Господаре — рече он — ја нијесам вичан ратном реду, нити трговачкоме животу. Опрости ми господару, ено неко иде из Слободе овамо, некакви људи дигли прашину, вријеме је да се вратимо. Риба тражи гдје је дубље, а наш брат гдје је сигурније.

Прстена нестане међу дрвећима, тако исто и осталих разбојника. Остаде сам царевић са Сребрнијем па се упутише у Слободу и наскоро се сусретоше са четицом коњаника, коју је предводио Борис Годунов.

Шта је све ово вријеме цар радио? Да чујемо шта каже нар. пјесма и како она изражава народне појмове онога доба:

Проговара Грозни цар Јоване:
„Ој бојари и кнежеви моји,
Завите се у црне хаљине,
Па идите цркви, на парастос
Царевићу моме милом сину.
Купите се на парастос брзо,
Или ћу вас у котлу сварити!"
Кад зачуше кнези и бојари,
Од Грозног се цара препадоше,
Навукоше све црне хаљине,
Па бијелој похиташе цркви.
Ту је био и Сребрни кнеже,
Па обук'о свечано одијело,
И довео млада царевића,
Сакрио га за сјеверна врата.
Проговара грозни цар Јоване:
„Ej Никита, ти Романовићу
Што се ругаш, што ме исмијаваш,
Па обуче свечано одјело,
А у мене неста звјезде сјајне,
Неста мога млада царевића".
Кнез Сребрни њему одговара:
„Пресвијетли царе православни,
Ево овдје твога милог сина."
Па он оде за сјеверна врата,
И изведе млада царевића.
Тада кнезу Грозни бесјеђаше:
„О Никита ти Романовићу,
Чијем ли ћу тебе наградити,
Или ћу ти полу царства дати,
Или блага колико ти драго?
— „Хвала царе на такој милости,
Не треба ми ни царство, ни благо,
Мени треба Скуратов Маљута,
Предај њега ти у моје руке,
Да га водим у Погану Лужу."
Тада рече Грозни цар Јоване
»Ето теби Скуратов Маљута
Ради с њиме како ти је драго."

Овако каже пјесма, али у ствари није овако било. Из љетописа ми видимо Ма-

љуту, као царева љубимца, дуго послије овога догађаја. Сви су цареви љубимци били погубљени, као два Васманова, Грјазној, Вјаземски, само се једини Малута одржао, и умр'о природном смрћу.

Како се овога пута оправдао Малута пред царем за своју клевету — није познато. Можда је цар, кад се мало умирио, приписао клеветање Малутино претјераној вјерности и одановети. Али како било, зна се, да цар није омрзнуо на Малуту, него га је још више од онога доба заволио.

Од онога часа, кад је цар видио са царевићем у авлији Васманова, одмах је охладио према овоме омиљеноме љубимцу, а Малути се одао срцем и душом.

(Наставиће се)

Не заборави...

— по **Карлу Михлер-у**. —

Крај потока, испод милог грања,
Чист к'о зрачак мјесечине мирне, —
Њежан цв'јетак под росицом сања
Па мирише када вјетрић пирне.

Блистајући, к'о висине плаве
У разданку пролетњега дана,
Он, ко символ од вјерности праве,
Срце вида од туге и рана.

Благо, као благе очи твоје,
Он шапуће твоје слатко име,
С вјетрићем ти сјетну пјесму поје:
Љуби, љуби!... Не заборави ме...

О, слушај му чежњу без покоја,
Чуј, и роса дозивље те с њиме,
Ал не роса, то је суза моја,
Што уздише: не заборави ме...

А.

ЈЕДАН ПРЕДЛОГ СРПСКИМ ДРАМСКИМ ПЕСНИЦИМА.

У Житију Немањину од сина његова Стевана Првовенчаног има једно место (глава VI, издање Шафариково: Památky, стр. 6.), кога сам се сетио кад сам, пре неки дан, гледао Драгутина Илијћа комад *Све за веру*. *Све* — све се зна шта је, а *вера*, управо није вера, него јерес, и то богумилска. У Житију, на оном месту, описује се та иста **трькълѣтаѧ ересь**, како се појавила и како је Немања угушио. Опис је тај необичан, а још више необичан, што се налази код Првовенчаног. Пре би му се човек могао надати на пр. код Светога Саве у Житију, који изгледа да је био, осим више образован, јача артистичка природа.

Сигурно из оног краја где је прво почела, Немањи дође један **отъ правокѣрьнѣихъ конихъ его** и, приклонивши колено, донесе му глас да се та њему **нелюбѣщаѧ кѣра** укоренила у држави. Немања који, изгледа, пре тога о тој опасности никаквих извештаја није имао, или јој није схватао замашај, — одмах, **ни мало закъпѣкъ**, призове свога архијереја Јевтимија, црнорисце и игумане, **чьтитъѣе нере**, старце и **бъгъмоужѣ** своје, **отъ мала и до великa ихъ**. На томе државноме сабору Немања **късѣкъ гькранъкъ** за њихово сазидање, прво опрта ту **плѣвъкъ злокъзньнаго и непригледнаго дигавола** и за тим објави **никакожѣ лиѣти ми, ежѣ кѣти томоу къ вьсѣти моѣ**. Таман они у речи били — **рани вѣщи кьчѣши** — кад допаде **дѣци единого кьможь его правокѣрьнѣхъ** и паде пред ноге Немањи с оваквом исповести: **испрошена кѣхѣ по законоу крьтѣномоу за моужь отъ крикоктихъ тьхъ** и видех да они служе самоме сотони и немогући трпети **тиранїи глоухыѣ коумирь**, истргох се из руку њихових и преклињем те порази их крстом. Немања, коме је овака demonstratio ad oculos дошла као наручена, саслуша младу жену и изведе је пред сабор. Посаветовавши се са Јевтимијем, црнорисцима и велемужама својим, опет **ни мало закъпѣкъ**, пошаље их на одпаднике вере. Као пророк Илија — каже Првовенчани — тако Немања сатре богумиле, **казькми различьными показа**, поузима им имање, куће и **инѣнїѣ раздѣ**. Учитељу њихову и начелнику одсече отпаднички језик **оу грьтани его**, књиге им спали и забрани и имена им не поменути. Ни откуд се с тих згаришта и пустоши не чу више то проклето име, и у држави Немањиној царствовала је и даље непомућено јединосушна, нераздељена и животворјашча тројица.

Нема сумње, драмски песник не мора употребити ову причу из Првовенчаног, нарочито ако је не зна. Ја сам далеко од тога да му с тога стварам кривицу, али ми се чини да у оскудици бољих мотива, ово што нам је Првовенчани оставио, није на одмет. Остављајући на страну једну врсту пијетета, због кога бисмо могли и требали послужити се том грађом — ја мислим да ће се наши песници сложити са мном, да се овај догађај — онако како је описан — даје сценички експлоатисати, и да би имао успеха. Експлоатисати на пр., у детаљима, како ми под перо долази без претензија. Или је **дѣци** знала за кога полази, или није знала.

У оба случаја могла би покушати да обрлати свога мужа. Ако је прво, онда њено изненађење, ако је друго, изненађења истина нема, али има друго нешто. На ономе сабору може бити потајних богумила, који праве Немањи и осталима потајну опозицију, не излазе с бојом на среду. Архијерej Јевтимије је или тип строго канонски, или благ. Па Немања сам, у пркос језика у грклјану оног начелника или управо због њега. Па отац дъщери, па муж тек, тај јеретик, па мати, две матере, и једно и друго матер. Ово довде не удаљује се особито од обичних изналазака песничких, али би се дале уобразити и мало финије ствари. Дъщи доведена да присуствује кад јој мужа хоће да казне, и то на ондашњи начин. Или се она подухватила да га пре казне спасе. И зашто? Или може да га спасе, само неће, опет зашто? Па онда још финије. Пусти да га измуче, и онда се сама убије, кад он сконча. Најзад најфиније. Оне мало прећашње матере. Какав извор за песнике лежи у материнским осећајима, и то још релативно свеж!

Све ово под условом да се како ваља објасни.

Богумили су једна од интересантних тема за онога који пише комад из старе српске историје. Ја знам до сад два таква комада (врло могуће да ми нису сви познати). Један је М. Шапчанина *Задужбина* а други Драгутина Илића, који сам поменуо, *Све за веру*. У обема драмама имамо посла са богумилима; у првој истина узгред, мало. Шапчанину је требало, из других разлога, да се пред Раваницом црквом, сунцем обасјаном, један окорели богумил покаје и одрече своје јереси. И то је све. Код Илића је више, много више. И с тога сам се сетио Првовенчанога, гледајући овај други комад. Богумили страдају, страда једна кћи — само друга, не Првовенчанога — кћи банова, јер неће да се покори оцу и одрече своје нове вере и свог драгог, због кога је управо и отишла у богумиле. Кад вам овако испричам ствар, бојим, нађи ћете да богумили нису морали ни бити метнути у игру, па да се ова сва страдања и остало збуде. Јер, на крају крајева, то је она историја — само мало друкчије — о немилостивом оцу и непокорној девојци. Њен драган могао је бити богумил, а могао је бити и Јевреjин, могао је најзад не бити ништа до драган само — па да га неће за зета. То ћете казати ви, али ја нећу, почем ми је намера, поводом Житија Првовенчанога, обратити пажњу на оно што у нашим богумилским драмама нема, а не на оно што има. Тако исто, нећу да навалујем на ону незгоду, у коју нас је Илић одвео: морамо симпатисати са том сиротом ћерком свирепог оца, међутим она је у шизми. Ми опет, у публици, православни смо. Могло би се узети натрашке и онда би испало као они комади о првим хришћанима у Риму. Могло се још друкчије узети, али нема сумње могло се узети као што је у Првовенчанога, и то би најбоље било.

Што још није, може бити. И то је мој предлог српским песницима. Ја сам узео слободу да им скренем пажњу на нешто, што им, по мом мишљењу, може добро доћи, а што они, може бити, не би имали кад приметити.

Нема сумње, оваквих ствари има још, и нашло би се, кад би се потражило, не само у Житијама — у њима још по најмање — него и иначе. На једну врсту још је указао

покојни Шеноа: на бајке које је он предлагао за оперете, разуме се, фантастичне.

Ово би могло, из разлога које сви знамо, доћи на послетку. Ако скочимо ближе нашем добу, стид је рећи, ми још немамо пристојан комад из устанка Карађорђева. А да ту има интимних момената, и то у маси да се бира као бисер — неће нико вальда сумњати. Има на пр. једна прича о оцу и сину. Дете пало, негде око Космаја, чини ми се, у руке Турцима. Жао ми је, не сећам се добро, те не смем да приповедим. Знам само да је тако нешто од чега се човеку диже коса. И измишљено ретко сам наилазио налик.

Ја овим излазим из кадра мога предлога, који се тицао само Првовенчанога и богумила, али не мари, овако он постаје општији и донекле известан апел на све који се баве овим пословима, нарочито на учене људе, јер је до њих више кривице него до песника.

Драгомир М. Јанковић.

Оцјене и прикази

Хаџи Ђера

светла слика из прошлости српске, написао *Драгутин Ј. Илић*. Карловци. Српска манастирска штампарија. 1897.

Држим, да нећу претјерати ако рекнем, да нема много народа, чија је историја тако славна, као историја српскога народа. Почевши од најдавнијих времена, па све до данас, српски је народ прошао кроз толико искушења; доживио је много славних а много и патничких дана; слава оружја његова орила се по читаваме свијету, јер у толиким крвавим бојевима излазио је као побједилац, — а најпослије и као побијеђени; владао је и био под туђом владавином; ратовао је по каткада и одрода, али је ратовао и велике људе, велике духом и велике снагом, те се и дан данас дивимо њиховим дјелима и узносимо их.

И ма да у тој историји има много, врло много градива како за ситније приповијетке, тако и за веће романе — ипак их се није нашло много, који су се користили том богатом ризницом, те нашу књижевност богатили красним дјелима. Од старијих писаца још је највише писао Видаковић, а од новијих Чеда Мијатовић, Андра Гавриловић (из старијег доба) и Јанко Веселиновић, Коста Петровић, те сво и Драгутин Илић (из новијег доба).

Чеда Мијатовић има диван стил, живо прича, фино описује и слика — али поред свега тога, његови радови не могу нас потпуно задовољити. Он је, као и његов учитељ Видаковић, више фантаста. Његове особе не изгледају нам од крви и од меса; ми не можемо вјеровати да су икад постојале; то су „или све сами анђели, или све сами ђаволи“ као што једанпут згодно рече Милан Савић. Наравно је дакле, да његова дјела у данашње доба не могу да нађу читалаца, колико су некада налазила Видаковићева, јер данашњи наратај не воли ништа што је фантастично, па ма то како лијепо написано било.

Андра Гавриловић, који нема ни лијепога стила Мијатовићевог, нити Мијатовићеве фантазије, још нас је мање задовољио са његовим романима и приповијеткама. Његове особе још су нам чудноватије него Мијатовићеве, јер је у цртању њихових карактера Гавриловић доста слаб. Он је то канда и сам увидио, те се у задње доба, оканио причања.

А Веселиновић, тај љубимац наш, латио се романа из борбе за крст часни, из времена хајдуковања у оно доба, кад ваше биги буна на Дахије. Али ни његов „Хајдук Станко“, поред многих красних мјеста што их нађосмо у њему, ипак се не може назвати историјским романом (као што га писац назва), нити може ни далека да се мјери са мањим Јанковим причама, као што су „Кумова клетва,“ „Самртна чаша“ и

т. д. По нашеме мишљењу, узрок је тај, што је Јанко више хитао при писању, а мање студирао, те му је скоро половица романа из самих дијалога и то врло много непотребних дијалога. Поред тога и карактери су му слаби. Станко је кад, кад свијетао да му се дивимо, а кад и кад грозан да га презиремо; он нам изгледа више осветник, него ли борац за крст часни и као такав, не може да нам прионе за срце. Таке су и многе друге Јанкове особе.

О дјелима Косте Петровића не могу ни говорити, јер, по нашем мишљењу, то су почетнички послови, који баш не заслужују тако озбиљну пажњу.

Остаје нам дакле сада, да говоримо о Хаџи Ђери.

Кад смо узели у руке ову књигу, надали смо се, да и она — и ако јој је писац један Драгутин Илић — ипак неће далеко одмакнути од дјела гориспоменутих писаца. Но како ли се грдно преварисмо! Не само да Хаџи Ђера није ни мало изостао, него их је далеко превазишао.

Двије куће, Здравковићева и Гагићева, крвно су завађене. Гагићи убијају Здравковиће, а Здравковићи њих и тако дошло до ископања обију кућа. Хаџи Ђера ради на све могуће начине да их измири, али му сав труд узалуд остаје . . . Гагићи имају љепоту ћевојку Смиљу, у коју се загледа бијесни Шаћир-ага са Рудника, те он пошаље своје кавазе да је отму. Но Милоје Здравковић случајно наиђе на њих баш кад су ћевојку носили, па не знајући чија је, убије Турчина и отме је. Али како ли се изненадио, кад је видио, да је ћевојка — Гагићева. Чисто се каје, што је спасао. Па ипак не може да је остави на путу (јер је и она била рањена) него је носи у манастир, те се враћа кући. Хаџи Ђера користи се овим случајем, те Милоја задобије за се и мало по мало, овај постаје сасвим његов. Милоје се, по томе, одметно у хајдуке, а Хаџи Ђера једнако ради, да му прибави што више другова, те да подигне устанак. У томе га послу спречава Милојев ујак, издајица и одметник Рупић, који открије Турцима Хаџи Ђерину намјеру, те га ови ухвате и баце у тамницу. Хаџи Ђера побјегне из тамнице, но кад је једнога дана народ прикупљивао (а пошто је огласио Милоја и Смиљу као вјеренике), дођоше Турци и убише га.

Драгутин Илић испричао нам је све ово тако лијепо и тако живо, да читаоц не може оставити књигу, док је не дочита до краја. У описивању је кад и кад кратак, а кад и кад опширнији, али увијек диван, — увијек прави пјесник! У томе ни мало не изостаје иза Мијатовића и, шта више, по гдје гдје га и надмашује.

Хаџи Ђера је чист и сјајан карактер, али ипак такав, да не смијемо посумњати: е је тешко било наћи таквога човјека. Он није у свему баш „анђео", није непогрјешив, али је поштен, праведан, честит и родољуб на сву мјеру. Душевне патње његове много су веће од тјелесних, али, у нашим очима, он је због тога и већи мученик, јер је ипак тјелесније патњама лакше лијека наћи. Тако н. пр. он допада тамнице. Кад би Чеда Мијатовић писао, он би га оставио у тамници, да јуначки дочека мученичку смрт. Али овај Хаџи Ђера лијепо бјежи, као што би бјежао и сваки други човјек и касније се одмеће у гору. Али и ако су тјелесне патње минуле, душевне су остале и он је морао и да муку мучи и да се брине, све до саме смрти. Па и смрт његова обична је. Није надахнуо ни на концу, нити на конопцу, — него је погинуо од сабље . . . Писац дакле није хтио да га истакне као неко натприродно биће; он је човјек, прави човјек, али, у нашим очима, ипак врло велики.

Милоје је такођер добар. То је млад, ватрен момчић, који не може да подноси турске вулуме, те се одмеће. — Али он нам је најбољи онђе, — пошто убије Турчина Раму, да спасе ћевојку, у којој касније повна Смиљу, — кад се преиначила: да ли да је остави на путу, или да је носи. Психолошки процес у души његовој тада (а и касније) изнио нам је Драгутин тако лијепо, да би смо му тешко могли наћи равна у читавој нашој српској књижевности.

А Рупић? То је обичан одрод, који, бојећи се за своју кожу, улагива се турцима и вјерно им служи. Он је врло добро оцртан, тим боље, што нам га писац није онолико оцрнио, колико би то учинио други, невјештији писац. Врану не треба мазати црнилом, кад је сама црна, а Рупић нам је у толико и сам црњи, што и дан данас имамо таквих синова, које мразимо и проклињемо.

Смиља, Гагићева мајка, Баба Анђа и

Ставојка красни су женски типови. То су баш право српске мајке и праве српске кћери!

Шаћир-ага и ага Џинић грозни су зулумћари, да им је тешко равна наћи. Писац их је изнио грозније, него што су и били, те већ због тога они нам се не допадоше. Зар и ту није могао Драгутин да буде објективнији? Нарочито нам се не допада оно, кад Хаџи Ђера на Руднику пролази поред кола . . . Или је и Драгутин стио, да, као и Мијатовић, овђе и сувише профантазира?

На крају крајева наше је мишљење, да је Хаџи Ђера једна од најбољих приповиједака, што су у ове задње три четири године изашле . . . Господину Илићу од срца честитамо на успјеху. **Puck.**

КЊИЖЕВНЕ БИЉЕШКЕ

Васељенска патријаршија и срп. црквено питање. Тако се зове књига, коју је написао наш књижевник ветеран Николаје Дучић, архимандрит. Са непобитним фактима доказује он канонициост пећке патријаршије, коју јој оспоре грч-поповиста-патријарх Константин. Веома смо захвални г. Дучићу на труду, а српској читалачкој публици најтоплије препоручујемо ову књигу.

Јован Благојевић, познати уредник „Голуба" написао је *Српску граматику* за српске више дјевојачке школе. Ова је књига одлуком великог школског Савјета за школску годину одобрена. Цијена 80 нч.

Српска књижара и штампарија Браће М. Поповића у Новом Саду, издала је књигу под натписом *У славу и спомен преноса земних остатака, бесмртног сина поезије књижевности српске Вука Ст. Караџића*. У књизи су најљепше српске народне пјесме из Вукове збирке, што их је поменута књижара одлучала да би се тиме што већма ни пут стало огњици *Матице Хрватске* и других похрањених издања српских родбина, народних умотворина[2]. Радује нас, што се поменута књижара латила оваких издања а не календарских шпекулација. Иста ова књига штампана је и латиницом. Издање је укусно, те тако њиму можемо свакоме препоручити.

Лирски интермецо од *Хајнриха Хајнеа*, превео је *Алекса Шантић*, те ће наскоро изаћи накладом издавачке књижарице и штампарије *Пахер и Кисић* у Мостару.

Нови листови. Српска књижара и штампарија Владимира М. Радовића, покреће од 1. октобра нов политички лист, који ће се звати „*Српски Вјесник*" — Од колике је потребе један овакав лист у нашим крајевима, сваки ће лако појмити, који нам добро познаје наше прилике. Сваки онај, који се Србином зове, неби смио пропустити, а да се не претплати на овај лист. — И Јања Томић, познати књижевник српски, покреће такођер од 1. октобра лист „Земљораднички пријатељ". Лист ће излазити мјесечно на 2 табака, а стаје годишње фор. 2.—

Перо Ј. Одавић, познат у књижевности под псеудонимом О. Перунић, написао је нову приповиједку под натписом *У мирном крају*. Ми ову књигу нијесмо добили, нити смо о њој што проговорили.

Путопис. У дијеломе трговачкоме листу, што излази у Београду а зове се „Трговачки гласник", излази путопис нашега драгога сарадника Ивана Иванића „*По источној Македонији*" Ми се надамо, да ће писац овај свој рад касебно отштампати, те ћемо тада о истоме проговорити ријеч двије више.

О модерном руском пјесништву читамо занимљиве посматрања из пера у Немачкој књижевности познате г-ђе *Лу Андреас Саломе*, штампана у међународном часопису „Cosmopolis"-у, у свесци за Август. Излажући садржину и циљ новијег руског пјесништва — објективно описивање појединости — г-ђа Саломе наводи, да су словенски сензитивитет и меланхолија, елементи са које руско пјесништво има велику вриједност за иностранство. Што страницу, који дође у Русију, одмах падне у очи и задобије га, те је предиспозиција и љубав простога народа за пјесму и музику, па онда добросрдачност, која прожима цијелу расу и чини, да Руса, на пр. за „злочинца" кажу „пријеступник", за идијате и луђаке „Богом увријеђени"; добросрдачност, која се прелијева обилношћу; непотпуно схватање дужности и одговорности, захотивости, и сталности; осуђена енергије; уживање у промјени поред тежње за континуалитивним миром. Оно што руском пјесништву данас још недостаје то је савршена техничка форма. Оно што се у другим земљама зове реализам, импресионизам, идеализам и симболизам, и што значи велику и очајну борбу, у Русији се сматра као низ средстава са наражавање, која су подједнаке вриједности, створена само за то да пјесник може заиме казати оно што осећа и што хоће да каже. Због тога се, често, код једног и истог руског пјесника поред најдужег реалистичког описивања детаља налазе и бескрајне апстрактне рефлексије. Међу руским писцима Тургењев је био, у погледу технике, најсавршенији и најзнаменитији.

м. ј.

Читалачка публика у Русији. У јунској свесци „Cosmopolis"-а, у француском дијелу тога часописа,

штампан је спис Хатперин — Камјинског о руској књижевности. Он расправља пред осталога, о томе, како се у Русији све више шири круг људи, који се интересује њеном књижевношћу. Између осталога он наводи примјер с дјелима пјесника Надсона, који је умро пре десет година. Пре његове смрти продато је око 5000 примјерака његових пјесама. Од пјесникове смрти па до ове године продато је преко 50000 примјерака тих пјесама у издању, које је приредило Друштво руских научењака и књижевника. Сад се спрема и друго издање.

Из чешке књижевности. Два модерна, можда и сувише модерна чешка писца занимају се на јако чешке критичаре, којима се придружују и поједини листови у Аустрији и Немачкој. Прва је *Антонин Сова* са збирком „Угашени болови". *А. Сова* је већ пре више година покушао да чешку умјетничку лирику сврати на путеве чистог овејаног реализма; за тим су наступиле метаморфозе, које ми овде нећемо пропраћати. У овој новој збирци Сова се манифестира као револуционар, кога данашњи свијет само згражава, те га он презире. Он, истина, хоће да увјери читаоце да му је свијет тако одвратан да је утекао на „висине снова", али је то речено у шјетар, јер он ништа друго не осјећа и не исписује до мржњу према другима. — Врло је тешко ијеровати у овакве ексцентричности и глумачке гестове, којима је, рекли би смо поглавити циљ да назор привуче пажњу оног истог свијета, који је тако одвратан, глуп и тадан. Здрави људи не праве себи рекламу правећи се болесни, али у литератури, видите, понекад се и то дешава. — Други писац, који заузима књижевне кругове, то је *Вилем Мигиш*, с његовим романом „Мајска бајка" („Pohádka máje"), који је права супротност „Угашена болова". Писац је одушевљени трубадур лепоте, и у овом роману, који се одликује особитим пјеснитим стилом, он посједочава све одлике свога дара на најбољи начин. Предмет романа је један закуман и већ готово пропао ђак, који одлази на Прагу у једно село близу Брина. Његове нејасне и неодређене младачке жудње и фантазије наилазе у једној младој и здравој сеоској плаволји своје право оличење, и младић, који је био скренуо с правога пута, враћа се животу здрав и пуљичен овом сеоском пјанком и чистом природном љубављу. И јунак и дјевојчица ове идиле напртани су врло добро, и роман као белетристичко психолошки рад заслужује несумњиво угледно мјесто. *Ђ.*

І. Виктор фон Рајснер, кога наши читаоци већ у нешколико познају и који је и сам неколико пута писао је у „Mag. f. die Lit.", бр. 25. једну причу под насловом „Guslar", cine slavonische Erzählung". То је фељтон, јесте дуг, и без икаквог интереса као умјетничко произвођ. У њему се прича и описује једна пријевара извршена у Такову, значе: како је некакав професор Јовановић, који скупља хрватске народне умотворине, преварио неког чувеног гуслара „Гундулића" (право хрватско презиме!) и записао пјесме, које овај пјева, али које никоме није хтео казивати у пер. Од извесног интереса је епизода, коју је г. фон Рајснер згодовно бискупу Јурају Штросмајеру, славећи га као црквеног и световног хрватског кнеза „који живи уз средини народа и има само једну мисао: да духовно подигне своје *Хрвате*." А да би заиста и стварно свијет видио како Штросмајер диже и подржава *Хрвате*, умјетнике и књижевнике, г. фон Рајснер, одушевљени поштовалац Штросмајеров, прича одмах једну сцену, како отац једног младог *хрватског* сликара, који се о трошку велепоштованог бискупа налази у Риму, доноси један рад свога сина и поклања га бискупу. Отац тога младог хрватског сликара и пуноважног Јуноше зове се — *Исак Фајнсингер!* Ето како се г. фон Рајснер може крвно да завади са читавом хордом галичких чипура! Жалити је што нам г. фон Рајснер није споменуто и како се зове *отац* Исака Фајнсингера, јер је ипак вјероватно, да је Исак Фајнсингер платио прописну таксу од педесет крајцара и привео новом Хрватеву свога сина, на дубоке љубави према крају Звонимиру. — У овом читпису има ријеч и каноник Рачки (чита: Рачки) „највећи хрватски научник и предсједник југословенске академије". Професор Јовановић прича бискупу је ли ваљару у Врполу чуо Гундулића да уз гусле пјева читав спис, у трохејима од десет стиха о Петру Крешимиру, али није могао записати ни ријечи, јер не зна стенографисати. — „Не говорасте ли ви о Петру Крешимиру?" — упитао је Рачки проф. Јовановића, а кад овај то потврди, онда Рачки „у одушевљењу" рече: „Ми морамо добити то; о Петру Крешимиру, *који је 1050 године основао Далмацију и основао хрватску државу, ми немамо готово никаквих података.*" — Да ли је Рачки успјео да од Гуслара Гундулића сазна све потребне историјске податке о том страшном освојитељу Далмације и прво и у нети мах последњем адмиралу и знаменитом морепловцу хрватском — ми још не знамо, а баш бисмо врло рад били знати. *С. ј.*

„ЗОРА" ИЗЛАЗИ РЕДАН ПУТ У МЈЕСЕЦУ И ДО НА СВРШЕТАК СВАКОГ МЈЕСЕЦА. ПОЗНАЊА 4—5 ТАБАКА А ПЛАЋЕЊА ЈОЈ ЈЕ ЗА СВЕ ЗЕМЉЕ: НА ЧИТАВУ ГОДИНУ ФОР. 4.— НА ПОЛ ГОДИНЕ ФОР. 2.— ЗА ЈЕДАН ИЛИ ЧИТАВУ ГОДИНУ САМО ФОР. 3.— ПРЕТПЛАТА И РУКОПИСИ ШАЉУ СЕ НА УРЕДНИШТВО.

Огласи се рачунају од петит реткe у једној ступци и то: за једно оглашавање по 8 новч., за 3 оглашавања по 6 новч., а за више од 3 пута, *по погодби*. Плаћање огласе на читавој страни, знатно јевтиније, по погодби. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. биљеговина.

ШТАМПАРИЈА ИЗДАВАЧКЕ КЊИЖАРНИЦЕ ПАХЕР И КИСИЋА У МОСТАРУ.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

Три пуне године навршује *ЗОРА* овим бројем.

Три године живота једног листа чији сав опстанак лежаше само у рукама његових претплатника и у родољубивом пожртвовању његових сурадника, то значи једна борба издржана великим напором њеног Уредништва. Вјероватно је то нарочито онда, кад се узме у обзир њена удаљеност од свијех књижевнијех средишта српских, и потешкоће које ушљед тога осјећа један лист Но те три године *Зорина* живота, уједно су њеном Уредништву најречитији доказ, колико је овај лист постао омиљен у својем народу. Потпора његових сурадника, најугледнијих представника српске књиге и потпора његових претплатника, који су већим дијелом у круговима српске интелигенције, потпора дакле њеног народа, увјерење је нашем листу да је у српству испуњавао часно своју мисију у служби његове књиге и просвјете; увјерење му је, да треба да се одржи и даље развија.

И с новом годином, у име Божје, ступа *ЗОРА* у своју четврту годину.

Уредништву њеном биће и од сад угодна и стална дужност да уложи сву снагу око напретка свог листа. Обећања *Зориних* пријатеља, њених пожртвованих сурадника, јемче уредништву да ће у новијем течају моћи *ЗОРА* да изилази са најодабранијом садржином. Српски одлични приповједачи, чијег пријатељства књижевни листови толико потребују, обећаше нам нарочиту своју сталну потпору; а тако исто родољубиве одзиве добили смо и од признатих представника осталих грана наше књиге. А с тога наша *ЗОРА* полијеће незабринута и осмјељена у нови течај свога живота.

ЗОРА ће још од нове године да, поред обичног, доноси опширније и што чешће чланке, у којима ће се бистрити разна питања нашег књижевног и просвјетног живота. Уредништво овог листа је, осим тога, упутило на најодличније старије наше књижевне, умјетничке и просвјетне кориферије и млађе писце један низ питања, која се тичу свега оног у нашем књижевном и културном животу, о чему је потребно да се чују стручна и мјеродавна мишљења. Ми се надамо да ћемо те одговоре моћи да донесемо у лијепом циклусу чланака, који ће бити од опћег и великог интереса, а који ће се јамачно протезати од прољећа па редом можда и дуже него кроз цијелу наредну годину нашег

листа. Тако исто доносићемо по могућности и писма о просвјетним и књижевним приликама из наших културних центара.

А сад овим најучтивије молимо све наше дојакошње претплатнике да обнове своју претплату. Тако исто молимо сваког родољубивог Србина да потпомогне овај српски књижевни лист, и да му укаже онолико симпатије с колико их је до сад приман у свом народу. Напомињемо и овом приликом, да *и поштоњи новчић претплате утрошава се само на ЗОРУ и њено улепшавање.* Њено Уредништво не тражи од ње никоје материјалне користи.

Лист ће с нове године излазити са лијепо илустрованим корицама и првом страном унутра.

У овом броју доносимо за наше старе претплатнике карту за наруџбу листа *ЗОРЕ*, те учтиво молимо све досадање наше претплатнике, да изволе што тачније карту испунити и што пре администрацији овог листа послати, пошто ће се само онима од сада *ЗОРА* редовно слати чија наруџба листа за времена буде стигла, нами или нашим повереницима.

Јован А. Дучић,
власник и уредник *ЗОРЕ.*

Претплату *ЗОРЕ* за наредну 1899. годину прима̂ће *администрација ЗОРЕ*, затим Издавачка Књижарница *Пахер и Кисића* у Мостару, Дворска Књижарница *Мите Стајића* у Београду и сви њени *повјереници.*

Ради олакшице претплатницима као и повјереницима *ЗОРЕ* у Краљевини Србији, напомињемо да ћемо од сада примати претплату и у динарима, тако, да ће се моћи новац од хартије као и омање своте у поштанским маркама, администрацији овог листа, у затвореним ковертама шиљати. Цијена је *листу:* на читаву годину **4** форинта или **9** динара, за ђаке **3** форинта или **7** динара.

Ко жели набавити дивотне корице за *ЗОРУ*, нека пошаље *администрацији* овога листа *једну форинту*, пак ће их добити о нашем трошку. Напомињемо да имаде корица и за прошлу 97. год. Поменуте корице могу се добити и у Дворској књижарници *Мите Стајића* у Београду. Уједно напомињемо да се може *ЗОРА*, цијели годишњи течај, у дивотним корицама добити повезана, уз цијену од форинти 5.—

Администрација „ЗОРЕ."

Е 153

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 1784

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

Алекса Шантић и Светозар Ћоровић.

Год. II. У МОСТАРУ, 31. ОКТОБРА 1897. Бр. 10.

Вила

Она игра сред шумарка
Листом, цветом окићена,
Мирисом јој тело ћарка
Росним дахом коса њена.
Тајно у сред полумрака
Уз брујање шумских буба
И уз вреву славујака,
Звиждук коса, гук голуба,
Скаче, маше голом руком,
Ил' се брсне гране прима,
Виси тако, вије струком
Игра, плови на звуцима.
Часом ногу доле свија,
Сањива је травка чује:
Пробуди се, клас извија
Да јој прсте омилује.
Мени ниже изненада,
Сребрно ми ближи лице,
Загрли ме хладна, млада
И кô росне јагодице
Додирну ме уста њена
Па ме љуби, дах ми пије
Кратког часа једног трена,
Ја се макнем — ње већ није
И до зоре за њом лећем
Тајни огањ мене тресе —
Она лети за дрвећем
Тапше, игра и смеје се . . .

Ленски.

Пред јесен

Ветрићу, куд блудиш по пустој пољани
Кô несретно момче уздисаја пун?
Минуло је лето, већ су прошли дани
Кад је овде цвао цветак, зелен џбун.

Давно се не реси поље жутим влатом
Нити шеву вуче сунцу висок лёт —
Голе су пољане; с уздахом, шапатом
Ти ветрићу падаш на јесењи цвет.

Видиш, тако време носи као жетва
И младост и љубав у далеки крај
А срцу остане као тешка клетва
С пустом успоменом празан загрљај...

Ленски.

Амадил

Слика из туђине

(Из књиге „Звезде Луталице")

од **Стевана Матијашића**

(СИРШЕТАК)

III.

Трогурам се кроз људе и уђем под сводове црквене. Говорник је већ отпочео придику.

О чему би другоме могао говорити до „О значају данашњега дана". Одмах на први поглед разумедох узрок његове далеке славе: лепа спољашност; висок, крупан, коснат и стасит човек; звучан, дубок, чист па још мек глас који „продире до у душу," као што би рекао неки српски критик „разнежио би и најокорелије душе, а да како добре и милосрдне;" при томе учини по који побожни покрет ока, по који скромни и чедни осмејак (католички је свештеник) и врло озбиљан поглед у велким, дубоким а испод густих већа црнпурасто осенченим очима пуно дубљине, меланхолије и енергије — не могу до душе брзо да схватим како он све те изразе скупа усредсређује на лицу, али свакако успева да изазове ефекта; затим леп навод из Светога Писма као основа пригодном размишљању: „. . . И знајући ово вријеме да је већ час дошао да устанемо од сна . . . Ноћ прође а дан се приближи: да одбацимо дакле сва дјела тамна, и да се обучемо у оружје видјела." (Рим. XIII, 11, 12), чему придружује латинску изреку: „Tempora mutantur et nos in illis" — времена се мењају па и ми са њима.

Опет утону једна година и амбису времена — вели.

Затим изла́же, да је ова прошла година, што смо је сви преживели те је добро познајемо, према вечности — ништа. У великим покретима васионским она не значи ништа. Можда није учинила ни толику промену колико она мала стенска ластa, која је у своме лету криоцем случајно додирнула бок високе стене што се диже тамо усред огромне пучине морске, те тиме од камена окрзнула један сићушни делић, малечак као једно најмање зрнце праха, што је после онако одвојено од великог камена пао у море у коме га је нестало, а мајка његове, она стара стена, стоји и даље непомична да броји тренутке вековних времена, што их ми зовемо годинама, поколењима, вековима, епохама и временима до у бескрајност!

Па ипак кад видимо, колико великог уплива има једна кратка година у човечјем животу, — онда можемо имати бар приближна појма о ништавилу нашега свакодневнога бића и животарења на земљи у сразмеру према ономе што називамо васионом, вечношћу и божанством.

Човечији је век као мехурић у сред океана који се из дубоке дубине уздигао, па кад стиже на површину, сјајно уздрхти на белом сунчаном зраку, али само за један тренутак, па и то, само за један мали одломак тренутка, а затим га одједном — нема, на веки, не остављајући трага.

И међу нама нема многих који су лане још са нами били.

Сваки од нас има каквог губитка; сваки од нас имао је што да опла-

кује у овој прошлој години. Ако не ког рођака, или пријатеља или ког ближњег, — онда поизвесно какву слатку наду наше будућности, какву велику мисао наше душе или какву племениту симпатију нашега срца.

Tempora mutantur et nos in illis.

— — Сагнем главу; на ново ме обузе она вртоглавица, што ме отера од куће.

Познајем мотиве ових речи, та годинама носим се и борим са њима, па ми се очи ипак наводнише. Једна врло дебела и врло жалостивна госпођа погледа ме и чисто победоносно шапуће:

— Ох, ох, ви шéн!

Да, врло много лепо говори тај попа... И ја имађах губитак један — али довољан за цео век; нећу га прежалити до смрти.

Стара мајко моја ... Дакле и ти си била само једна кап — и ништа више — једна кап што ју виор ветар истргну из сред сиња мора и која си за један тренут — само за један мали делић тога тренутка светлила на површини свога вечитог и бескрајног океана, заблистала на беломе зраку, па те после нестало да се више не вратиш.

Већ не слушам проповедника. Мисли моје лутају тамо у снажном спољашњем свету. Неким новим познаницима обећах, да ћу са њима у друштву провести ово вече да поред пуне чаше а у веселом разговору испратимо стару и дочекамо нову годину. Али од тога неће бити ништа. Не могу данас да се веселим. Заклопих очи па се замислих ... Сетих се где сам ја ово данас? Тако далеко од куће у страним земљама, у туђем народу. Па се сетих родитељскога огњишта тамо, доле, на далеком Југу у крилу лепих високим брдима опточених поморавских долина. И сетих се оне мале собице у којој сам се родио и у којој је она умрла... Сад је у њој мир и мрак. Ништа се не чује у тишини сем тихог кекета шеталице на малом дуварском сату ... Још који час па ће проћи и ова година као онај мехурић у бескрајном мору.

Слатка стара мајко моја! Много ме боле срце, а ти ниси уза ме да ме уздижеш, да ме храбриш и да ме тешиш у овој великој непрекидној борби, где ме гони — гурка онај што је за мном.

Па се сетим последњих речи њезиних, што ми их посла са самртничке постеље и што старе слабе хладне руке нису више биле кадре да довршe:

„Остани ми сине увек онакав као што си био и до сада!“ ...

Да останем исти ... све исти. — Па је ли то могуће у овој непрестаној безумној јурњи света, где пада онај који би хтео стати и где је оно што је вечно — неразумљиво, па за то и досадно, те је с тога и бацају на страну ...

— — Проповедник ућута. Сви се дижу на ноге да приме благослов посланика Божијег, па се после окрену и полагано примичу вратима. Служба се Божја довршује.

Стара је година прошла, наступила је нова!

IV.

Светина се разилази. Међу последњима остаде и она. Читаво се сноплe просјачких руку пружа према њој чим се појави на прагу. И она даје; даје много; у сваки длан спусти по једну белу пару. У томе се заустави код једне мале групе па је гледа сетно. Мало као и да посрну, затим брзо и одрешито спусти руку у шпаг те исвади два сјајна златника.

И хтеде их дати онима двема. Али се милосрдна рука заустави на по пута; јер је њено лепо благо око погледало у очи испијене, мрачне, жедне и жудне за осветом.

Она се трже и нерешљиво остаде непомична пред оним двема бедним створењима.

У томе јој се на округло раме спусти нека сува дрхтава рука па је ту стисну грчевито. Мора да је то била нека јака горка годинама нагомилавана и утајавана мржња којом јој се у сред лица бацише речи:

— Не треба.

Амадил поче да дрхти.

— Зашто?

— Не треба од тебе.

— Ах, ти си . . . замуца Амадил суморно.

— Да, да; ја сам, да како! — настави она стара. — Знаш како се зовем? — Име ми је Амадил, ако и ако ниси знала. Да, Амадил, као и теби. Видиш, ова до мене, и то је Амадил. Сви ми то име водимо, јер он, знаш *он* га највише милује, и ми јаднице, ми га задржасмо и даље, док трајемо. . . .

— Бог ти дао . . . — промуца Амадил — ево, узми.

Просјакиња је и не слуша, већ настави:

— Та то име означава наше сјајне дане, . . . задржаћемо га, задржаћемо га . . . . наше сјајне дане . . . . Они су били лепши него твоји данас; ах . . . он је тада био млађи, гиздавији — теби остаде само разваљина.

— Узми, узми.

— Држ. Чувај твоје злато, требаће ти, ако већ не чуваш своју лепоту.

Амадил тихо врисну и зажмири. У једном тренутку као да су јој кроз главу прелетеле слике читавих десетина година, док се мисао не заустави *овде*. Брзо скупи огртач на себи који је досада кокетно намештен висио и лепршао се на раменима јој, па похита доле.

Просјакиња још више за њом, чисто крешти како је обладала љутина:

— Не треба од тебе; ти си нас изгурала; због тебе смо ту. Боље је да чуваш, остареo ти је голубан.

И као да је њен сопствени глас све већма надражује, надвикује и све околне који је утишавају:

— Ти рито, ти рито!

Лакеј скочио с бока па као пре отворив вратанца снисходљиво чека.

Али Амадил не улази; оштро га ослови:

— Нећу. Идите кући.

Слуга је погледа понизном радозналошћу:

— Зар нећете, Милостива, данас? . . . .

— Ни данас, ни после — одговори она кратко па пође.

Лакеј се осмехне као да познаје овај тон. Поздрави је па скокне натраг на бок.

Амадил се пак упутила поред цркве у отменој црној кадифастој хаљини по меком белом снегу несравњено лепо и умилна.

Шапућући:

— Ни данас; ни сутра, ни никада.

— — — — — — — — — — — —

Светина се већ разишла; просјаци отклепаше. Задивљени кочијаши оде с колима чији су углачани точкови једва чујно шкрипели по танком снегу. Вреве, хуке нестаде.

Али сада тороњски сат поче полагано да избија час седам, затим је звонар испраћао дан. У ноћи још је сетнији звук звона, који својим тупим озбиљним гласом као да све једнако понављају реченицу:

— Tempora mutantur — tempora mutantur . . .

Само собом вечерас је тужно.

— — Пођем и ја. Нисам ишао, већ летео. Као да хтедох да је стигнем! И чињаше ми се да је угледах. И она је хитала ц где пролазаше људи су дуго гледали за њеном краљевском појавом. Не могу да је стигнем, брзо се изгуби међу људима и у сутону, али сам бар очима испраћао дивну слику што у даљини полагано ишчезава, а са нервозним куцањем мога срца суморно се слева брујање са звонара:

— Tempora mutantur — et nos in illis. . . . .

Куда ћеш...

Куда ћеш са мном, чедо љупке среће?
Мој мрачни удес сву ми сладост скрива —
На путе моје не расипа цв'јеће,
Ни златне луче на небеса сива;
Ни мир, гдје с' бори са гњевом оркана
Крилати геније мојих младих дана

У бурном св'јету, теби рај што бјеше,
Ја нађох мегдан са судбом и људма;
И слатку вјеру када ми отеше,
Рањено срце носећи у грудма
И биљег гњева на суморном челу,
Јурнух у борбу пламену и врелу —

Обешчашћена гдје Истина паде
И гр'јех праоца ускрснуо блуди,
Себичност мрска гдје царује саде
Тргујућ, сл'јепо са слободом људи!
И на р'јеч правде гдје је Злодух диг'о
Најљућу борбу и најцрње иго!

О куд ћеш са мном...? Зар да познаш сама
Кроз срушен вео те младости сјајне,
У срцу људи колика је тама,
У духу њином какве жеље тајне;
И каква об'јест подиже се туди
Невиност свету гдје згазише људи.

Пусти, нек дух ми, самац и од сада
У страшној борби тражи сласти свете,
Ал' ти не иди на путеве јада
Пламена љубав куд те за мном кретс —
Јер, и да вратиш часе слатке среће,
Пропала вјера вратит' ти се неће.

ЈОВАН А. ДУЧИЋ.

На млађима свет остаје

— Приповетка из српског живота —

— Радоје Домановић —

(НАСТАВАК)

Јања је имала некако сличне мисли, али јој ипак беше жао Стеве, а место јарости и помисли да се све то може повратити као што је било, као што Мита мисли, она очајно плакаше, уздисаше и шапуташе молитве.

Све ово направише проклети дописи. — Милан је послао још један нов допис против Љубе, у коме је, сигурно да би стил био китњастији, назвао Љубу: лопужом, лоповом, глобацијом, чанколизом и распикућом. Овако „дивни епитети“ што служаху Миланом „сачинењу“ као „украси“ стила, морала су, што се само по себи разуме, коштати као и сваки украси врло много. Љуба тужи суду за неке клевете и увреду части и онда Мита, који је и потписао допис, буде осуђен... по тој кривици на нека плаћања и затвор од неколико дана (што може и да се плати новцем, ако Мита не би хтео да оде у апсану).

У једном писму Стевином, што га је писао другу после овога догађаја, стајало је и ово:

„.... Тек што је главно наше ствари иду доста добро. Љуба је врло бистар човек, одлучан и заузимљив. Он за наш град вреди много и без њега, како ми се чини, не би се могло много учинити. Многи већ грађани долазе у читаоницу и узимају књиге на читање“ ... — Осим тога писао је Стева још и ово:

„Читао си и онај гадан допис против Љубе. Њега мрзе сви овдашњи старији људи, а нарочито Милан (писао сам ти о њему) и мој отац. Тај допис је писао глупави Милан, а потписао мој отац, те је сад осуђен због клевете и јавне увреде части. Сад је постао готово несносан: виче и на улици и у кафани на Љубу, а код куће још кад попије коју не може да се сноси. Све то мени и Љуби ништа не смета, па ипак мени је тешко и чини ми се да дуго не могу издржати. Морам доћи у Београд, да тражим државну службу ма где, само да се од куће уклоним. Не можеш ти да разумеш сву тежину положаја у коме сам ја. Јавно бих био отишао, али ми је матере жао. Не знаш како ми је кад чујем оца да виче и видим њу како плаче, а сузе јој теку низ бледо, смежурано лице. Воли ме она много, а и отац ме воли, па ипак.... Не, не, не можеш ти да све то разумеш. Веруј ми да по читаве ноћи не могу да заспим...“

Из овога писма довољно нам је и оволико, па да бар у неколико разумемо Стевино гледиште на ове ствари, као и утицај њихов на његову душу.

V.

Баш некако јула месеца догодило се ово што ћу даље причати.

Мита по ручку легао да спава, раскомотио се како само може бити и покрио лице бабином шамијом, да га муве не би узнемиравале. Јака врућина га мучи, те чисто човек обезумио, окреће се чес на једну

час на другу страну, а безобразне мушице досадно зује и час му нека падне на босу ногу а час на руку, час се опет нека покраде ђаволски испод шамије и стане му зврјати око ушију и голицати га по лицу крилима и ногама. То Миту наљути те скочи и дохвати два пешкира, па гунђајући љутито поче јурити муве, а правити примедбе баби како није никаква домаћица кад муве не изјури.

Таман је опет легао и опсовао једној муви „славу годну", а неко куцну на врати.

Баба, која је дотле спавала у пркос мувама и врућини на миндерлуку, скочи, а рој мува диже се са ње.

Мита већ викну: „слободно" не водећи рачуна о томе што је само у кошуљи и гаћама, а баба поводећи се иза сна огрнута једном марамом, коју брижљиво држаше руком да заклони груди и го врат, поће вратима.

Јања је већ била изашла из собе кад се Милан бејаше примакао Мити, те са некако важним и поверљивим тоном започе:

— О-ва-а-ај . . ., ја би знаш имао нешто на само да говоримо! — После тих речи Милан се обазре око себе да види, да у соби нема још кога.

Мита напреже сву пажњу и са чудним изразом лица и полуотвореним устима очекиваше нешто врло важно и озбиљно.

— Није ми пријатно, али, . . . — започе Милан и опет се обазре око себе, јер то је разговор озбиљан „за у четири ока".

Мита још у истом положају очекује шта ће чути.

— Али овај продужи Мита, овај . . . управо у интересу је и твом, а и наше странке, јер ми управо . . . — прављаше он врло досадан увод, те га Мита мораде пресећи наглим питањем: „па шта је?"

Милан се примаче још ближе и обгради уста рукама па Мити на уво шапну:

— Твој Стева шурује с Љубом! —

Настаде у соби мртва тишина, коју само муве прекидају с часа на час својим зујањем. Обојица се гледаше значајно и ни један не говори.

Мита није могао ништа ни да говори и чисто му изгледаше, да је те страшне речи чуо у неком сну давно, али врло давно, па му чисто загонетно какве све то везе има са чудном овом тишином, са овим зујањем мува и са Миланом што са важним лицем седи пред њим и гледа га право у очи.

— Данас имају збор и Стева ће да говори на њиховом збору! — прошапута са још важнијим лицем Милан.

Мита некако не може тачно да схвати све то, а ипак осећа како му нешто стегло срце и притисло груди, те једва дише.

Читавих десет минута гледао је сад у под и не може да дође себи и да појми све шта се збило . . . Једна мува мили по патосу, и он се загледа у њу, па му се чини да и она нешто предсказује и као да му оним трењем крила пркоси, али неће да му каже у чему је ствар.

У брзо се Мита прибра и схвати свој положај као врло несрећног оца, те уздахну и тужно изговори:

— Тако је то! —

Опет после тих речи уздахну, протрља чело руком, ћуташе доста дуго, па на једанпут тресну десном ногом о под и викну као у бесомучан:

— Мој Стева с моји непријатељи?! . . . Моје дете, па с моји крвници?! . . . Убићу га! . . . Ја сам га родио, ја ћу да убијем! —

Опет заћута мало а за тим јурну бесвесно вратима изговарајући загушеним гласом:

— Ја сам родио! . . . Убићу га, искидаћу га! . . . —

Милан га задржаваше и готово беше забринут шта ће све из овога да изађе. Већ се почео кајати, што је то јављао. Али куд је он предвиђао да ће ствар узети овакве размере. Он је само хтео да упозори Миту, да ће му син пропасти у рђавом друштву и да му напомене, како би требало наћи начина, да се Стева поправи. За тим је хтео предложити Мити, да сина што пре ожени и онда ће тек постати ваљан човек, и како је све ово што Стева ради, само зато што није ожењен.

Ту је у самој ствари тежиште Миланова рада. Његова жена добро стоји са женом неког богатог трговца из К., па је обећала, да ће наћи „згоду прилику" за њену ћер.

— То је сигурна ствар, ја ћу вам наћи одличну партију, само спремајте дар! — рекла је Миланова жена.

— Свилена хаљина ти је сигурна! — рекла је жена тога богатог трговца.

Жена је дакле издала наредбу своме мужу, да како тако гледа са Митом да се та свар сврши и да Стева узме ту девојку, јер „кад Мита пристане, онда је ствар свршена".

Миланова је жена много млађа од њега, али се он ње у толико више боји. Управо по његовом схватању „он је мази као какво дете и неће да јој учини на жао." Како увек тако и сада, он је својој жени морао учинити по жељи и ступити с Митом у преговоре . . .

Мита, дакле, јурне вратима и Милан се уплашио, да се сва та комедија, коју он жели да одигра и заврши пијанком и — свиленом хаљином, не заврши трагично.

Мало, те он није био у исто тако мучном положају као и Мита.

— Полако о-на-а-а-ј . . . чекај . . . — једва процеди кроз зубе, а крупан га зној облио по челу.

— Нема ту чекање, нема ту ништа више! — виче Мита и промукао и отима се, а није му ни падало на ум, да је само у гаћама и кошуљи.

Упаде и Јања у собу и кад виде како се Мита отима да иде некуд, а Милан га вуче узе га и она задржавати, а сва дрхти.

— Ку'ћеш као луд у гаћа, да ти се смеје свет по седе косе! — викну Јања љутито, јер јој то најопасније изгледаше.

Овај разлог као да је на Миту највише утецаја имао, те се узе облачити, а сав се тресе. Он жељаше да се обуче за секунад, али док наће само чарапе прође неколико минута. Рукав се на капуту изврнуо и сад га поче љутито извртати, па му од узбуђења не испаде одмах тај посао, и он тресну љутито капут за врата и потпуно малаксао леже на диван.

Опет за читавих десет минута настаде ћутање.

Милан се прибра мало, па лагано и што кажу „из дубине" започе доказивати како је Стева млад, и како се може поправити.

— Не говори ми о лопужи! — прекиде га Мита некако потмулим и малаксалим гласом и подиже се те седе.

— Чим се роди треба за врат, па о ледине, а не да га гајиш! — изговори Мита, слабим и дрхтећим гласом, па опет леже на диван и уздахну дубоко.

Милан примаче столицу и седе до Мите, па опет продужи причати

како он зна многе, који су тако скренули с правог пута, па чим су се оженили одмах други људи. Наводио је примедбе: син тога и тога, па син тога и тога, како су били исти као Стева, али их очеви оженили и сад су све то капетани, срески писари, професори — красни људи.

— То тако мора да буде, говори Милан, сваки школован младић тако, овај, док се не ожени лута по облацима, ал' чим ти њега упрегнеш мало у јарам, одмах му дође памет, па после не може другојачији и бољи бити од њега! —

Мита лежи непомично и не говори ништа, а Милан продужи даље причати како је и он кад је свршио богословију све тако „фантазирао којешта" док се год није оженио.

— Па данас, хвала богу, сто ме жива и чик ко да каже оволицко за мене! — Заврши Милан своје објашњење и показа Мити један трунић од дувана.

Миту као да то разгали. Он је поштовао Милана, па кад му он рећаше такве примере, па још и за себе прича, како је био такав, па ипак „доживео да буде срески начелник" онда његово родитељско срце попусти мало.

Мити сад бејаше као човеку, који над својим најмилијим стоји и слуша како га дави самртнички ропац, види да ће остати без њега, а с друге стране слуша искусна и честита лекара, који тврди, да ће болест поћи на боље и да ће се болесник спасти и оздравити.

— Него ти ћути и прави се, да ништа све то не знаш, а ја ћу да пишем једном свом пријатељу у К... Има красну девојку, а и фамилија добра, а то је јединица у оца; имање грдно велико! . . . Сада даје пет стотина у злату све готових, а после његове смрти коме ће него његовом детету!? . . . Ако ту упали по сред среће! — заврши Милан.

Милан оде задовољан, што је ствар ипак лепо извео, а Мита ублажен остао с Јањом.

— Мора да се жени! — говори Мита.

— Да се ожени, па службу да добије овде, па ето ти! — додаде Јања.

Ућуташе и погледаше се значајно.

— Деца су то, а ти 'ћеш да ти он буде сад као маторац! Не може брате, то је детиња памет! — отпоче Јања и обриса сузе.

— Мора да се жени, друго ништа — изговори Мита после краће паузе и уздахну дубоко.

Опет нови планови стадоше се ковати.

Опет јата жеља и силне наде стадоше се ројити пред њиховим старим очима, опет лепи снови однеше их далеко у будућност. Нису говорили ништа. Погледаше се опет и уздахнуше, а и сами не би знали рећи, што су уздахнули.

Митин и Миланов договор није могао остати тајна за једну паланку, у којој се дозна и разбере и шта је ко ручао у својој кући.

Одмах сутра дан се говорило, како ће Стева да проси Драгу из К...

Једни су хвалили девојку, а једни су се постарали да одмах нађу Стеву, и да му кажу како је та иста девојка јехтичава, једни опет причају како има падајућу болест и само моле, да се то даље не чује; једни опет веле да јој се мајка напија, и додају како ћерка неће бити боља; једни пронашли како је неки њен ујак полудео, а једни како јој се тетка расставила са мужем, управо одјурио је муж што је његову мајку ударила

кукачом по глави и разбила јој главу. (Срам је било!) — Несрећна је то фамилија! — рекла је једном приликом и Јешина жена, и због тога се завадила са Милановом женом, а ова забранила Милану да се дружи и са Јешом и са његовим ортаком Павлом.... Опет нова тема за ово место. Завадили се најбољи пријатељи! И о томе се много говорило и на разне начине претресало.

Стева није тачно знао шта је све то што се око њега збива и већ су му постала досадна разна запиткивања и разне сплетке, које одмах потекоше.

Он је веровао да је Милан препоручио његовом оцу ту девојку и да је његов отац пристао и да се преговори већ воде о тој ствари, али он опет не би могао пристати на женидбу, нарочито с том девојком. Он се није могао оженити девојком, коју не воли и коју је свега један пут у свом животу видео и која још није толико образована, да га може разумети и да с њом може провести свој век. Он то не би урадио ни по коју цену, и већ је у напред предосећао, да ће се морати уклонити од куће.

Међу тим Милан и Мита раде неуморно. Чак се ових дана не видоше никад да по ручку играју домина и пију каву у кафани.

Видиш их где прођу улицом и нешто шапатом поверљиво говоре и доказују један другоме рукама. Иду по неколико корака, па тек застану, па таман опета пођу и тек опета један другог повуче за пеш од капута, па опет стану; шапће један другом на уво, па се тек одмакну један од другог и погледају, па опет наставе доказивање рукама и тек после неког времена пошто се споразуму на тај начин продуже даље.

Свршили су ствари повољно. Тодор, тај богати трговац из К... пристаје да дâ ћер за Стеву, спрему уз девојку и пет стотина готових дуката у злату.

Весео Мита, весела Јања, весео Милан; сви су срећни али Миланова госпођа најсрећнија. Она већ пркоси многима што ствар нису покварили и сања о богатим поклонима и свиленој хаљини.

VI.

Мита, Јања и Милан седе у Митиној гостинској соби. Мита весео и већ почео ћаскати; Јања не зна шта да чини од велике радости, а и Милан весео и некако се поноси што је ствар тако лепо извео.

— Зови ми тога социјалца — рече Мита Јањи расположен меким и нежним гласом.

Да видиш, како ће Социјалис да се умири — додаде Милан и насмеја се и за тим сви троје ударише у смејање.

Уђе Јања са Стевом.

— Ајде љуби оца у руку — рече му Милан.

Стеви се набра чело и устукну назад, а за тим разгледа свуда око себе и с обореном главом стајаше пред родитељима.

— Звали смо те за један допис! — рече Милан и намигну на Миту.

Стева чисто задрхта од једа! Чело му се набра још више и он опет и нехотично устуче још мало натраг.

(свршиће се)

Ко ти даде...

(Биргер)

Ко ти даде, као рај
Миле очи — поглед тај?
Онај, што је простор цио
Плавим велом обавио,
Он ти даде, као рај
Миле очи — поглед тај.

Ко ти створи усне медне
Тако рујне, мале, чедне?
Онај, који мирис ствара
Росној ружи сред њедара,
Он ти створи усне медне
Тако рујне, слатке, чедне.

Ко ти тако златну косу
Низ рамена мила просу?
Онај, који свето, тајно
— С неба шаље сунце сјајно,
Он ти тако златну косу
Низ рамена мила просу.

Ко у мили гласак твој
Анђеоски ули пој?
Онај, што из њежних груди
Славуј тици пјесму буди,
Он у мили гласак твој
Анђеоски ули пој.

АЛЕКСА.

ТУГА ЗА ЗАВИЧАЈЕМ

од **Др. Лазе М. Димитријевића.**

Чудновато да се ово осећање зове *туга* а чежња за заљубљеним — *љубав*. Међутим то је иста болест. Човек чезне, овамо за кућном, својим завичајем; а тамо за драгим или драгом.

Туга за кућном као болест има и свој медицински термин — Nostalgia и о тој се болести у војсци води рачун; — за љубав и ако изазивље исте патолошке последице као и туга, у грађанству слабо, а у војсци баш никако неће ни доктори да знају.

Једном, пре десетину година, имао сам у једном селу једну секцију. Требала ми је једна девочица, да ми чува дете. На питање: да ли има које девојче у селу, да би хтело служити? — пријави ми се биров (пандур) те општине, који је неколико деце имао и замоли ме, да његову девојчицу примим.

Доведоше дете и сви сељаци грaкнуше: Благо теби Милоје, ти скиде један терет с врата, поред ње можеш и ти изићи на сеЛамет. Отац њен, Бог зна како радостан, даде ми је, али дете с неком ладноћом и затезањем седе у кола.

И ја и жена приватисмо је са очинском љубављу, да би и она према нашем детету сестрински одговарала; одведох је терзији и купих јој најлепше сељачке хаљине — ермом извезене. Све ове радости трајаху колико их само погледа. Позивао сам њене родитеље да чешће мојој кући долазе, што су они и сувише ревносно слушали — и све бадава.

Једном лепкарим после подне једног летњег дана и чујем нашу Сёлу (тако се звала наша „киндемадла“) како запева:

„Куку моја кућицо! Благо теби Станија, сад ти пландујеш са овцама на Ронћи у ладовини и пирка те ветрић од Скендеровца, а ја овде робујем у „ове вреле варошке зидине“.

— Слатка моја „Зрнка“ и ти црна „Гаро“ (имена њених оваца) шта ви радите без мене? Ко вас истерује? .... и цела ова запевка испрекидана је била горким плакањем и јецањем.

Беше јој 11 година и ја сам мислио, да ће после неког времена ову боленст преболети.

Кад би у вече, Сёле нема. Скинула оно ново срмали одело, и како њене ритине не нађосмо, закључим, да је утекла.

Бојећи се да онако мала није где залутала и да јој се није што десило, једва сам чекао да сване, да одем у њено село. — И одиста је нађем тамо.

Оно није била кућа, а није ни колиба. Један повећи кокошињак, то је био стан њеног оца, који се ту скоро од Драгачева доселио и који је он сам направио на општинском плацу.

У соби сем пољаве, не беше ништа друго од „намештаја;“ ни јастука нису имали, но су сви на тој пољави спавали, метувши лакат под главу. Ја сам баш навлаш о свему том испитивао. И кућа (кујна) и соба неокречене, сниске, да висок човек не може усправно да стане.

Од целог сточног мала имали су 4 овце.

Сав тај јад и чемер, рђава рана и сиротиња — све је то Сёла претпоставила оном варошком девлету, где јој је сав посао био, да се игра са једним дететом.

Кад сам слушао ону запевку и ја сам онда са свим лепшу слику о њеној кући замишљао и давао сам јој за право — али овај ме је наход пренеразио.

Родитељима њенима беше мило што сам дошао и наваљиваху на њу, да се врати.

— — — — — — — — — — —

Сељаци се радо хоће и за ситницу између себе да бију и убијају, али децу, морам признати, много мање ударају од варошана. Тако и овде — нико се ње не дотаче, но само наставише неко јадање, износећи њихов бедни живот и да ће њен повратак и за њих бити срећан.

Бадава — ја је истина вратих, но она опет петог дана утече.

Ту скоро видео сам Сёлу. Удала се; носи конџу. Отишла за једног сиротана; мршава и слаба изгледа, као да јој је 35 година. На питање, да л' се каје, што није остала код мене, одговори: *јок вала.*

Кад сам се први пут одвојио од куће и отишао на страну и ја сам веома тужио за кућом. Свако очево писмо те године сам оплакао и тада се човек сећа само лепих успомена. Кад сам се после годину дана кући враћао — лађа дође у Београд ноћу. Чувши глас мојих родитеља, нисам могао да сачекам, да се лађа љуцки привеже и скеле наместе, но сам са лађиног кључа на један шлеп прескочио, само да се час пре са мојима састанем.

Но још онда ми је сва поезија била уништена, гледајући оне наше исцепане амале, где се око путничких ствари отимају и један другоме: оца, мајку и Бога псују.

Пре 2 године о феријама послао сам децу у Беч у газбину. Брзо су

се Беча били заситили. Свако писмо, које смо од њих добили, било је њиховим сузама искапано и умрљано.

„Нећемо — веле — више овде да седимо; сваки дан сви плачемо, хоћемо кући. Не волемо више ни деду, ни тетку ни ове Швабе. Овај бечки Дунав као наша Језава; а у Смедереву је и Дунав већи и лубенице слађе. Овде се лубенице по бакалницама на кришке продају; код нас то не би ни цигани јели. Само нас одавде одведите, па ћете видети, како ћемо да будемо мирни и послушни."

Кад су у Смедерево дошли причала нам је мала Лудмила, да је она — пошто не зна да пише — увек терала децу да се на оно писмо исплачу, да би нас њине сузе потресле, те да их час пре вратимо кући.

Јесењи мотиви

I.

Јутро

Родило се јутро суро, зимно, тамно . . .
Кроз облаке тмуре поднебесје сиво
Изнемогло тиња сунашце кукавно,
Јунак што је летос славно побеђиво.

Кроз маглу и пустош душа моја прти,
Не допире до ње жарког нада зраци,
И тужна је она, тужна је до смрти,
То што беше некад јунак над јунаци.

Кроз шипражје сухо, и врлетно стење
По крваву трагу хрт промиче живо.
Пред њим рањен јелен изнемогло стење,
Јунак што се летос с ветром утркиво.

Да, магла је сура победила сунце,
И мре јелен дивни у зубима скота.
И моја је нада зашла за врхунце
И душа ми гине у зубих живота.

II.

Старим пријатељима

Пролеће мирисно на умору лежи . . .
Ко последњи ропац болеснице младе
Насмеши се сунце, кожа ти се јези,
А тај осмех каже: нема, нема наде.

Побегле су тице, умрло је цвеће . . .
Вео магле густе звезде посакрив'о.
Цврчи суха грана, на њу гавран слеће,
Ту где ми је летос славуј пријелькив'о.

Пријатељи стари, затрјте ми груди,
Мај ми нагло вене, пропаст страшно зија!
А из братских груди влажно, зимно студи,
Ту где љубав цваше, филистарство клија.

III.

Старац

Дан умире ноћ се рађа студена.
Тихо плаче вечерњача румена.
„Дрхћу л' звезде од студени, шта ли је?"
„Није, старче, очи су ти слабије."

Студен ветар магле ваља долином.
Старији сам опет с једном годином.
„Зоро млада, што си сада мразнија?"
„Нисам, старче, крв је твоја хладнија."

Пуца зора, дан се рађа суморно.
Ко болесник мили сунце уморно.
„Шта, и том се смртна чаша долила?"
„Тиути, старче, тебе чека могила."

С. П., 18. октобра 1897.

Илија Белеслијин.

Дениза

ДРАМА У ЧЕТИРИ ЧИНА, НАПИСАО

АЛЕКСАНДАР ДИМА СИН

с пишчевим допуштењем превео с француског

Милан Вл. Ђорђевић.

Андрија.

Одиста?

Госпођа од Тозета.

Цела истина. Са странцима могу говорити о каквим год хоћете лудоријама, али с мојим сином друга је ствар. Оне од његових авантура, које су ми познате, дознала сам од других; он је шта више убеђен да их ја не знам. У осталом, изгледа да се смирио од неког времена. Много је уреднији, много је озбиљнији, чешће смо заједно. Није ваљде, навршио је двадесет и седам година. Вас, који сте с њим били у гимназији, немогуће је варати. Удала сам се у деветнаестој години, одмах сам, разуме се, добила Фернана; рачунајте, имала сам осамнаест пуних, њему је двадесет и седам, година дана да га родим, то ми чини свега четрдесет и шест година.

Андрија.

Двадесет и три у јутро, двадесет и три у вече.

Госпођа од Тозета.

То вам није рђаво! . . . Ах шешир ме мало стеже. (Посматра се у огледалу.) Ал' је то смешно: мушки шешири само женама добро стоје. Ну, да говоримо о нашим озбиљним стварима.

Андрија.

Слушам вас.

Госпођа од Тозета.

Али врло су озбиљне и само за нас двоје. Обећавате ли ми да ћете чувати тајну.

Андрија.

Обећавам.

Госпођа од Тозета.

Часна реч?

Андрија.

Часна реч.

Госпођа од Тозета.

Особе, о којима ћемо говорити, ништа али ништа ни најмање не знају о овом кораку, који ја код вас чиним; ако не успем, излишно је да оне буду извештене.

Андрија.

Добро.

Госпођа од Тозета.

Хоћете ли да удате Марту?

Андрија.

За кога?

Госпођа од Тозета.

За Фернана.

Андрија.

Ето шта ви зовете бити озбиљна! . . . Нећу!

Госпођа од Тозета.

За што?

Андрија.

За то.

Госпођа од Тозета.

А шта ли је то Фернан урадио?

Андрија.

Многе ствари.

Госпођа од Тозета.

Наведите ми једну!

Андрија.

За што се тукао са господином од Филвијера?

Госпођа од Тозета.

А шта бисте ви хтели? Зар је Фернан могао претрпети увреду, коју му је господин од Филвијера нанео? Господин од Филвијера добио је добар ударац мачем а то је и заслужио.

Андрија.

Шта је казао господин од Филвијера?

Госпођа од Тозета

Да Фернан набавља себи новаца на неки особити начин, и то за то што је Фернан на пикету добио новаца од господин Лоријака; јесте ли икад тако шта чули!...

Андрија.

Сто хиљада динара. И то пошто је на само са господином од Лоријака вечерао у засебној соби једне гостионице.

Госпођа од Тозета.

А што је господин од Лоријака играо?

Андрија.

Још нарочито без сведока између две боце коњака, нађене сутра дан празне. Фернан пак ни капи коњака окусио није.

Госпођа од Тозета.

Од куд ви то знате?

Андрија.

Он никад не пије.

Госпођа од Тозета.

Врлина више. Фернан је понудио господину од Лоријака другу партију.

Андрија.

Обећао је другу партију, што није свеједно, а сјутра дан није одржао обећања, налазећи да оно што је било пријатно добити, пријатно је и сачувати... На то је Сижисмон без иједне речи платио.

Госпођа од Тозета.

Али на послетку, Фернан је поштено играо!

Андрија

То и ја мислим; иначе очевидно не би био у мојој кући. Али сам догађај ипак спада у оне случајеве, где судије наређују: да се извиди!

Госпођа од Тозета.

Међу тим, онда нисте налазили да је Фернан толико крив, пошто сте, као његов сведок у том двобоју, јамчили за његову част.

Андрија.

Добро знате за што сам то учинио. Учино сам вас једине ради. Ја сам вас некада толико волео, да нисам хтео допустити да се ваше име јавно осрамоти. Мајци се могла пребацити лакомисленост; то је било доста. Нисам хтео да сина бешчашћем оптуже.

Госпођа од Тозета.

Дакле сте ме истински волели?

Андрија.

Као луд, као што човек воли у двадесетој години. Али какав сте жалосни и бедни утецај ви имали на мој живот? Срце дуго осећа прво разочарење, нарочито такво. Хотећи вас да заборавим годинама сам живео у нереду и расипању, одакле ме је Тувнен извукао.

Госпођа од Тозета.

Па и ја сам вас много волела; али то одиста није могло бити врло озбиљно, бар што се мене тиче. Помислите само, кад сте први пут изашли преда ме, имали сте исту униформу као Фернан. Још вас видим у гимназијском капуту како рукам обрћете капу разрогачивши очи, задивљени! Никад нећу заборавити тај капут, тај појас, та метална дугмета и те велике

ципеле! Имали сте одиста најсмешније лице које се само замислити може! А уз то били сте сентиментални елегични, суморни! Да човек пукне од смеха. За жену, која је претурила тридесету, драги мој, љубав треба да буде весела, иначе јој је брак довољан. У осталом, на што се ви жалите? Волели сте. Мислите ли да други исто тако добро изаберу своју прву љубав? Љубави контесе и Шерубена!¹) Зар таква успомена из прошлости није мила човеку ваших година? И зар мислите да се контеса не сећа, друкчије него осталих, онога невиног и искреног младића, чије је срце први пут за њом закуцало? Нисам се увек смејала. Ви сте страдали због мене: тим боље, то вас је обогатило искуством и сачувало вас од простачких и опасних страдања. Та детињарија није могла имати већих последица, него што је имала. И баш због тога могла би одатле изаћи вечна и јавна веза између нас, кад би ваша сестра пошла за мога сина. Какав леп расплет! Пошто сам се сад опаметила, то би живела с вама, Фернаном и мојом снахом и водила би кућу. Кад на вас дође ред да се ожените, јер ћете то на послетку морати учинити, ваша ће жена наћи, да је са свим природно да и ја останем са вама. Била бих јединствена пуница, стара-мајка несравњива. Јер што се мене тиче, ја ћу бити духовита и љубезна баба, као жене у осамнестом веку. Одгојила бих цело јато деце, Мартине и ваше. Свако доба има своја задовољства. С времена на време прозборили бисмо опет о прошлости. Зар нећеш?

Андрија.

Нећу.

¹) Лица из „Фигарове свадбе" од Бомарше-а. Прев.

Госпођа од Тозета.

Грешите драги мој. Али на послетку, ако се та деца воле? Ако Марта хоће по што по то да пође за Фернана?

Андрија.

Претња?

Госпођа од Тозета.

Не. Претпоставка.

Андрија.

Ну, у том случају, Марта би морала чекати пунолетство. После тога удала би се за Фернана а моје је очи више не би виделе, ни њу, ни њега мужа, ни вас, који бисте пристали на тај брак. Јер сад боље разумем ваше честе посете у манастиру и ваше велико пријатељство према мени, од како је Марта овде.

Госпођа од Тозета.

Чујте, драги мој: кад већ говоримо о том предмету, да идемо до краја. Ви можете удати вашу сестру само у особним приликама. Њен муж и породица њеног мужа морају да приме или да се чине да не виде . . .

Андрија.

Шта то?

Госпођа од Тозета.

Ваш положај према госпођици Брисо.

Андрија.

Шта значи то?

Госпођа од Тозета.

То значи да сте ви њен љубавник.

Андрија.

Ја, љубавник госпођице Брисо! Ко је то рекао?

Госпођа од Тозета.

Цео свет. Не можете спречити људе, а нарочито паланчане и сељаке, да предпоставе, — кад виде човека вашега положаја и ваших година како

се затворио са свим сам у један замак с управником добара, чија је кћи млада и лепа, — да је тај човек љубавник те лепе девојке. Шта има ту необично? У толико више. . .

Андрија.

У толико више. . . ?

Госпођа од Тозета.

Што ви по свој прилици не бисте били први.

Андрија.

Ви сте ми препоручили госпођицу Брисо; ја сам јој дао место поред моје сестре, а ви данас долазите да је преда мном оптужите двоструком оптужбом. Пре свега изјављујем вам — тако ми части! — да госпођица Брисо заузима у овој кући врло јасан и врло частан положај. А сад, реците ми шта знате о њој.

(Стеже јој доручје.)

Госпођа од Тозета.

Ама чујте ме ви, најпре вам обраћам пажњу да ми стежете доручје јаче, него што сте ми икад руку стегли. О, то је оно! . . . Скромне хаљине, оборене очи па сте уловљени. Боже мој, ал' су људи глупи! За тим вам обраћам пажњу да вам ја нисам препоручила госпођицу Брисо; препоручила сам вам само њеног оца, на њу нисам ни мало мислила. Брисо је глупак, али је очевидно поштен човек, то је све што треба за доброг управника добара. Што сте ви нашли за добро да уведете у вашу кућу матер и кћер, да првој будете претерано одани, да се у другу заљубите нерасудно, то је ваша ствар. Али ви сте хтели да се госпођица Брисо не оговара; у томе, драги мој, нећете успети. Где је та жена, о којој се ништа не говори? Шта се све није о мени рекло?

Андрија.

Али ви . . .

Госпођа од Тозета. (смејући се)

Хвала.

Андрија.

На послетку, реците шта знате.

Госпођа од Тозета.

Не знам ништа. Ја само предпостављам да та лепа девојка — која је уживала потпуну слободу, која је давала лекције из француског језика, историје и правописа или одлазила на другу страну да узима лекције из певања, како би ступила на позорницу — није чекала двадесет и три године, колико јој је данас, да осети своје сирото срдашце. А сад идем да потражим мога коња, који ме зацело више не може да чека. И после, не љутим се на вас. Знам ја боље но ико шта је то заљубљен човек. Ви велики гимназисто! . . .

Шеста појава.

Исти, Фернан.

Фернан (улазећи.)

Драга мамо, само се на вас чека. (*Андрији*) Твоја сестра зове те да видиш, како седи на коњу. Брисо хоће пред тобом да пређе с њом велику алеју у касу.

Андрија (полазећи.)

Идем. (Изађе.)

Седма појава.

Фернан, госпођа од Тозета.

Фернан.

Ну дакле?

Госпођа од Тозета.

Просила сам је.

Фернан.

Званично?

Госпођа од Тозета.

Не; о теби мисли да ништа не знаш. Немој се издати.

Фернан.

Не бој се.

Госпођа од Тозета.

Не пристаје.

Фернан.

Разлог?

Госпођа од Тозета.

Увек она историја са господином од Лоријака.

Фернан.

То је све?

Госпођа од Тозета.

И то је сувише. Али друга историја: заљубљен је.

Фернан.

У Денизу?

Госпођа од Тозета.

Од куд знаш?

Фернан.

Ал' ми је и то тешко било погодити! Дивота! Он ће се оженити Денизом, ја ћу се оженити Мартом, и цео ће свет бити задовољан. На коње, мамо!

Госпођа од Тозета.

На коње!

(Излазе трчећи)

(Завеса пада.)

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

КНЕЗ СРЕБРНИ

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја

С руског преводи **Вукосава Иванишевићева.**

(НАСТАВАК)

Глава XV.

Пред љубљења.

Вријеме је да се повратимо староме бојарину Морозову. Забуна Јеленина, у присуству Сребрнога, није се сакрила од старог јој мужа. Морозов је најприје тумачио, да је томе узрок Вјаземски, али мало касније у његовој души зачеше се нова сумња. Раставши се са кнезом Сребрнијем, и испративши га до врата, он се поврати у своју собу. Бјеше обијесио густе обрве, а на челу указаше се дубоке боре. „Сада Јелена слава — помисли он — неће ме чекати, идем мало у башту, да се разладим.“ Морозов изиђе; у башти бјеше мрак. У томе мраку он опази у даљини нешто бијело, па стаде. Наједанпут зачу љубавне ријечи, то бјеше Јеленин глас. Иза нискога плота видио се коњаников облик, који се бјеше нагао Јелени и нешто јој говори. Морозов притаји дисање, али вјетар занесе ријечи непознатога. Ко ли је био тај коњаник? Можда је Вјаземски примамио Јелену? Загонетно женско срце! Њему се данас допада оно, што је јуче презирало! Или је то Сребрни означио састанак његовој жени? Ко зна? Можда је кнез, кога је он данас дочекао као рођеног сина, тај га исти дан крваво увриједио, њега првога очева друга; њега који је готов био свој живот наложити опасности, само да сакрије Сребрнога од цареве освете! — Али не — помисли Морозов — то није Сребрни, то је какав опричник, нови царски љубимац. Њему је пријатно срамити старе људе . . . Али жена, жена, змија једна! Зар је ја нијесам љубио? Нијесам ли је држао као рођену кћер? Зар она није својевољно за ме пошла? Није ли ми пошље

захваљивала? Није ли ми се клела за вјерност? Не, не вјерују женску. Дружина Андријевићу. Забрзао си да браниш дјевојачку част! Преварила те жена, млада змија, осрамила те, да ти се сва Москва руга!"

Тако је мислио Морозов и губио се у сјећањима. Он је хтио јурнути напријед, али је коњаник могао побјећи, па исто не би ништа дознао. За то се ријеши да чека.

Као нарочито вјетар је све дувао, па заносио њихове ријечи, а мјесец никако да иза облака изиђе, тако да Морозов није познао коњаника, само је чуо, како бојарињa плачно рече:

„Волим те више него живот, више него сунце. Ја никога осим тебе нијесам љубила, нити ћу икад моћи љубити."

Одмах затим прође Јелена покрај Морозова, али га не примјети. Он лагано крену за њом. Сјутра дан ничијем не показа да сумња на жену, био је као и прије љубазан, само би се покаткад заборавио и грозно скупио обрве, али то Јелена није примјетила. Страшне би тада мисли мислио Морозов, он је тражио у памети своја супарника!

Прођоше четири дана. Морозов сјеђаше за столом у соби. Пред њим бјеше растворена књига, са сребрнијем корицама. Али бојарин није мислио о читању. Очи су му пратиле китњасте редове, а мисли лутале од женине собице до баштенога плота. У очи тога дана Сребрни се вратио из Слободе, и по обећању посјетио је Морозова. Јелена се тај дан учинила болестна, па није из собе излазила. Морозов није ни у чеме промијенио своје понашање према Никити Романовићу. Али, честитајући му срећан повратак и частећи милога госта, он је непрестано на њ мотрио, изучавао му сваки израз лица, не би ли ухватио макар мали доказ невјерства. Сребрни бјеше замишљен, али прост и искрен, као и прије. Морозов ништа не дознаде.

И ево о чеме је он сада мислио, сједећи за столом пред раствореном књигом.

Слуга му прекида размишљање, који уљеза, али кад видје намргођено господарево лице, стаде са поштовањем. Морозов га питајући погледа.

— Господине — рече слуга иду царски људи. Води их кнез Атанасије Ивановић Вјаземски. Већ су близу, заповједаш ли их примити?

У исто вријеме зачу се бубањ, то бубаше најприје опричник, растјеривајући народ и тако чистећи пут своме господину.

— Вјаземски долази у моју кућу? рече Морозов. Је ли помахнитао? Може бити да неће у мене, него гдје даље. Хајде на врата па чекај, ако овамо окрене, реци му да моја кућа није крчма, да ја за опричнике нећу да чујем, нити с њима да једем хљеб и со. Одлази!

Слуга се колебаше.

— Бојарине, ја сам у твојој власти, али то не смијем рећи Вјаземскоме!

— Одлази! викну Морозов и дупну ногом.

— Бојарине! рече и утрча у собу други слуга — ево кнез Атанасије Вјаземски улази у наша врата, каже да га је цар послао.

— Цар? Он ти је рекао цар? Отварајте широм врата! Изнесите алатни суд са хљебом и соли! Нека све слуге изиђу на сусрет царевоме посланику.

Међутим се све ближе чула лупа бубња. У авлији уљеглше лаганијем кораком десет коњаника, а пред њима кнез Вјаземски, на стаситом ждријепцу. На кнезу бјеше кафтан од бијелога атласа. Испод њега вирила је бисером покићена кошуља. Кафтан бјеше немарно потпасан свиленијем пасом малинове боје, на којем висаху са страна алатне ресе. За пасом бјеху задивене фине шарене рукавице. Гаће од кадифе, исте боје као и кафтан, бјеху извезене бисером и увучене у жуте чизме, од најбољега сахтијана. По кафтану је лагано пребацно свилени танки огртач, сапет испод грла сребрном копчом. На

главн кнежевој бјеше бијела капица, са дијамантским пером, које се блистало и играло са сунчанијем зракама. Испод капе падаху црни праменови заковрчене косе, па се састајаху са кратком коврчастом брадом. На горњој усни загариле мрке науснице. Стас му је висок и лијеп, а сав изглед кнеза Вјаземскога младоликаст и весео.

По тадашњем раскошном обичају за кнезом иђаху шест пјешака опричника и воћаху шест дивнијех, окићенијех, коња. На коњскијем главама таласаху се шарена перја, а на богатијем седлима звоњаху многа сребрна звонца, и алатне јабуке.

Кад се појави Дружина Андријевић, Вјаземски и сви опричници сиђоше с коња. Морозов лагано корачаше носећи хљеб и со, а за њиме све његове слуге.

— Кнеже — рече Морозов — тебе је свијетли цар послао. Хитам да те дочекам са мојим хљебом и солн.

Морозов се тако дубоко поклони, да му дуге косе падоше по очима.

— Бојарине — рече Вјаземски — велики господар послао ти је овај налог: Бојарине Дружина! цар и велики господар све Русије, Иван Васиљевић Грозни, диже с тебе своју царску немилост, опраштa ти све твоје погрешке, и од сада си ти, бојарине Дружина, опет у царској милости, опет ћеш бити у првој части и служити великоме цару православноме!

Наговоривши ово Вјаземски метну једну руку за пас, а другом стаде гладити браду, исправи се, премјери Морозова својим орловским погледом и очекиваше одговор. При почетку његова говора Морозов паде на кољена. Сада га слуге дигоше. Он бјеше блијед:

— Нека Света Тројица и сви Московски Чудотворци благослове великога господара — изговори он дрхћућим гласом — нека Свемогући и Премилостиви Творац продужи на много његове царске дане! Нијесам се теби надао кнеже, али тебе је послао цар — улази у моју кућу. Улазите господо опричници! Молим вас будите као у својој кући. А ја идем отслужити благодарење, па ћу онда с вама сјести и веселити се!

Опричници уљегоше. Морозов зовну слугу.

— Сједи на коња, па скачи кнезу Сребрноме, поздрави га од моје стране, и реци му да дође код мене на свечковину, јер ме је цар удостојио велике милости, скинуо је с мене своју царску „немилост.“

Ово рече, па се упути у домаћу цркву, а за њиме све слуге осим неколицине, који остадоше да часте опричнике. Износили су им разне посластице и пића, а ручак је био унапријед.

Наскоро стиже и Сребрни, праћен слугама и познатима, јер у то доба дође у једнога бојарина на свечаност сам, значило је увриједити му част. Сто бјеше постављен у великој трпезарији, слуге су се већ уредале, само очекиваху Морозова.

Наскоро уђеше сам домаћин лијепо обучен у кадифи. Косу и браду бјеше расчешљао. Он се поклони гостима, они њему, и сви посједаше за сто.

Отпоче весеље. Зазвоните чаше и пехари, и још нешто друго: звекетаху сакривене сабље испод дугачких кафтана. Али Морозов није чуо овога кобнога звука. Он је о другоме мислио. Мислио је, да сигурно с њиме за једнијем столом сједи његов крвник, ноћни љубавник Јеленин. Па се сјети начина, како би за њ дознао. Чинило му се да ће то, што је смислио помоћи, и открити сву истину.

Много пехара бјеше искапљено, ту се пило за здравље царево, за царски дом, за митрополита, духовенство, за здравље Вјаземскога, Сребрнога, гостољубивога домаћина и за сваког појединог. Кад за свачије здравље искапише, скочи Вјаземски и диже здравицу у здравље младе бојарињe. То је и очекивао Морозов.

— Драги гости — рече он — не ваља без домаћице пити за њезино здравље. Идите — заповиједи он слугама — зов-

ните бојарињу нека из својих рука почасти госте.

— Браво, браво — завикаше сви — без домаћице ни мед није сладак. До мало уљезе Јелена у богатоме сарафану, са двјема пратиљама, а у руци носаше златан послужавник, са једним пехаром. Слуга напуни тај пехар. Јелена мало отпи, па стаде обносити свакога госта, и свакоме се клањати. Кад би нестало вина у пехару, слуга би опет наточио.

Кад тако почасти Јелена свију редом, Морозов, који је цијело вријеме за њом пажљиво мотрио, рече:

— Драги гости, сада по староме руском обичају, молим вас да одате част мојој кући, моме дому и домаћици, да испуните обред љубљења. Јелена Димитријевна, стани на велико мјесто и враћај свакоме пољубац. — Гости захваљиваху домаћину. Јелена дрхћући приђе до пећи, стаде и обори очи.

— Кнеже прилази — рече Морозов Вјаземскоме.

— Не, не, по обичају — завикаше гости — нека домаћин најприје пољуби домаћицу. Нека буде по обичају наших прађедова.

— Добро, нека је по обичају — рече Морозов прилазећи жени, и најприје се поклони до земље. Кад се пољубише, Јеленине усне бјеху вруће, а као лед бјеху хладне усне Дружине Андријевића. За Морозовим приђе Вјаземски; Морозов посматраше. Очи Атанасије Ивановића сијеваху као оган, али Јелена оста непомична. У присуству мужа и Сребрнога, она се није бојала безобразнога кнеза.

— Није он, помисли Морозов.

Вјаземски се поклони до земље и пољуби Јелену, али како се тај пољубац дуљио више него обично, Јелена љутито окрену главу.

— Не, није он! понови у себи Морозов.

За Вјаземскијем приђоше по реду неколико опричника, али Дружина Андријевић није могао ништа примјетити, него Јеленин немир. Она је неколико пута дизала дуге трепавице и с пуним страха погледом тражила некога међу гостима.

— Он је овђе! ријеши Морозов.

Наједанпут ужас обузе Јелену. Њезин се поглед сусрете са мужевим, и својом женском досјетљивошћу она му погоди мисли. Под овим тешким, непомичним погледом, учини јој се немогуће пољубити Сребрнога, а да се све не дозна.

Престави јој се њихов састанак у башти. Садашњи њен положај и очекивани пољубац учинише јој се као Божија казна за преступ, и тијело јој обузе дрхат.

— Болесна сам — прошапута она — отпусти ме, Дружина Андријевићу

— Остани, Јелена — рече мирно Морозов — причекај, ти не можеш сада отићи, није се нигдје чуло ни видјело тако шта, треба довршити обред!

И премјери Јелену дубоким испитујућим погледом.

— Ноге ме не држе — изусти Јелена.

— Мала неприлика, која ништа не смета — рече јој муж. — Прилазите господо, не слушајте је. Још је дијете, стидљива, а овај јој је обред новина. Прилазите молим вас!

— Али гдје је Сребрни? питаше се Морозов, разгледајући госте. Сребрни стајаше на страни. Од њега се није сакрила необична пажња, којом је Морозов разгледао жену и госте. Он је видио на лицу Јеленином страх и немир. Никад га до сад савјест није гризла, па је у свачеме био одличан, али овога пута није знао, шта да ради. Бојао се, кад приђе Јелени, да је још више не збуни, међутим остати најпошљедњи, значило је увеличати мужеву сумњу. Да јој је могао како год што шапнути одмах би је ојуначио, али око Јелене бјеху гости, а муж не скидаше с ње очију, требало се на нешто ријешити.

Сребрени приђе, поклони се Јелени, али није знао, или ће јој у очи погле-

дати или неће. Ово га колебање издаде. Са своје стране Јелена није могла одржати до краја муке, на које је мењао муж.

Она га није изневјерила из непостојаности, нити из покварености срца. Она га је преварила за то, јер се и сама преварила, мислећи да може заволити старога Морозова. Кад је ноћу у башти говорила љубавне ријечи Сребрноме, те су јој ријечи саме не хтијући излазиле, она их није бирала, и да је видјела иза себе мужа, одмах би му све признала. Али је нарави била страшљиве. Послије ноћнога састанка са Сребрнијем, непрестано је гризла савјест, а уз то мучно је страх и немир за судбу кнеза Сребрнога. Срце јој се кидало између два осјећаја: она је хтјела да падне пред мужа, да му све искаже, и да у њега потражи мудрога савјета, али се бојала мужеве јарости, бојала се за Никиту Романовића.

Та борба, те муке, страх од мужа, иначе добра и љубазна, али тврда и опора у свеме ономе што се тиче његове части — све је то коначно потресло њену физичку снагу. Кад су усне Сребрнога дотакнуше њених, она задрхта као у грозници и збуњено прошапута: — Пресвета Богородице, спаси ме!

Морозов је прихвати.

— Ех — рече он — ево што је женско здравље, кад је погледаш здрава, млада и румена, а мало што, па не може да издржи. Ништа, проћи ће. Прилазите драги гости. Морозов се ни у чеме није промијенио. Он изгледаше миран, љубазан и дочекан, као и прије.

Сребрни сумњаше, да ли је откривена тајна.

Кад се сврши обред, Јелену одведоше пратиље у њену собу, а гости опет сједоше за сто.

Морозов их је частио, не заборављајући ни најмање ситнице гостољубља. Бјеше касно. Вино их је све више веселило, по каткад су се чуле чудноватe ријечи међу опричницима.

— Кнеже — рече један пијан опричник Вјаземскоме — вријеме је да отпочнемо.

— Мучи! пришапта му Вјаземски — чуће старац.

— Па и да чује, неће разумјети! викаше онај пијани.

— Мучи! запријети му Вјаземски.

— Али кажем ти, кнеже, вријеме је. Ево ја ћу им дати знак.“ Опричник хтједе устати. Вјаземски га снажном руком сједе.

— Умири се — рече му он — или ћу ти сад сјурити ови нож у грло.

— Шта, ти још пријетиш? викну опричник устајући — дакле је тако? Говорио сам ја, да се теби вјеровати не може. Ти нијеси наш брат. Све бих ја вас кнежеве и бојаре погубио. Али причекај, сад ћемо видјети, чија ће добити. Вади сабљу! Вади да се бијемо, чија ће добити?

Ово је изговорио заплећући језиком, у сред опћега говора и ларме, али неке је ријечи начуо Сребрни, и то је побудило његову пажњу. Морозов их није чуо, само је видио, да је међу гостима отпочела мала свађа.

— Драги гости — рече он устајући — већ је ноћ. Је ли вријеме да се одмарамо? У мојој су кући приправљене свима вама меке постеље.

Опричници устадоше, захвалише домаћину, поклонише се свима, и одоше да спавају.

Сребрни хтједе да изиђе као и они. Али га Морозов ухвати за руку. Кнеже — пришапта му он — причекај ме овдје. И оставивши Сребрнога Морозов се упути у Јеленину собу.

Глава XVI.

Ритица

Кад су опричници сједили за столом, око куће Морозове догађало се нешто необично. У сумрак се почеше појављивати нови опричници у башти, око куће, па и у самој авлији. Слуге на њих не обраћаху пажње.

Кад настаде ноћ, кућа је са сваке

стране била опкољена опричницима. Коњушар Вјаземскога изиђе из куће под изговором да напоји коња. Али то не учини, него погледа на све стране и завиђда некако чудновато. Неко му се прикраде.

— Јесте ли сви? упита коњушар.

— Сви — одговори онај.

— Има ли вас колико?

— Педесет.

— Добро, очекивајте знак.

— А хоће ли брзо? Додијало нам је чекати.

— То зна кнез. Али чујеш ли, Хомјаче, кнез је забранио да се пали и граби кућа.

— Забранио? а шта ми је он? господар шта ли?

— Да шта него господар, док ти је Малута наредио да га данас служиш.

— Служићу ја њега, али нећу Морозова. Помоћу кнезу да отме бојарињу, а послије то је мој посао.

— Пази, Хомјаче, кнез се не шали.

— Шта брбљаш — изадрије се Хомјак. Ако је кнез себи је кнез, а мени да се провеселим нико забранити неће.

Док се ова двојица разговараху уљезе Морозов у Јеленину собу. Она још не бјеше легла. Густа расплетена коса падаше јој по раменима. Хтјела је да легне, па се заниједа у мисли. Она се сјећаше првога познанства са Сребрнијем, својих нађа, очаја, затим удаје за Морозова и задане му заклетве. Она се јасно сјећаше, како је на Васкрс ишла на гроб мајчин, ту испод крста оставила обојених јаја, у мислима се мирбожила са мртвом мајком и молила је да благослови њену свезу и љубав са Морозовим. Она је онда увјерена била, да ће запушити прву љубав, да ће бити срећна са Морозовим, а сад . . . Она се сјети данашњега обреда, и сва се стресе. Бојарин уљезе, стаде на врата, а она га и не примјети. Лице му је било тужно и опоро. Он је гледаше; тако млада, тако дивна, наивна, невјешта . . . и Морозов осјети сажаљење.

— Јелена — рече он — што си се збунила за вријеме обреда?

Јелена се трже и страшљиво погледа у мужа. Она хтједе клекнути преда њ и све му рећи, али се сјети, да можда он још не сумња на Сребрнога, па се опет побоја за тај мили јој живот.

— Што си се збунила? понови Морозов.

— Била сам слаба . . . прошапута Јелена.

— Тако је. Ти си била слаба, али не тјелесно, него душевно. Душа твоја страда. Изгубићеш своју душу, Јелена!

Она дрхташе.

— Јутрос — продужи Морзов — прије него што је дошао Вјаземски, читао сам Св. Писмо. Знаш, шта се у њему каже о невјерним женама?

— Боже мој! изговори Јелена.

— Ја сам читао — продужи Морозов — како се у њему казни прељуба.

— Дружина Андријевићу — мољаше Јелена — буди милостив, не мучи ме . . . ја нијесам толико крива колико мислиш. Ја те нијесам изневјерила . . .

Морозов строго набра обрве.

— Не лажи, Јелена, не гријеши више. Ти ме нијеси изневјерила, јер ми никад нијеси ни била вјерна.

— Имај милости, Дружина Андријевићу.

— Ти ми никад нијеси била вјерна. Кад смо се вјенчали, ти си онда лажно целивала крст, јер си другога љубила . . . Јест, ти си другога љубила! продужи он јачим гласом.

— Боже мој! Боже мој! шапуташе Јелена и покри лице рукама.

— Јелена! А Јелена Димитријевна! Што ми не каза да га љубиш?

Јелена само плакаше.

— Кад сам те видио у цркви, пуну очајања, што хоће да те силом удаду за Вјаземскога, хтио сам да те спасем, али

те не вјенчах прије твоје заклетве, да нећеш осрамотити ове сједине. Зашто ми све не призна? Ти си говорила са мном, а срце и мисао била ти је с њиме . . . Да сам ја знао за твоју љубав, зар бих те узео? Не, ја бих те гдје год сакрио од Вјаземскога, али те никако не бих узео за жену. Боље ти се било и покалуђерити, него подло поступати. Ти си се сакрила за ме, као за какав бедем, мећутим си се са твојим љубавником мени ругала, мислећи: „Морозов је стар, лако нам га је вући за нос!"

— Не, мој господару — јецаше Јелена и паде на кољена — ја никад то чинила нијесам! Никад на то нијесам ни мислила. Он је у то доба био Литви . . .

Кад изговори „он," Морозову се очи запламтише, али се савлада и горко осмјехну.

— Тако! Ви сте се дакле упознали оне ноћи у башти, код плота. Онога истога дана, кад сам га ја као сина примио. И зар сте ви збиља мислили мени очи заварати, мислили сте, да се ја не знам светити. Зар се они балавац нада, да ће му то проћи? Зар нија читао, како у светим књигама пише: ако човјек учини прељубу са удатом женом, треба смрћу казнити и њега и њу!

Јелена га са ужасом посматраше. Он бјеже хладан, али одлучан.

— Дружина Андријевићу — викну она преплашено — шта си наумио? Морозов извади пиштољ.

— Шта ћеш? викну бојарина и устукну натраг. Морозов се насмија.

„Не плаши се — рече он хладно — тебе нећу убити. Узми свијећу, па хајде предамном."

Јелена се не маче.

— Посвијетли ми! рече он заповједајући.

У тај мах зачу се ларма у авлији. Неколико гласови викаху. Слуге се Морозовљеве довикиваху. Бојарин ослушкиваше. Ларма све виша, зачу се пуцањ. Јелени се учини да Сребрнога по заповједи Морозова убише.

— Бојарине — викну она, као изван себе — мене, мене уби! Ја сам једина крива!

Али Морозов не обрати пажње на те ријечи. Он једнако ослушкиваше.

— Уби ме, мољаше Јелена — ја га не могу преживити. Уби ме! Ја сам те преварила, ја сам ти се ругала! Уби ме! Морозов је погледа, и да га је ко видио у овоме тренутку, не би знао шта му изражава лице.

— Дружина Андријевићу! — зачу се одоздо нечији глас. — Превара. Издајство! Опричници иду у женину собу. Чувај се, Дружина Андријевићу!" То бјеше глас Сребрнога. Јелена радосна потрча вратима, али је Морозов одгурну и тврдо закључа врата. Нечији брзи кораци зачуше се по степеницама, затим звека оружја, псовка, и лупа у врата. Врата се из темеља љуљаху.

— Бојарине — викну Вјаземски — отвори, или ћу ти сву кућу разорити.

— Не вјерујем, кнеже — рече достојанствено Морозов. — Нигдје се у Русији није догодило да гост срамоти домаћина, па да му силом улази жени. Снажно је моје вино, хајде се испавај, кнеже, па ћеш сјутра бити паметнији. Али ја не заборављам, да си ти мој гост.

— Отвори! викну гнез упирући у врата.

— Атанасије Иванићу! сјети се ко си ти? Да ти нијеси разбојник, него кнез и бојарин.

— Ја сам опричник, чујеш ли бојарине, ја сам опричник. Ја немам части. Заволио сам ти жену, дивну Јелену, чујеш ли? Не бојим те се, запалићу сву Москву, али ћу добити Јелену!

Наједанпут се соба засјаја. Морозов виђе кроз прозор, како му гори кућа. У то исто вријеме, врата новим ударцима не одржаше, него се с лупом извалише,

и на прагу се појави Вјаземски, обасјан пожаром, и са преломљеном сабљом у руци. Хаљина му бјеше подерана, сва у крви, види се, да је са великом муком стигао до Јеленине собе. Морозов испали на Вјаземскога, али га рука издаде, тане згоди на страну, и Вјаземски неповријеђен нападе на Морозова. Дуго су се борили док Морозов, од једнога снажна ударца, не паде на земљу. Вјаземски потрча Јелени; чим се његове крваве руке докренуше њене хаљине, она врисну и стропошта се обнезнањена на земљу. Кнез је узе на руке, и стрча низ степенице, метући их њеном расплетеном косом. Код врата га очекиваше коњ. Он ускочи на седло и однесе обамрлу бојарину, а за њим одоше и његове слуге.

Ужас бјеше у кући старога Морозова. Сва велика зграда бјеше у пламену, слуге издисаху под ударцима опричника, а слушкиње и Јеленине пратиље, вриштећи трчаху горе доле по кући. Хомјак и другови му прекретаху, и слагаху на страну све драгоцјене ствари, новце, хаљине и т. д. Над свом том гомилом сребра и злата стајаше Хомјак, као звијер и заповиједаше.

— Ух весеља! говораше он трљајући руке — кад је пир, баш је пир!

— Хомјаче! завика му један опричник — слуге су однијеле Морозова. Хоћемо ли за њима у потјеру?

— Нека га ђаво носи! Шта нам је за њим стало! Него брзо излазите, јер ћемо се у диму загушити!

— Хомјаче! — рече други — шта ћемо са Сребрнијем?

— Не смијете га ни прстом кренути, него га чувајте, што можете боље. Одвешћемо његову милост у Слободу. Јесте ли видјели, како је ударио кнеза Вјаземскога? Како је наше сабље ломио?

— Јесмо, јесмо.

— А хоћете ли се о томе заклети пред царем?

— Хоћемо, сви ћемо се заклети.

— Е добро. Сад нека га нико не вријеђа, а кад дођемо дома споменуће му мој господар Малута свој шамар, а ја — моје батине у Међедовки.

Дуго су још ларамали и грабили опричници, и кад су отишли са натоварењем коњима, дуго се још видио пламен на ономе мјесту, гдје је мало прије стајала дивна и величанствена кућа бојарина Морозова; а ријека Москва, све до самога јутра, играла се са огњеним струјама, као са стопљењем златом.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Лов на курјака

Од **Х. Лафонтена.**

У Мартинију у Вогезима, камо сам ишао сваке године због чиста ваздуха, лепог положаја и добре воде, којој само и могу захвалити за моје здравље; због чаробног парка кога сам опграо у ових пет речи. Тријанон је пренет у Вогезе, тамо сам као што кажем направио неколико пријатних познанстава и пријатељстава са Вогежанима, тим чувеним ловцима.

Оно, што они знају о дивљим вепровима и курјацима то је страшно. Мој пријатељ Менније, страсни ловац на курјаке и оригиналан приповедач јако ме је интересовао његовим причањем.

— Дођите у Јануару да прославимо Св. Хуберта, а кад снег падне учествоваћемо у великој хајци са мојим друштвом. Уверавам вас да ћете уживати.

Те године 14. јануара кренем се за Вогезе, једне хладне вечери.

— Лепо време, говорио сам у себи, набијајући капу на уши, увијајући шал око врата покрив се добро огртачем.

Био сам сам у колима, те сам према томе могао на тенане мислити о лову, у коме ћу и ја учествовати први пут у свом животу. Лов на курјака је слава ловачка! Како је „мој воз“ ишао полако, баш као што сам хтео! Ну, после неког времена стигох и ја.

Пријатељ Меније дочекао ме је раширених руку и преставио ме целом друштву обећавајући ми задовољство за сутрашњицу, приметивши одмах да су већ неколико курјака примећени у околини.

— Само, ако време не попусти и снег буде двадесет cm; ако пак удари киша онда ћемо одустати од лова. Сутра рандеву у бараци Матијевој тачно у 8 часова. Знајте, господо ловци, да су прве награде за хајкаче и не можете само пуцати!

Тако су разговарали ови млади људи: сто франака за главу курјака а двеста за главу курјачице!

— Тако је, повикаше сви у глас.

— Живео наш председник!

— Ето, видиш, рече ми Меније шта раде.

После овога одосмо у његов стан, где нас је чекао сјајан ручак. У челу је седела г-ђа Меније.

— Шта, г-ђица Матилда није ту? Да није болесна?

— Није, него данас је субота, а то је дан њене бабе и она по цео дан и ноћ проведе поред ње. Моја је мати доведе после службе недељом да с нама доручкује.

За време ручка приметио сам да г-ђа Меније није расположена, док је њен муж јео као људождер са свим миран.

Кад донеше каву, поседосмо сви у фотеље с цигаретом у зубима и г-ђа Меније допусти нам да задимимо салон а она уze свој вез.

После кратког ћутања ја рекох:

— Драги моји, изгледа ми да вас нешто мучи?

— Да, промрмља Меније.

— Ах, уздану његова госпођа, ако би хтели да нам будете судија, учинили би нам велику услугу.

— Види се да ту има нечега?!

— Има. Траже нам Матилду.

— Да, па то је природно, а јели то добар човек?

— Врло добар, рече живо г-ђа.

— По твом мишљењу добар, али по моме не, рече њен муж. Ви познајете тог жутокљунца!... Октав Мулен, који већ две године долази у Мартиљи са својом тетком или кумом, ја не знам ништа више... Реците, да ли је то погодан муж за моју кћер?....

— У колико се сећам то је врло добар младић, плашљив али изврстан музичар, прави вештак на флаути!

— Зар није? повика г-ђа Меније тријумфујући. Сем тога, господине, чувена фамилија у Епернеју, имање од једног милијуна, у земљи, виноградима, шумама!...

— То свет само прича, промрмља опет Меније. Са оним миразом, који ја дајем уз моју кћер могу ја наћи и бољег зета!

— На послетку, драги пријатељу, он се допада Матилди, а како је она твоја кћи а ти тако догуваст, ја видим да ће се то морати свршити што ће она отићи у манастир.

— Ах, ја бих волео само да видим то!

— Видећеш ти то, буди сигуран!

— Тако ми имена, ви ћете ме истерати још на куће! Да, мој драги, стара мајка и кћи боре се против мене.

— Оставите се извињања, јер ако допустите да вам ја то кажем, видећете да ће разлози г-ђе Меније бити бољи но ваши. Види се, тај вам се младић не допада?...

— Тако је.

— За што?

— Не знам ни сам.... Ништа ми

се не допада! . . . Његово име Октав . . . Октав, уображено име, које ме одмах подсећа на проштаптво. И још нешто, треба стварр свршити јер он свира у флаутицу, — страшан ми је то инструменат!

— Драги Менијe, хоћете ли да знате, шта вас то вређа. — Вређа вас то, што ћете се одвојити од вашег јединчета.

— Уверавам те, да је само с тога, што ја у зету хоћу да имам пријатеља и друга, а то не може никад бити за мене мали Мулен.

—. Па онда значи, ви нећете да вам се укус дотера?

— Како?

— Место да га унесрећите и да човек очајава, реците му да је ваша кћи још млада. Ако му нећете одмах рећи *да*, онда му немојте то ни доцније рећи. Отворите му вашу кућу с времена на време и позивајте га у лов! . . . .

— Њега? . . . . Ја мислим, да он у свом животу није још додирнуо пушку.

— Ти си неправичан; зар он није добровољно одслужио свој рок?

— Да, жено, могуће, али само свирајући у флауту! Та она његова тетка или кума, не знам ни сам шта му је, прати га на сваком кораку.

— Да, храбра жена може се рећи, јер му је она у исто доба тетка, кума и мати, — мати му је умрла при порођају, а отац после неколико година.

Г-ђица Мулен посветила је све своје овом детету, кога је учинила важним човеком.

— Јест, мекушац првог реда.

— Мекушац јер нема порока, учтив је према женама, поштује старце; васпитан да има само један Бог и да људи нису постали од мајмуна и за то је он сада мекушац! . . . То вас вређа? —

— Госпођо Менијe! . . . .

— То је твоја погрешка и ти ме опет изводиш из стрпљења и већ има осам дана камо се ми свађамо око тога господина!

— Па лепо, мени се чини то је доста. Он је паметнији. На вашем месту ја бих узео овако: место да говорим о младом Мулену, користио бих се његовом послушношћу и он би се трудио да изнађе начин да вам се допадне. Видите то је врло важно: извући користи од онога што се има. Ви сумњате у енергију и храброст г. Октава? Да ли је он учинио штогод, да би се могла мотивисати та сумња?

— Не. . .

— Па онда на чему ви оснивате ваше суђење? . . . .

— Оснивам . . . на његовом понашању, које нема у себи ничега херојског.

— То није довољно. Право је, да сте ви видели тога младића у опасности и да му пружите руку, ако би он био пак узбуђен — да му окренете леђа, а и ваша би кћи била такова кад се увери, јер женске ако ништа не праштају, то је плашљивост и подлост.

„Што се тиче пак његовог имена Мулен слажем се да оно не приличи, али не вређајући вас додајем да се ближи вашем имену. Менијe[1]) и Мулен[2]) могу само правити лепо брашно!

„О томе ћу вас пустити да размишљате, а пошто ћу ја пешачити десет часова, то идем у постељу."

* * *

Сутра дан киша је јако падала и снег се почео топити.

Због ом лову! . . . — Пријатаљ Менијe грдно је псовао да га је требало само чути Пошто смо доручковали одведе ме он у свој кабинет да ми прочита писмо, које ће ми све објаснити о мом „протежеру".

— Пардон, ја не заступам тог младића, за то вас молим да ствар из ближе испитамо.

— Знам, то је ваш савет, али ме слушајте. Дакле:

„Господине,

И ако ми чини част што тражите моју кћер, ипак жалим што се не могу сложити с вама . . .

[1]) Менијe франц. Meunier — млинар.
[2]) Мулен „ Monlin — млин.

— Али, то је право одбијање!

— Чекајте, док превртнем лист!

— Ах, несрећни човече, мислите ли како ће му бити тешко кад све то прочита?

— У толико боље.

— Спромах младић, молим вас не почињите ваше писмо с тим.

— Не, не, и по хиљаду пута не. Ја нећу изменити ни једну реч.

Слушајте наставак.

„Моја кћи је још млада за удају, али оно што не може бити сада биће лако онда кад Матилда ступи у двадесету годину. Чекајући, господине, час кад се то могне остварити, Г-ђа Меније и ја, бићемо особито срећни увек, кад ваша г-ђица тетка буде вољна, да вас прати и да нас обоје посетите. Ако хоћете да ми учините особито задовољство учествујући у једном лову који ја приређујем, јавите ми а ја вам обећавам да ћу вас тачно известити о времену депешом, јер ово рђаво време заставиће за сада лов.

Надајући се, господине, да ћете ускоро добити ово писмо, будите тако добри те изјавите моје највеће поштовање вашој г-ђици тетки и ви примите уверење мојих особитих осећања.

Ж. Меније."

— Је ли добро?

— Врло добро!

— Ах, та то су две године мира. То ти је лепа идеја ... За две године протећи ће много воде испод овог моста а време ће, може бити, учинити да ће Мулен остати само с једним крилом!....

* * *

Пошто је млади Октав примио писмо, упути своју захвалност Г-ну и Г-ђи Меније, примивши с великом почашћу да учествује у лову, молећи у исто време Г. Меније да му стави на расположење једну његову пушку и сав прибор остали за лов. Да не би узнемиривао своју куму, није хтео ни да јој говори о томе.

Од тога дана повраћен је мир у кући, баба, мајка и кћи оставили су оца Меније на миру, захваљујући му што није ствар покварена, а ја, као саветодавац, добио сам велику важност.

Сви су гледали да пријатно проведем ово рђаво време, које нас је везало за собу.

На послетку зима стеже а једног лепог јутра кад устадосмо беше снег већ тридесет ст. дебљине. На све стране свет је чистио снег.

Отрчим одмах у телеграф и јавим депешом младом Мулену: „лов утврђен за прекосутра, не губите ни минута."

Снег је био јак, да би могли одложити лов, али марш неће бити заморан.

Решено је било да се иде и да се после лова вратимо у Мартиње, где ће нас чекати добра вечера о којој се бринуо г. Хенкен, закупник хотела, а у сјајној сали за ручавање, коју је устпно ловцима сопственик г. Шапије. Позвате даме, требале су да нас ту дочекују а после вечере била је утврђена играпка, с којом би завшили овај свечани дан.

У очекивању, г-ђа Меније заменила нам је мале тањире великим а све у почаст младог Октава, који је чекао воз већ од шест и по часова.

Г-ђица Матилда, лепо очешљана а и иначе лепа имала је на себи плаву хаљину и непрестано је улазила и излазила из куће, погледајући на дуварни сахат; а сва би поцрвенила кад би је ко погледао боље.

Ах, Боже, депеша из Епернеја!

„Молим за извињење, кума ми је болесна, долазим сутра првим возом."

— Ето, рекох ли ја да неће доћи тај херувим, повика г. Меније који је скривао у овом виду задовољство; изговор му је сад кумина болест! — Тако ћемо га и ми чекати!

— Али тата!...

— Шта ћу... Рецимо баш и да пође тим возом неће стићи овде у осам часова а сви међу тим, треба да смо у 8 часова

у бараци Матијевој. Нећу ја за његове лепе очи сад растурати друштво за лов. То неће бити никад!

— Али, ако он дође?

— Па и ако дође свираће вам у флаутицу, ви нете га гледати а то је сигурно врло занимљиво за сваког ловца!

— Да ли се ти, оче, не вараш, може бити да ће он стићи.

— Сигурно! У осталом ја ћу вам остави упуство. Он треба да иде сахат пешке право путем па да дође у бараку. При крају шуме има стаза, која сече пут, но то њега не треба да буни, премда ко не познаје добро земљиште може и залутати.

Оставићу му пушку и прибор у санке и кад дође наћиће све, тада ћемо заузети своја места до девет и по часова а то је све што могу за њега учинити па и то је баш много. Са свим сам сигуран да неће ни доћи. **Liseron.**

(свршиће се)

КЊИЖЕВНЕ БИЉЕШКЕ

Прештампан. Познати Матавуљев роман *Бакоња фра Брне* прештампан је из „Subotičkih Novina“ латиницом. Радујемо се, што ће и она браћа Срби, који не знају Ћирилових слова, моћи уживати у овом красном делу.

Подмладак, зове се лист за омладину из средњих школа, кога је у Београду почео уређивати одличан књижевник српски, а наш брат сарадник Момчило Иванић. Потпуно уверени о способности уредника, тврдимо, да ће лист бити врло вредан, а до српске је публике, да га не пусти да прође као „Омладина“ или „Збирка“.

Прота Јован Вучковић из Новог Сада, написао је и издао књигу под натписом *Митрополит Стефан Николајевић*. „Бранково Коло“ вели да је живот и рад овога знаменитога похођника описан овде исцрпно, објективно и достојно оцијењен. Вјерујући ријечима „Бранкова Кола“ и ми ову књигу топло препоручујемо, — а нарочито браћи Босанцима, чији је пок. Николајевић и митрополит био, — ма да т. писац није нашао за приједно да нам исту и пошаље.

Изашла је из штампе и књига Стеве Николића-Кућетине *Живот на другом свијету* или *Душа послије смрти покојнијех тијела*. Цијена је књизи 2 динара. — Ми је нијесмо добили.

Календари за 1898. Чим је јесен наступила, прихватише издавачи разних српских календара, да их што више у народу растуре. Ми смо их до сада добили толико, да ни ни имена не знамо, и ма да би требало, да их свијех напишемо и рекнемо своје мишљење о њима, ми то ипак нећемо учинити из тога разлога, што би нам то сувише простора заузело, а и због тога што мислимо, да је свакако боље писати само о ваљанијим и већим календарима, него о свима. Између осталих до сад изашлих календара нарочиту пажњу заслужује *Орао*[1]) велики илустровани српски календар, што га издаје књижарница Јована Радака, уређује ваљани уредник „Бранкова Кола“ *Паја Марковић-Адамов*. Његове слике израђене су сасвим добро, а има их и доста на броју; приповиједака има двије, но допада нам се само она од Драгутина Ј. Илића *Отац*. Поучни чланци написани су људи стручњака, достојни су најтоплије препоруке... Па и *Српски Великокикиндски календар* и ако је мањи од прших, ипак нам се допада. Његов је уредник Љубомир Лотић, чијих радова најрадије и налазимо. Цијена му је 25. новч.

На крају крајева да се осврнемо и на *Нови Орао*, што га издају Браћа Поповићи. Ми смо имали срећу, да и прије говоримо о овом календару па и сада не можемо ништа друго, него да потврдимо прашње ријечи, искрено савјетујемо српски народ, да се чува оваких календара, који се штампају из — шпекулације.

Увео листак, звање се збирка пјесама покојног Војислава Димитријевића-Царића, што их издају његови другови. Цијена ће књизи бити 80 п. дин. или 40. новч.

Неколико Омладинаца у Београду, покрећу нов лист за омладину, који ће се звати *Полет Омладинин*. Лист ће излазити три пут мјесечно на табаку бијеле, школске хартије, а стајаће до свршетка ове године само 1.50 п. дин. мјесечно 60 п. дин. а појединн број 25 п. дин. Нама се чини, да ће овај лист бити сувишан, кад је *Подмладак* већ покренут.

Приповиједне из народног живота од Кармен Силве, превели су на српски Коста А. Коновић и М. М. Карамарковић из Београда, те позивају на претплату. Цијена ће књизи бити 25. новч. а биће украшена и ликом списатељке.

Мих. П. Анонић издао је збирку својих пјесама „*Силет пчелака*“. Ми вјерујемо, да је писац до-

[1]) За Босну и Херцеговину ратура га Књижарница *Палер и Кистић* у Мостару.

бар Србији, али то није доста, да буде и добар пјесник. И себи и своме српском народу он ће више користити, ако се окани стихова, па узради на коме другом пољу, ће ће можжета више успјеха.

X. Ренер издао је у новом, и попуњеном издању, своју познату књигу *Durch Bosnien und Hercegovina*. Цијена је књизи 1.80 нч. Чудно нам је, што је она велика књига, поред тако фине хартије, многих вјештачких израђених слика и натписа, тако јефтина. Зар је г. Ренер тако богат, да и дефицит трпити може?! У осталом књига није написана објективно, јер је писац на све гледао кроз ружичасте наочари; видио је све што је лијепо али не и оно што је рђаво, а у нас има много, врло много рђавога о коме би озбиљнији писци требали више да пишу него о ономе лијепоме. Осим тога писац зазире од имена *Србин* и *српски*, као што зазире и од разних српских старина, цркава и од других знаменитости, и т. д. које никако и не спомиње. Да ли је то морало бити?...

Нов Золин роман. У „Подеду" читамо ово: Познати парички лист *Le Journal* почео је у суботу 11. овог мјесеца у своме подлиску доносити најновији роман Золин под натписом *Пари*. То најновије дјело чувеног француског књижевника прати се са највећом пажњом; оно је трећи и последњи део *Трију градова*, од којих су *Лурд* и *Рим* публици већ познати. И у *Паризу* се и опет показује *нов Петар*, позната личност из два претходна романа. Уредништво *Journal-a*, предвиђајући да ће *Париз* привући на се велику пажњу читалаца, а у срећноме положају да може искључиво у својим ступцима тај роман доносити огромну и невиђену рекламу је направило.

Неколико дана пре него што ће почети излажење романа, сви парички зидови, на којима није забрањено метање огласа, били су прекривени рекламама. *Париз* и *Зола* сиуда су се, крупним словима написани, пролазнику указивали. У четвртак 2. ов. м., редакција *Journal-a*, није се тиме задовољила. Она је тога дана изјутра извела у варош тридесетора кола нарочито припремљене за рекламу, на којима беху са сваке стране велики огласи о *Паризу*, изустровани и умјетнички израђени. Та кола су од 2—9 октобра сваког дана ишла по варошн под надзором два инспектора и од шест часова изјутра до пет часова у вече су кроз све крајеве Париза пролазила. У петак 10. октобра, број тих кола повећан је на стотину, и на њима од тада беху по три разна огласа: оглас који је и до тада био на колима, затим слика која је представљала Париз као неко чудовиште које се надвијело над једну гомилу куће, и трећи на коме су само стајале ове ријечи: *У Journal-y ће почети излазити Париз од Емила Золе*. И кола су опет ишла цијелога дана по Паризу. Осим тога нарочити су људи разносили и бесплатно дијелили свакоме плакате, на којима беху у бојама ликови неколиких чувенијих модерних романсијера. Шареило тих плаката свакоме је падало у очи; на њима се није помињао *Зола*; али ако је ко год окренуо и заличје, да види има ли чега и на другој страни, могао је прочитати и ту како ће у *Journal-y* нови роман излазити.

На дан почетка излажења романа она стотина кола није пролазила само кроз париске улице, већ је допирала и до околних села. Толиком рекламом најзад су редактори *Journal-a* успели да су у суботу 11. ов. м. знале све Паризиље без изузетка да Золин роман почиње излазити у подлиску, па су, шта више, то знали и становници села и варошица два до три часа од велике вароши удаљених.

И *Пари* је најзад почео излазити. Судећи по почетку, роман ће бити врло интересантан. У првој и другој глави, лепо се износи контраст између богаташке, пресипана и сиротиње, гладовања. Износи се парички сјај, и парички јад. *Journal* се врло добро продаје и редактори су са резултатом рекламе задовољни. Они су извјесно и рачунали на успјех кад нису жалили *сто, двадесет хиљада динара* да потроше на саму рекламу. А ако је реклама надмашила све остале, није никакво чудо кад јој је предмет био један Золин роман. **Fred.**

Споменик Ги де Мопасану. — У најљепшем крају кокетног парка Монсо, у близини вјештачког језера и порушене колоноде, а под грањем столетног кестена, на најомиљенијем мјесту *пеговом*, куда се *он* за свога живота, удубљен у мисли, најрадије шетао, — подиже захвални француски народ 13. октобра о. г. достојан споменик своме рано преминулом пјеснику — љубимцу, *Ги де Мопасану*. — Умјетничин израђен стуб држи на себи попрсје пјесниково, чије су сањалачке очи пут неба управљене; у подножју стуба је алегоријска слика: млада Парискиња, обучена по најновијој моди, лепшари, задубљена у мисли, а на колењима држи књигу омиљеног јој писца. — Иницијативу за овај споменик дало је *Друштво књижевника*, а израдио га је умјетник *Верне*, узевши за то један мотив из *Мопасанове* романа *Fort comme la mort*.

За пријем отварења било је значајних говора. Г. *Ружон*, директор *Академије Вјештина*, заступао је француску владу. *Арсен Усе* (Houssaye), говорио је у име *Друштва књижевника*, оцјенивши подробно дјела слављеникова. С пуно осјећаја и другарске љубави, говорио је за тим *Анри Ружон*, који је био нераздвојни друг покојников. *Емил Зола* говорио је у име другова пјесникових, а на посљетку чланица *Comédie Française* прочитала је пригодну пјесму *Жака Нормана*. — Тиме је била завршена ова свечаност, којом се одало дужно поштовање једном сјајном имену француске литературе.

УМЈЕТНОСТ.

Српска драма у Загребу. Управа хрватског казалишта у Загребу, примила је у свој репертоар нову драму нашега ваљаног Мирослава Цветића *Родитељски гријеси*. Од срца се радујемо томе, што и браћа Хрвати увиђеше, да је боље представљати ваљаније комаде из *српског* живота, него ли којекакве из шпанског, мађарског и т. д.

Нов позоришни комад. На српској биоградској позорници давао се је недавно нов комад, што га је написао омиљени хумориста српски *Бранислав Нушић*. Комаду је натпис *Прва страница*.

Хришћанско позориште. Француска драмска књижевност даје довољно повода, да се њоме баве филозофи и моралисте, који већ одавна тврде, да француска драма иде на руку неморалности, и да убија врлине наивније и простосрдачније свијета, који је осуђен да на позорницама из дана у дан гледа прељубу, развод брака и томе слично. Што је најгоре — по њиховом тврђењу — француски драмски писци не само што штеде прељубнике, већ их извињавају. Између осталих чланака и списа публикованих о том питању, заслужује пажњу спис свештеника *Деланорта*, штампан у јунској свесци „Etudes philosophiques et religieuses". На име, он предлаже реформу француске драме, и стварање једног хришћанског позоришта, које би сходним комадима из области религије крепило врлине Француза. □

РАЗНО.

Иван Константиновић Ајвазовски. Чувени руски поморски сликар славно је 27. септембра шездесето-годишњицу свога рада, а руски цар га је тијем поводом одликовао високим редом. Ајвазовски живи у Криму у родном граду Феодосији, где још и данас, у 80. години, марљиво ради. Слављени умјетник израдио је у своме животу преко 5000 слика, које су распростањене по цијелом свијету. Већина истијех налази се у Русији, но има их и у Енглеској, у Холандији, у Ватикану, код Султана, у Батавији и у Америци. Први богаташи окитили су Ајвазовсковијем сликама своје палаче. Његове радње имаду велику цијену, јер међу новијем поморскијем сликама ни један није умио тако дивно и тако идеално приказати љепоте и страхоте мора као он. Необичан је начин, како је његов таленат избио на јаву. Бивши гувернер у Одеси, Б. Ј. Касмачејев, шетао је одеским улицама и нашао у једној забитној улици цијелу ограду једне куће напарану разнијем сликама. Позицији нареди, да одстрани те сликарије. За неколико дана дође опет у исту улицу, види ограду још више напарану, а фигуре као уз пркос још веће и смјелије. Погледа боље и примјети, да су то скаредне слике лијепо израђене, да сликарева рука није правилно извјежбана али да показује особитог дара. Уђе у собу и нађе 12-годишњег дјечака, нареди, да му покаже његове основе и сличице на папиру, понесе их собом и за кратко вријеме био је младић у царској академији у Петрограду, коју је оставио као умјетник Ј. К. Ајвазовски. Гувернер Касмачејев и сад му је пријатељ.

„С. Л."

† **Федор Буслајев**, велики руски научник, умро је 1. пр. м. у близини Москве, на свом имању Љубљину, у 80-ој години. Ми бележимо смрт овога знаменитога Руса жалећи искрено нестајање једне добре душе и једног вриједног и заслужног човјека. Буслајев је Нестор руских етнографа и филолога; он им је прокрчио терен и мудро показао правце, и оно, што су Руси у том погледу створили, свршено је његовим радом, потпором и заузимањем. Његов професорски и књижевни рад не може се овим редцима обухватити; ми помињемо само, да је четрдесет година професоровао на петроградском универзитету, имајући изванредног утицаја на своје ученике. Најзнаменитија су му дјела: „Утицај Хришћанства на словенски језик" (једно од првих његових дјела), „Руски спос", „Историчке скице руске народне књижевности", „Народна поезија и народни обичаји", „Споменица старо-руске књижевности" итд. Пре дужег времена напустио је своје звање професуру, да би могао што више средити богату грађу из области својих испитивања. Велику важност, за његове последнике нарочито, имају његове „Успомене", штампане 1892. г. у „Вјеснику Европе". *а. б.*

Исправак. — *У пјесми Ко ти даде . . .* (страна 327.) у трећој строфи поткрала се ова погрешка:

„Онај, који свето, тајно
— С неба шаље сунце сјајно, и т. д.

а треба да стоји:

„Онај, који *свјету* тајно
С неба шаље и т. д.

што молимо да се исправи.

СЛАВА ВУКУ КАРАЏИЋУ.

Прошлога мјесеца је лијепи Биоград, дивна престоница дичне нам Србије, прослављено необично славље и ријетко, не само код нас Срба, него и код других већих напреднијих народа.

Из далекога Беча, из земље туђинске, гдје су се годинама одмарали посмртни остаци бесмртнога Вука Караџића, пренесени су они у српску земљу, у земљу среће и слободе. Кости дичнога сина мајке Србије, милога чеда Српскога Народа, а оца новије књижевности српске, примила је српска земља у материнска наручја своја, да се туде одмарају. Српска рука, српскијем цвијећем китиће од сада гроб његов; српске пјесме хориће се око њега, а Срби и Српкиње долазиће и доносити чеда своја у наручју, да цјеливају хладну плочу и српском сузом оросе мјесто, гдје се одмара један од највећих великана српских.

Ту, крај тога гроба, долазиће и сједити слијепи, стари гуслар, са маленим унучетом и мамећи сјетне звуке са танких струна, пјеваће оне дивне српске народне пјесме, којима се бесмртни Вук тако одушевљавао. Око слијепога гуслара купиће се загрљена омладина српска, те, слушајући славу старих јунака, запламтиће и загријаће се, закуца ће живље срце у многог новога Обилића и, над тим гробом, заклињаће и снивати снове о бољој, о сјајнијој, и љепшој будућности српскога Народа.

А ми, Срби из кршне Херцеговине, духом ћемо вазда бити уз милу браћу своју и преко толиких брда и долина, гора и шума, клицаћемо најодушевљеније: *Живило Сриство! Слава Вуку Караџићу!*

„ЗОРА" ИЗЛАЗИ ЈЕДАН ПУТ У МЈЕСЕЦУ И ТО НА СВРШЕТКУ СВАКОГ МЈЕСЕЦА. ПЛАЋА 4—5 ТАБАНА А ОНЈЕНА ГОЈ ЈЕ ЗА СВЕ ЗЕМЉЕ: НА ЧИТАВУ ГОДИНУ ФОР. 4.— НА ПО ГОДИНЕ ФОР. 2.— ЗА ЉАНЕ НА ЧИТАВУ ГОДИНУ САМО ФОР. 3.— ПРЕТПЛАТА И РУКОПИСИ ШАЉУ СЕ НА УРЕДНИШТВО.

Огласи се рачунају од петит ретка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 8 новч., за 3 оглашавања по 6 новч., а за више од 3 пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније, по погодби. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. биљежнина.

ШТАМПАРИЈА ИЗДАВАЧКЕ КЊИЖАРНИЦЕ ПАХЕР И КИСИЋА У МОСТАРУ.

Вук Стефановић, Караџић

Отац новије српске књижевности.

Ć 155

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
Ин. Бр. 1784

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

Алекса Шантић и Светозар Ћоровић.

Год. II. У МОСТАРУ, 31. ДЕЦЕМБРА 1897. Бр. 12.

Послије много година

Гробару сиједи, под старости ледом
Што изнурен дрхћеш, као суха грана,
И носећи ниже по свом челу бљједом,
Што посрћеш љуто под бременом дана!
Да ли памтиш, давно, прије много љета,
У дан један мутни, јесењски и мокри,
Кад капаше вода са дрвља и цв'јета
И кад мртви данак тешка магла покри:

Спровод један стиже, хрпа мрачних лица,
И у пусто гробље утјераше кљусе . . .
Тад дјевојче неко, између црних штипа,
Донесоше људи? Косице јој русе
По леденим грудма, као свила густа,
Ко мекано злато, почиваху ти'о,
А залеђен, мртав, са ледених уста
Један горак осмјех трептио је мио.

И кад црни сандук, на конопце дуге
У дубину спуштен, крупна земља засу,
Само врисак мајке, глас бескрајне туге,
Очаја и бола, по гробљу се расу . . .
И дубоко у ноћ звонио је тамо
Као глас из гроба, промук'о од бола;
А леденo небо ћутало је само
И капала вода са дрвећа гола.

О, памтиш ли, старче, кога мајка стара
Тад у страшној клетви спомињаше туди?
Да ли једно момче, што са лудог жара
Отрже се у св'јет да весело блуди —
Раскинувши прије оштрицом невјерства
Њежно срце једно? Рече л', старче с'једи;
На ког' мртва ћерка помишљаше онда,
Онај горак осм'јех кад јој уста следи?

И да ли га прокле: да у часе туге
И бесвјесног бола, над тим пустим гробом,
Садећ' плачну врбу у јесени дуге —
Гр'јех, кајање сања и младост за собом? . . .
И у мутни данак и у вече тавно,
Дух савјести кад му с љутим бичем хита,
Да и тебе, старче, изнемогли давно
Из сна мутног буди и за прошлост пита?!..

Јован А. Дучић.

Божићни обичаји у Србији

На Бадњи дан.

Око подне, око 3 сахата, обично се иде у шуму по бадњаке, који се тамо секу. За бадњаке обично иду по двојица из задруге и носе са собом секире и једну рукавицу напуњену житом, (кукурузом, пшеницом, овсом, јечмом, семеном од бундеве, краставаца, диња, лубеница и т.д), управо да у рукавици буде семена од свих жита и садова који се сеју по тој околини.

Кад ова двојица дођу до дрвета, које је одређено за бадњаке — весељаке, (као што се обично у селу зову), старији узима рукавицу са житом и баца жито на дрво сејући и говорећи: „Дај Боже, родницу годину, родила нам у њиву пшеница и у брду винова лозица“ и т. д. За тим пређе на источну страну један а други на западну, па онај са источне почне сећи дрво, а за њим овај са западне стране.

Први ивер који падне узимају и носе кући, те га млекарице мећу у карлицу, да би им кајмак био што дебљи.

Пошто одсеку дрво, окрешу га и ону грану која је до земље понесу са дрветом — бадњаком кући.

Кад је бадњак донет кући, оставља се пред капију и ту остаје док не почне да се смркњава, а кад буде време вечери, двојица се издвоје од укућана с рукавицама и оду по бадњак.

Они носе бадњак до пред кућна врата где их дочекује домаћица са ситом у коме су сва она жита и семенке, којим су и бадњак посипали.

Она их поспе житом и они уносе бадњак говорећи: „Добро вам вече, честитам вам Божић!“ Домаћица их прска житом и одговара: „Бог вам помогао! Добро нам дошли!“

Бадњак се оставља у кући и то окренут источној страни.

Кад је бадњак већ унет, један узима сламу и просипа по кући и онда баби: говеда, овце, козе, свиње, кокоши и осталу домаћу живину, а деца баулају по оној слами и: ричу, блеје, кокоћу, пијучу и т. д.

После ове церемоније узима се колач од пшенична брашна намазан медом или растопљеним шећером и меће се на бадњак с источне стране па онда, почев од домаћина, редом по старешинству сви љубе бадњак и колач и кад се сви изреде изломи се колач и сваки добије по једно парче и поједе.

За овим настаје молитва па се онда седа за вечеру. Вечера се на врећама и за вечеру има увек више јела, а поред тога: ораха, крушака, јабука, лешника, пекмеза, меда и осталих ђаконија.

За време вечере домаћин устаје и напија прву здравицу за здравље његово, његових укућана, сродника, пријатеља и познаника. Друга се напија за добродошлицу, трећа за Св. Тројицу, четврта за путнике, пета за намернике и за тим се ређају и остале здравице.

Мушкарци се веселе, певају, броје и то тако траје до десет сахати, када се обично диже и иде на спавање. Пре спавања изују сви своју обућу и оставе једну до друге, да им се не би овце по пољу растурале.

Прибор за јело и сва јела која остају после вечере не дижу се одмах, већ тек сутра дан.

Кад се вечера сврши укућани стојећи направе један круг и око њих наместе у круг кучину, коју упале и онда стоје док она кучина не изгори. Ово се чини за то: да не би могла на ове укућане наићи каква зараза.

На Божић.

Из јутра, од прилике око три сахата устају мушкарци и запечу печеницу или божићњаче, како се то обично у селу зове. Један узме пушку и испали а деца повичу „Уби тетак!“ За тим иде на воду са рукавицом пуном жита и дошав до воде баца оно жито говорећи исто што и бадњаку, по том захвати воде и умије се, па носи кући да се и остали умију.

Кад су сви устали и умили се секу себи нокте и међу челик у уста ради урока и узимају жито, излазе у двориште и хране живину. Свиње протерују кроз какан обруч па их тек после хране а говеда мажу машћу, да се неби преко лета обадала. Волове хватају у јарам, да би их после смели увек преко годидине хватати, иначе ако ово не учине, има извесних дана у години кад се волови не смеду хватати.

Кад дође време доручку око — пет сахати, помоле се сви заједнички Богу и онда доручкују.

По доручку иду и полажу сено овцама и говедима, али никако рогуљама или вилама, већ голим рукама, јер рачунају да се неће стока међу собом тући, па онда се враћају кући и чекају *полажајника*.

Кад полажајник дође до пред кућу узима ону грану што је са бадњацима одсечена и улази у кућу говорећи: „Добро јутро, честитам вам Божић!“ Домаћица га из куће прска житом и одговара: „Бог ти помогао! Добро нам дошао!“

Полажајник тада прилази огњишту и оном граном чарка ватру говорећи „колико овде ватрица толико вам мушких глава, оваца, новаца, крмака, трмака, коња, волова, прасића, јагњића, телића, пилића, пчелица; колико варница толико тарница, лонаца, поклопаца и т. д. За тим постакне бадњак с домаћином и ижљуби се са свима у кући, па улази у собу, где му пруже столицу али кад хтедне да седне, измакну је и он седне на патос. Изују му опанке и мећу на греду, да им лан и конопља буду тако високи, огрну га губером, да би род био тежи и већи а по том га часте ракијом и кавом и задржавају на ручку. За ово време један од мушкараца умеси погачу — чесницу, и то са оном водом, која је изјутра донета, запреће је и покрије оном граном, што је полажајник чаркао ватру па онда мећу једну по једну жишку на погачу намењујући је разним житима и на чијој се жижци највише задржи пепела, то ће жито бити најбоље. Кад је чесница испечена намаже се кајмаком. Пре тога направи се једна свећа од три крака, па се прилепи на сито, из кога је бацано жито на полажајника и на ово сито меће се чесница.

Сад се постави на столу и пошто се помоле Богу, домаћин узме кадионицу и окади себе прекрстив се, па онда и остале окади. За тим узме чашу и намени је свима па онда скне мало и дâ је осталима да и они окусе мало оног вина. Тако ради са другом и трећом чашом, тиме се завршава молитва и онда се седа за сто.

По ручку полажајник иде, а младеж пева, игра и весели се.

* * *

Овако се прослављa Бадњи дан и Божић у понеким селима околине Чачка.

Прибележио **М. М. Ј.**

Како си ми дивна...

(Из водвиља: **„Врзино Коло“**)

Како си ми дивна, о девојко моја мала,
К'о ведро, насмејано небо, осуто звездама
Кроз дугу — сузу, трепавицом што с' заблистала,
У усхиту бајном с чежњом и свима жељама!

Ил' ка' румени, неузбрани пупољак цветни,
Када се оспе бисерним капљама росице, —
Како би радо проводио век боговетни
У вечном мршењу свиоке твоје косице, —

И у гледању тог лепог ока зрачног и умног,
С наслоњеном главом на бајним, бујним груд'ма,
У забораву потпуном, уживању сласти препуног,
У забораву мржње, хрвања и борбе међ' људ'ма —

У забораву вечног незадовољства, сумње и ваја,
Далеко од светске вреве, од мисли пуних очаја.
У грлењу б' и миловању твоме проводио дане,
Видајућ' ожељке срца свога и душе своје претешке ране.

У теби лежи и срећа моја, утеха, спас и рај,
У љубави твојој свима горчинама мојима је крај,
Јер ти си и небо и сунце моје, моје све и сва,
Ти си друго моје ја — ал' од мене мого си боља!

Лион, 3/V. 1897.

Б. Брђ.

Моје три молитве.

Данас не бивају више она чудеса, која нам Свето Писмо старога завјета јавља из живота Аврамова, Исакова, Мојсијева и многих других војвода, судија и пророка, који у највећој својој нужди и невољи, где не знаше више како да се помогну, како свој, њима поверени, народ из беде и опасности да изведу, обраћаше се у сну или на јави, непосредно Господу Богу, и Господ их је удостојио личним и усменим разговором и даваше им очинског савета, шта и како у спас њему оданог и верног народа да раде.

Ми би чисто рекли, да је тај саобраћај са Свевишњим могућан био, док Израелићани беху у свом детињству, као и данас што родитељи, а особито мајка, чува и штити и поучава своје нејако чедо, докле год не дорасте телом и умом.

Ми данас лучом наука до тог ступња духовног развитка и светлости приспесмо, да се разговарамо на далеко муњевинском снагом. Тисућа километара раздалеко један од другог, жицом се усмено разговарају. Паром јуримо на површини земље наше. Ватамо чак човечји глас и говор на осетљиве плоче, где се тај глас у опну воска упије и јавља све то још после стотине година истим гласом: шта је тај и тај знаменит човек говорио.

Међер је човечанство посредованьем науке сазрело, и Господ Бог неналази за нужно, да лично и непосредно с нами опћи. Наш се је дух развијао и охрабрио у тој мери, да уме да расуди: шта је добро и шта зло; да се држи добрих дела; да има веру и поуздање у Бога; да се влада по Христовој науци; да је праведан, поштен; да љуби своје ближње; да се чува од сваког зла.

Наш ум, и наш разум треба сад да нас руководи у сваком случају живота нашег.

Ми смо створени, да будемо и да радимо на општу корист; да смо човечанству, где год можемо, и ближњему своме у помоћи, а не на зло и штету његову.

Чујмо само, како нас учи друга књига Мојсијева, глава 23. стих први:

„Не износи лажнијех гласова; не пристај с безбожником да свједочиш криво. Не иди са множином на зло, и не говори на суду, поводећи се за већим бројем, да се изврне правда. Сиромаху у парници него-

вој, не гледај што је сиромах. Ако наиђеш на вола *непријатеља* својега или на товара његова, где је залутао, одведи га к њему. Ако видиш где је *ненавиднику* твојему пао товар под теретом својим, немој да га оставиш, него му помози; не узимај поклона, јер поклон заслепљује окате, и изврће ријеч правима."

Питаће когод: А зашто ја да чиним добра и да помажем свом ближњем?

Погледајмо око себе: ни она биљчица није бадава и напразно створена: она једна даје храну крави, са њеним млеком ти изхрањујеш своју децу; друге дају сок свој као лек противу разних болести. Боквица ти лечи рану.

Па зар човек, да је бадава рођен? Зар њему није Творац дао задаће бављењу на овој земљи?

И кад је тако, онда ће га она рука, која га је унела у овај живот, дотле чувати, док не испуни човек своју задаћу. Позваће га опет к себи; на овој кори земљаној није нужно више.

Штитиће га Божја рука кроз тисућа опасности, до суђеног дана, где је своју задаћу испунио.

Ал' куда одох ја!

Хтедох да причам о своје три молитве у животу.

Беше то година 1835., прва недеља Ускршњег поста. Ја бејах тада у 14. својој години, у Панчеву на школама. Недеља је, после Теодорове суботе. Ми ђаци слободни. Дан пролетни, сунце врело. Неколико другова пођемо по договору поред Тамиша низ воду ка Дунаву. Свим нам бе̂ше од сунца врућина, и помишљасмо на купање. Дође реч и о пливању. Ја будем упитан: да ли умем да пливам? — и рекох: да умем. Мало даље низ воду опет рече неко, да се купамо. Ја одговарам децу од купања; биће вода још студена, ма да је ваздух топал. Сад ће неко рећи: а, он зато нас одговара, јер се хвалио, да зна пливати, па да га не ухватимо у лажи. Мени то беше доста. Пристанем одмах, да се купамо. Ал онда, сви они, који знају да пливају, и они да се купају.

Тамиш беше набрекнуо, вода жута, мутна и брза. На по пута између Панчева и Дунава беше дрвен мост, преко фока, што тече вода, кад надође, источно из Тамиша правцем на Манастир Војловицу и ту у Тополу речицу. Испред тог мостића обала лева Тамишева је стрма, коју матица подрива и обара. Ту се налазио у води спбј, где се вода у вирове витла. Ја се први свучем и скочим баш у спбј. Још данас пробада ме кроз све живце она гроза, како је ледена била та вода. Као да су ме ножеви у слабине боли, тако ме је била стегла зима. Ал' у оној брзој матици не оста ми много промишљања, већ се одупрем да пливам, да што пре изађем из матице. Натраг не смедох, јер видо, да сам препливо матицу и њене вирове. У полу Тамиша бејах већ. Преда мном западна полутина ширине, — мирна вода, ал још доста широка. Ал ме зима стегла као да су кљеште, и ма како да сам напрезао снагу — изнемогнем, и видим, да не могу више до краја допливати. Моја снага на измаку. И сад се предам. Видим преда се неизбежну смрт. Очитам „Оче наш" и опростим се од света и од живота, и предам се Господу Богу. Спустим тело, јер не могох више од зиме руке да мичем...

Кад, а ја ударим коленима у песак... Бејах већ Тамиш препливао, а ово беше његова поплавна вода на његови прудови. Ал ја чисто немогох да верујем, да сам спасен, и не смедох

да се макнем са песка. Тек, кад се мало одморих, и у топлом сунцу у ваздуху разгрејах, пођем лагано и изиђем из воде те легнем у топлу бару у сунцу. Моји другови беху одавна већ вратили се у варош, где разгласиште, да сам се утопио. Мене превезе стари један рибар, те се обучем и одем и ја кући.

*

Лицем о Светом Јовану године 1849., била је велика битка северно од Вршца. Ми бесмо прешли залеђено вршачко-алибунарско блато, и морасмо убојни строј заузети и у бој ступити, и ако нам није приспео капетан Адама Косанића граничарски батаљон из Сент Јаноша. Наш положај беше очајан. Са висина лево бришу противнички топови грозно. Све топчије наше погинуле или рањене, коњи мртви. Наша пешадија напустила врсту између обе батерије, и стругнула назад, да тражи заклона. Десна наша батерија без својих топција, ђенерала Книћанина секретар, Ковачевић, пуни и пали топове. Иза батерије стоји Книћанин као укопан. Он неће, не може да напусти топове; њих до сто својеваљаца из Србије неће да изневере војводу свог; сви које пешице, које на коњу. Прва противничка врста, два батаљона обухватили у полушестару батерију и Книћанина. На левом крилу батерије — Миливој Блазнавац сам пуни и пали топове. Ја у среди стојим, и изгледам, на ледену пучину, не иде ли једини спас, Адам Косанић са батаљоном. Не видех, га. — Све изгубљено, кад њега нема и сад, у овоме очајању *помолим се Богу*. И кад сада погледах, а батаљон и Адам Косанић на челу, помаља се и пење се иза греде једне, која ми га до јако заклањаше, и узе правац на бојиште. И сад наш јуриш иза леђа оним два батаљона, што беху Книћанина у полушестару обколили — наша победа! Слава Богу!

*

Године 1866. на дан 12. октобра бејах из Земуна преко у риту у лову. Сунце на заходу. Ја сам, бејах се мало одвојио од другова. Окачи ми се пушка, и сав метак удари ме у стопалу леве ноге. Тешко рањен, још се осећах при снази. Загазим у бару „Таньуричу“, исперем рану и обавијем марамом. Ал губитак премноге крви — изнемогнем, те морадох лећи. Међутим паде мрак на земљу. Ја ни да макнем. Ноћ настаде. Никог живог нема близу мене. Пустиња. Дунав по часа доброг ода далеко.

И сад се спремим да ћу ту преноћити, и без сумње и сваке наде, да ћу ту ноћас испустити душу.

Видим осветљен Београд, и Земун с оне стране Дунава. У Земуну моја верна друга Милица, моја мила деца. *И сад се помолим Богу*, и опростим се од света, од мојих милих и рођених и опростим се од живота.

У тај мах пуче пушка не далеко. Ја викнем што год јаче могох, и гле, Бог ми посла помоћ: Ловац из Земуна Танасије Србин и Борђе, друг му, беху то вече изашли на дивље патке, и нађу мене, и однесу ме на Дунав и у њиховом чамцу будем преведен.

И ево ме, благодарим Свевишњем Богу! још од тога доба 31 година у животу!

И пишем својим ближњим, особито нашој омладини ове црте из свога живота, на углед и као пример, да никад не забораве, у најтежим тренуцима живота, Богу своју молитву да принесу.

Ј. Стефановић-Виловски.

У *Бечу*, 23. новембра 1897.

Две руже.

— Август Бекер. —

Од зеленом врбом иза града
Седеле су две женскиње само:
Једна стара, друга врло млада,
Кад сам једном пролазио тамо.

Тад сам им'о два ружина цветка,
Једна ружа бејаше увела,
Али друга по лепоти ретка,
Мирисава, свежа и весела.

И ја бацих обе руже моје
Замишљеним женама у крило,
Па шетање зауставих своје
И зачуђен видех шта се збило:

Она ружа, што је свежост реси,
Старој жени пала је у део,
А младој пак — случајно се деси —
Она друга, ма да нисам хтео.

Нека сета обема завлада
Услед овог мога малог дара;
Јер на старост сетила се млада,
А на своју младост опет стара.

У Београду.

Никола Богосављевић.

Певач из Кимеје

од **Анатола Франса.**

Ишао је стазом, која вођаше дуж једнога брежулька Чело му беше избраздано дубоким борама, а око главе имађаше црвен ланени завој. На слепим очима играху коврџице беле косе покренуте мајским ветром. Горња хаљина и ноге беху исте боје као и пут по коме иђаше и луташе већ неколико година. О рамену му је висила лира.

Звали су га Старац и Певач, а примао је и име од деце, коју је поучавао у музици и певању. Они му дадоше име Слепац, јер на његове зенице, које од старости беху ослабиле падаху капци надувени и црвени од дима са огњишта, где је обично седео и певао уз лиру. Али ипак он није био у вечитом мраку, а причало се је да он види чак и оно што други не могу видети. Већ дуго времена шета он од вароши до вароши, и сад га ево, пошто је певао целог дана код краља од Егеја, где се враћа кући, чији се кров види још из далека. Пошто је целу ноћ путовао без одмора, он спази у расвитку зоре белу Кимеју, своју постојбину.

Праћен својим псом а наслањајући се на свој штап повијени, ишао је полако дигнуте главе. Беше му остало још толико снаге, да се могаше спустити путем у долину.

Сунце, које се у тај мах појављиваше иза азијских планина, бојадисаше ружичастом светлошћу лаке небесне облаке и окрајке растурених острва по мору. Обала се сва блисташе, али брежульци оки-

њен мастиком и теребентом*) који се пружаху од истока, задржава још у својој сенци пријатну ноћну свежину.

Старац мишљаше о низбрдици коју је имао још да пређе и која беше доста дугачка, и у тој стази на левој страни, између зидова од две стене, правила улаз у свету шуму. Поред једног извора беше подигнут камени олтар. Једна лаворика га заклањаше својим гранама, које беху пуне дивних цветова. Пред олтаром се бељаху кости побеђених а по околини се беху погле маслине под тешким родом.

У напред, а у великој сенци дизаху се два горостасна храста, на чијим стаблима беху приковане голе главе бикова. Знајући да је овај олтар посвећен Богу Фебу, Старац заје у шуму и извукав из појаса један мали земљани пехар, наже се над поток, који после дуга пута просецаше једну ливаду, — напуни чашу водом и побожно просу неколико капи воде на олтар, пре него што хтеде пити. Старац је обожавао бесмртне Богове, који не знађаху за муку и смрт, док се на земљи читаве генерације бедних људи мењају. Он се мало уплаши и посумња у стреле сина Летовог. Изнурен невољама а оптерећен и годинама, више је волео дневну светлост но смрт, од које се озбиљно плашио. Он сави витко стабло једног брестића, обеси држак свога пехара на врх млада дрвета, па тим га пусти и младо дрво однесе ка широком небу старчеву жртву.

Бела Кимеја појављиваше се са стотинама зидова поређаних на морској обали. Брежуљкаст масив, покривен каменим плочама вођаше ка варошкој капији.

Ова је капија сграђена у доба тако далеком, да се и сећање о њеном постанку изгубило. Говорило је се да је то дело Божије. Камење беше ишарано разним шарама, које нико није умео протумачити, а чуваху се као знаци среће.

Не далеко од ове капије пружала се је пијаца, која се сада блисташе покривена дрвећем и старим клупама. Близу овог места а на противној страни мору, Старац се заустави — ту беше његова кућа.

Узана и ниска није се могла изједначити по лепоти са суседном кућом, у којој је боравио неки врачар са својом децом.

Улазак у кућу беше скривен једном гомилом ђубрета, коју су свиње прериле.

Иза куће беше воћњак и штале, које је Стари са својом руком саградио од нетесана камена.

Сунце се заклањаше за плаве небеске планине, а морски ветар престаде. Мала светлост која трепераше у ваздуху оживљаваше људе и животиње. Старац се заустави за један тренутак на прагу да скине зној с чела. Његов пас веома пажљив и с испруженим језиком дакташе, не мичући се с места.

Стара Меланта, излазећи из куће појави се на прагу и проговори неколико лепих речи. Она се беше надала Старцу, јер јој је Бог послао злог духа, због кога су јој отекле ноге, да су биле теже од две мешине пуне вина. То беше робиња Каријенска, коју је неки краљ дао певачу као младу, управо онда, кад је била у најбољој снази. Имала је са Старцем више деце, али стара ипак оста сама, јер јој једна деца помреше а друга одоше далеко у азиенске вароши, да се усаврше у вештини певања, и у вештини коларској. Деца јој беху сва обдарена великим духом.

Меланта дакле оста сама у кући са Аретом, својом снахом и њена два детета.

Она поведе господара у велику салу, у којој греде беху почадиле, на средини које беше камено огњиште пуно жара. Око сале се подизаху два спрата са малим собама, и дрвене степенице, које се могаху видети, вођаху у женске собе.

Према, стубовима, на којима почиваше кров, одмараше се бронзано оружје, које је Старац у младости носио док је пратио краљеве по варошима. Ови њаху

*) Дрво из кога се добива терпентин.

по варошима на својим колима да бирају девојке — кћери хероја.

На једној греди у сали висио је један говеђи бут.

Варошки Старци беху послали Певачу ноћну стражу из почасти. Он се веома радовао овакој пажњи и дуг уздах оте му се из груди. Он скиде своју хаљину у којој беше неколико чесна бела лука, која су остала од његове вечере. Од егејског краља беше добио један скупоцен камен, који је пао с неба и имађаше у себи гвожђа. Ну овај камен не могаше употребити за врх свога копља, јер беше мали.

Извади из хаљине још један камичак, који је нашао на путу, који, кад га човек посматра с једне стране, представља слику човечије главе. Старац га узе у руке и, показујући га Меланти, рече:

— Жено, види како овај камичак личи на Пакоросу ковача, то је Божије, кад је сличност у оволиком степену.

Кад му стара Меланта опра ноге и опрости га прашине, он скиде бут и поче га дерати.

Не остављајући никад женама и деци да се брину о обеду а и по примеру краљева, он је кувао јело сам.

Док он дераше бут, Мелента подстицаше ватру на огњишту и дуваше на суве гранчице, док их пламен не ухвати.

Пламен играше на огњишту и Старац баци на жар исечено месо и преврташе га бронзаном вилушком. Седећи на петама, удисаше опори дим, који испуни салу и очи му засузише, али он не беше љут, јер оволики дим беше знак обилатости у његовој кући.

Како које парче беше печено он га доносаше устима и жвакаше ћутећи.

Стара Меланта стајаше крај њега и точијаше му црно вино у земљану чашу, која беше као и она, што је Старац принео Боговима као жртву.

Кад утиша глад и жеђ, Старац запита да ли је све добро у кући и у штали. За тим распитиваше о изатканом лану, о сиру, који је још под котуром, о зрелим маслинама, које су у преси, па рачунајући да је сиромах рече: „јунаци хране у својим ливадама целе волова и јунице. Они имају јаке и лепе робове; врата њихових кућа су од слонове кости и туча а столови претрпани златним пехарима. Крепост њихова снажи се у богатству до краја њиховог века".

„Док сам био млад изједначавао сам се с некима у храбрости, али сад немам: ни коња ни кола па ни јаког оружја да би се могао мерити с њима у борби и да би могао задобити златне троношце и лепе жене. Онај, који се бори пешке са слабим оружјем не може савладати много непријатеља, пошто и он зазире од смрти. Па и кад сам се борио под зидовима какве вароши у маси туђих слуга, нисам никада однео богату пљачку.

Стара Меланта рече:

— Рат даје људима богатства а и одузима им их. Мој отац Кифос имао је у Милати палату и многобројна стада, али добро наоружани људи одузели су му све, њега убили, мене одвели као робињу, али ме нису злостављали, јер бејах тада још млада. Господари су ме увек лепо примали и ја никад нисам ни у чему оскудевала.

„Ти си ми последњи господар, али и најсиромашнији. Она изговори све ово равнодушно.

Старац јој одговори:

— Меланто, ти не можеш никад зажалити на мене, јер сам ја с тобом увек благо поступао. Не пребацуј ми што нисам имао никада велико богатство, јер они, који праве кола имају лепе користи од тога, врачари пак примају велике поклоне, а живот певача је — мучан живот!

Меланта рече:

— Живот је многим људима тежак. Она изађе тешко из куће да тражи са својом снахом дрва.

То беше баш у оно доба дана, кад

страшна сунчана врућина изнури људе и животиње а птице занеме на непокретном лишћу. Старац се испружи на једну асуру, покри лице и — заспа.

Док је спавао, обузимаху га разни снови, али не беху ни лепши ни рђи од снова, који му долажаху свакога дана. Снови му представљаху људе и животиње.

Како у сновима среташе људе које је познавао док су живели на земљи, али које покриваше сада црна земља, он беше уверен: да душе умрлих лутају по ваздуху без икакве моћи и да личе на празне сенке. Чињаше му се да је и он постао од сенка људи и биљака.

Он беше сигуран да мртви шетају по Аду стварајући сами своју сенку, јер нико други не би могао то учинити сем Богова, ако би ови хтели да варају слабу интелигенцију људску. Али пошто не беше врачар то не могаше разликовати лажне снове од истинитих, а да тражи савета за ове нејасне слике није хтео, већ их је пуштао равнодушно да пролазе испод затворених његових капака.

Кад се хтеде да пробуди виде пред собом упарађену децу из Кимеје, којима је предавао певање и музику, као и његов отац што је радио. Међ децом примети и два сина своје снахе. Већина их беше слепа, и њима беше судба одредила певање, јер не могаху радити у пољу нити пратити јунаке у ратовима.

Они држаху у рукама поклоне којима плаћаху лекције певача.

Поклони беху у земаљским плодовима, сиру, меду, овчијем руну и само чекаху да им учитељ допусти да оставе своје поклоне на домаћи олтар.

Старац подижући се шчепа своју лиру, која је висила на једној греди у сали и рече благо:

— Децо, право је да богаташи дају велике поклоне а сиромаси — мале. Зевс, наш отац поделио је неједнако добра људима, али он ће казнити свако оно дете које не донесе дажбину, која припада божанском Певачу.

Пажљива Меланта подиже поклоне а Старац удесив своју лиру поче да пева једну песму деци, која сеђаху око њега на земљи скрштених ногу.

— Слушајте, рече стари Певач, борбу Патроклову и Сарпедонову, — то је лепа песма.

Он је певао изједначавајући све тоновe и правио лепу целину, дајући исти ритам и такт свима стиховима, за шта његов глас не беше сваб; одржавао је правилне интервале на својој лири са три жице. Пре но што ће престати јак узвик оте му се из груди праћен кречењом вибрације жица. Пошто је отпевао један мали број стихова, он их поновн деци, која за тим сва закрешташе додирујући, по примеру свог учитеља, своје мале лире, које су сами одељали од дрвета и које не даваху скоро никакав звук.

Старац трпељиво понављаше стихове, док их малишани тачно не поновише.

Он је хвалио децу која су била пажљива а ону, коју је оставило памћење и духовитост ударале својом лиром. Ова бегаху иза стубова у сали и плакаху.

У песми је давао пример, али никад не састави правила, рачунајући: да су поетске ствари још из старина утврђене и да не подлеже људском суђењу.

Он им је говорио:

— Поштујте краљеве и јунаке, који су изнад осталих људи. Зовите их по њиховим именима и по именима њихових отаца, пошто се такова имена никад не заборављају. Кад седите на скуповима, држите вашу хаљину на бедру и нека ваше држање изражава захвалност и скромност.

— Не пљујте у реке, јер су реке свете. Не правите никад промене, било погрешно сећајући се било по ћуди, у песмама — којима сам вас учио и тада ће вам краљ рећи: „Ове су песме лепе, ко вас је учио?“ Ви ћете одговорити: Ја сам их научио од

Певача из Кимеје, који их је научио од свог оца, а овога је морао сам Бог инспирисати овим песмама.

Старцу беше остало још меса од говеђег бута. Пошто поједе неколико парчади пред огњиштем, изразбија кости бронзаном секиром, да би из њих извадио маст, којом се у његовој кући само он храни. Остатак меса подели женама и деци.

Тада виде да наскоро неће остати ништа за храну и мишљаше: „Богаташе воли Зевс, а сиромахе не."

„Мене је, без сумње напао неко од Богова, који живе по шумама и планинама или каково дете, и за то ја испаштам безвољну кривицу, коју повлачи и убога старост.

„Кад када човек учини рђаво дело без икакве зле намере а и сами Богови не гаје код људи оно што дозвољава такову радњу.

Он се занимаше дуго оваковим мислима и бојећи се глади, реши се да не проводи доконо време у свом стану већ да иде у пределе камо тече Хермос између стена а одакле се види: Орнеја. Смирна и лепа Хисија, сакривена планинама као кључ лађе феничанске у мору. С тога, чим прве звезде затрепташе на бледом небу, опаса кајиш своје лире и оде дуж обале ка становима богаташа, који се задовољавају да слушају о великим гозбама, похвалнице јунака и родословље Богова.

Путујући по свом обичају целу ноћ, приметн у рану зору варош на једном већем брежуљку и позна богату Хисију, љубитељку голубица, која са високе стене посматра бела острва кад се као нимфе појављују у блиставом мору. Он седе не далеко од вароши а близу једног извора да се одмори и утиша глад црним луком, кога је понео уза се. Тек што је свршио обед а једна млада девојка с котарицом на глави дође на извор да пере платно. У почетку га посматраше неповерљиво али видећи да носи дрвену лиру, да је стар и изнурен од умора, приближи му се без икаквога страха. Потресена сажаљењем и поштовањем према Старцу, она му посу руке водом и с њом освежи усне старчеве.

Старац ослови тада краљеву девојку пожелив јој дуг живот.

— Млада девојко, јато жеља лети око твога паса. Ја ћу поштовати човека, који те за жену узме, а хвалим твоју лепоту као ноћна птица, која на завист пева на крову супружника.

„Ја сам блудећи Певач, млада девојко, па реци ми и ти што!

Млада девојка му одговори:

— Да, како ја мислим и како изгледа ти си Певач уз лиру, а судбина која те је довела пред ову варош није зла. Богати Межес прима данас једнога госта који је драг и мио и приређује главнијим варошким становницима гозбу у част свога госта. Без сумње ће се радовати да му да прилике те да чује доброг Певача, за то иди и тражи га. Одавде се лепо види његова кућа, али до ње није могуће доћи с мора, пошто је на великом брежуљку, који се диже усред ових таласа и чији су посетници само морске ласте.

Али, ако се ти попнеш у варош уз степенице изрезане у стени према брежуљцима, засађеним виноградима, ти ћеш лако познати његову кућу, која је лепо окречена и већа од осталих.

Старац се крете ка означеној кући, пређе степенице изрезане у стени и дошав на висораван где се подизаше варош Хисија, позна без по муке кућу богатог Межеса.

У први мах беше му све пријатно. Скорашња крв од бикова закланих тек изаше крај куће а мирис топле масти распростираше се далеко. Он пређе праг и ступи у гостинску салу па, додирнув олтар руком, приђе Межесу, који издаваше заповести слугама и сецијаше месо.

Гости се беху већ поређали око огњишта и беху сви радосни, јер се надаху изобилном јелу. Међ њима беше много

краљева и јунака, а гост кога је Межес хтео почастити овом сјајном гозбом беше краљ од Кијоса, који да би се обогатио, путовао је дуго времена морем и много претрпео. Име му беше Одисеус. Сви су га гости посматрали, дивећи му се, јер и он беше, као некада божански Одисеј, избегао многобројна бродоломества око острва, летло маћичара и опет донео злата. Он је причао своје путовање, своје невоље а као оштроуман човек увек би додавао и по коју лаж.

Познавајући Старца да је певач уз лиру, по обећаној лири, богати Межес рече му:

— Добро ми дошао! Реци ми: које песме знаш?

Стари одговори:

— Ја знам: Препирку краљева, која је донела велика зла и недаће Ахејанцима и знам Напад на Зидове. — А то је лепа песма. За тим, знам и превареног Зевса, Амбасаду и Подизање мртвих — и то су лепе песме. Сем тога знам још шест пута шест врло лепих песама.

По овоме изгледаше, да ће гости чути много песама од њега, али он их не знађаше тачно на број да каже.

Богати Межес рече му тоном исмевача:

— Блудећи певачи говоре увек, наравно надајући се доброј гозби и богатом поклону, да знају много песама, али у ствари они понављају мален број стихова, који услед понављања замарају уши јунака и краљева.

Старац на то рече:

— Межесу, ти сјајиш твојим богатством. Знај, да се број песама које ја знам изједначује с бројем бикова и јуница, које твоји говедари терају на пашу у планину.

Межес зачуђен духовитошћу старчевом:

— Треба доста интелигенције па да човек зна толико песама, но реци ми: оно што ти знаш о Ахилу и Одисеју, да ли је истинито? Многе се лажи протурују о овим јунацима.

Певач му одговори:

— Оно, што знам о тим јунацима научио сам од свог оца а овај од самих муза, које су посећавале некада у пећинама и шумама божанске певаче. Никад ја не додајем сам причању античких прича.

„Међу тим у песмама, које сам у детињству научио обичај је био додати који стих из друге песме или и свој.

Он је испевао неколико песама, али никад није хтео признати да су оне дело бојазни, као што се из самих њих могаше видети.

Јунаци су давали премогућство старим причама, за које су држали да их је диктовао неко од Богова и беху неповерљиви према новим песмама.

Кад се је говорило о његовим стиховима он им је крио порекло, а како је био добар песник то се његови стихови нису разликовали од стихова старих песника, — беху, слични и по форми и по лепоти и беху још од свога постанка достојни велике и бесмртне славе.

Богати Межес беше обичан човек. Видећи да је старац добар Певач даде му почасно место код огњишта и рече му:

— Старче, кад утишамо глад, певаћеш нам ске оно што знаш о Ахилу и Одисеју. Потруди се да очараш мога госта Одисеуса, јер је то мудра јуначина.

Одисеус који је дуго блудио по мору жели да сазна о путовањима Одисејевим од Певача уз лиру. Али повратак јунака, који су се борили пред Тројом био је још непознат и нико незна што је Одисеј претрпио на мору.

Старац му рече:

— Ја знам да је божански Одисеј дошао до постеље Цирзине и да је преварио Циклопа лукавством. Жене о томе причају међу собом. Али повратак јунака у Итаку још је непознат певачима. Једни говоре, да је то посесија његове жене и његових добрих дела, други пак да је ухва-

тио Пенелопу, која је одбијала многобројне просце и да је по казни Богова лутао без одмора по свету с веслом о рамену.

Ојнеус му рече:

— Ја сам у мојим путовањима сазнао да је Одисеј погинуо од руке свога сина.

Док су ови разговарали, Межес је делио говеђину гостима и пред сваког оставио одређено парче:

Ојнеус му се захвали рекав:

— Межесу, види се да си навикао да даеш овако сјајне гозбе.

Волови Межесови хране се мирисном травом, која расте на падинама планина. Њихово је месо тако укусно да се јунаци не би могли наситити. Пошто Межес поче да служи вином, то се гозба продужи. Нико не имађаше пријатнију успомену ма какву сјајнију гозбу од ове.

Сунце већ тоњаше дубоко у море, кад говедари, који чувају целепе Межесове дођоше да и они узму удела у гозби. Межес их је частио, пошто су нахранили стоку и то не немарно као просте говеђаре, већ као јунаке наоружане тучним копљима и оклопима којима су се бранили од напада азијских народа.

Они изгледаху као прави јунаци и краљеви, изједначавајући се с њима и у храбрости. Двојица беху главни говедари: Пејрос и Тоас, које господар рачунаше као најхрабрије и најинтелигентније. Заиста могао је човек видети два врло лепа човека. Межес их позва да дођу до огњишта, па им даде вина и меса колико хтедоше. То у осталом и беху највећи заштитници његових добара.

Ојнеус гледајући их и дивећи им се, рече свом домаћину:

— Нисам видео никад људе с таковим мишицама и бутинама и тако лепо скројене, као што су твоји говедари.

Межес тада избаци нешто неразборито, а то је:

— Пејрос је јачи у борби, а Тоас у — трци.

Оба говедара чувши ово погледаше се мрко и Тоас рече Пејросу:

— Пи у здравље господарево, кад вели да си бољи од мене у борби. —

Пејрос љут одврати му:

— Ја ласкам себи, да ћу те победити. Што се тиче трке, ту ти уступам као што и господар вели, јер није чудо кад ти имаш јеленско срце да имаш и његове ноге.

Мудри Ојнеус умеша се у препирку и стиша их. Он им исприча неколике фабуле у којима им представи опасности од свађе на гозбама.

Кад се свађа стиша Межес рече старцу:

— Пријатељу, певај нам о гњеву Ахиловом и скупу Краљева.

Старац удесив своју лиру поче да пева.

Јаки узвици излетаху из његовних груди, сви гости ућуташе да чују речи, које оживљавају успомене на прошлост. Многи мишљаху, чудновато, да тако стар човек и изнурен годинама као виноградски чокот, који не носи више ни лишћа ни плода, даје тако јаке гласове. Они нису знали да вино и навика за певањем позајмљују певачу снагу, која му покреће жиле и крепи нерве.

Жагор од похвала подиже се као звиждање бесног зефира у шуми. Али у један мах препирка говедара, која беше за неко време престала — отпоче. Угрејани вином изазиваху један другог на борбу и трку. Њихови бесни узвици покрише Невачев глас, који се више не могаше чути, и ако се спроти Старац упињаше из све снаге и удараше јаче у лиру.

Говедари предвођени Пејросом и Тоасом пијани гроктаху као свиње. Они одавна већ беху подељени у две партије према својим главарима.

— Псето продера се Тоас и удари Пејроса песницом по лицу, коме нагло удари крв на нос и на уста. Пејрос удари Тоаса у прса и овај паде.

Противничке стране устремише се једна на другу и осуше псовке и ударци.

Межес и краљеви покушаваху узалуд да раздвоје и смире бесне борце, али они беху лишени већ разума и одгурнуше мудрог Ојнеуса.

Тучни пехари летили су на све стране. Велике говеђе кости, буктиње, троножне бронзане столице подизаху се и падаху на противнике. Људи измешани котрљаху се по огњишту, које се већ поче гасити. Потпуна помрчина наста у сали, баш кад се чујаху највише клетве Боговима и тужна урлања.

Бесни говедари узимаху велике цепанице с огњишта и бацаху у помрчину. — Један утарак који још тињаше погоди Певача у чело, који стајаше уза зид нем и непомичан

Ниш.

На један пут певачев глас јачи од целе борбене вике поче проклињати ову кућу и безбожнике. Притиснувши лиру на своја прса, Певач изађе из куће и упути се мору дуж великог брежуљка.

У оној разјарености осећаше јаку изнуреност и рђаво расположење према људима и њиховом животу.

Жеља, да се удружи с Боговима испуњаваше његове груди.

Блага хладовина, пријатељско ћутање и ноћни мир беше на све стране. — На западу, на пределима одакле по причању долазе сенке мртвих, божански месец висећи на чистом небу пушташе сребрне зраке у насмејано море а стари Омир дошав на врх брежуљка, по коме је тако дуго ишао — паде.

С француског

Liseron.

Свијетла ноћ

— Ајхендорф —

Б јеше, к'о да ј', препун жара,
Пољуб неба земљу дирн'о,
Да, у бл'јеску цвјетног чара,
Сан о њему снива мирно.

Пољима се вјетрић диз'о
И лелуј'о плодне класе,
Из шума је жубор стиз'о
А ноћ зв'јездам' блистала се.

К'о тица ми душа прену
И далеко узви крилом,
Кроз мирну се земљу крену,
К'о да оде дому милом.

Алекса Шантић.

Дениза

ДРАМА У ЧЕТИРИ ЧИНА, НАПИСАО

АЛЕКСАНДАР ДИМА СИН

с пишчевим допуштењем превео с француског

Милан Вл. Ђорђевић.

(наставак)

Андрија.

Госпођа од Тозета.

Тувнен.

Зар сте њој поверавали ваше тајне?

Андрија.

Нисам. Издао сам се.

Тувнен.

А како ви њу више не волите... (Андрија га повратом прекида). Знам вашу историју: видео сам једаред госпођу од Тозета — она мене није видела — како је, покривена густим велом, изашла из ваше куће . . . а како је ви више не волите, то је она похитала да оклевета жену, коју волите. Зар се може веровати оговарањима жене тако лакоумне и у владању и у говору, као што је госпођа од Тозета? Кад таквом тужбом оптеретите једну жену, у толико пре кад се тиче једне девојке, онда морате бити јасни. Је ли рекла име тога назовиљубазника?

Андрија.

Она можда не може да каже његово име.

Тувнен.

Јер? . . .

Андрија.

Јер је то можда њен син.

Тувнен.

Овај Фернан?!

Андрија.

Да. Он је одрастао с госпођицом Брисо у најтешњем пријатељству; она га је волела, хтела је да пође за њега и, кад је дознала, да је он неће узети, умало није умрла.

Тувнен.

А, тако! Па то вам је роман једне сироте девојке, готово свију сиротих девојака. Воле вас, не жените се њима, али им нисте за то љубазник. Чича Брисо, изгледа ми, није човек, који би скрштених руку пустио да му кћер обешчасте . . .

Андрија.

Можда није ништа видео. Девојка је волела; излазила је сама, давала је по кућама часове.

Тувнен.

Мајка ју је пратила.

Андрија.

На часовима, које је слушала, али не на часовима, које је давала.

Тувнен.

Љубомора има одговор на све; то је вештина, да човек учини зла више себи, него другима. Али, то двоје младих говоре једно другом: ти, пред светом, као и у детињству. Да се што десило међу њима, не би се више тикали.

Андрија.

Девојка, која мора да очува свој углед, уме да буде хладнокрвна, одважна, па и бестидна.

Тувнен.

Али, зар ми нисте казали, да вам је госпођа од Тозета препоручила Брисо-а и његове?

Андрија.

Да.

Тувнен.

То зацело не би учинила, да је њен син био љубавник девојчин, јер лепи Фернан, мора бити, не би желео да се опет нађе с њом, осим ако ствар још траје.

Андрија.

Не. Госпођица Брисо не излази никад сама, не прима ни од кога писама и ником не пише. Од оца и од мајке никако се не одваја. Фернан долази нама данас први пут од како су Брисо-ови овде, а госпођа од Тозета — али ово остаје међу нама...

Тувнен.

Као и све остало, што говоримо.

Андрија.

А госпођа од Тозета мало час је просила руку моје сестре за свога сина.

Тувнен.

Коју јој ви нисте дали...

Андрија.

Разуме се!

Тувнен.

Онда није он. Она не би дошла, да проси руку ваше сестре, која је непрестано у друштву госпођице Брисо, јер би ова зацело употребила сав свој утицај на госпођицу од Бардана да спречи тај брак.

Андрија.

На моју сестру није лако стећи утицаја против онога, што себи уврти у главу. Манастир је развио у њој неку претерану осетљивост, која од мистичне прети да постане романтична. А после, за што госпођица Брисо да изда свог негдашњег љубазника — ако јој је он био љубазник — кад тај љубазник има само једну реч да каже па да је упропасти, а, у љутини, он би био у стању да је изусти. Ко вам јамчи, да госпођа од Тозета, извештена о свему, није нарочито сместила Денизу поред Марте, како би на тај начин имала у кући посредника?

Тувнен.

Онда госпођа од Тозета не би оптужила своју саучесницу Денизу, нити би јутрос госпођица Брисо дошла, да вам каже, односно шетње на коњма, што вам је казала. Она је, очевидно, приметила нешто између госпођице Марте и Фернана и упозорила вас је на то на најделикатнији начин. Тако не поступају они, који страхују од онога, кога потказују.

Андрија.

Онда, ако није он, које? И то није све. Изгледа да начин мог овдашњег живљења шкоди, у околини, угледу госпођице Брисо; о њој се јавно говори, да је моја љубазница. Те тако вам ја шкодим девојци, коју волим, а којом се можда никада нећу моћи оженити. И сами видите, да ништа боље учинити не могу, него да одем одавде. Ах! Кад једном сумња уђе у срце човека, који воли, какве покоре чини у њему! Ту девојку, коју сам пун радости обожавао и, у тишини, месецима славио, сад наједанпут, на моје велико изненађење, презирем, мрзим. Све, чему сам се на њој дивио, говори сад противу ње. Како може да има, ако је погрешила, све што одликује велике госпође, како може да има ту анђеоску спољашност? Одакле јој тај девојачки лик, којим покрива своју срамоту? Што сам код ње сматрао за чедност, сад ми изгледа само као владање собом, као страх, да се не изда! Ако је, у својој прошлости, имала само часне несреће, сад, по-

што је обезбеђена будућност и њој и њенима, требало би да се смеје, као што приличи њеним годинама; али се она не смеје никад. Зашто? Узалуд говорим самом себи, да с оно неколико хиљада динара, које дајем њеном оцу и које он поштено зарађује, нисам купио тајне његове кћери, и да она није дужна давати ми рачуна о свом животу, ништа све то не помаже, и ја идем дотле, да се питам, да то држање, скромно и поносито у исти мах, не буде просто изигравање; да није видећи утисак, што га на мене чини, — помислила: „Гле, гле, ако успем да се удам, он — љубазник, онај кога не знам, можда Фернан — он би видео, да их има, који ме још како воле, који хоће да се ожене мноме, па би ми се можда вратио, кад будем удата, поштована, богата.“ Јер за жене, знате, само један човек у животу вреди: онај који је имао њихов први пољубац и њихово прво изненађење. Људи мисле, да неко други може учинити да на њега забораве. Каква заблуда! Кад мисле, да другога воле, то није зато што су због њега заборавиле на првога, него зато што их он на првога подсећа. На послетку, има ли ништа, што вас може више наљутити и понизити од ове помисли: У њезиној љупкој глави, која је ево ту, коју би најрадије покрио пољупцима и дијамантима, иза безазленог погледа тих очију, иза невиног осмеха тих усана, има сећање, има јасна свест о једном догађају, од кога зависе моја срећа и мој живот, и, ма шта да чиним, тај догађај — чија слика врло тачна и врло јасна налази се ту, у тој глави — тај догађај остаће ми вечито необјашњив и непознат. И ад сикиром разбијем то неосетљиво и обожавано чело, опет у њему не бих нашао ништа друго до кости, нерве и крв.

Тувнен.

О, о, одиста волите!

Андрија.

Како му драго, ето вам мога стања. Којим начином мислите да изађем из њега? Јер одатле морам изаћи по што по то!

Тувнен.

Има само један начин.

Андрија.

А то је? . . .

Тувнен.

А то је, пошто ви волите госпођицу Брисо и пошто хоћете да је узмете за жену, да просто запросите њену руку од њених родитеља не водећи никаквога рачуна о ономе што сте чули.

Андрија.

Па онда?

Тувнен.

Па онда, ако је крива а не воли вас, она ће вам просто одговорити, да се неће удавати, и ви ћете се морати задовољити тим разлогом; ако вас воли, а крива је, рећи ће вам истину.

Андрија.

Мислите, да ће девојка, која има тајну као што је та, поверити је једном странцу? Зна ли, шта ће тај странац с њом учинити?

Тувнен.

Она зна, да је тај странац човек племенит и да ће ћутати.

Андрија.

Али она такође добро зна, да је ја, чим то признање будем чуо, нећу више хтети за жену.

Тувнен.

Ко зна? Ако је волите?

Андрија.

О, то никад!

Тувнен.

Немојте се никад клети, а наро-

чито не пуштајте гордост да сувише рано проговори. „Срце има своје разлоге, које разум не разуме“. Онај, који је то казао, прозрео је врло далеко и врло дубоко у природу људску. Ја сам вам за сада предложио једини начин који се може употребити, једини који је достојан вас и те занимљиве девојке.

Андрија (после часка размишљања.)

Има још и други можда!

Тувнен.

Чувајте се! Будите обазриви! У овом питању не ставља се на коцку само ваша љубав, него и част а можда и живот једне жене, једног оца и једне мајке, који вам не само нису учинили никаква зла, него су вам тако одани, да су готови живот свој за вас дати. Чувајте се!

Андрија.

Хвала! (Рукују се.) Ево моје сестре!

(Марта улази.)

Марта (поздрављајући Тувнена.)

Господине!... (Андрији.) Ти си ме звао?

Андрија.

Да, хтео сам да се поразговорим с тобом. (Тувнен излази.)

(наставиће се)

КНЕЗ СРЕБРНИ

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја.

С руског преводи **Вукосава Иванишевићева.**

(наставак)

Глава XIX.

Руски човјек добро добрим враћа.

Бјеше касно кад Михејић угледа међу од дима поцрњелу колибицу. Сунце је зашло, а ваздух бјеше свјеж и пријатан. Птице преставше цвркутати, само још по гдјекоја отпочињаше сањиву пјесму, па и она брзо заспа. Све се мало по мало утиша, само се могло чути, како поточић негдје у даљини струји.

— Баш ни живе душе — рече Михејић разгледајући равницу. Нека, причекаћу да видим, ко ће доћи. А ако дође ко год страшан...

„Боже сачувај, овдје нису чисти посли. Објесио бих ја онога млинара, да није ради мога кнеза.

Михејић сиђе са своје Галке и пушта је да иде на воју.

— Ето паси траву — рече он — а ја идем у колибу, ако је отворена, да видим има ли се шта појести. Глад не пробира.

Он груну ногом ниска врата, која некако тужно шкринуше, слично на човјечији плач. Михејић се саже и уђезе унутра.

Бјеше тамно и смрђаше димом. Он напипа на столу кору хљеба и стаде је халапљиво јести. Затим се примаче огњишту, нађе у лугу нешто жеравице, стаде у њу дувати и са тешком муком ужеже луч, који се ваљао на земљи. До зида бјеше као нека врста постеља. На постељама бјеху набачене разне хаљине, неке подеране, неке нове, а међу њима и један кафтан од кадифе, који би пристао и најбољем бојарину. Али највишу пажњу Михејића привуче икона на зиду, која бјеше

сва поцрнила од дима. Та га икона мало умири. Михејић се неколико пута прекрсти, удуну луч, растегну се на једној постељи, зијевну и захрка јуначким сном. Бјеше слатко заспао, али га пробуди ударац шаком у бедру, који га свали на земљу.

— Шта је то? викну Михејић и тек се на голој земљи отријезни, ко се то бије? тетка ти . . .

Пред њим стајаше висока јуначина са широкијем ножем за пасом и припремаше се, да га још једнијем ударцем почасти.

— Не крећи! рече му други, грдосија од младића, а тек му ноздрице пробиле. — Шта ти је учинио? А? — Он се отра раменима о друга, па избуљи очи на Михејића.

— И! сијед, рече он, некако са поштовањем.

— А шта је теби, блесане, стало? упита га онај први — је ли ти отац или сват?

— А ето шта ми је: старац. Видиш сијед, значи старац. Не крећи, наљутићу се.

Зачу се грохотан смијех међу осталима људима, којих бјеше пуна соба.

— Чувај се, Хлопко — рекоше му. — Ако се Митка наљути биће зло. Са њиме се немој шалити.

— А ђаво ће се с њиме шалити! рече Хлопко — живили, живили у шуми, па ето наживисмо мећеда . . .

Остали опколише Михејића, и посматраху га не баш најљубазније.

— Одакле си? запита га један. У то се и Михејић прибра.

— Ехе — помисли он — та ово су они, станичници. О здраво, добри људи! А гдје вам је они, што га зову Вањуха Прстен?

— Ти тражиш атамана? На што одмах не каза. Да си одмах казао не би шака окусио.

— Ево атамана! и показа на Прстена, који тек што уљезе са старим Коршуном.

— Атамане! рекоше му — ево те један човјек тражи.

Прстен премјери погледом Михејића и одмах га позна.

— А, то си ти, друже — рече он — па добро нам дошао. Како је кнез? Како живи од онога дана кад оно у Поганој Лужи побједисмо Маљутине опричнике. Е баш их јуначки побисмо. Вазда ће жалити, што нам Маљута побјеже, и што ови звекан Митка, што но рећи испод прстâ пушта Хомјака. Е па како би. Биће да се цар веома обрадова, кад му доведоше царевића? Ја мислим, да није знао чиме ће обдарити кнеза Никиту Романовића?

— Јест — рече Михејић уздишући — награђује цар, ама не дају пси. Цар је волио Никиту Романовића, само га не воле проклети опричници. А немају га зашто ни волити. Прво смо их у Међедовки излупали, за тим у Поганој Лужи, па ето и јуче их је доста мој кнез послао на они свијет. А они проклетници нападоше у великом броју на кнеза, савладаше га, свезаше и одведоше у Слободу. Лахко би за то било, али ће они нас Маљута оклеветати кнеза пред царем, осветиће му се за шамар.

— Хм — рече Прстен — дакле цар није објесио Маљуту. Како то? Али то нијесу наши послови . . . Па шта си наумио?

— А шта ти ја знам, бађушка Иване . . . како ти је оно презиме?

— Зови ме просто Вањухом.

— Бађушка Вањуха ти ме научи и помози. Једна глава ваља, а двије још више! Ето и млинар ме баш право теби посла, каже: — иди атаману, он ће ти помоћи, јер ја под колом видим, да од њега иде велика срећа кнезу. Хајде, каже, право атаману!

— К мени? Баш те к мени посла?

— К теби, бађушка, к теби. Хајде, каже, атаману, поздрави га од моје стране, и реци му, да свакако избави кнеза, јер

ће од тога добити велику, богату корист. Ама свакако, свакако да га избави. А ако атаман не избави кнеза, напашће га, каже, свака несрећа, оболиће и сасвим пропасти!

— Гле, молим те — рече Прстен, и као да се замисли — и баш ћу пропасти?

— Јест, бањушко, усахнуће ти и руке и ноге, а на глави ће ти се искотити такав гад . . . да Бог чувао!

Прстен диже главу и пажљиво погледа Михејића.

— И више ништа не рече млинар?

— О рече, бањушка — и Михејић погледа на котао, у коме се пушила кисјела чорба — рекао ти је млинар, да ме лијепо наједеш и напијеш, као њега самога. А најглавније једа избавиш кнеза. Ето, шта рече!

Михејић погледа на атамана, да види какав утисак учиниће његове ријечи.

Прстен га још пажљивије погледа, и наједанпут прсну у гласан и највеселији смијех.

— Е, старино, старино! И баш ти млинар рече, ако не избавим кнеза, да ћу пропасти?

— Јест, бањушко! — рече Михејић, запињући — и руке, и ноге . . .

— Лукав си ми, брајко — рече Прстен, лупајући га по рамену, и једнако смијући се — само си ме узалуд варао. Сједи с нама — рече он, примичући се столу — па једи. Сједите сви, да вечерамо, а кнезу ћу, ако је могуће, и без твојих измишљотина помоћи. Само како? кнез је у тамници, је ли?

— У тамници, бањушка.

— У оној до Маљутине куће?

— Јест, она је најтврђа.

— А кључи су у Маљуге, је ли?

— Кад смо били у Слободи, видјели смо Маљуту, како иде у тамницу, да мучи сужње. Дању су кључи у њега, а у вече их носи цару, и цар их меће себи под главу.

— Ето, видиш ли? — рече Прстен и баци кашику — који ће ђаво твоме кнезу помоћи? Е говори, који ће му ђаво помоћи?

Михејић се почеша по затиоку.

— Видиш ли, да му се не може помоћи?

— Видим — рече Михејић тужно. Па шта ће онда и мени живот? Идем и ја онамо па нека ми главу одсијеку. Барем ћу му на ономе свијету вјерно служити, моме доброме господину.

— Гле, гле, већ о ономе свијету? Та умири се, можда кнез није у тамници, онда би било лако. А ако је у тамници, причекај, да се мало промислим . . . Ја сву Слободу познајем, кад сам једном водио међеда добро сам је разгледао, и дворац и све . . . Мислим: користиће ми кад год . . . Чекај да се промислим. Прстен се замисли . . .

— Браво! викну он и скочи на ноге. Ђеде Коршуне, нас је двојицу кнез од смрти спасао, сад је на нас ред. Хоћеш ли са мном, да један тежак посао извршимо?

Стари се разбојник намргоди и заклима главом.

— Шта је, Коршуне? није ти по вољи?

— Ти си атамане полудио! Зар не чу гдје се кнез налази? Зар не чу, да су дању кључи у Маљуте, а ноћу под царевом главом? Шта можеш силом? Кад је већ човјек пропао, нека пропада. Зар хоћеш да и ми у лудо погинемо? Ваљда ће кнезу лакше бити, кад види, да са нас кожу деру?

— Тако је, Коршуне, ама знаш ли да дуг треба вратити?

„Да нас онда кнез не спасе, гдје би ми данас били? Висили би гдје год на дрвету. А како ли је њему сада? Знам да мисли: „спасао сам онда ону двојицу, и они ће мене сада.“ А кад га ми забацимо па га поведу на казну, он ће помислити: „да честитијех људи, красти и грабити знаду, а добра се не сјећају, дуг не враћају. Шта им је стало, што ће се моја невина крв пролити? Али ја на ономе

свијету не ћу о њима ни једне добре ријечи рећи Господу! Нека и на ономе свијету, као и на овоме, пропану!" Ето шта ће рећи кнез?

Коршун још више набра обрве. На његовом суровом лицу видјела се унутарња борба. Прстен је погодио у болесно мјесто његовог отврдлог срца. Али борба не бјеше дуга. Старац одмахну руком.

— Не, брате — рече он — будаласто замишљаш. Своја је кошуља најближа. Ја ићи не ћу!

— Па добро — рече Прстен — причекајмо до сутра. Јутро је паметније него вече. Дјецо, вријеме је да спавамо. Ко се може молити Богу — нека се моли, а ко не може — нек легне!

Прстен баци мрк поглед на Коршуна. Видјело се, да он нешто о њему зна, јер кад чу Коршун његове ријечи стресе се, па да се не би примјетило, стаде гласно зијевати и нешто у себи пјевушкати.

Разбојници устадоше. Неки одмах легоше, неки се дуго молише Богу, а најдуље Митка. Он је тако усрдно метанисао, и да није на њему одијела и оружја, које казују његов занат, нико по добродушном Миткином лицу не би рекао, да је он разбојник.

Друкчији бјеше стари Коршун. Кад сви полегоше, Михејић га виђе, како полако устаде и приђе икони. Неколико се пута прекрсти, нешто смрмоси и, дубоко уздахнувши, рече:

— Не, немогу да се молим! А мислио сам биће ми данас лакше!

Дуго је Михејић чуо, како се Коршун превриче са стране на страну, нешто шапуће, уздише, али заспати никако не може. Пред зору Коршун пробуди атамана.

— Атамане — рече он — о, атамане!

— Шта је?

— Ја ћу с тобом; води ме куд хоћеш.

— А што то?

— Онако — не да ми се спавати. Ево трећу ноћ нисам ока стиснуо.

— Да се не покајеш?

— Не ћу, ја што рекох — рекох.

— Добро, Коршуне. Сад нам само још један друг треба. Има ли још колико до зоре?

— Птице су се почеле будити.

— Е кад је тако доста се лежало, вријеме је устајати. Митка! — рече Прстен, гурајући га.

— А? рече Митка и отвори очи.

— Хоћеш ли ићи са мном?

— Куда?

— То твој посао није. Питам те хоћеш ли са мном и Коршуном?

— А зашто? рече зијевајући Митка, па одмах устаде.

— За послушност те најволим. Хајде куда те воде, а не питај зашто? Ако ти главу разбију ми одговарамо — то твој посао није. Сад пази, прихватио си за врећу, не говори тешка је! Ако пођеш натраг, назваћу те раком!

— А не ћеш! рече Митка, навлачећи опанке.

Разбојници се стадоше облачити.

Шта је намислио Прстен, и да ли му је за руком испало — дознаћемо из идућих глава.

Глава XX.

Весели људи.

У дубокој и мрачној тамници између четири мокра и упљеснана зида, сјеђаше окован кнез Сребрни и очекиваше смрт. Он није знао, колико има дана, да су га затворили, јер свјетлост ни од куда не допираше; само би каткад чуо далеко слабо звоњење, па се по њему владао, и закључио, да има више од три дана, како је затворен. Хљеб, који му бацише, давно је појео, воду попио, па га сада глад и жеђа стаде мучити. Наједанпут зачу некакву ларму. Шкринуше прва, главна тамничка врата, и дупа се зачу јасније. Загрмље друга брава, па и друга врата шкринуше. Затим се отвориште трећа, и зачуше се кораци низ степенице, које воде у подземље, гдје се кнез налази. Кроз

пукотине пошљедњих врата сиђу свјетлост, кључ се са циком окрену, врата зајечаше, и јарка, жестока свјетлост обасја подземље. У први мах Сребрни мораде поклопити очи рукама, а кад их отвори угледа пред собом Маљуту Скуратова и Бориса Годунова, а за њима џелата, који држаше упаљену свијећу у руци. Маљута скрсти руке, па подругљиво гледаше Сребрнога. Изгледаше, да му се од злобе зенице шире и уже.

— О здраво, бањушка кнеже! рече он гласом, каквога никад Сребрни није чуо, гласом злобно-меканим, загушеним, сличним на крвожедно мачкино маукање, кад се примиче мишоловци, у којој је ухваћен миш.

Сребрни се стресе, али се умири, кад баци поглед на Годунова.

— Борисе Теодоровићу — рече он, не гледајући на Маљуту — хвала ти што дође. Сад ћу лакше умријети!

Сребрни му пружи окивану руку, али Годунов коракну натраг, и на његовоме хладноме лицу ни једна црта не изрази учешћа према кнезу. Рука Сребрнога са звеком клону на кољена.

— Нијесам се надао, Борисе Теодоровићу — рече он пријекорно — да ћеш и ти од мене главу окренути. Зар само ради тога дође, да видиш моју казну?

— Ја сам дошао — рече мирно Годунов — да будем присутан, кад те Григорије Лукијановић стане испитивати. Ја никада нијесам био на твојој страни, само сам онда на пиру одуставио казну, познавајући царево добро срце.

Оваква промјена у Годунову бјеше Сребрноме тежа од смрти.

— Вријеме је милосрђа прошло — продужи хладно Годунов — сјећаш ли се заклетве, што је онда на пиру даде цару? Сада се покори његовој светој вољи, и, ако све признаш, онда те не ће на разне муке мећати, него ћеш брзом смрти свршити. Почињи испитивање, Григорије Лукијановићу!

— Причекај, причекај мало — рече осмјехкујући се Маљута — ја имам један рачун са његовом милошћу! Тома, притегни му ланце! — рече он џелату.

Џелат спусти свијећу на земљу, и стегну му руке тако, да њима није могао мицати. Маљута му се примаче, па га дуго подругљиво гледаше.

— Бањушка, кнеже Никита Романовићу — рече он — немој ми одрећи једну велику милост!

Он паде на кољена, и поклони се Сребрноме.

— Ми смо, бањушка кнеже, пред твојом свјетлошћу мали људи, нијесмо никад такву велику господу испитивали, па ће ме сада страх почети. У нашијем, говоре, жилама не тече једнака крв . . .

Маљута застаде, осмјех му поста злобнији, зенице му чешће заиграше.

— Дозволи ми, бањушка кнеже — продужи он — дозволи ми, да најприје видим твоју крв, не би ли се ослободио.

Он извади нож иза паса, и стаде се, пузећи на кољенима, примицати кнезу. Сребрни устукну натраг и баци поглед на Годунова, али лице овога оста непомично.

— А затим — продужи јачим гласом Маљута — дозволи ми сиромаху, да из твојих кнежевских леђа себи изрежем опуту! Дозволи ми, сиромашку, да твоју господску кожу садерем! Дозволи ми, смрдљивоме псу, да моју пашчад твојим великашким месом наједем!

Обично груби Маљутин глас, сад бјеше сличан на цику шакалову, нешто средње између плача и смијеха. Кнежева се коса накострешн. Кад га је први пут Јован на смрт осудио, он је храбро пошао на губилиште, али сада у тамници, у оковима, измучен глађу и жеђу, он није могао издржати овога гласа и погледа.

Маљута се неко вријеме неслађиваше гледајући, какав утисак учинише његове ријечи.

— Бањушка кнеже — цикну он, баци нож и скочи на ноге — дозволи ми најприје да ти дуг вратим!

Маљута шкрину зубима, диже шаку, и замахну се на Сребрнога.

Кнез бјеше као ванан себе. Осим негодовања, њега обузе ужас и мржња, овакав осјећај, који овлада човјеком, кад се боји, да га не докрене какво нечисто, погано створење. Он баци очајан поглед на Годунова. У тај мах замахнута Маљутина рука стаде у ваздуху, њу задржа Годунов.

— Григорије Лукијановићу — рече он мирно — ако га удариш, он ће разбити главу о зид, па не ћемо имати кога испитивати. Познајем ја овога Сребрнога.

— Даље — зарика Маљута — не сметај ми, да му се наругам. Не сметај, да му вратим шамар из Погане Луже!

— Опамети се, Григорије Лукијановићу, ми за њега цару одговарамо! — И Годунов шчепа Маљуту за обје руке. Али као дивљи звијер, кад намирише крв, тако и Маљута више није знао за се.

Он нападе псујући на Годунова, стараше се да га обори, па да тако нападне на своју жртву. Отпоче између њих борба. Неко обори ногом свијећу и она се угаси. Маљута дође себи.

— Ја ћу рећи цару — закрешта он — да си ти на страни његова издајника!

— А ја — одговори Годунов — ја ћу рећи цару, да ти хоћеш да убијеш његова издајника, јер се бојиш његових доказа!

Маљута рикну, зовну џелата и изиђе из тамнице. Док се ова двојица у мраку пењаху уз степенице, Сребрни осјети, да му отпуштају ланце, и да се опет може слободно кретати.

— Не очајавај, кнеже — пришапта му Годунов, и стиште му руку — главно је, да добијемо прилику . . .

И он потрча за Маљутом, закључа пажљиво врата и узе кључ.

— Григорије Лукијановићу — рече он Маљути, у присуству страже, пред тамницом, — нијеси закључао врата. Овако се не ради, могу помислити, да си и ти на страни Сребрнога.

Док се ово у тамници догађало, цар је сједио у својој соби зао и незадовољан. Од некога времена зародио се у њему чудноват осјећај, то је неко поштовање према кнезу Сребрноме. Његово отворено и искрено поступање зачудило га је. До сада је он сретао или јавну својевољност, као у бојара за вријеме његова малољетства, или тврду непокорност, као у Курбскога, или ропско пужење пред њим, као у свију његових љубимаца. Али Сребрни не припадаше ни једној овој врсти. Он се држао закона, да се ваља цару, као намјестнику Божијем на земљи, покоравати, па за то је чувао права Јованова као светињу. Али, не гледајући на ово, кад год се сукобио са јавном неправдом, душа би му планула и његова прирођена праведност и искреност савладала би ту свету покорност и поштовање према цару. Он би тада и не хтијући радио против цара, тукао његове људе и т. д. Ова поштена, праведна нарав кнежева чудила је цара. Он је видио, да Сребрни не ради и своју личну корист, да га он никад не би изневјерио, да му је вјернији него и један опричник; па му се чешће јављаше жеља, да га ослободи, себи приближи, и учини од њега своје оруђе. Али се сјети да му се то оруђе може у часу измакнути из рука, а та мисао охлади његове осјећаје према Сребрноме.

Овакве мисли, кајање и грижа савјести — то су код цара били изузеци, он се ваздa држао за намјестника Божијега на земљи, да он има право кажњити непокорне и издајнике, а свака појединa особа изгледала му је сумњива. Тако би и сада. Он одагна помисао да опрости Сребрноме, јер се сјети, да Сребрни припада ономе броју људи, којих држава не треба да трпи.

Он се сјети оне изреке из Св. Писма: „ако цијело стадо оваца иде на десно, а

само једна овца на ливеђ, пастир треба, да ту овцу закоље!" Овога се сјети и у себи ријеши судбину кнеза Сребрнога! Казна бјеше одређена идућега дана, за то је цар наредио, да му се скину окови и посла му је хране и вина са свога стола.

Цар нареди слугама, да припреме лов са соколовима, не би ли се мало развеселио на чисту ваздуху. Бјеше дивно јутро. Све слуге, које надгледаху соколове, изађоше на коњима, свечано обучени, у поље и ту очекиваху цара. Кад их цар видје, одмах се развесели, — лов са соколовима била му је омиљена забава. Мјесто за лов бјеше одређено на двије врсте далеко од Слободе. Цару прије главни заповједник над соколовима, на руци му бјеше рукавица а на њој поносно стајаше бијели соко у клобучињу, сав искићен звонцима. Слуга се поклони цару:

— Господаре, је ли вријеме отпочињати?

— Отпочињи — рече Јован.

Слуга му предаде златну рукавицу, па му онда метну сокола на руку. Затим цар рече свима осталима:

— Честити и поштени опричници, веселите се и проводите, заборавите све непријатне мисли и осјећаје.

Сви се растрчаше, слуге са соколовима потрчаше неки у сусједни гај, неки око малих језерца, којих у овоме предјелу бјеше доста. До мало читава јата водених патака и других тица, дигоше се из воде у ваздух. Ловци пустише соколове. Патке у страху полетише натраг, али их иза језерâ сусретоше други соколови, наста метеж, вртлог. Са свих страна нападаху соколови, неки јуришаху право, неки косо, а неки са висине падаху као камења на леђа својих жртва. Ту су се одликовали и Бједрај и Смјељај, сибирски соколови, и Арбас и Амprас, и Хорјак, Худјак, Малец и Палец. Сви се храбро показаше. Патке падаху мртве на земљу, неке у страху падаху под коње, те их ту живе хваћаху. Један млад соко, који ниско леђаше, удари се прсима о земљу, и одмах паде мртав. Али најбоље од свију одликоваше се царски љубимац соко Адраган.

Он се бијесно окретао у ваздуху, био птице, па се опет поносно враћао цару, и отпочивао на његовој златној рукавици. Трећи пут он дође у такву јарост, да је почео и саме соколове бити. Залуду су га мамили на црвену чоху, он је само цртао по небу широке кругове и дизао се у такву висину, да га више нијесу могли опазити.

Цару донесоше другога сокола, али је он био тужан за својим љубимцем. Он упита ко надгледа Адрагана? Доведоше му слугу, по имену Тришку, који бјеше ублиједио, јер се зну надао.

— Човјече — рече му цар — зар се тако учи соко, кад ти нијеси у стању, да га вратиш? Ето, предајем ти твоју судбину у руке, ако вратиш Адрагана наградићу те као никога до сада, а ако ли га не вратиш тешко теби, пред свима ће ти глава одлетити, јер ја видим, да се соколови не пазе, као до сада!"

Тришка скочи на коња и оде, молећи се Св. Трифуну, своме имењаку, да му помогне наћи Адрагана.

Лов се продужи даље. Уловили су доста, и цар бјеше расположен, у то нешто друго обрати насе цареву пажњу.

По владимирском путу иђаху два слијепца, један средовјечан, а други старац дуге браде. На њима бјеху бијеле прљаве кошуље, на једноме рамену просјачке торбе, а преко другога пребачени подерани капути, јер је било вруће. Остале ствари, као гусле, тамбурица, торбе, они бјеху навалили на свога вођу, снажну момчину.

Испочетка се они млађи слијепац држао за вођу, и за собом вукао старца. Сада им се вођа бјеше загледао у лов и опричнике, па на њих заборавно. Они пипаху штапима земљу, држаху се један

за другога и често се спотицаху. Гледајући на њих, цар се није могао уздржати од смијеха. Он им се примаче. У то млађи слијепац паде у ђубриште, а за њим и старији. Обадва устадоше упрљани, псујући воју, који бјеше зинуо, па гледаше сјајно одијело на опричницима. Цар се гласно смијаше.

— Ко сте ви, дјецо? упита их он. Откуда идете?

— Шта ти је стало? изадрије се млађи слијепац — ако много знаднеш, прије ћеш остарити.

— Будало — рече му један опричник — зар не видиш ко је пред тобом?

— Сам си будала — рече слијепац — како ћу видјети, кад сам слијеп. Ето ти видиш, па ми кажи, ко је преда мном.

Цар даде знак опричнику, да шути, па их опет запита откуда су?

— Ми смо весели људи — рече слијепац — идемо из Мурома у Слободу, да веселимо свијет.

— Тако! рече цар, којеме се слијепчев одговор допаде — ви сте дакле Муромци? Имате ли и сада у Мурому јунака?

— То се зна: има у нас чича Михеј, сам себе за косе аршин од земље подиже; има тетка Ульана, што иде гола табана.

Опричници се смијаху. Цар одавно не бјеше тако весео.

— Баш су весели људи — помисли он — види се да нису одавде. Сви су ми моји гуслари и шаљивчине додијале. Откад се оно са једнијем непажљиво нашалих, сви ме се боје. Никад шаљиве ријечи чути. Слушај, јуначе, знадеш ли причати приче?

— Како коме. Не ћемо док нам не кажеш ко си. Неки смо дан причали старицкоме војводи причу о коснатој кози, па себи учинисмо горе. Војвода уобразио, да ми под козом разумијемо његову жену, па нас истјерао. За то ти не ћемо причати, док нам се не кажеш!

Тешко је описати смијех, који се зачу међу опричницима.

Тога је војводу цар мрзио, и слијепчева шала дође им свима по вољи.

— Слушајте, — рече цар — хајдете у Слободу, право у дворац, и тамо ме чекајте! Реците, да вас је цар послао. Нека вас нађеду и напоју, а кад ја дођем причаћете ми приче.

При ријечи: „цар", слијепци се препадоше.

— Бањушка царе — падоше на кољена — опрости нашим грубим ријечима. Сачувај наше главе. нијесмо знали ко си.

Цар се осмјехну њиховоме страху и продужи лов, а слијепци се упутише у Слободу. Док су их опричници могли видјети, дотле су се они вукли и спотицали, а кад пут заокрену они стадоше. Они млађи погледа на све стране и рече:

— Јеси ли се Коршуне уморио падајући? До сад нам иде добро, али шта ће даље бити? Зашто си се тако намргодио, зар се кајеш?

— Не кајем се — рече стари разбојник — само не знам, шта ми је, куд год идем, шта год радим, све ми једно те исто на памети.

— А, шта то?

— Слушај, атамане. Има двадесет година, како ми се на срцу навукла туга, ником је казао нијесам, само трпим и шутим. Хтио сам једнога часног поста да постим, па да све попу исповиједим, али се нијесам могао Богу молити . . . баџих и пост и све. Па ме ево сада опет нешто дави и души, чини ми се, кад ти испричам биће ми лакше. Волим тебе казати него попу, јер си и ти као и ја.

Лице Коршуново изражаваше голему тугу. Прстен ништа не рече, само слушаше. Оба разбојника сједоше крај пута.

— Митка — рече Прстен вођи — сједи мало одаље и добро гледај, ако кога спазиш махни нам, само не забораваљај, да си глух и нијем, не смијеш говорити!

— Добро — рече Митка — не ћу ни отворити уста.

— Ама мучи, будало! Ни с нама не говори, учи се да шутиш, јер можеш пред којим изненада проговорити, па онда тешко нама свој тројици!

Митка се одмаче на једно сто корака, леже потрбушке на земљу, упријевши лактима у земљу, а брадом у шаке.

— Добра душа — рече Прстен, гледајући за њим — глупа добричина, да му све скачеш по глави, не би ти ништа. Опет је он најбољи, не ће нас никада издати? Е, па шта је, причај, овдје нас нико не чује.

Коршун спусти сиједу главу и приједе руком преко чела. Бјеше му тешко отпочети причање.

— Видиш, атамане — рече он — доста сам ја људи погубио, о том збора нема. Још из младости заводио сам црвену кошуљу! Догађало се, ако се трговац почне правдати, ако каква бабетина цикне, ја им нож у бедру — па свршене. Па и сада, кад бих морао кога убити, рука ми не би задрхтала. Ама нашто о томе говорити, и ти си као ја, та колико си их на они свијет послао, је ли?

— Јест — потврди незадовољно Прстен.

— Тако је, та ми нисмо слабо женско, много смо крви до сада пролили. Ама је ли ти се догађало, да кад се сјетиш каквога свога дјела, као да те клијешта за срце ухвате, а лед те и врућина обузимље од ногу до главе, па те послије све нешто гложе, гложе, да се живјети не може!

— Иди, стари, није сад вријеме таквом разговору.

— Ето, продужи Коршун — многа сам своја дјела заборавио, али једнога не могу никако. Назад 20 година живјели смо на Волги, атаман нам је био Данило Кот, о теби онда ни спомена није било. Имали смо богата лова, кога би год дограбили, све би подједнако дијелили. Е шта би боље? Вазда сити, обувени. Кад би се обукли, капе накривили, па весело завеслали по Волги, народ би истрчао на бријег, да се нагледа својих јунака, храбрих соколова. А ми весламо, из свега гласа пјевамо, пуцамо у вјетар из пиштоља, а лијепим дјевојкама намигујемо. Лијеп је био живот, али ми ђаво не даде мировати. Мислим у себи: зашто ја више него ико радим, а једнако дијелимо? И ријеших да се одијелим, па да сам грабим, а добит мени самоме. Обукох се у сиромашка баш као сад, торба преко рамена, и сједох крај пута, неће ли ко проћи? Чекам, чекам — никога. Додија ми се. Добро, рекох у себи, кад ми не да Бог да се користим, убићу онога који први прође, па макар ми био и рођени отац. Таман то помислих, кад иде баба, види се сиромашица, и носи нешто замотано. Ја скочих на ноге. „Стој баба! Дај ми то што имаш! А она паде на кољена, све ми узми, само ово немој!" Аха, мислим ја, то је у тебе неко богатство, док ми не даш, и шчепах руком за завежљај. Она стаде вриштати, отимати и уједати ме за руку. Ја бијах а прије љут, а сад да побјесним. Истргох нож и забодох га баби у грло. Чим она паде, мене обузе страх. Узех завежљај и стадох бјежати. Кад ме ноге заболише сједох да се одморим, и да видим какву добит носим. Развих: кад тамо лежи мало дјетенце, само живо и једва дише. „Ах, мали ђаволићу — помислих ја — ево зашто ми баба не даде завежљај. Гдје се ради тебе данас огријеших!"

— Коршун стаде, види се да му је било тешко.

— Шта уради од дјетета? упита га Прстен.

— Шта? сам знаш. Још би ми то требало да га гојим, је ли?

— Послах га на они свијет! Старац ушуње.

— Атамане — рече он — кад се тога сјетим, срце ми се стеже. Особито сада, од како се обукох овако сиромашки. Не само то, наго се данас сјећам свега, што сам давно заборавио. Ово не слути добру. Коршун уздахну. Оба разбојника умукоше.

Наједанпут више њих пруше крила — и један гавран падне таман пред Коршуна. Више њега пролеће, царски љубимац, соко Адраган, па одлети даље, не кједе ни главе окренути на своју жртву. Митка махну руком. Из далека се помолише царски ловци.

— Чича — рече брао Прстен — заборави прошлост, ми сада нијесмо разбојници, него слијепци. Ево иду царски људи на коњима, сад ће овдје бити. Дођи брзо к себи, треба их шалом и разним пословицама предусрести.

Стари разбојник заклима главом.

— Мени није добро — рече он и показа на убијеног гаврана. Ово је моја судбина, овако ћу и ја брза бити убијен.

Прстен га пажљиво погледа и почеша незадовољно затилок.

— Слушај, чича — рече он, — сами Бог знаде, шта ти је данас. Ја те силом нагонити не ћу. Кажу да је срце пророк. Ако твоје срце осјећа несрећу, остани, ја ћу сам у Слободу.

— Не — рече Коршун — ако ми је суђено да тамо погинем, погинућу, од судбине се не може побјећи. Знаш ли, атамане, на Волзи Богородицкоје село?

— Како не знам?!

— А близу села, пет врста даље, мјесто што га зову Попов Круг.

— Знадем и Попов Круг.

— Сјећаш ли се дуба на Попову Кругу?

— Сјећам, само га сада нема, одсијекли су га.

— Јесу дуб, али је остало нешто стабла.

— Е, па шта?

— Ево шта. Ја више никад Волге видјети не ћу, а ти може бити хоћеш. Па кад се вратиш, отиђи на Попов Круг, нађи то дрво. Кад га нађеш изброј деведесет стопа према изласку сунчеву. Кад избројиш почњи на томе мјесту копати земљу. Тамо сам некада закопао велико благо. Ту ћеш наћи доста сребрна и златна новца, ако нађеш, све је твоје. Та не ћу носити благо на они свијет. А кад се сјетим да ћу тамо морати одговарати за сва моја дјела, све ме језа обузима. Кад мене нестане, атамане, лијепо би било, да ми учиниш парастос. Немој жалити новца. Плати добро попу, нека служи како треба, нека ништа не пропушта. Име ми је Амелијан, а свијет ме прозвао Коршуном. Дакле, нека се одслужи парастос за упокој душе Амелијанове, добро попу плати, јер ти остављам доста блага, док си жив трајаће ти.

Коршуна прекидоше опричници.

— Чујете ли просјаци — викну један од њих — говорите, куда је соко одлетио?

— Радо би вам казали, рођени — рече Прстен — али има 40 година како не видим очима.

— Како то?

— Ето како. Пођох једном у гору, кад тамо дуб расте, а у њему пијући пржени пилићи. Ја се увукох у дуб, поједох пилиће, одебљах, не могу изићи! Шта ћу? Потрчах кући, узех сјекиру, расјекох дуб и изиђох. Може бити да сам цијепајући у очи натрунио, од тад ништа не видим: кад једем, ожицу у уши мећем, кад ме срби нос чешем леђа!

— Та ви сте они слијепци, што сте цара развеселили — рече смијући се опричник. — И сад вам се смије. Ми веселимо дању цара а ви ћете ноћу, цар жели да му причате разне приче.

— Дај Боже здравље његовој царској милости — рече Коршун — ако нам се до вечерас језик не укочи, причаћемо сву ноћ.

— Добро, добро — рекоше опричници — други ћемо пут ћеретати. Сад одосмо, да тражимо сокола. Ако Тришка не нађе Адрагана, нема на њему главе, цар се не шали.

Опричници одоше даље. Прстен и Коршун ухватише се за Митку и продужише пут. При уласку у Слободу срето-

ше два пјевача, који удараху уз тамбурице и гласно пјеваху:

У нашега сусједа,
Весела је бесједа!

Један рић пјевач наже се Прстену:

—Пети је дан, од како је твој кнез у тамници — пришапта му он, ударајући у тамбурицу. — Све сам дознао. Сјутра је казна. У оној је тамници према Маљутиној кући. Са које ћемо стране запалити Слободу?

— Ено са оне! рече Прстен, и махну главом на једну страну. Рић пјевач продужи тамбурати, окрену се од Прстена, па као да с њиме није ни говорио, опет гласно запјева:

У нашега сусједа
Весела је бесједа!

(наставиће се)

Оцјене и прикази

Моје симпатије.

Књижевне слике и студије. Коло II. Написао *Марко Цар*. У Мостару, издање и штампа књижарнице *Пахер и Кисића* 1897.

Писати под овим насловом врло је срећна мисао, прво због тога што се у опште најлепше и најбоље пише о стварима које човек воли, и друго што сам наслов књиге пружа писцу извесне слободе, које обично, у предметима ове врсте, не могу да се имају. Слободан од свију веза, писац може на тај начин да нас води онамо, куда га одиста вуку његове симпатије, и да, не обазирући се ни на каква правила, ни на какве литерарне норме, без зазора казује оно, што мисли да треба да каже. Не кријем да ја лично необично волим тај начин, једини по моме мишљењу, који допушта разноврстност предмета и потпуну слободу казивања. Искреност, најлепша и најређа особина критичара, добива се само по ту цену, а то свакако није скупо плаћено, тим пре, што су писцу онда потпуно одрешене руке и што оквир у коме се креће постаје толико пространи, да има места и за оне контрадикције у укусу, које су обична последица многог читања и чистог, самосталног осећања депоа у уметности. Не треба мислити, да се тиме критичар понижава и да постаје обичан литерарни дилетант; разлика између њега и дилетанта тако је велика и тако битна, да баш и кад су им слични начини рада, суштина њихових функција отклања опасност да се помешају.

Жао ми је и криво што се г. Цар није користио свима слободама, на које је имао права. Место да као оно легендарно лице из Шекспирове познате чаробне комедије купи по шуми цвеће, које му се допада, он се сам, у пркос наслову и тенденцији целе књиге, спутао извесним принципима, утврђеним још у напред, и извесним етичким и естетичким погледима „које је заносно усвојио, с разлога или без разлога“ као што сам на једном месту каже. Отуда му је књига, покрај све разноврстности материјала, монотона; отуда очевидан напор да се оно што није у складу и што је ваљало тако и оставити, у склад доведе; отуда, лутања и недоумице, које показују колика је велика разлика између онога што он као обичан читалац *воли* и онога што као критичар *мора да воли*. Говорећи о Војиславу, сам вели: „Дођуше кад бих хтио да унутрашњи нагон послушам, ја бих морао да одлучно против те његове једностраности устанем. Али с друге стране, као критичар, (лакле као појетичар) морам да умјетнику допустим потпуну слободу акције.“ Отуда најпосле и стална потреба да дели у разделе и подразделе, да ствара групе с извесним представницима на челу и већим бројем ситнијих имена у позадини, да прави тзв. поређења (rapprochements) између појединих група и личности. Не знам залудњег посла у литерарној критици од тих класификација. Јер, поговора нема, све су, све су погрешне. Лирску поезију, на пример, г. Цар дели на поезију у којој превлађује осећај а поезију у којој превла-

ћује опсервација; приповедаче дели на две велике групе, једне који полазе од идеје и друге који полазе од каквог факта. Кад би баш ове овако апсолутне поделе и биле тачне, какве нам је користи од њих? А штете има, то је извесно. Ако ништа друго, а оно би се избегле овакве педантске класификације: Змај није раван Шелеју, Пушкину, ни Леопардији, али се достојно може споменути уз једног Мисеа, Вордсворта или Пратија.

Ја лично не марим те класификације и та поређења. Изгледа ми, — а признајем да се можда и варам — да се често иза тобожње начитаности крије сиромаштво у идејама и у осећању; изгледа ми, да г. Цар све то ради само с тога, што није кадар да свестрано разуме дотичног писца: да би га боље појмио њему је потребно да га стави у један оквир и да га приближи каквој групи. Ево једног ситног примера за то: кад говори о Војиславу и нарочито о његовој патриотској поезији он није у стању да се отресе поређења са Кардучијем. Кардучи је за њега представник и најбоља пикарнација те врсте поезије; полазећи с те тачке он суди Војиславу, добар је у толико у колико му се приближава, не ваља, чим се од њега одваја. Није ми ваљда ни потребно наглашавати колико је тај начин погрешан; у таквом поређењу губи се персоналитет уметника о коме је реч; мане, које можда има, потенцирају се, а све се добре стране губе.

Свему је канда томе узрок то, што г. Цар, кад чита, и нехотице прави та литерарна поређења, као човек који чита с намером да доцније о томе пише. Колико треба жалити за оним старинским начином читања, без икаквих реминисценција, без икаквих литерарних примеса! Читати и заборавити у томе тренутку све друго што се око вас збива; читати и пустити имагинацији на вољу да лута где јој је драго; оставити на страну све друго и заборавити на све. Такво читање је специјалан дар и специјална вештина, нё научи је ко год хоће, али је срећан онај који је има.

Било да говори о лирској поезији, било о приповетци, о политици или о литерарној критици, било најпосле о драмској уметности, г. Цар, као год и један од оних о којима у својој књизи пише, „не бави се књижевношћу као више мање даровит вештак, него у њој назире неку друштвену мисију коју врши с највећом савесношћу.“ Као год и Мелхиор де Вогие, на кога се односе ове речи, и он је вољан да своју списатељску вештину стави у службу извесних моралних идеја, које сматра као корисне по човечанство. Другим речима госп. Цар улази у ону стару препирку која постоји од како постоји литерарна критика у опште, и одлучно стаје против оних, који заступају теорију de l'art pour l'art. Он на једном месту категорички изјављује: „Јест, ја сам потпуно уверен, да уметност није сама себи сврха.“ На жалост, он нам нигде не каже зашто је и како стекао то уверење. Истина, он вели, да „кад би уметност ту мисао заступала (то јест била сама себи сврха) не би достојна била људске благодарности, нити би у историји просјеле оно мјесто заузимала, које заузимље.“ Ово не значи ништа, те није кадро разуверити нас, који, можда, друкчије мислимо. Молим да ме нико погрешно не разуме; није ми намера да улазим у ово питање, нити мислим да ломим мојега копља на мегдану, на коме већ толика друга поломљена копља леже, али баш зато што знам, да се најсилније верују ствари, чије се све стране не познају довољно, хтео бих да начиним неколико обичних напомена, не да разуверавам, нити да преобраћам, већ само да подстакнем на размишљање оне, који, можда, у том питању још немају својега мишљења.

Да ли одиста уметност само у толико вреди, у колико има важности по развитак људске просвете? Не бих рекао, јер сам уверен да и покрај Молијеровог *Тартифа*, има и дан данашњи исто толико хипокрита колико и пре двеста година, и тврдица, и глупака, и лакоумног света. Знам исто тако, да и покрај Шекспировог *Отела* има и данас љубоморног света, и властољубаца, и интриганата. Ја лично давно сам с тим начисто: нико није постао бољи зато што је гледао како се на позорници шибају пороци, или што је читао по романима како се неваљаство кажњива, а награђује врлина. Зар то исто не доказује и тај факт што дидактичка литература никако до сад није могла да створи једно ремек-дело? Па онда, зар се морални појмови за које аутор пледира не мењају с местом и с временом? Зар тенденција у опште не стоји у очитој опреци са сваким слободним полетом имагинације ка лепоме? И, најпосле, ако је

та морална корист тако важан фактор при оцени уметничких дела, колико не онда вредети Бодлерови стихови, Бетховнове симфоније и Микел-Анђелов *Мојсеј*? Да не меримо ми, случајно, по нечем другом паланост уметничких продукција, по *елоцији*, коју нам дају, на примјер? Итд. Итд.

Чини ми се, да сам казао све, што сам у главноме имао да кажем. Улазити

Берлин, 23 септембра 97.

пак посебице у сваки чланак из *Сплитатија* господина Цара било би сувише. Сви су они писани врло живо и врло речито. Господин Цар је у опште један врло леп фељтонски и реторски таленат; осим тога, види се на свакој страни његове књиге да је много читао и много запамтио. А то је већ довољно да му књига буде пријатна.

Владислав Рибникар.

КЊИЖЕВНЕ БИЉЕШКЕ

Критика. У задњем броју биоградскога „*Дела*“ изашла је критика Јов. Скерлића, на књигу Марка Цара *Моје Сплитатије*. О самој критици нећемо говорити, али напоминьемо само то, да се и г. Скерлић слаже са Царем у погледу Војисављеве појезије, те га и он држи више за пјешта верификатора. него ли за правог пјесника. Наше је мишљење, да се овим чини грдна неправда покојноме Војисављу, пјеснику, који је заиста имао и красних мисли и осјећаја, те који осјећаји, и ако пјесеу бујни и плахи, ипак су њежни, дубоки и због тога, а и због красне форме, његове нас пјесме тако рећи на јурши освајају. Осим тога ми Војислава не смијемо судити само по његовој давно изданој збирци пјесама, јер његови пријатељи тврде, да их он има још два пут толико и то баш најбољих као што су: *Песник*, *Дарови неба* и т. д. и т. д. Ти његови пријатељи чак нам обећаше, да ће те пјесме прикупити и издати у засебној књизи, али, на жалост, све до данас остаје само на обећању. А ми мислимо, да баш сада, кад се и онако почело писати о Војисаву, треба да прихите са издањем те збирке, да тек онда, кад све пјесме буду у рукама критичара, нека они нарежу свој суд. Ми смо увјерени, да ће тада бити критика далеко повољнија, па зашто да ти пријатељи, — ако су му доиста прави пријатељи, — допусте, да се крије његова слава, а свијетло његово име да тавни. Зар то није гријех, велики гријех? . . . Ми рекосмо, а надамо се, да нећете требати да реknемо и по други пут.

Вијенац, зове се нови јучији лист, који је, како читамо, почео излазити од 1. нов. о. г., а посредује га је неколико српских учитеља и књижевника. Лист је илустрован а излази једанпут у мјесецу. Цијена је на год. 2 дин. уредништво истог налази се у Биограду, у Бранковој ул. бр. 16.

Искра. Српски листови донијели су овај огласс: Од 1. јануара идуће године, почиње излазити у издању Парне Радикалне Штампарије у Биограду *илустровани књижевни лист Искра*. Лист ће излазити два пута мјесечно — тачно 1. и 15. — на 16 страна а у облику познатих великих илустрованих листова у других напредних народа. — За сурадњу је добијена, у главном сва књижевна снага старијега и млађега кола — пјесника приповједача, есејиста и научара, а уредништво се постарало и за редовне извјештаје из главнијих културних средишта српских и словенских. — Илустровани ће дио бити у првом реду од познатих српских умјетника — сликара и из богатог избора чувених свјетских радника умјетника. Покренут у једној сврси да буде, данас једино, гласило умјетничког напретка српског, листу није изостала морална потпора и других виђених радника иначе представника различитих гледишта друштвено - политичких, С тога лист има права очекивати обилати одзив уредних претплатника. — Цијена је листу: годишње 20; мјесечно 2 динара; ван Србије: 25 динара у злату или 12 фор. годишње. — Скупљачи добијају у име награде у Београду на двадесет а ван Београда на десет претплатника лист за вријеме трајања претплате њихових ушесника. Претплату и остало што се администрације тиче ваља слати издавачу А. М. Станојевићу — а рукописе: уреднишгву, Кнежев споменик бр. 7. Први број изаћиће о Божићу ове године. Главни уредник Андра Гавриловић, проф. — За овакав лист, код нас Срба, одавна се осјећала потреба, те га ми од наше стране најтоплије препоручујемо, и да ће вазално уређен бити, јамчи нам име даровитог проф. Ђ. А. Гавриловића.

Декамерон. Сто прича од сто најславнијих писаца свеколике књижевности. Уз сарадњу сарадника „Бранкова Кола“. Књига II., св. 11, Ср. Карловци. Српска Манастирска Штампарија 1897. Цијена свесци 20 новч. (Добија се у Срп. Манастирској Штампарији у Ср. Карловцима) у 11. св. садржај: *Софија Подјанска*, Прелук господина апотекара (с чешког); *Тугн Кнјалта*, Сликар провадација (с перзијског); *А. Уребија*, Јон Истеуд (с рузуиског); Hugo Kontav, Прибор за чај (с енгдеског): Tor Hedberg, Куртизер (са шведског) *В. Д. Владимиров*, Газда и слуга (с руског).

Матављење приповиједтке у страним језицима. У разним угледним руским часописима, изашло је

девет приповиједака нашег Матавуља: *На Бадњи дан, Како се Латинче оженило, Бодулица, Завођанка, Ко је боља?, Учинио као Страхиња, Чекрљено злочинство, Ново оружје и Смета осветa.*

Мали приповиједач, збирка приповиједака за дјецу, што је превео Никола Ђурић, в о којој је било говора у 2 броју нашег листа, изашла је у другом, поправљеном издању. Ми је поново искрено препоручујемо.

Превод. Џорџ Елиот (псеудоним једне Енглеске списатељице) је један од најбољих не само Енглеских, него и Европских модерних романсијера. Он је написао више романа, од којих на српском имамо само онај *Воденица на Флоси*, кога је лијепо превео Андра Николић, а издала Српска Књижевна Задруга. Сад нам ето јавља и Милош Тривунац из Београда, да је превео други његов роман *Брат Јаков*, који ће наскоро изићи из штампе, а цијена ће му бити 1 динар или 1 круна. Од срца се радујемо овој књижевној пчиови, те г. Тривунцу желимо успјеха, да би нас још који пут могао обрадити каквим Елкотовим романом.

Нов лист. Др. Ф. Поточњак и Е. Барчић покрећу нов лист *Народна Мисао*, који ће бити штампан ћирилицом и латиницом. Главни задатак биће му, да раздвојену браћу, Србе и Хрвате, збли-жи и потстрекне на заједнички рад. Сретно! — Напријед!

Календар за 1898. годину. Добили смо најпошље и *Дубровник*, календар, који излази у српскоме Дубровнику, а штампа се латиницом и ћирилицом. Име уредниково није нам познато, што веома жалимо, јер овај који знаде уредити оваку књигу, не смије се постидити, да своје име потпише на њој. Сарадници *Дубровника* већином су познати и признати књижевници српски, те их, ево, поименице доносимо: Љубо Бојовић, Змај Јован Јовановић, Јосип Берса, Симо Матавуљ, Алекса Шантић, Дум Иво Стојановић, С. А. Карабеговић, Вид Вулетић Вукасовић, Свет. Ђоровић, Н. Т. Кашиковић и А. Фабрис. Пјесме, приповјетке, поучни чланци зависта су лијепи и достојни сваке хвале, а нарочито прича Симе Матавуља *Пот Агатон* и комедија Иве Стојановића *Ерзелија*, као и чланци: Вида Вулетића-Вукасовића *Једна од збирака дра Богишића* од непознатога пјесна. *Перо Будмани* од Луја Бојовића и *Сава Бјелановић*. Ова је књига заступљена и народнијем умотворинама, из велике збирке српских народних пјесама од Николе Т. Кашиковића. Ова родољубива књига, нека је од наше стране препоручена сваком Србину и Српкињи. *Б.*

ОПРОШТАЈ.

Претуривши најмучније дане *Зора*, са срећом, ступа у трећу годину живота. Потпомогнута од најврснијих српских књижевника као сарадника, а прилично помогнута и са претплатом, моћи ће сада све више и више напредовати, за што нам још понајбоље јамче имена милих мојих побратима *Алексе Шантића и Јована А. Дучића*, који ће јој од нове године бити уредници. Ја пак, *из многих пријеких разлога*, морао сам напустити уређивање листа, остајући му и даље вјеран и главни сарадник, као што му је то до данас био побро Дучић. Држим, да ме нико неће криво разумјети, те помислити, е сам ово учинио због какве несугласице у редакцији, јер до тога нити је када дошло, нити ће доћи, докле год нас међусобна љубав овако загријавала и везала буде.

Остаје ми дакле сада само то, да се опростим са милим читаоцима миле ми *Зоре*, препоручујући им још једанпут своја вриједнога замјеника, а уједно и да се захвалим свима добрим пријатељима, који ми искрено понудише своју сарадњу, молећи их, да то *Зори* и даље не ускрате.

Збогом и хвала!

Мостар, 25. децембра 1897.

Свет. Ђоровић.

„ЗОРА" ИЗЛАЗИ ЈЕДАН ПУТ У МЈЕСЕЦУ И ТО НА СВРШЕТКУ СВАКОГ МЈЕСЕЦА. ИЗНАША 4—5 ТАБАКА А ЦИЈЕНА ЈОЈ ЈЕ ЗА СВЕ ЗЕМЉЕ: НА ЧИТАВУ ГОДИНУ ФОР. 4.— НА ПО ГОДИНЕ ФОР. 2.— ЗА ЋАКЕ НА ЧИТАВУ ГОДИНУ САМО ФОР. 3.— ПРЕТПЛАТА И РУКОПИСИ ШАЉУ СЕ НА УРЕДНИШТВО.

Огласи се рачунају од петит ретка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 8 новч., за 3 оглашавања по 6 новч., а за више од 3 пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јевтиније, по погодби. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. биљеговина.

ШТАМПАРИЈА ИЗДАВАЧКЕ КЊИЖАРНИЦЕ ПАХЕР И КИСИЋА У МОСТАРУ.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Овим бројем навршила је Зора другу годину свога живота. Колико је за то вријеме одговорила своме задатку, увјерава нас лијеп број њених претплатника а и ревносно потпомагање њених сурадника, који су *Зори* указали ту част, да је могла да се понесе радовима старијих и млађих најбољих представника српске књиге. Она је до сада нашла симпатичног одзива у свима српским крајевима и поред својих недостатака, који су били неизбјежни у почетку њеног излажења. То је подстакло и осмјелило њено уредништво, да не жали са своје стране све жртве, само да лист уздржи и поради на његовом унапријеђењу.

И у то име ето *Зоре* на освиту њене треће године.

Но потоњих дана нагнали су пријеки приватни разлози њеног другог уредника г. Светозара Ћоровића, да своју дужност у уредништву уступи своме пријатељу, који је потписан на другом мјесту овога позива. Од сада, уз увијек готову и будну потпору *Зориних* досадањих искрених пријатеља и уз главно потпомагање свога друга Ћоровића, надамо се да ћемо моћи да порадимо, да се лист што више приближи њерном огледалу књижевног и културног напредовања свога народа и да одговори, као здраво и поуздано васпитно средство, својој мисији за ширење српске свијести и здравог књижевног укуса.

Но жеља уредништва *Зоре* биће топла и трајна, да одговори што боље и дужности својој у првом реду према народу, у чијој средини излази. Упознавањем њеним са бољим течевинама српске и стране литературе и доношењем популарнијих чланака за своје читаоце, радиће у будуће живо за потпору у нашем просвјетном развијању. Нарочито ће тежити за донашањем чланака из историје и етнографије српскога народа. А *Зора*, која не спада у својину ни једне од три вјероисповијести свога народа која служи подједнако топло за интересе својега народа свију вјеро-

исповиједања, тежиће да у својим ступцима окупи једнокрвну миљу браћу, загрљену без сваких предрасуда и истински одушевљену за све оно, што је заједничко наше и што је свима нама једнако драгоцјено и свето.

А да узмогнемо тој милој дужности да одговоримо, потребно је и од сада помоћ уважених српских књижевника, чијом се је само потпором и до сада овај лист безбједно развијао и изилазио, те их молимо да своје засвједочене симпатије за *Зору* задрже и под њеним новим уредништвом. Исто тако молимо и оне наше књижевнике, који се до сада *Зори* не јавише а у чију исто тако будну патриотску готовост полажемо пуно своје уздање, да нас својом сурадњом помогну. И свој нашој браћи без разлике њероисповиједања који се баве књигом из ове наше уже домовине отвориће наш лист своје листове, да на њима окушају своја пера.

А претплатнике, који највише условљавају опстанак и напредовање овога листа, молимо да своју претплату обнове, а родољубиво српско свештенство, учитељство и ђаке, молимо да се заузму за скупљање претплате. Сваки скупљач, који нам пошаље десет претплатника, добиваће лист бесплатно.

Претплату из *Србије* прима књижарница г. *Мите Стајића* у Биограду, гдје је г.г. претплатницима и скупљачима наручније и подесније претплату шиљати (а особито због промјене новца и поштарине), што је потребно и поради тачности администрације овог листа, која шаље све примјерке за Србију преко поменуте књижарнице. Из свих других крајева, претплату као и све друго што спада у администрацију, примаће књижарница *Пајер и Кисића* у Мостару. Рукописе треба слати уредништву *Зоре*.

Напомена: Ко пошаље претплату за цијелу годину (четири форинте) најдуже до 1. марта, примиће на свршетку године дивотно израђене корице за *Зору* од исте године.

У *Мостару*, 31. децембра 1897.

Алекса Шантић, Јован А. Дучић.

РП I/112

ЗОРА

ЛИСТ

ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И СВЕТОЗАР ЋОРОВИЋ.

Свеска за Јануар.

1897.

МОСТАР,
ШТАМПАРИЈА КЊИЖАРЕ ПАХЕР И КИСИЋА
1897.

Садржај.

Јунацима, пјесма од Абдуллаха.
Моме ланету, пјесма Јосипа Берсе.
Баба Стана, слика из живота, од Рад. М. Дом.
Минусорел (из „Ирских Мелодија“ Т. Мура) пјесма од И. Белеслијина.
То тако бива, приповијетка Ж. О. Дачића.
Јесење елегије, (други дио) пјесме Јована А. Дучића.
Крвни мир, приповијетка из Херцеговине од Свет. Ђоровића.
Сими Милутиновићу, пјесма Авде Карабеговића.
Бошњаци, написао Огњен.
Роб, пјесма од М. П.
Књаз сребрени, роман из времена Јована Грозног, од Грофа Л. К. Толстоја; с руског преводи Вукосава Иванишевићева.
Александар VI. Борџија, историјска расправа Милоша Пејиновића.
Становници Ватикана и папин двор, из књиге Хектора Франка „Aus Vatikan“ превео Св. М. Ј.
Манастир Житомислић, кратак опис за „Зору,“ од Св.
Књижевне биљешке.
Разно.
Музикални прилог „За потоком“ ријечи од З. Ј. Јовановића, за мјешовити лик компоновао Хуго Дубек.